DÜŞ/DÜŞÜN 37

KADINLIĞIN UZUN VE DOLAMBAÇLI YOLU

ELDA ABREVAYA

ARAŞTIRMA DİZİSİ
AĞLAM

ELDA ABREVAYA İstanbul Psikanaliz Derneği'nin kurucu üyelerindendir. Aynı dizide yayımlanmış olan iki kitabı daha bulunmaktadır: *Aynadan Ötekine (2001)* ve *Deliliğin Tutkusu / Tutkunun Deliliği (2002)*

DÜŞ/DÜŞÜN 37

KADINLIĞIN UZUN VE DOLAMBAÇLI YOLU

ELDA ABREVAYA

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 386
İnceleme-Araştırma 268
Düş/Düşün Dizisi 37
ISBN 978-605-5809-81-2
Düş/Düşün Dizisi Editörü: Ayça Gürdal Küey

Elda Abrevaya
Kadınlığın Uzun ve Dolambaçlı Yolu

© Bağlam Yayıncılık
© Elda Abrevaya

Birinci Basım: Kasım 2013
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Kapak Resmi: Fatma Tülin, 1992, tuval üzerine yağlıboya, 160x130 cm
Baskı: Huzur Ofset
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi
B Blok 336/1 Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 25116

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 9/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

Sarah'ya...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 9

ÖNSÖZ: 11

I. Bölüm

BAŞTAN ÇIKARMA KURAMI 21

II. Bölüm

ÇOCUKSU CİNSELLİK VE
KÜÇÜK KIZIN KADINSILIĞI 50

III. Bölüm

KÜÇÜK KIZIN BABAYA DUYDUĞU AŞKIN
LİBİDİNAL KÖKENİ 79

IV. Bölüm

BİR ÇOCUK DÖVÜLÜYOR FANTEZİSİ 103

V. Bölüm

GENÇ EŞCİNSEL KIZ VAKASI 135

VI. Bölüm

KADINSILIĞIN DOLAMBAÇLI YOLU 195

VII. Bölüm

KADININ HAZ HARİTASINDA
ANAL İLE VAJİNALIN YERİ 232

VIII. Bölüm

BAŞLANGIÇTA BABA VARDI 252

IX. Bölüm

ANNESEL VE KADINSI NARSİSİZM 279

X. Bölüm

MENOPOZ VE YAŞLANMA 328

XI. Bölüm

HER NE PAHASINA ARZU 379

KAYNAKÇA.....401

DİZİN 411

TEŞEKKÜR

Kapak resmi için yapıtını cömertçe ve dostlukla sunan Fatma Tülin'e, titizlikle verdikleri destek için dizi editörü Ayça Gürdal Küey'e ve tüm Bağlam ekibine teşekkürlerimi sunarım.

ÖNSÖZ

Psikanalizin nesnesi insandır ve insan kendi deneyimini tanımlamaya çabalayan, kuramlaştıran, kısacası "kendisini kuramlaştıran" bir varlıktır.[1] Nitekim analizanın kendi analizine duyduğu merak, bilme arzusu ve tutku da böyle bir gereksinmeden kaynaklanır. Hatta kimi zaman analize olan tutkusu, analistine olan bağlılığının da önüne geçer. Ama analizanın analiz boyunca kendi hakikatinin peşinde gitmesi hiç de düz bir çizgi izlemez. Kendine karşı bir savaş vererek ve gözyaşları dökerek, çölleri, okyanusları, dağları katetmesi gerekecektir. Benim de bu kitapta seçtiğim yol haritası; Freud'un kuramına dönmek, metinleri üzerinde okumalar yapmak, kavramlaştırmaktır. Kuramlaştırma, aynı zamanda kendine de bu yetkiyi vermektir. Ama kuramlaştırma ve kendini kuramlaştırma süreci, içsel bir deneyim olduğu ölçüde de, dirençlerle doludur. Jean Laplanche, Freud'un yapıtına bir dönüş söz konusu olduğunda, bunun metinleri üzerinde bir çalışma yürütmeden ve bunları yorumlamaya tâbi tutmadan mümkün olmayacağını ileri sürer.[2] Freud'u okumak; onun kuramsal doğrularını tekrarlamak değildir. Diğer yandan, psikanalizde kuramlaştırma; soyut, nesnelleştirilmiş düşüncelere de dayanmaz. Bizzat analitik ilişkinin yüreğinde ve ateşinde harlanır. Aktarımın damgasını vurduğu analitik ilişki, hem analizan, hem de analist

---

[1] Jean Laplanche (1994), *Nouveaux Fondements de la Psychanalyse*, PUF, Paris, s.14.

[2] Jean Laplanche (1994), *Nouveaux Fondements de la Psychanalyse*, agy., s.20.

açısından yoğun duygulanımları devreye sokar. Bu yüzden psikanalizde kuramlaştırma ruhsal bir deneyime yaslanır.

Bu kitap çalışmasına başladığımda, zihnimde cinselliğe ve kadınsıya dair edinmiş olduğum bazı bilgiler vardı. Ama kuramın şekillenmesi, yol boyunca daha önceden tam olarak nereye varacağını bilmeden, sayısız okumalar sırasında mümkün olmuştur. Böylelikle görünen ve bilinenden, daha bilinmeze giden bir süreç oluşmuştur. Kuramlaştırma hareketi sadece Freud'a dönüşle değil, aynı zamanda çocukluğa, çocuksu aşk nesnelerine dönüşle de gerçekleşmiştir. Merakın, kösnüllüğün (*sensual*) ve hazza yönelik arayışın damgasını vurduğu çocuksu cinselliğin Freud tarafından keşfi, yaşadığı dönemde bir skandal oluşturmuştu. Bunun başlıca nedeni çocuğun "masumiyetine" dair toplumsal tasarımları sarsmış olmasıydı. Diğer bir neden de çocuksu cinselliğin, yetişkin cinselliğinin kökeninde yattığını göstermiş olmasıydı. Yetişkinin cinselliği kaynağını bastırılmış çocuksu dürtülerden ve tasarımlardan alır. Ama çocuksu cinsellik konusu aynı zamanda analistin ruhsallığında da direnç kaynağıdır çünkü o da çocuksu cinsel dürtülerin, ödipal nesnelere ilişkin ensestüel fantezilerin bastırılmasından payını almıştır. Böylelikle kuramlaştırma çabasında çocuksu cinselliğe dönüş, analistin kendisi için de ruhsal bir özümlemeyi zorunlu kılar.

Küçük kızın ilerde bir kadın haline gelmesini sağlayacak olan tüm öğeler çocuksu cinsellikte yatar ve çifte aşk nesnesi etrafında düzenlenirler. Küçük kızın babaya duyduğu aşk ve kadınsılığı ruhsal yaşamının daha aydınlık yanını oluştururken, anneyle olan erken bağı daha gizli ve karanlık bir yanı temsil eder. Anneye olan erken bağ, ruhsal gelişmede en gerilerde kaldığı için, amansız bir bastırmaya maruz kalmış ve sislere gömülmüştür. Anneselin bastırılması, hem kız, hem de

erkek çocuk açısından geçerlidir. Ama kızın anneye olan bağının özgüllüğü, aralarındaki ilişkiyi çok daha karmaşık ve çetrefil bir hale getirir. Kız annenin hemcinsi, narsisistik aynasıdır. Bu da kızı, erkek çocuğa göre çok daha fazla, annenin kayıplarına, ruhsal yaralarına maruz bırakır. Bu nedenle kız açısından annesele dair bir kara nokta veya "çekirdek"ten (Jacqueline Godfrind, Monique Cournut) söz etmek mümkündür. Yaşamı boyunca kadının, çocukluk nesnelerine dair çatışmalarını defalarca katetmek zorunda kalması, yani karanlıkla aydınlık arasında gidip gelmesi gerekecektir. Bu anlamda kadın olmanın koşulu anneden geçmektir. Anne ve babayı kapsayan ödipal nesnelere dair çatışmalar; ruhsal yaşamdaki kritik evrelerde yeniden canlanırlar. Bunlar adet görme, bekaretini kaybetme ve ilk cinsel ilişki, gebelik, doğum, annelik, menopoz gibi dönemlere karşılık gelir. Bütün bu krizler kızın ve sonrasında kadının bedeninde yazılarak, beraberinde çözümleme ve özümleme aciliyetini getirirler.

Çifte aşk nesnesi etrafında düzenlenen kadınsılık dolambaçlı bir yoldan geçer. Bu kitapta önemli bir yer verdiğimiz kadınsı eşcinsellik, kadının nesne seçimini sorunsallaştırır. Nitekim Freud 1920'de yazdığı "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları" adlı metninde, nesne seçiminin belirlenmesinde engel oluşturan ruhsal çatışmaları inceler. Kadınsı eşcinselliğin söz konusu olduğu bu vakada, kızın babaya olan aşkı çelişkili gözükür çünkü böyle bir durumda kızın anneye olan bağlılığının ön plana çıkmasını bekleriz. Oysa genç eşcinsel kız babasına aşk ve tutkuyla bağlıydı. Ama ergenliğinde babasına ilişkin yaşadığı hayal kırıklığıyla kadınsılığını reddetmiş ve anne nesnesine gerilemişti. Üstelik burada şaşırtıcı olan; annenin sevecen olmaktan uzak, soğuk ve engelleyici olmasıydı. Freud eşcinsellik konusunu inceler-

ken, ahlaki bir tutum takınmaz. Tam tersine konuya yaklaşımı şaşırtıcı derecede ilericidir. Şöyle der: "Eşcinsellik sorununu çözmek ruhçözümlemenin işi değildir. Nesne seçimini belirleyen ruhsal düzenekleri açığa çıkarmak ve onlardan içgüdüsel eğilimlere giden yolların kökenlerini bulmakla yetinmelidir".[3] Diğer yandan, karşı cinsiyete dair bir nesne seçimi söz konusu olduğunda bile, herkesin bilinçdışında eşcinsel bir nesne seçimi yapmış olduğunu da belirtir. *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'ye 1915 yılında yaptığı bir eklemede şöyle der: "Psikanalitik araştırmalar, eşcinselleri özel bir kişilik grubu olarak insanlığın kalanından ayırma çabalarına kesinlikle karşıdır. Açıkça sergilenenlerin dışındaki cinsel uyarımları inceleyerek, bütün insanların eşcinsel bir nesne seçimi yapma yetisine sahip olduğunu, aslında bilinçdışında böyle bir seçimin gerçekleştiğini ortaya koymuştur."[4]

Kadınsılığın yolu ruhsal düzeyde dolambaçlı olmakla kalmaz; aynı zamanda kadına yönelik toplumsal eşitsizlik, haksızlık, ayrım ve şiddetten dolayı da dikenlidir. Simone de Beauvoir 1949 yılında yazdığı *İkinci Cins* adlı kitabında, kızın kaderini annenin toplumsal ve ruhsal kişiliğine bağlar.[5] Dünyaya geldiği andan itibaren ayrıcalıklı bir konuma sahip olan erkek çocuğa göre, toplumsal dünyaya katılımı açısından kızın daha edilgen yetiştirilmesinin ve evin (temizlik, yemek pişirme, bakım...) kısıtlı dünyasına hapsedilerek yaratıcılığının söndü-

---

[3] Sigmund Freud (1920), "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları", *Olgu Öyküleri II*, Türkçeye çeviren Ayhan Eğrilmez, Payel, İstanbul, 1996, s. 345.

[4] Sigmund Freud (1905), "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme", *Cinsellik Üzerine*, Türkçeye çeviren Selçuk Budak, Öteki, Ankara, 1998, s. 54.

[5] Simone de Beauvoir (1949), *Le Deuxième Sexe*, Gallimard, Paris, 1976, s. 30. Bakınız: *Kadın "İkinci Cins"*, cilt I, Türkçeye çeviren Bertan Onaran, Payel, İstanbul.

rülmesinin sorumluluğunu anneye yükler. Toplumsal düzeyde eziklik yaşamış, cinsel ayrıma maruz kalarak büyütülmüş bir anne, kızını da kendisine benzeterek büyütmek ister. Bu çaba bir istekten çok daha güçlüdür, bir tutkudur. Kökenini narsisistik bir ihtiyaçtan alır. Anne hemcinsi olan kızını kendi narsisistik imgesi doğrultusunda biçimlendirmek ister ve bütün bunları aynılığa dayanarak, aynılık adına yapar. Simone bu kitabından on beş yıl sonra, annesinin ölüm döşeğinde yazdığı bir başka kitabında, onun bir kadın olarak dramına eğilir. Annesi otuz beş yaşlarındayken, ilk zamanlardaki tazeliğini kaybettiğinde, babası onu başka kadınlarla aldatmıştı. Tabii burada zihniyetlerin ne kadar değişmiş olduğunu da görürüz. Simone'un annesi otuz beş yaşlarındayken gençliğini kaybettiğini düşünmüştü. Oysa bugün kadın açısından böyle bir süreci kırkbeş ile elli yaşlarından önce kurgulamak mümkün değildir. Simone, annesinin kendi arzularına nasıl karşı geldiğini ve bunları ezdiğini ifade eder. "İçi istek doluydu ama bütün gücünü bu istekleri bastırmaya harcamış, bu yadsımaya öfkeyle katlanmıştı. Çocukluğunda, bedeni, gönlü, kafası ilkelerle yasaklardan örülü bir koşumun içine sıkıştırılmıştı. Kolanlarını kendi eliyle çekip iyice sıkması belletilmişti ona. Kanlı canlı, ateşli bir kadının varlığı sürüp gidiyordu içinde: Ama eciş büçüş, sakatlanmış, kendine yabancı kesilmiş bir varlıktı bu."[6] Anne bir kadın olarak acılarının bedelini, her iki kızına, Simone ve kızkardeşine ödetmişti. Ama Simone, annesinden farklı olarak, isyan edebilmişti. İsyan etmek onun hayat sözlüğünde önemli bir yer tutmaktaydı. Nitekim toplumsal

[6] Simone de Beauvoir (1964), *Sessiz bir Ölüm*, Türkçeye çeviren Bilge Karasu, İmge, Ankara, 2009, s. 49-50.

düzenin dayattığı ahlaki ilkelere rağmen, Jean- Paul Sartre ile hiçbir zaman evlenmemiş, özgür bir kadın olarak yaşamıştı.

Simone'un 1964 yılında yazdığı kitaptan elli yıl sonra, özgürlük sorunu hangi noktadadır? Elisabeth Badinter XXI. yüzyılı, kadınlar açısından derin bir kimlik krizinin yaşandığı bir dönem olarak nitelendirir. Diğer bir deyişle, "insanlık tarihinde eşi görülmemiş bir *kimlik krizi*" söz konusudur.[7] Batıda kimlik krizi yaşayan kadınlar; 70'li yıllarda eşitlik ve özgürlükleri için savaş veren feministlerin kızlarıydı. Badinter bu görüşü ortaya atarken, aslında 70'li yıllarda toplumsal özgürlükler için (doğum kontrolü, üretime katılarak kamusal alana çıkabilmek...) savaş veren kadınları neredeyse toplumun tümüne yayarak, çoğunlukta olduklarını iddia eder. Oysa temel demokratik hakların bile bir sorun teşkil ettiği Türkiye'de, kadın haklarının toplumun geniş kesimlerine mal edilemediği bir gerçektir. Ama yine de Badinter'in görüşünü belli sınırlar içinde ülke koşulları açısından da düşünmek mümkündür. Feministler için zamanında uğrunda mücadele verilmesi gereken haklar açık ve netken, kızları için günümüzde durum daha karmaşıktır. Annelerinin özgürlükleri için ödedikleri bedellerden kızları olarak paylarını aldıklarından dolayı, kimi zaman bu değerlerle çatışmışlardır. Bu anlamda feministlerin kızları ve feminist olmayanların kızlarının, XXI. yüzyılda kendi kaderlerini tayin etmek için kendileri için özgün bir yolu inşa etmeleri gerekecektir. Bu yüzden yaşadığımız yüzyıl kadını öznelliğin inşa edilmesi, özgürlüğe erişilmesi için de bir şans oluşturur.

Simone'un toplumsal alanda ortaya attığı "Bir kadın olarak doğulmaz, bir kadın olunur" düşüncesini psikanalitik olarak

---

[7] Elisabeth Badinter (2010), *Le Conflit. La Femme et la Mère*, Flammarion, Paris, s. 12.

çevirmek istediğimizde bu, kitap boyunca şöyle bir soruya dönüşecektir: Bir kadın kadınsılığına nasıl erişir? Bir kadın haline gelmek, Freud'un ileri sürdüğü gibi, küçük kızı nitelendiren esas erkeksiliğinden, buluğ çağında egemen olacak kadınsılığına geçiş değildir. Eğer küçük kızın erkeksiliği esas ise, o zaman buluğ çağında kadınsılığa nasıl erişebilir? Bu nokta Freud'un çocuksu cinselliğe dair görüşüyle de çelişkiye girer. Buluğ çağındaki kızın kadınsılığının çocuklukta libidinal bir dayanağı olması gerekir. Ancak bu koşulla kız çocuğu babaya duyduğu aşkla küçük bir "kadın" gibi duyumsayabilir ve kadınsı fantezilere sahip olabilir. Bu doğrultuda kızın ödipal karmaşaya bulacağı çözüm nedir? Ödipal karmaşanın ikinci zamanı olan buluğ çağında ise, kadınsı dürtülerin akıbeti ne olacaktır? Ödipal karmaşanın oluşumunda, küçük kızın çözmesi gereken en çetrefil sorun, derin bir aşkla bağlı olduğu anneden babaya yer değiştirebilmektir. Babaya yer değiştirebilmek için, kızın anneyle ilişkisinin sağlam bir narsisistik zeminde oturması gerekir. Bu böyle olduğu takdirde bile, babaya doğru gidişi kaygılardan muaf değildir. Nesnenin aşkını kaybetme kaygısına rağmen, kızın babaya (sonradan sevgiliye) dair kadınsı dürtülerine sahip çıkması bir cesaret işidir. Bu, anneye olan derin bağlılığına rağmen, her ne pahasına olursa olsun kadınsılığına sahip çıkmanın cesaretidir.

Kadınsı arzuya, annelik işlevinin ve anneselin çerçevesinden baktığımızda, kadınsıyla anneselin kimi zaman birlikte dansını, kimi zaman da çatıştığını görürüz. Ama doğurganlığın, dolayısıyla annelik işlevinin artık geçerli olmadığı menopoz ve yaşlanma döneminde, libido üremeye yönelik genital düzenlemenin hizmetinde değildir. Bu, kadının veya erkeğin yaşlanmaya başlamasıyla genital aşk ve cinsel ilişkiye girebilme olanağını kaybetmesi anlamına gelmez. Ama şu da bir

gerçektir ki gençlik yıllarında genital işlev çok güçlü olan üreme içgüdüsünün hizmetindedir. Büyük miktarlarda libido, çocukların büyütülmesi ve bakımına harcanır. Genital kalıp, bu anlamda, üreme içgüdüsünün sağladığı kalıptır. Cinsel arzuyu da yapılandıran bu genital düzenlemedir. Ama artık üreme işlevinin geçersiz olmaya başladığı orta yaşlardan itibaren, dürtü büyük ölçüde kalıpsız kalır. Freud *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de, buluğ çağından itibaren kısmi dürtülerin bütünleşerek genital işlevin etrafında düzenlendiğini ileri sürer. Orta yaşlardan itibaren genitalin egemen olduğu üreme işlevinin yitirilmesiyle, cinsel dürtü belli bir ölçüde yapısökümüne uğrar ve kısmi dürtüler serbest kalır. Genital düzeyde cinsel ilişki olanağı devam etmekle birlikte, cinsel dürtüyü oluşturan bileşenler başıboş kalırlar. Başıboş kalan yoğun cinsel uyarımlar benliği dürterler, kaygı uyandırırlar. Ortaya çıkan somatizasyonlar ve depresyonlar, bu işlenemeyen yoğun fazlalığının göstergeleridir. Yaşlanma sürecindeki en büyük güçlük, bedenden kaynaklanan cinsel uyarımlarda veya libidoda bir azalma değildir. Tam tersine her ikisi de bir artış gösterir. "Burada söz konusu olan zayıflık ruhsallığınkidir, ruhsallık zamanla bu uyarım artışına hakim olmakta *yetersizdir.*"[8] Bu anlamda bu yaşam evresinde öznenin önünde duran en önemli görev; yoğun cinsel uyarımları özümleyebilmek, niceliği niteliğe çevirebilmektir. Nitelik; bir şekile kavuşmayı bekleyen ve bunun için kendisini dayatan *çocuksudur*, bilinçdışının zamandışı arzularıdır. Öznenin, bir heykeltıraşın sabrı ve gücüyle, çocuksunun maddesini şekillendirmek, yontmak için büyük bir çaba harcaması gereklidir. Ancak bu koşulla, Julia Kristeva'nın "maddenin ruhsal devrimi" olarak tanımla-

[8] François Villa (2010), *La Puissance du Vieillir*, PUF, Paris, s. 238.

dığı erotizm olanaklıdır. Bu erotizm cinsel ilişkiye indirgenemez, kültür nesneleriyle ve ötekiyle kurulan ilişkiyi de nitelendirir. Ve kadınsı/erkeksi gibi bir bölünmeye başvurmayan çoğul bir cinselliği kapsar. Bu anlamda kadınsılık, kadının içinde gömülü olan karanlıklardan ve sislerden sıyrılıp, toplumsal sahnede ötekine dair bir tasa taşıyarak arzulu ve yaratıcı olmasının serüvenidir.

1. Bölüm

BAŞTAN ÇIKARMA KURAMI

Katharina

On sekiz yaşındaki Katharina ile Freud'un karşılaşması, beklenilen terapötik çerçevenin dışında gerçekleşmişti. Tatilde olan Freud, tıbba ve özellikle nevrozlara dair sorunları unutmak niyetiyle Viyana'dan uzaklaşmıştır. Katharina, Freud'un tatil sırasında kaldığı hanın sahibinin kızıdır. Genç kız Freud'un hekim olduğunu anlamış, ruhsal sorunları nedeniyle ondan yardım istemeye karar vermiş ve onu bir gün dağda gezinirken bulmuştur. Katharina'nın tam da sorunlarına çare bulabilecek Freud ile karşılaşması ilginç bir rastlantıdır. Genç kızın hem yardım arama iradesi, hem de Freud'un böyle bir ortamda bile onun sorunlarıyla ilgilenmesi anlamlıdır. Freud yüksekliklerde hipnoz yapmanın riskli olduğunu düşünerek, Katharina ile nasıl diyalogu seçmiş olduğunu belli bir mizah duygusuyla dile getirir. Katharina iki yıldan beri nefes almakta güçlük çekmekte, bazen boğulacak gibi olduğunu hissetmekteydi. Böyle anlarda gözünün önünde ürkütücü bir yüz belirmekteydi. Freud bir kaygı krizi olarak nitelendirdiği bu sorunun düğümüne erişme çabasında, şöyle bir yorum yapar: "O zaman, iki yıl önce, sizi çok utandıran bir şey işitmiş ya da görmemeyi yeğleyeceğiniz bir şeyler görmüş olsanız gerek".[9] Bunun üzerine Katharina, Freud'a kuzeni Fransizka'yı

[9] Sigmund Freud, Joseph Breuer (1895), *Histeri Üzerine Çalışmalar*, İngilizceden çeviren Emre Kapkın, Payel, İstanbul, 2001, s.176.

amcasıyla birlikte cinsel ilişkide bulunurken görmüş olduğunu dile getirir. O dönemde on altı yaşındaydı. Bu sahneye tanık olduktan sonra genç kızda nefes darlığı baş göstermiştir. Freud nefes darlığı çekerken gördüğü yüzün amcasına ait olup olmadığını sorar. Katharina amcasının yüzünün bu denli ürkütücü olması için hiçbir neden bulamadığını belirtir. Amcasıyla Fransizka arasındaki cinsel birleşmeyi izleyen günlerde, Katharina kusmaya başlamıştır. Histerik semptomları hiyeroglifler benzeten Freud, bu alfabede kusmanın karşılığının tiksinti duygusu olduğunu ve bunun cinsellikle bağlantılı olduğunu bilir. Katharina daha sonra amcasının karısına gördüklerini anlatınca, amcasının karısıyla eşi arasında şiddetli tartışmalar yer almıştı. Amcasının karısı eşinden ayrılmış ve çocuklarını alarak Freud'un tatil sırasında kalmakta olduğu hanı işletmeye başlamıştı. Amca da gebe kalan Fransizka'yla birlikte yaşamaya başlamıştı.

Katharina'nın Freud ile dağdaki diyalogu, on dört yaşındayken yaşamış olduğu iki travmatik sahneyi anımsamasına yol açmıştı. Amcası onu iki kez baştan çıkarmıştı. Genç kızın bu iki sahneyi anımsaması üzerine, Freud tiksinti duygusunun gizemini çözdüğünü düşünür. Bu duyguya yol açan; amcayla Fransizka'nın cinsel birleşme sahnesi değil de, bu sahnenin Katharina'da canlandırdığı anıydı. On dört yaşındayken bir gece uyurken amcasının bedenini üzerinde hissetmişti. Freud Katharina'nın, Viyana'daki "iffetli" kadın hastalarının tersine, rahatlıkla cinsellikten konuşmasından hoşnuttur. Genç kız da Freud'la olan diyalogundan memnundur. Freud'la konuşurken, kendisine kopuk gibi görünen olaylar arasında bağlantılar kurduğu ölçüde, kaygısı azalır ve rahatlar. Hatta Freud'un ona artık sorular yöneltmediği bir noktada, Katharina kendiliğinden amcasının yüzünün niçin ürkütücü olduğunu anladığını

iletir. Bu anlamda Freud'la arasındaki diyalogun sonucu olarak, Katharina'da bir içgörü gelişmiştir. Amcası arasında kavgalar başladığında, amcası Katharina'ya öfkelenerek onu tehdit etmişti. İşte onda kaygı uyandıran yüz, amcasının bu öfkeli yüzüydü. Freud'un *Histeri Üzerine Çalışmalar* kitabındaki bu vakaya, otuz yıl sonra düştüğü bir dipnotu sayesinde, amcanın aslında Katharina'nın babası olduğunu öğreniriz. Freud Katharina'nın mahremiyetini korumak amacıyla, bu bilgiyi ancak yıllar sonra açığa çıkarmıştı. Genç kızın Fransizka ile babası arasındaki cinsel birleşmeye tanık olması, onda on dört yaşındayken babası tarafından baştan çıkarıldığı iki sahnenin anısını uyandırmıştı. Bu da ensest dehşetini canlandırmıştı. Bu yüzden babanın yüzü bu denli kaygı vericiydi.

Baştan çıkarma kuramı

1895'ten itibaren bilinçdışını keşfeden Freud, psikanalizin temellerini atmaya başlar. İşte bu dönem, histeri ile baştan çıkarma kuramı arasında bir denklem kurduğu zamandır. Histerik özne -çoğu kez bir kadın söz konusudur- çocukluğunda bir yetişkin tarafından baştan çıkarılmış ve onun cinselliğine vakitsiz bir şekilde maruz kalmıştır. Çocuğa cinselliğin vakitsiz, "fazlasıyla erken" gelmesinin nedeni, yetişkinin eylemini ve bedeninde uyandırdığı duyguları anlamlandırabilecek cinsel tasarımlara sahip olmamasıdır. Cinselliği tasarımlayabilmesi için buluğ çağını, yani "fazlasıyla geç" gelen bir zamanı beklemesi gerekir. Freud çocuksu cinselliği iki zamanda kurgular. Birinci zamanda yetişkinin cinselliği, fizyolojik açıdan henüz cinsel olarak olgunlaşmamış bir çocuğun sınırlarını ihlal eder, zorlayarak ruhsallığının içine girer. Freud çocuğun cinselliğini

bu aşamada, "cinsel öncesi cinsel" olarak nitelendirir.[10] Çocuk cinsel nitelikli olayı henüz cinsel boyutuyla kavrayamaz. Bunun için kadınla erkek arasındaki cinselliği tasarımlayabilmesi gerekir ki bu da ancak buluğ çağında olanaklıdır. Freud'un hastaların öykülerinde sık sık baştan çıkaran bir babayla karşılaşması, onu daha sonraki yıllarda kuramsal olarak çözmesi gereken bir çelişkiyle yüzleştirir. Bu kadınların babaları, hatta tüm babalar gerçekten bu kadar sapkın mıdırlar?

Baştan çıkarma kuramı aslında bir travma kuramıdır. Nitekim Freud'un psikanalizi keşfetmesi travma aracılığıyla gerçekleşmiştir. Freud travma kuramını, çocukluk ve ergenlik olmak üzere iki zamanda kurgular. Katharina on dört yaşında iken babasının bir gece vakti yanına yatmasına cinsel bir anlam atfedememişti. Ancak iki yıl sonra babasıyla Fransizka arasındaki cinsel birleşmeye tanık olduğunda, on dört yaşındayken maruz kaldığı baştan çıkarılma bir anlama kavuşmuştu. Bu anı o andan itibaren travmatik bir nitelik taşımış ve yıllar boyunca aynı yoğun uyarılma haline yol açmıştı. Bastırılan sahne ruhsallığın diğer yönleriyle olan bağlantılarından tecrit edilse de, öznenin yoğun bir uyarılmaya maruz kalmasını engelleyemez. Tecrit edilen anı adeta "yabancı bir cisim" şeklinde muhafaza edilir. Bastırılan sahne uyarıcı yoğunluğu nedeniyle, bilince geri döner ve bu dönüş benliğin sınırlarına bir saldırı olarak algılanır. Katharina babasının onu baştan çıkardığı iki sahneyi anlamlandırdığı noktada, bastırma devreye girmişti. Cinsel içerikli bu tasarımlar bilincinin kabul edebileceği birşey değildi. Ama bastırılan içerikler bilince, histerik atak aracılığıyla, geri dönmüşlerdi. Burada travmatik olan;

---

[10] Sigmund Freud (1892-1899), 15 ekim 1895 tarihli mektup (no. 30), *La Naissance de la Psychanalyse*, Almancadan çeviren Anne Berman, PUF, Paris, 1973, s. 113.

cinsel sahnenin "fotoğrafı" olarak adlandırabileceğimiz somut gerçekliği değil, sahnenin ruhsal gerçeklikteki yeridir, anının kendisidir. Freud bu fikri dokunaklı bir şekilde ifade eder. "Histerikler asıl anımsamalardan acı çekerler".[11] Anı sözcüğü belleğin nesnel bir şekilde muhafaza edilmesinin karşılığı değildir. Bellek izleri yeni koşulların etkisiyle sonradan anlamlandırılmışlardır (*nachträglichkeit*).

Nachträglichkeit kuramı

Çocuklukta yer alan baştan çıkarılma sahnesinin travmatik hale gelmesi, öznenin buluğ çağına girmiş olmasından kaynaklanır. Buluğ çağıyla birlikte gelen cinsel tasarımlar ve cinsel olgunlaşma sayesinde, özne çocuklukta maruz kaldığı cinsel eylemi tasarımlama ve anlama kapasitesine erişir. Yani bu sonradan bir anlamlandırmadır (*nachträglichkeit*). Bilinçdışında herhangi bir sahnenin iz bırakabilmesi için, en azından zaman içinde birbirinden ayrı iki olay arasındaki bağlantı gereklidir. İki olay arasında yer alan dönüşüm; öznenin ilk kezden farklı bir tepki vermesine neden olur. Bu dönüşüm Freud'a göre buluğ çağının yarattığı değişimlerdir, dolayısıyla biyolojik kökenlidir. İlk sahnenin çocuk açısından ürkütücülüğü henüz cinsel olarak anlamlandırılamamasına bağlıdır. Şimdiki zamanda yer alan ikinci sahnenin birinci sahneyi uyandırmasıyla, ilk sahne travmatik hale gelir. Birinci sahnenin travmatik etkisi, bu sahneye dair anının canlanmasından kaynaklanır. Bu anlamda her travmatik olayın patolojik bir tepkiye yol açmasının nedeni, travmanın kendini üretir bir hale

[11] Sigmund Freud, Joseph Breuer (1895), *Histeri Üzerine Çalışmalar*, agy., s. 56.

gelmesidir *(auto-traumatique)*.[12] Olayı travmatik kılan anıyı veya içsel etmeni anlayabilmemiz için, Jean Laplanche'ın getirdiği açıklamaya gönderme yapmakta yarar vardır. Laplanche, Freud'un açıkça tanımlamadığı ama varsaydığı bir noktayı vurgular. Çocukluk sahnesiyle buluğ çağı sahnesi arasında geçen zamanda, benlik gelişimi ve savunmaları yer almıştır. Bu doğrultuda başlangıçta travmatik sahne dışsal bir etmenken, benliğin devreye girmesiyle içsel bir statüye erişir. Buluğ çağında tasarıma kavuşan cinsel sahne bastırılır ama bastırılan içerik bilince çoğu kez nevrotik semptomlar şeklinde geri dönerek, özneye içerden saldırmaya devam eder. Bu yüzden travma başlangıçta dışsal bir etmenken, ikinci aşamada kendini üretir bir hale gelerek içsel bir statü kazanır.

Bu doğrultuda *nachträglichkeit* kuramının bire bir baştan çıkarma ve travma kuramlarının yüreğinde doğduğunu görürüz. Her ne kadar Freud 1897 yılından itibaren baştan çıkarma kuramını terkettiğini ilan etse de, aslında bu kuramdan hiçbir zaman tam olarak vazgeçmez. Üstelik *nachträglichkeit* kavramı, Freud ve analistler açısından *"ruhsal aygıtın kuramı"* haline gelir.[13] Bu kavram psikanalitik kuramda zamanın kronolojik bir şekilde devreye girmekten uzak olduğunu ortaya koyar. Geçmişten şimdiki zamana uzanan, yani kronolojik olarak sıralandığı düşünülen tasarımları, bilinçdışına özgü bir zamansallık içinde ters yüz eder. Bu yüzden Jean Laplanche İngilizcede *differed action* olarak çevrilen bu terimin; ruhsal gerçekliğin nedenselliğini yansıtmakta yeterli olmadığını ileri sürer. *Differed action;* geçmişte yer alan bir olayın, ertelenmiş haliyle şimdiki zamanda etkide bulunmasına karşılık gelir.

---

[12] Jean Laplanche (1994) , *Nouveaux Fondements pour la Psychanalyse*, PUF, Paris, s. 112.

[13] Jean Laplanche (2006), *Problématiques VI, L'après-coup*, PUF, Paris, s. 57.

Yani zaman oku; geçmişten şimdiki zamana doğrudur. Böylelikle nedensellik çizgisel bir doğrultudadır. Psikanalizin ilk yıllarında, Freud'un da yaklaşımı budur. Nitekim *Bilimsel Psikoloji Taslağı*'ndan itibaren, *nachträglichkeit* kavramının olanaklı kıldığı kavrayışı, biyolojik saatin -buluğ çağın- bir etkisi olarak tanımlar. Buna karşılık, yirmi yıl sonra yayımladığı Kurt Adam vakasında bu kavram dönüşüme uğramıştır. Freud, Kurt Adamın bir buçuk yaşındayken tanık olduğu birincil sahnenin gerçekliği veya fantezi oluşuna dair çok önemli bir tartışmayı, bu klinik vaka etrafında geliştirmiştir.

Nachträglichkeit'i, Freud'dan sonra psikanalize kazandıran ve Fransızcaya *après-coup* olarak çeviren Lacan, çevirinin de içerdiği "*coup*", yani "darbe" sözcüğüyle, psikanalitik kurama kavramsal darbesini indirir. "*nachtragen*" sözcüğünün barındırdığı "*tragen*" fiili, "darbe vurma"ya karşılık gelir. Terimin Fransızca çevirisi, özne açısından travmatik olayın taşıdığı vurucu etkiyi, "darbe"yi vurgulamış olur. Böylelikle *après-coup* kuramını günümüz psikanalitik tartışmalarına katan Fransız psikanalizidir. Kavramın kuramsal düzeyde eriştiği dönüşmeler, Fransız psikanalizinin meyvasıdır. Lacan'dan sonra, Jean Laplanche ve J.B. Pontalis de, bu yönde çalışacaklardır. Lacan bu kavramın önemini 1953 yılında, Uluslararası Psikanaliz Kongresinde sunduğu "Psikanalizde söz ve dilin işlevi ve alanı" adlı çalışmasıyla ortaya atmıştır. Lacan'ın *après-coup* kavramı etrafında geliştirdiği tartışma yeni bir kuramsal söylemi oluştururken, bunu "Freud'a dönüş" aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Diğer bir deyişle, Lacan psikanalitik kavramları Freud'un yapıtının özüne dönerek yeniden tanımlamıştır. Bu doğrultuda Freud'un metinleri üzerinde yaptığı okumaları da, "sonradan anlamlandırma" olarak nitelendirebiliriz. Fakat Lacan'ın *nachträglich-*

keit kavramını yeniden keşfetmesi, baştan çıkarma kuramı aracılığıyla değil de, "Kurt Adam" ile olmuştur.

Emma

Freud travma kuramını, *Bilimsel Psikoloji Taslağı* adlı metninde tartıştığı Emma vakası aracılığıyla kurgular.[14] Emma on üç yaşındayken birşeyler satın almak için girdiği mağazada, iki erkeğin ona güldüğünü görmüş ve panik bir halde koşarak dışarı fırlamıştı. Erkeklerin elbisesiyle alay ettiklerini düşünmüş ama bir tanesi de hoşuna gitmişti. Sahne I olarak adlandıracağımız bu sahnede, iki erkeğin gülüşü oldukça sıradan olmakla birlikte, onda bir çocukluk sahnesinin –sahne II- anısını uyandırmıştı. Bu noktada iki sahneyi çocukluktan buluğ çağına uzanan zaman oku doğrultusunda değil de, buluğ çağında canlanan anıdan geriye giderek okumaktayız. Emma sekiz yaşındayken, şeker satın almak için bir mağazaya girmişti. Mağaza sahibi elbisesinin üzerinden genital organlarına dokunduğunda, Emma bu eylemi cinsel yönden anlamlandıramamıştı. Çocuklukta ve buluğ çağında yer alan bu iki farklı sahneyi birbirine bağlayan çağrışımsal öğeler; elbise ve gülüşlerdi. Buluğ çağındaki sahne I, çocuklukta yer alan sahne II'nin anısını uyandırmıştı. Böylelikle anı bir tasarıma kavuşmuştu. Bu da yoğun bir cinsel uyarılmaya yol açmış ve benliği normal bir savunmadan yoksun bırakmıştı. Patolojik bir savunma olan bastırma devreye girmiş ve mağazalara girmeye dair fobik bir korku ortaya çıkmıştı.

Freud'un baştan çıkarma kuramında asıl travmatik olarak nitelendirdiği; vakitsiz uyarılan çocuğun buna bir anlam ve-

---

[14] Sigmund Freud (1895), "Esquisse d'une Psychologie Scientifique", *La Naissance de la Psychanalyse*, agy., s. 364-366.

rememesi, dolayısıyla kendisini çaresiz ve savunmasız hissetmesidir. Bu anlamda Freud'un tutumu ahlakçı olmaktan uzaktır. Ama yine de mağaza sahibinin Emma'ya yönelik cinsel eylemini, saldırı olarak nitelendirmekten kaçınmaz. Olayın travmatik etkisi, henüz fizyolojik düzeyde cinsel olgunlaşmaya ve ruhsal özümleme yetisine sahip olmayan bir çocuk göz önünde tutulduğunda kavranılabilir. Freud'u asıl ilgilendiren sorun cinsel saldırının çocuğun ruhsal dünyasında bıraktığı izdir. Buluğ çağıyla birlikte anlam kazanan, dolayısıyla tasarıma kavuşan baştan çıkarılma sahnesinin anısı, yoğun cinsel bir uyarılmaya yol açacaktır. Bu da bastırmaya ve nevrotik semptomlara neden olur. Buluğ çağı sonrasındaki bir olay, çağrışımsal bağlantılar aracılığıyla çocukluk sahnesini uyandırmıştır. Uyanan; sahnenin somut gerçekliği değil, anısıdır. Çocukluk sahnesinden geriye birşey kalmamış, unutulmuştur. Biz bu sahnenin unutulmasının nedeninin, bastırmadan kaynaklandığını düşünebiliriz. Oysa Freud açısından sahne iz bırakmakla yetinmiştir. Bunun ötesinde bir anlam taşımamaktadır. Burada Freud'u okuyan Laplanche'dır. Özne henüz çocukluk sahnesinin cinsel anlamına erişebileceği bir ruhsal olgunlukta değildir. Bu yüzden sahne "arafta" kalmıştır ve anlamlandırılmayı beklemektedir. O zaman çocuklukta yer alan sahnenin statüsü nedir? Bu sahne bilinçdışında muhafaza edilmiş midir? Bu sahne bildiğimiz anlamda bilinçdışı değildir çünkü böyle olması için bastırılmış olması gerekirdi. Oysa ilk sahne "Arafta bekler gibi, bilinçöncesinin bir köşesinde muhafaza edilmiştir: Burada önemli olan ruhsal yaşamın geri kalan kısmından tecrit edilmiş olmasıdır".[15] İkinci zamanda öznenin ilk sahneyi tasarımlayabilmesiyle, bu sahnenin anısı

[15] Jean Laplanche (1970), *Vie et Mort en Psychanalyse*, Flammarion, Paris, s. 69.

travmatik bir etkide bulunmuş ve bastırılmıştır. Çocuklukla buluğ çağı arasında yer alan zamanda önemli bir değişiklik olmuş, benlik gelişmiş, savunmaları devreye girmiştir. Buluğ çağında tamamıyla olağan bir olay,-mağazadaki erkeklerin ona gülmesi-, çocukluk sahnesinin neden olabileceği uyarımdan "*daha fazla uyarıma* yol açar, ve diğer yandan, *içerden kaynaklanır.*"[16] Böylelikle Lacan ve Laplanche anının ikinci zamanda travmatik bir nitelik kazanmasını, özellikle içsel olana atfederler. Oysa *differed action* şeklinde İngilizceye çevrilen terim, travmanın kaynağı olarak dışsal etmeni vurgulamış olur.

Travma iki ayrı zamanda oluşmakla kalmaz, çözüme kavuşması için de iki kişiyi gerektirir. Analiz sırasında analizanın ruhsal dünyasında güncelleşen travma analistten bir yanıt bekler. Analist aktarımda yinelenen travmayı duygulanımsal olarak karşılayabilmeli, kapsayabilmeli ve taşıyabilmelidir. Ancak bu koşulla analizan travmayı özümleyebilir. Her ne kadar Winnicott *après-coup* kuramına gönderme yapmasa da, travmanın analizde nasıl özümlenilmesine dair görüşü Freudcu yaklaşımdan uzak değildir. Yalnız burada travma cinselliğe dair değildir, narsisistik niteliklidir. Diğer bir deyişle, erken çocukluk dönemlerine bağlı olarak, benlik oluşumu düzeyinde bir travmadır. Öznenin yaşamın ilk evrelerinde ihtiyaçlarının karşılanamamış olmasından kaynaklanan yoksunlukla bağlantılıdır. Bebeğin *-infans-* ihtiyaçları açısından, annenin bir süreliğine destekleyici bir benlik işlevi görmesi gerekir. Winnicott açısından her ne kadar sorun narsisistik bir travmadan ibaretse de, analizde hastasıyla birlikte travmatik olanı nasıl işlediği konumuz açısından bir benzerlik taşır. Analistin süreçte kaçınılmaz olarak hataları olacaktır. İşte bu hatalar analizana

[16] Jean Laplanche (2006), *Problématiques VI, L'après-coup*, PUF, Paris, s. 53.

yoksunluğu yeniden yaşattığı ölçüde, travmayı özümleme ve simgeleştirme fırsatını sağlayacaktır. Ama bunun için de süreçte canlanan travmaya yanıt verebilecek bir analist gerekmektedir. Analist uygun yanıtı veremediğinde, analizan erken çocukluğuna dair narsisistik kaybı özümleme şansını yitirir.

Freud'un travmaya olan yaklaşımı, her şeyden önce ekonomik görüşle bağlantılıdır. Beklenmedik bir anda karşısına çıkan bir olayı travmatik kılan, öznenin kendisini koruyabilmesi için gereken savunmalarını devreye koyamamış olmasıdır. Bu da özneyi simgeleştiremediği bir uyarım yoğunluğuna maruz bırakır, onu çaresiz kılar. Ekonomik görüş öznenin dürtüselliğine dairdir. Diğer bir deyişle, uyarımların yoğunluğu ve gücü kadar, devreye girebilecek veya giremeyecek savunmalara ilişkindir. Özne ikinci zamanda tasarıma kavuşan ve bu yüzden travmatik bir nitelik alan cinsel sahneye dair yaşantısını dile dökemez, içinde kopan fırtınayı bir yere bağlayamaz. Bu anlamda travma sadece dışsal bir olaydan ibaret değildir. Bastırılan sahne bilince kılık değiştirerek, yani nevrotik bir semptom olarak geri döner, özneyi içerden dürter. Benlik dürtüsel saldırı karşısında çaresiz kalır. "Ruhsal travma ve sonradan ruhsal travmanın anısı, ortaya çıkışından çok sonra bile yabancı bir cisim gibi etkin olmaya devam eder".[17] Bu anlamda ruhsal travma her zaman hem içseldir, hem dışsaldır.

Freud "Histerinin Nedenselliği" adlı metinde, baştan çıkaran yetişkinle çocuk arasındaki eşitsiz çiftin ilişkisini, bir aşk ilişkisi olarak nitelendirmekten kaçınmaz ve şöyle der: "Çocuklara özgü cinsel güçsüzlük onları, kaçınılmaz olarak iktidarsız hale gelmiş yetişkinin kendisini alçaltan uygulamalarına maruz bırakır. Eşitsiz çiftin aşk ilişkilerinin yer aldığı tüm

[17] Sigmund Freud (1895), *Histeri üzerine Çalışmalar*, agy., s. 54.

garip koşullar (bir yandan, her cinsel ilişkinin karşılıklı bağımlılığından kendini kurtaramayan ama mutlak yetkeye ve cezalandırma hakkına sahip, kendi kaprisleri için bir rolden ötekine geçebilen yetişkin; diğer yandan, çaresiz, bu tür bir keyfi duruma tabi, tüm duyumlara vakitsiz uyanmış, her türlü hayal kırıklığına açık, doğal gereksinmelere yeterince vakıf olamadığı için kendisine ayrılan cinsel eylemlerin uygulanmasının da yarıda kesildiği çocuk), tuhaf ama trajik tüm densizlikler, bireyin ve nevrozunun gelecekteki gelişmesine sayısız kalıcı etkilerle damgasını vururlar".[18] Yetişkin kendi hazzını karşılamak amacıyla, çocuğu cinsel bir partner olarak kullanırken ona bağımlıdır. Ama diğer yandan, etkin bir şekilde çocuğu uyarır, tehdit eder ve cezalandırır. Çocuk bu durumda çaresizdir çünkü duygusal olarak bağlı olduğu yetişkinden şefkat beklerken, cinsel tutkusuna maruz kalmıştır. Freud'un çocukla yetişkin arasındaki eşitsiz cinsel ilişkiyi ele aldığı metnin dili, yıllar sonra Ferenczi'nin bu sorunsalı incelediği metnindeki dille şaşırtıcı bir benzerlik gösterir. Ferenczi 1933'de yayımlanan yazısında, yetişkinle çocuk arasındaki "dil kargaşasının"; yetişkinin tutku diliyle, çocuğun şefkat dili arasındaki karşıtlığından kaynaklandığını ileri sürer.[19] Ferenczi, Freud'un baştan çıkarma kuramını terk etmesiyle travmatik etki yaratan dışsal olayı ihmal ettiğini düşünür. Böylelikle Freud'e yönelik bir eleştiride bulunur. Biliyoruz ki Ferenczi Freud'un analizanı olmuştu. Buradaki görüşü sadece kuramsal düzeyde

---

[18] Signund Freud (1896), "L'étiologie de l'Hystérie", *Névrose, Psychose et Perversion*, Almancadan çeviren J. Bissery ve Jean Laplanche, PUF, Paris, 2004, s. 106.

[19] Sandor Ferenczi (1933), "Confusion de Langue entre les Adultes et l'Enfant", *Psychanalyse IV, Oeuvres Complètes*, Almancadan çeviren J. Dupont, S. Hommel, P. Sabourin, F. Samson, B. This, Payot, Paris, 1982.

Freud'u eleştirmekten ibaret değildir, aynı zamanda analistine olan aktarımıyla da bağlantılıdır. Ferenczi cinselliğiyle ve cinsel fantezileriyle hareket eden bir yetişkinden söz ederken, onun karşısına cinselliği olmayan neredeyse saf ve masum bir çocuğu çıkarır. Oysa Freud *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* adlı yapıtından itibaren, özellikle küçük Hans vakasıyla, çocuktaki cinselliğin önemini ortaya koymakla kalmamış, Dora, genç eşcinsel kız, Kurt Adam gibi vakalar aracılığıyla da, yetişkinin cinsel yaşamının kökeninde çocuksu cinselliğin yattığını gözler önüne sermiştir. Ayrıca unutulmaması gereken bir nokta da çocuğun "etkin bir şekilde cinsel olarak baştan çıkarma gücü taşıdığıdır".[20] Örneğin, Emma mağaza sahibinin cinsel saldırısına rağmen, ikinci kez aynı yere dönmüştü. Fakat çocuk yetişkini uyarırken, aynı zamanda başka bir talebi de beraberinde getirir. Baştan çıkarıcılığına yetişkinin cinsel bir yanıt vermemesini ve bir sınır koymasını bekler.

Baştan çıkarma kuramının terkedilmesi

Freud 21 Eylül 1897'de Wilhelm Fliess'e gönderdiği bir mektupta, 1895-1897 yıllarında kurguladığı baştan çıkarma kuramını terkettiğini bildirirken, buna neden olan gerekçeleri sıralar. Uzun süren bir yaz tatilinden sonra, Viyana'ya parasız ve işsiz olarak dönmüştür. Zaten Freud'un hiçbir zaman fazla parası olmamış ve geniş ailesini geçindirmek için büyük bir emek sarfetmiştir. Baştan çıkarma kuramını terketmedeki gerekçelerinden birinin, hastaların analizlerini sonuçlandırmamalarına ilişkin hayal kırıklığıdır. Psikanalizi keşfettiği yıllarda, her ne kadar Freud hastalarından ne bekleyeceğini

---

[20] Pierre Kahn (1992), "Evidence et Enigmes de la Violence pour le Psychanalyste", *Psychanalyses*, no. 45, s. 16.

tam olarak bilmese de, yine de analizlerin yarıda kesilmesi onda hayal kırıklığı yaratmaktaydı. Hastaların analiz süreçlerinin tamamlanamaması, baştan çıkarma kuramını kurgulamasına engel oluşturur. Diğer bir gerekçe ise bastırmadan kaynaklanmaktadır. Freud baştan çıkarma olgusuna erişmesini engelleyen etmenin, bastırma mekanizması olduğunu düşünür. Bu da onun karşısına, çözülmesi gereken en çetrefil sorunlardan bir tanesini çıkarır. "Şimdi hangi noktada bulunduğumu bilmiyorum çünkü henüz ne bastırmayı, ne de bastırmada etkili olan güçler oyununu kavramış değilim".[21] Freud o sırada bastırmayı patolojik bir mekanizma olarak nitelendirdiği için, bunun ortadan kaldırılması gerektiğini düşünmektedir. Diğer bir deyişle, bilinçdışı süreçler Freud açısından patolojik olarak nitelendiriliyorlardı. Analizde hastanın bilinçdışını bilinçli hale getirmekteki "başarısızlık", baştan çıkarma kuramının terkedilmesine yol açmıştı.[22] Freud ödipal karmaşanın çözümü aşamasında, çocuğun ensestüel nesneden vazgeçerek cinsel dürtülerini bastırmasının ruhsal gelişimde bir gereklilik olduğunu henüz kavrayamaz. Ama Freud baştan çıkarma kuramını terkettiğini bildiren mektuptan iki ay sonra, Fliess'e yazdığı 14 Kasım 1897 tarihli mektupta (no.75), "normal bastırmayı" keşfetmiştir.

Ama şüphesiz Freud'un baştan çıkarma kuramını terketmesinin en önemli nedeni, artık kendi "*neurotica*"'sına, yani baştan çıkarma olgusuna dayanan bir nevroz kuramına inanmamasıdır. Bu yüzden *proton pseudos*'tan vazgeçmiştir.[23] Analizde histerik özne ödipal nesnesi tarafından baştan çıkarıldığını, dolayısıyla edilgen bir konumda travmatik bir duruma

---

[21] Sigmund Freud (1892-1899), 21 Eylül 1897 tarihli mektup (no. 69), *La Naissance de la Psychanalyse*, agy., s. 190.

[22] Jean Laplanche (2006), *Problématiques IV, L'après-coup*, agy., s. 90.

[23] Jean Laplanche (1970), *Vie et Mort en Psychanalyse*, agy., s. 55, 58.

maruz kaldığını iletir. İşte "*proton pseudos*"; histerik öznenin ödipal nesne tarafından baştan çıkarıldığı bir sahneyi yaratmasına ilişkin "yalanıdır". Aslında bu yalana dair fantezinin gerisinde yatan, ödipal nesneyi aktif bir şekilde uyarmak isteğidir. Freud'un kadın histerik hastaları, şaşmaz bir şekilde, babalarının kendilerini baştan çıkarmış olduklarını ifade etmekteydiler. Eğer histerik hastalarının ileri sürdüğü gibi, baba baştan çıkarıcı olmuşsa, o zaman bütün babalar sapkın mıydı? Freud o sırada bu soruya bir yanıt bulamaz çünkü bu soruna somut gerçekliğiyle yaklaşır. Nevrotik kadın hastanın babaya atfettiği baştan çıkarma, kuramda henüz fantezi statüsüne erişmemiştir. Yetişkinin gerçek eylemine karşılık gelir. Oysa histerik kadının babaya atfettiği baştan çıkarma, her öznenin kurguladığı yalandır çünkü yetişkin cinselliğinin kökeninde yatan çocuksu cinselliktir. Nitekim analitik çalışmada tipik bir şekilde karşılaştığımız soru şudur: "Acaba babam bana gerçekten bir şey yaptı mı?" Histerik yalanın (*proton pseudos*) işlevi, öznenin ensestüel fantezilerini gizlemektir. Histerik kız babasını baştan çıkarmak isterken, babası tarafından baştan çıkarıldığına dair kurduğu senaryo sayesinde, etken bir konumdan edilgen bir konuma geçer. Ama bilinçdışı düzeyde histerik kızın babasını baştan çıkarma isteği, babanın kızına yönelik baştan çıkarma arzusunda yankı bulur. Freud'un 1919 yılında kaleme alacağı "Bir Çocuk Dövülüyor" metni, babayla kızın bilinçdışı arzularının ne denli örtüştüklerini örneklendirir. Kız kurguladığı baştan çıkarma senaryosu aracılığıyla, edilgen bir konumda babanın cinsel dürtülerine maruz kalmıştır, o bu ilişkide masumdur. Oysa tam tersine, babasını baştan çıkarmak istemiş, gözdesi olmak istemiştir. Ama bu ensestüel arzuyu fantezide tersine çevirerek, kendisini edilgen konumda, baştan çıkarılmaya maruz kalmış biri olarak hayal eder. Böylelikle ensestüel arzunun uyandırdığı yoğun cinsel uyarımlarla baş edebilir, ensestüel fantezilerini bastırabilir. Diğer bir

deyişle, benliğin savunmaları devreye girerek özneyi fazla yoğun olan cinsel uyarımlardan korur.

Freud bilinçdışında "hiçbir gerçeklik göstergesinin" bulunmamasının sonucu olarak, hakikati kurmacadan ayırdetmenin olanaksız olduğunu düşünür.[24] Bilinçdışında gerçeklikle fantezi birbirine karışmıştır. Bu anlamda baştan çıkarma kurmacası her öznenin kaçınılmaz senaryosudur. Kuşkusuz öznenin histerik nitelikli bir baştan çıkarma senaryosunu yaratabilmesi veya bunu analizde kurgulayabilmesi, ancak buluğ çağından sonra olanaklıdır. Çocuklukta ne yeterince güçlü cinsel uyarımlar, ne de bunları tasarımlamayabilme yetisi söz konusudur. Buluğ çağından itibaren şiddetlenen cinsel dürtüler ve yeniden canlanan ensestüel nesnelerin çekiciliği, baştan çıkarmaya ilişkin fantezileri zorunlu kılar. Bu senaryoya göre etkin olan ergenin kendisi değil de, ebeveyndir. Freud "Psikanalitik Hareketin Tarihi Üzerine" adlı metninde, çocuksu cinselliğe ve bilinçdışı fantezilerin işlevine dikkatimizi çeker: "Histerik özneler semptomlarını kurmaca travmalara bağlasalar da, bu noktada yeni olan, bu sahneleri *fantezi* düzeyinde yaratmalarıdır. Ve pratik gerçekliğin yanı sıra, ruhsal gerçekliği de göz önünde bulundurmak gerekir. Bu düşünceyi kısa bir süre sonra izleyen; bu fantezilerin çocukluğun ilk yıllarındaki otoerotik etkinliği örtmeye, güzelleştirmeye ve onları yüceltmeye yaradıklarını keşfetmek oldu. İşte o zaman bu fantezilerin gerisinde yatan çocuğun cinsel yaşamı tüm kapsamıyla gün ışığına kavuşmuş oldu".[25] Burada kökensel ve

---

[24] Sigmund Freud (1892-1899), 21 Eylül 1897 tarihli mektup (no. 69), *La Naissance de la Psychanalyse*, agy., s. 191.

[25] Sigmund Freud (1914), "On the History of the Psycho-analytic Movement", *The Standard Edition of The Complete Works of Sigmund Freud*, cilt XIV,

tipik bir fantezi olarak baştan çıkarılma senaryosu üzerinde durduk. Ama bazen de özne yaşamında gerçek bir cinsel saldırıya maruz kalır. Böyle bir saldırıya ilişkin somut gerçekliğin kendisini dayattığı bir durumda bile, öznenin ruhsal gerçekliğini göz ardı etmemek ve gerçekle fantezinin nasıl birbirine örüldüğünü görmek elzemdir.

Freud baştan çıkarma kuramını 1897'de terkederken, bütün babaların sapkın olamayacağına ve kadın hastaların babalarına dair söylemlerinin bilinçdışı fantezi düzeyinde konumlandığına karar vermiş olur. Böylelikle bilinçdışı fantezi psikanalizin ayrıcalıklı nesnesi haline gelir. Ama çocuksu cinselliğin fantezisel düzlemi henüz kuram mertebesine yükselmemiştir. Nitekim Freud'un 1905'de yazdığı *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de çocuksu cinselliğe yaklaşımı fizyolojiktir, burada genetik bakış açısı egemendir. Cinsel gelişim evreleri, genetik bir yaklaşıma göre bir silsile izlerler. Freud her ne kadar 1897'de baba ile kız ilişkisinin merkezde olduğu baştan çıkarma kuramını terketse de, sekiz yıl sonra bu kurama beklenmedik bir oyuncu katar. Annenin çocuğu ilk baştan çıkaran kişi olduğunu ileri sürer. Anne çocuğa bakım verirken, ona kendi cinsel yaşamından duygular armağan ettiği için çocuğu ilk baştan çıkarandır. Annenin çocuğun cinsel yaşamındaki rolüne dair ortaya attığı görüşle, Freud terkettiği baştan çıkarma kuramını bu kez farklı bir yönden ele almış olur. Şimdi bu kuramın merkezinde yatan kızın babayla ayrıcalıklı ilişkisi değil de, anne ile çocuk ilişkisidir. Oysa Freud'un baştan çıkarma kuramının ilk şeklinde; kız ile ödipal nesne arasındaki karşılıklı cinsel çekime dair sezgisi ön plandaydı.

Almancadan çeviren James Strachey, The Hogarth Press, Londra, 1986, s.17-18.

Çocukla ödipal nesne arasındaki karşılıklı cinsel çekim, ebeveyn açısından cinsel bir eylemde bulunmak anlamına gelmez. Ebeveynin çocuğa ilişkin erotik dürtüleri normal olarak ketlenmeye uğrayarak, şefkat şeklinde ifade bulurlar. Baştan çıkarma kuramındaki değişiklik bir paradoksu da ortaya koyar.

Freud fantezi kavramını psikanalizin ayrıcalıklı nesnesi haline getirirken, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de bunun tersini savunmuş olur. Burada cinselliğe dair görüşünü biçimlendiren biyolojik, organik etmendir. Böylelikle Freud baştan çıkarma kuramında sezgisel olarak yakaladığı kızın babaya olan aşkına dair düşünceleri yok etmiş olur. Ama 1932 yılında verdiği "Kadınlık" konferansında, baştan çıkarma kuramını yeniden ziyaret eder. Bu metinde kızın babasına atfettiği baştan çıkarma, net olarak fantezisel bir statüye kavuşmuştur ve ödipal karmaşanın tipik ifadesidir. Yine aynı metinde ödipal karmaşa öncesindeki evrede, kızın anne tarafından baştan çıkarıldığına dair fantezisini de vurgulayarak, baştan çıkarma kuramını genişletmiş olur. Burada annenin çocuğu baştan çıkardığına dair fantezi gerçeklikle birleşmiştir çünkü anne çocuğa bakım verirken, bedeni üzerinde bir eylemde bulunur. Diğer bir deyişle, kuramın bu son şekli, 1895-1897 yıllarında gerçek olduğu varsayılan baştan çıkarmayla benzerlik gösterir. Anne çocuğa bakım verirken ilk kösnül genital duyumları tahrik etmekle kalmaz, aynı zamanda onların uyanmasına neden olur.[25] Bu da baştan çıkarılmayı daha nüfuz edici kılar çünkü çocuk edilgen bir konumda annenin bakımına tabidir.

---

[25] Sigmund Freud (1932), "La Féminité", *Nouvelles Conférences sur la Psychanalyse*, Almancadan çeviren Anne Berman, Gallimard, Paris, 1975, s. 158. Bkz: Sigmund Freud, "Femininity", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, cilt XXII, agy., s. 120.

Kökensel baştan çıkarma

Yaşamın başlangıcında nörolojik, devinimsel, sosyal, duygusal ve düşünsel düzeyde henüz olgunlaşmamış çocuk, yetişkinin gelişmiş ruhsal ve cinsel dünyasıyla karşılaşır. Bunu Laplanche "temel antropolojik durum" *(situation anthropologique fondamentale)* olarak nitelendirir. Çocuk annenin bakımına bağımlı olmakla kalmaz; aynı zamanda henüz cinsel olgunlaşmaya erişmemiş biri olarak, doğrudan annenin bilinçdışı cinselliğine maruz kalır. Bu baştan çıkarmayı Jean Laplanche "kökensel baştan çıkarma" *(séduction originaire)* olarak tanımlar. Freud'un kuramı kurguladığı ilk aşamada, baştan çıkarma gerçeklik düzeyindedir, bu yüzden herkesin başına gelmez. Bu nedenle "kısıtlı bir baştan çıkarma"dır. Oysa Laplanche yaşamın başlangıcındaki çocuğun yetişkinle karşılaşmasına özgü kökensel baştan çıkarmayı; "genelleştirilmiş bir baştan çıkarma" *(séduction généralisée)* olarak tanımlar. Bu her öznede "temel insani bir veri"dir. Öznenin ruhsal yaşama ve cinselliğe doğuşunun nedenidir. Nitekim bu evrensel niteliğin ayırdında olmayan Freud, annenin baştan çıkarmasını kuram statüsüne eriştirememiştir.[27] Diğer bir deyişle, bunu cinselliğin kökenini açıklayabilecek bir kuram bağlamında genişletememiştir.

Annenin bakımının uyandırdığı duyumlar sadece genital bölgeye sınırlanmazlar. Oral ve anal bölgeleri de içererek tüm bedeni kapsarlar, bedene erojen bir nitelik kazandırırlar. Oral, anal, üretral ve genital bölgeler, anne bakımının odaklandığı bölgeler olup, çocuk ile alışverişin, ilişkinin yeri haline gelir. Annenin bakım sırasında bilinçli düzeyde bebeğini rahat et-

---

[27] Jean Laplanche (1994), *Nouveaux Fondements pour la Psychanalyse*, agy, s. 120.

tirmek, ihtiyaçlarını karşılamak istemesi, onun bilinçdışı genital tasarımlarının çocuğun bedenine damgasını vurmalarını engellemez. Annenin genital tasarımları, özellikle çocukla bir alışverişin gerçekleştiği oral ve anal bölgelerde, hatta tüm beden yüzeyinde izler bırakarak, buralarını erojen bir bölge haline getirir. Yetişkinin bilinçdışı genital fantezileri çocuğun beden haritasında izler bırakırlar, daha sonra cinsel tasarımlara yol açarlar. Bunların bastırılmaları sonucunda, çocuksu cinsellik oluşur. Bu anlamda çocuksu cinsellik, hiç de Freud'un *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de tanımladığı gibi, yalnızca biyolojik gelişmeye karşılık gelmez çünkü çocuğa cinsellik ötekinden gelir. Bu doğrultuda temel antropolojik durum; genital cinselliğe sahip yetişkinle karşılaşan çocuğun durumuna gönderme yapar. Ferenzci'nin yetişkin ile baştan çıkarılan çocuk arasında tanımladığı "dil kargaşası"nın, bir metafor olarak temel antropolojik duruma bir model teşkil ettiğini düşünebiliriz. İki oyuncu arasındaki ilişkinin eşitsizliği, çocuk açısından cinselliği travmatik kılar.

Elbette burada yetişkinin dolaysız cinsel eylemi değil de, bilinçdışı fantezisinin etkisi söz konusudur. Dolayısıyla anne bakım verirken, kendi bilinçdışı cinselliğinden birşeyleri ileterek, çocuğun "içine" sokmuş, yerleştirmiş olur. Ferenczi çocukla yetişkin arasında oluşan dil karmaşasında, yetişkinin orgazmı hedefleyen cinsel dürtüsünü yabancı bir madde gibi içe alan çocuktan söz eder. Çocuğun içe yansıttığı bu "yabancı" madde, ruhsal dünyasında adeta bir organ nakli yapılmış gibi yerleşmiştir. Nakledilen organ beden dokularına ne kadar yabancıysa, yetişkinin orgazmı hedefleyen cinsel dürtüsü de çocuk açısından o kadar yabancıdır. Çocukta patolojik bir soruna yol açan yetişkinin cinsel eylemini bir metafor olarak ele alırsak, o zaman çocuğun ne ölçüde "yabancı" bir madde

şeklinde, yetişkinin bilinçdışı cinsel fantezisini içe yansıttığını, içselleştirdiğini anlarız. Bu anlamda kökensel baştan çıkarına; yetişkinin çocuğa bilinçdışı cinsel mesajları veya gösterenleri iletmesinden kaynaklanır. Bu gösterenlerin bir kısmı sözel iken, diğerleri sözel olmayıp, davranışsaldır. Laplanche bunları "gizemli gösterenler" *(signifiants énigmatiques)* olarak nitelendirir. Çocuk da bu gösterenleri, tıpkı Oedipus'un Sfenks'in gizemi karşısındaki şaşkınlığı, merakı ve ciddiyetiyle olduğu gibi, çözmeye, açıklamaya çalışır. Çocuk ürettiği cinsel kuramlar aracılığıyla, bunları bir çeviri işlemine, simgeleştirmeye tabi tutar. Freud küçük çocuğun, cinsiyetlerarası farklılığı veya aileye katılacak olan yeni bebeğin –kardeşin– dünyaya gelişini açıklamak için kendi cinsel kuramlarını ürettiğini ifade eder. Burada vurgulanması gereken bir nokta da; yetişkinin cinselliğinin kendi açısından bilinmezliğidir çünkü cinsel fantezi bastırılmış haliyle bilinçdışında muhafaza edilir. Yetişkinin cinselliği de kaynağını çocuksu cinsellikten almıştır. Yani o da çocukken kendi ebeveyninin bilinçdışı cinselliğine maruz kalmıştır.

Bu noktada çocukta devreye giren bastırmanın niteliğini sorgulayabiliriz. Bunlar ödipal karmaşanın çözümünde bastırılan ensestüel fanteziler midir? Yoksa başka bir bastırma daha etkili olmuş mudur? Çok erken bir dönemde çocuğun ruhsal yaşamında iz bırakan sahnelerin, tasarımların bastırılmalarıyla, bir bilinçdışı çekirdek oluşmuştur. Bu birincil bastırmaya karşılık gelir. Bu bilinçdışı çekirdek, bastırılacak olan içerikler üzerinde bir çekim uygulayarak, sonrasında bastırmaya katkıda bulunur.[28] Bu da özne açısından kendi cinselliği açı-

[28] Jean Laplanche, J.B. Pontalis (1967), "Refoulement Originaire", *Vocabulaire de la Psychanalyse*, PUF, Paris, s. 396-397.

sından bir bölünme yaratır. Çocuk için travmatik olanın kökeni, tam da yetişkin açısından kendi cinselliğinin bilinmez ve gizemli oluşunda yatar. "Bilinçdışı olduğu ölçüde *gizemin* kendisi, başlı başına *baştan çıkarmadır*". [29] Bu gösterenler arasında çocuk için büyük bir gizem teşkil eden birincil sahne yer alır. Çocuk annesiyle babası arasındaki cinsel birleşmeye tanık olduğunda veya doğrudan olmasa da buna dair işaretleri (özellikle sesler) algıladığında, kaygı duyar. Çocukta kaygı uyandıran; cinsel birleşmenin onda uyandırdığı cinsel uyarılmalardır. Çocuk henüz cinsel olgunluğa erişmemiş olduğu için, gördüğünü veya işittiğini tasarımlamak ve anlamaktan uzaktır. Bu anlamda çocuğun yetişkinle karşılaşması kaçınılmaz bir şiddet içerir. Bu da edilgen bir konumda bulunan çocuğun, yetişkinin bilinçdışı cinselliğine maruz kalmasından kaynaklanır. Yetişkinin bilinçdışı fantezileri çocuğun benliğinin sınırlarını "zorlayarak" içine girerler. Bu zorlama çocuk açısından yetişkinin cinselliğinin her zaman tasarımlanamayan bir fazlalık içermesinden kaynaklanır.

Birincil sahne

Freud'un 1914'de yazıp da, 1918'de yayımladığı Kurt Adam vakasını incelersek, birincil sahnenin küçük çocukta ne denli travmatik bir etki yarattığını görmüş oluruz. Çocuk bir buçuk yaşındayken, öğleden sonra uykusuna yattığı ebeveynlerin odasında, onların *a tergo* (arkadan) cinsel birleşmesine tanık olmuştu. Birincil sahne, çocuğun dört yaşında gördüğü kaygılı bir rüya ile yeniden canlanmış ve travmatik bir etkide bulunmuştu. Kurtlar rüyasının cinsel olarak uyarıcı olması,

---

[29] Jean Laplanche (1994), *Nouveaux Fondements pour la Psychanalyse*, agy., s. 126.

birincil sahnenin uyanmasına neden olmuştu. Bir buçuk yaşında bir çocuk için fazlasıyla şiddetli olan böyle bir cinsel sahneye dört yaşındayken anlam verebilmesi, bunu tasarımlayabilmesi mümkün müdür? Nitekim Freud'un da sorusu budur. Bir buçuk yaşındaki bir çocuk böyle bir olayı algılayabilir mi, algıladığı şekle en yakın haliyle bilinçdışında muhafaza edebilir mi? Diğer yandan, çocukta iz bırakan bu sahne sonradan anlamlandırılarak (*nachträglichkeit*) kavranılabilir mi? Bu sorgulamayı yaptığı sayfaya düştüğü dipnotunda bu süreci şöyle özetler: "İzlenimi bir buçuk yaşındayken almıştı, onları anlaması ertelenmişti, ancak düşün görüldüğü zamandaki gelişimi uyarılmaları ve cinsel araştırmalarına bağlı olarak olası hale gelmişti."[30] Ama Kurt Adam'un analizinde birincil sahnenin kurgulanması (*construction*) tamamıyla Freud'a aittir. Genelinde analistin yorum yapabilmesi için, öznenin çocukluk sahnelerini anımsayabilmesi gerekir. Oysa bellek yitiminin damgasını vurduğu çocukluk yıllarına, yani "tarihöncesi" döneme ait olanı, analist ancak hastasıyla birlikte kurgulayabilir. Freud yıllar sonra yazacağı "Analizde Kurgulamalar"da, analistin çalışmasını arkeologunkine benzetir. Antik uygarlıklardan kalan kalıntılara dayanarak incelemesini sürdüren arkeolog gibi, analist de, tarihöncesi döneme ait olayları göstergelerden ve çağrışımlardan hareket ederek kurgular.[31] Freud önemli bir nokta daha ekler: Çocuğun henüz tam olarak konuşamadığı bir dönemde "gördüğü veya duyduğu bir şey",

---

[30] Sigmund Freud (1918), "Bir Çocukluk Dönemi Nevrozu Öyküsü" ("Kurt Adam"), *Olgu Öyküleri II*, İngilizceden çeviren Ayhan Eğrilmez, Payel, İstanbul, 1996, s. 231.

[31] Sigmund Freud (1937), "Constructions dans L'analyse", Almancadan çeviren E.R.Hawelka, U. Huber, Jean Laplanche, *Resultats, Idees, Problèmes II*, PUF, Paris, 1987, s. 271.

analiz sırasında varsanı olarak geri dönebilir. Kuşkusuz burada varsanı psikotik nitelikli değildir, analize özgü gerilemede ortaya çıkar. Freud "tarihöncesi" dönemi; çocuğun henüz konuşup anlam veremeyeceği bir zamanda gördüklerine ve duyduklarına bağladığı ölçüde, yeniden *nachträglichkeit* kuramına dönmüş olur. Çocukta iz bırakan sahneler sonradan anlamına kavuşacaklardır. Freud bu konuyu baştan çıkarma kuramını terketmesinden birkaç ay önce, Fliess'e yazdığı 2 Mayıs 1897 tarihli mektubunda, dile getirmişti. Histerinin yapısına ilişkin bulgularını iletirken, analitik çalışmanın amacının birincil sahneye dönmek olduğunu ileri sürmüştü. Bazen doğrudan bu sahneye varılabilirken, bazen de dolambaçlı yollardan, yani fantezilerden geçmek gerekmektedir. Fantezi-ler "*Sonradan anlamlandırma* işlemine tabi olan *duyulan şeylerin* aracılığıyla özümlenirler. Yaşanılan olayları, ebeveynler veya ataların geçmişine ait anlatıları ve öznenin bizzat gördüğü şeyleri birleştirirler."[32]

Kurt Adam olgusu aslında Freud'un tam olarak baştan çıkarma kuramını terk etmediğini gösterir. Katharina ve Emma'da baştan çıkarma sahnesinin sonradan anlamlandırılması, buluğ çağıyla örtüşmüştü. Yani bu sahneyi anlayabilme, zaman oku doğrultusunda ortaya çıkan biyolojik gelişmeye bağlıydı. Oysa Kurt Adam'ın rüyasının travmatik bir etkide bulunması, tamamıyla anlamsal boyutla bağlantılıydı. Üç ile dört yaşları arasındaki bir çocuk, ödipal gelişimi sayesinde anlamlandırma kapasitesine erişmiştir. Böylelikle Freud ortaya farklı bir travma modeli atmış olur. Kurt Adam vakası, baştan çıkarma kuramının terkedilmesiyle önemini kaybeden *nachträglichkeit* kavramının çok daha güçlü bir şekilde geri geldi-

[32] Sigmund Freud (1892-1899), "Manuscrit L", *La Naissance de la Psychanalyse*, agy., s. 174-175.

ğini gösterir. Bu da Jean Laplanche'a, bu vaka aracılığıyla Freud'un baştan çıkarma kuramının sonradan anlamlandırmaya (*après-coup*) tabi olduğunu gösterir. Bu noktada bir rüya, ruhsal dünyaya ait bir tasarım olarak, travmatik bir etkide bulunabilir. Kurtlar rüyası "travmatik olanın içerden saldıran etmen olduğunu örneklendirmeye yarar".[33] Freud'un 1918'deki bu yaklaşımı, aslında Freud ve Breuer'in 1895'deki kuramsal konumundan uzak değildir. *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da ruhsal travma; "yabancı bir beden "gibi, benliği fazlasıyla uyardığı ölçüde içerden saldırır. Rüya içselleştirilmiş olan dışsal bir olaydır. Yani Kurt Adam'ın bir buçuk yaşındayken tanık olduğu birincil sahnenin içselleştirilmesiyle bağlantılıdır. Bu anlamda hem dışsal, hem içsel bir olaydır. Kurtlar rüyası içsel bir olay olmakla birlikte, benlik sınırlarını bertaraf ettiği ölçüde, dışarıdan kaynaklanan bir saldırı şeklinde algılanır. Birincil sahnenin imgesi, kurtlar rüyası sayesinde, yeniden canlanarak, baştan çıkarıcı bir etkiye sahip olmuştu. "sadece taze bir olay gibi değil de yeni bir örselenme, ayartılmayla eşanlamlı dışarıdan bir karışma gibi işlev görmüştü."[34] Kurt Adam'ın anne ve babası cinsel birleşmelerini sergilemek gibi bir niyet taşımamakla birlikte, cinsel sahnenin kendisi küçük çocuk açısından fazlasıyla uyarıcı olmuştu. Bu da ebeveynlerin cinselliğinin çocuk açısından ne dereceye kadar baştan çıkarıcı olabileceğini gösterir. Bunun için de çocuğun birincil sahneye bizzat tanık olması gerekmez.

Lacan Kurt Adam olgusunu tartışırken, ebeveynlerin *a tergo* (arkadan) birleşmesi sahnesinin etkisini bir darbe

---

[33] Elda Abrevaya, Talat Parman, Tevfika İkiz, Levent Kayaalp, Ayça Gürdal Küey (2009), "L'après-coup et le Refoulement", *Bulletin de la Société Psychanalytique de Paris*, PUF, Paris, s. 224.

[34] Sigmund Freud (1918), "Kurt Adam", agy., s. 302.

(*prägung*) olarak nitelendirir.[35] *Prägung* terimini kullanırken, Konrad Lorenz'in etoloji alanındaki araştırmalarından esinlenir. Bir buçuk yaşındayken çocuğun maruz kaldığı cinsel birleşmenin nüfuz edici etkisini nitelendirebilmek için, Konrad Lorenz'in özellikle kuşlarla ilgili ileri sürdüğü içgüdüler kuramına başvurur. Darbenin gücünü Fransızcada *frappe* olarak adlandırarak, aynı zamanda metal paraya basılan ize de gönderme yapar. Birincil sahnenin çocuk üzerindeki etkisi, tıpkı metal paraya basılanla benzer bir özellik taşır. Çocuk cinsel birleşmenin vurucu etkisine maruz kalır ve bu sahneyi tasarımlayamaz. Bu bağlamda cinsel birleşmenin vurucu gücü, yetişkin cinselliğinin çocuk üzerindeki "vurucu" etkisine gönderme yapar. Birincil sahnenin yeniden canlanmasına neden olan rüyanın vurucu etkisi, özellikle çocuğun cinsel birleşmede edilgen konumda haz alan anneyle özdeşleşmesinden kaynaklanır. Annesi gibi kadınsı bir konumda babayla cinsel olarak birleşme arzusu, yoğun bir kaygıya yol açar ve bu yüzden bastırılır. Ama dört yaşında çocuğun bu tasarımı bastırabilmesinin koşulu da, belirttiğimiz gibi, öncesinde birincil bastırmanın devreye girmiş olmasıdır. Birincil bastırmanın, çocuğun bir buçuk yaşındayken maruz kaldığı cinsel birleşmeden sonra devreye girmiş olduğunu düşünebiliriz. Böylelikle bir buçuk yaşındayken oluşan bilinçdışı çekirdek; dört yaşında kurtlar rüyasının uyandırdığı tasarım –kadınsı konumda babayla birleşmek- üzerinde bir çekim uygulayarak, bastırılmasına yol açar.

Kurt Adam vakası, *nachträglichkeit* kavramına yeniden bir dönüşe –yeniden bir anlamlandırmaya- karşılık gelmekle kalmaz; aynı zamanda bu kavramın bastırma kuramıyla da örtüş-

---

[35] Jacques Lacan (1953-1954), *Le Séminaire, Livre I, Les Ecrits Techniques de Freud*, Seuil, Paris, 1975, s. 214.

tüğünü gösterir. Freud bu vakanın analizinde bastırma kuramını kurgulamış ve kavramsal çerçevesini genişletmiştir. 1897'de baştan çıkarma kuramını terketmesine neden olan gerekçelerden biri bastırma iken, Kurt Adam vakasında artık bu mekanizmada etkili olan güçleri layıkıyla kavrayabilmiştir. Bastırmanın asıl hedefi hoşnutsuzluğu önlemek ve duygulanımın gelişmesini ketlenmektir. Freud ilk bellek izlerine yapılan yatırımlara karşılık gelen tasarımlarla, boşalım süreçlerine karşılık gelen duygulanımlar arasında bir ayrım yapar. Tasarım bastırılmakla birlikte bilinçdışında muhafaza edilir ve bilince geri dönebilir. Böylelikle analitik süreçte analizan bu tasarımın anlamına erişebilir. Oysa bastırmanın etkisiyle, tasarımdan koparak bağlantısız hale gelen duygulanımın kaderi daha karmaşıktır ve üç farklı yol izleyebilir. İlkinde duygulanımın gelişmesi tümüyle olanaksız kılınır, yani baskılanır. İkincisinde duygulanım bir çatışmaya neden olmadığı için muhafaza edilir. Üçüncüsünde ise duygulanım "niteliksel olarak farklılık gösteren belli bir duygulanım miktarına (quantum) dönüşür."[36] Diğer bir deyişle, burada duygulanım kaygıya dönüşmüştür. Duygulanımın kaderi tasarımınkinden çok daha önemlidir. Bastırma sırasında tasarımdan koparak bağlantısız hale gelen duygulanımın kaygıya dönüşmesi, bu savunma mekanizmasının başarısız kalmış olduğunu gösterir. Nitekim Emma ve Kurt Adam açısından bastırma başarısız olmuştu çünkü kaygının gelişmesini ketleyememişti. Duygulanımın kaygıya dönüşmesi, fobik nesnenin devreye girmesini gerekli kılmıştı. Emma'da buluğ çağından itibaren mağazalara girme fobisi, Kurt Adam'da ise kurtlara dair bir çocukluk fobisi gelişmişti.

---

[36] Sigmund Freud (1915), "L'inconscient", *Métapsychologie*. Almancadan çeviren Jean-Pierre Briand, Jean-Pierre Grossein, Michel Tort, Gallimard, Paris, 1968, s. 83.

Küçük Hans vakasını *Nesne İlişkisi* seminerinde inceleyen Lacan, kaygıyı nesnesi olmayan bir duygulanım şeklinde tanımlar. Özne istila edici ve nesnesi olmayan kaygı karşısında çaresizdir ve kendisini savunamaz. Oysa özne fobik bir nesneyi yarattığında, kaygı korkuya dönüşür ve korkunun bir nesnesi olur.[37] Gerek küçük Hans'ın atlara duyduğu korku, gerek Kurt Adam'ın kurtlara dair korkusu; duygulanımın dış dünyadaki tehdit edici bir nesneye, yani fobik nesneye yer değiştirmesini sağlar. Böylelikle özne dış dünyada konumlanan fobik nesneden kaçarak veya kaçınarak kendisini koruyabilir. Korku "eklemlenebilen, adlandırılabilen, gerçek bir şey" haline gelir.[38] Her ikisinde ısırılma ve yutulma korkusuna dair fobik nesne, aslında içsel olarak tehdit edici olan kastrasyon kaygısının dış dünyadaki bir nesneye yer değiştirmesini sağlamıştır. Freud, küçük Hans ve Kurt Adam vakaları aracılığıyla, fobik nesnenin işlevini birinci kaygı kuramı doğrultusunda kavramlaştırmıştı. İlk kaygı kuramını nitelendiren; içerden saldıran cinsel uyarımların fazlalığı ve bastırmanın bu durumda etkisiz kalmasıydı. Buna karşılık 1926'da *Ketleme, Semptom ve Kaygı* metninden itibaren geliştirdiği ikinci kaygı kuramına yeni bir özellik kazandırır. Fobik nesne sadece dışsal bir tehlike olarak algılanmakla kalmaz, aynı zamanda kastrasyon kaygısına neden olduğu için uzak durulması gereken bir nesnedir. Burada bastırmaya neden olan kastrasyon kaygısıdır. Bu, gerçek bir tehlike veya tehdit olarak algılananın karşısında duyulan kaygıdır ve bastırmaya yol açan başlıca etmendir. Oysa birinci kaygı kuramında, kaygı bastırmanın nedeni değildir. Tersine, çatışma yaratan duygulanım bastırmanın etkisiz kalmasıyla, kaygıya dönüşmüştür. Yani

---

[37] Jacques Lacan (1956-1957) , *Le Séminaire, livre IV, La Relation D'objet*, Seuil, Paris, 1994, s. 244-245.

[38] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy., s. 245.

kaygı başarısız bir bastırmanın sonucudur çünkü bastırmanın asıl işlevi kaygının doğuşunu önlemektir.

İkinci kaygı kuramına göre, psikonevrozlarda asıl tehdit dışsal bir tehlike olarak algılanan kastrasyon kaygısında yatar. Böylelikle tehlikenin içerden dışarı doğru yer değiştirmesiyle, Freud'un bakış açısında "metapsikolojik bir yer değiştirme" söz konusu olmuştur.[39] Ama Freud bu metninde, o ana dek kaygı kuramıyla ilgili olarak hiç kavramlaştırmadığı önemli bir boyutu kuramına katar. Hatta bu gelişmeyi üçüncü kaygı kuramı olarak da tanımlayabiliriz. Doğumda anne bedeninden koparak dünyaya gelen bebeğin biyolojik anlamda gelişimini tamamlayamamış olmasından dolayı yaşadığı çaresizlik ve her türlü bakım için uzun süre ötekine bağımlı olması; erken kaygılarına damgasını vuracaktır. Dış dünyadan kaynaklanan "Bu biyolojik etmen dolayısıyla ilk tehlike durumlarını yaratır ve artık insanı hiç terketmeyecek sevilme ihtiyacına yol açar."[40] Erken kaygılar öznenin ruhsal gelişiminde, özellikle nesnenin aşkını kaybetme kaygısı olarak şekillenirler. Kastrasyon kaygısı da dayanağını bu erken kaygılardan alacaktır. Böylelikle Freud içsel olanı, yani nesnenin aşkını kaybetme kaygısıyla, ötekinden gelebilecek kastrasyon tehdidine dair kaygıyı birleştirmiş olur. Yani üçüncü kaygı kuramı ilk iki kaygı kuramını kavramsal olarak bütünleştirmiş olur. Nesnenin aşkını kaybetme tehdidi, dışarıdan kaynaklanan kastrasyon kaygısı şeklinde bir tasarıma kavuşarak özneye geri dönmüş olur. Bu bağlamda daha ilkel bir kaygı olan memeden ayrılma kaygısı, kastrasyon kaygısı aracılığıyla tasarımlanır, rüyalarda sahnelenir.

---

[39] Jacques André (1999), *Aux Origines Féminines de la Sexualité*, PUF, Paris, s. 142.

[40] Sigmund Freud (1926), *Inhibition, Symptôme et Angoisse*, Almancadan çeviren Joël Doron, Roland Doron, PUF, Paris, 2002, s. 67.

II. Bölüm

ÇOCUKSU CİNSELLİK VE KÜÇÜK KIZIN KADINSILIĞI

Dora'yı baştan çıkaranlar

Freud 1897'de baştan çıkarma kuramını terkederken, libidinal babayla kızı arasındaki ayrıcalıklı ilişkiden vazgeçmiş olur. Bu noktadan itibaren savunacağı küçük kızın erkeksiliğine ilişkin tezi *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de ilk şeklini alır: "Küçük kızlar, erkek çocukların cinsel organlarının kendilerininkinden farklı olduğunu gördükleri zaman bu tür bir inkara sığınmazlar. Bunu anında farketmeye hazırdırlar ve penise duydukları imrenmenin etkisi altında kalırlar, sonuçlarıyla son derece önemli olan erkek olma arzusunda doruğuna ulaşan bir arzudur."[41] Böylelikle kızın haz haritasında, vajinanın hiçbir varlığı ve etkisi yoktur, erojen bölge klitoristir. Vajinanın erojen bir bölge haline gelebilmesi ancak buluğ çağından sonra mümkündür. Ama Freud 1905'de *Cinsellik Teorisi üzerine Üç Deneme*'yi yazarken, aynı yıl bu kuramsal konumuyla çelişkili olan Dora vakasını yayımlar. Aslında Dora'nın analizini bu tarihten beş yıl önce gerçekleştirmiştir. Dora vakası *Düşlerin Yorumu* ile *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* arasında bir ara halka oluşturur. Dora vakasını, *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme* ile birlikte okumak, çocuksu

---

[41] Sigmund Freud (1905), "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme", *Cinsellik Üzerine*, İngilizce'den Türkçeye çeviren Selçuk Budak, Öteki, Ankara, 1997, s. 109.

cinselliğin fizyolojik düzeyde okunmasını da engeller. Bu klinik metin ödipal nesneye dair çatışmaların histerik semptomların oluşumundaki rolünü ortaya koyarken, yetişkin cinselliğinin kökeninde yatan çocuksu cinselliği vurgulaması açısından da kayda değerdir. Dora'nın klinik vakasını kaleme aldığı yıllarda, Freud her ne kadar baştan çıkarma kuramını terketmiş olsa da, bu bakış açısı örtülü bir şekilde kuramsal gelişiminde ve bu vakaya yaklaşımında etkili olmaya devam edecektir. Genç kızı baştan çıkaran birçok oyuncuyla karşılaşırız: Bay K., Bayan K. ve Dora'nın babası. Bay K., Dora'yı birkaç kere öpüp onu kucaklamaya çalışmıştı. Bayan K. ise Dora'yı cinsellik ve aşk konusunda eğitirken, onunla sırlarını paylaşarak baştan çıkarıcı olmuştu. Baba ise kızına çok düşkündü ve onu küçük yaşlarından itibaren sırdaşı yapmıştı. Dora'yı baştan çıkaranların listesine, analiz sırasında Dora'nın cinselliğine dair uyarıcı yorumlar yapan Freud'u da eklemeden edemeyiz.

Dora'nın histerik semptomları çocukluğunda ortaya çıkmışlardı. Sekiz yaşından itibaren solunum güçlüklerinden, on iki yaşından beri de migren ve sinirsel kaynaklı öksürükten yakınmaktaydı. Dora Freud'a ilk başvurduğu dönemde on altı yaşındaydı. Fakat bu başvuru kendi rızasıyla değil de, babasının isteğiyle gerçekleşmişti. Bu yüzden Freud'la ilk görüşmesi bir sonuç vermemişti. Dora'nın babası daha önce yakalanmış olduğu sifilisten kaynaklanan ruhsal sorunlar nedeniyle, Freud'un hastası olmuştu. Baba kızını Freud'a gönderirken, niyeti hiç de masum değildi. Amacı Bayan K. ile rahatça görüşmesine engel olan kızının Freud tarafından yola getirilmesiydi. Dora Freud'a yaptığı ilk ziyaretten birkaç ay sonra, kendisini göl kenarında öpmeye kalkan Bay K.'yı tokatlamıştı. Bu olayın ardından Bay K. ve Bayan K. ile olan ilişkilerini ko-

parmıştı. Bir süre sonra da intihar girişiminde bulunacağına dair tehditler savurarak, babasının Bayan K. ile olan ilişkisine son vermesini istemişti. Bu dönemde Dora tamamen sesini yitirmişti. Dora'nın giderek tırmandırdığı bu gerginlik durumunda, baba yeniden Freud'dan yardım talep etmişti: "Lütfen çaba harcayın ve aklını başına getirin"[42]. Dora bu dönemde on sekiz yaşındaydı. Baba ile Freud arasındaki terapötik "anlaşma", Dora üzerinden yapılan başka bir takasa, babayla Bay K. arasındakine de gönderme yapmaktaydı. Bayan K.'yı eşinin elinden alan baba, karşılığında Bay K.'ya kızını sunmaktaydı. Dora da zaman zaman bu durumu tüm çıplaklığıyla görmekte, bu yüzden acı çekmekteydi. Dora'nın üzerinden erkekler arasında yapılan bu "anlaşmalar", kuşkusuz genç kızın analitik tedaviyi yarıda kesmesinde etkili olurlar. Ama Dora'nın tedavisini yarıda kesmesinin tek nedeni bu değildir. Freud'un o dönemde henüz tam kavrayamadığı birkaç kilit sorun bulunmaktadır. Bunlar aktarım sorunu ve Dora'nın Bayan K.'ya duyduğu eşcinsel aşktır.

Freud Dora'dan ve babasından edindiği bilgilerden hareketle, anneyi iyi eğitim almamış ve kendini sadece evin temizliğine adayan titiz, takıntılı bir kadın olarak tasarımlamaktaydı. Ama annenin temizlik takıntısı tam da eşinin hastalanıp, bu nedenle birbirlerinden uzaklaştıkları döneme rastgelmekteydi. Yani annenin bu semptomu babanın hastalandığı, iktidarsız olduğu döneme karşılık gelmekteydi. Dora babasına karşı büyük bir hayranlık beslerken, annesini küçümsemekteydi. Altı yaşındayken babasının ciddi hastalıklar geçirmesi, ona olan şefkat ve bağlılığını güçlendirmişti. Babayla kız ara-

[42] Sigmund Freud (1905), "Bir Histeri Olgusunun Çözümlemesinden Parçalar" ("Dora"), *Olgu Öyküleri 1*, İngilizceden çeviren Ayhan Eğrilmez, Payel, İstanbul, 1998, s. 52.

sındaki yakınlık, Bayan K.'nın babanın hayatına girmesine değin sürmüştü. Dora'yı babanın nezdindeki yerinden etmesine karşın, genç kız büyük bir hayranlık beslediği Bayan K.'ya sadık kalmış ve babasıyla arasındaki ilişkisini kolaylaştırmaya devam etmişti. Ama göl kenarında Bay K.'nın Dora'ya aşkını ilan etmesinden sonra, Bayan K.'ya düşmanca bir tutum sergilemiş ve babasını kendisiyle Bayan K. arasında bir tercih yapmaya zorlamıştı. Baba bu olaya değin Bayan K. ile ilişkisinde rahatsız edilmemek uğruna, Bay K.'nın Dora'ya olan baştan çıkarıcı tutumuna gözlerini kapamayı tercih etmişti. Bu yüzden Dora analizi sırasında babasını kınadığında, asıl kendisini kınamaktaydı. Babasının Bayan K. ile olan aşk ilişkisine suç ortağı olmuş ve onların bir araya gelebilmesi için yardımcı olmuştu. Böyle bir ilişkiyi desteklemesi, kendi annesine olan saldırgan ilişkisini ve onunla olan rekabetini de ortaya koymaktaydı. Annesiyle özdeşleşmek ve ona ihanet etmemek yerine, babasının yanında yer almış ve onun sevdiği kadınla özdeşleşmişti. Dora'nın annesiyle özdeşleşebilmesi için ödipal karmaşayı çözümleyebilmiş olması gerekirdi. Babadan vazgeçememiş olmasında, onun iktidarsız oluşunun payı vardı. Diğer yandan, babanın hastalığından önceki dönemde, eşiyle olan ilişkisi hakkında da pek bilgiye sahip değiliz. Acaba başlangıçta eşiyle olan ilişkisi, baba için doyurucu olmuş muydu, baba eşini arzulamış mıydı? Veya soruyu tersine çevirirsek, anne babayı arzulayabilmiş miydi?

Bu noktada Freud açısından "kara kıta" olarak kalan ve onun da karanlıkta bıraktığı annenin cinselliğidir. Annenin devre dışı bırakıldığı diğer bir analiz de küçük Hans'ınkidir. Freud bu analizin merkezinde baba-oğul ilişkisini konumlayarak, annenin ruhsal dünyasını ihmal etmişti. Yine babanın talebiyle analize aldığı diğer bir vaka olan genç eşcinsel kızın

durumunda ise, Freud'un kör noktası küçük kızın anneye olan eşcinsel aşkıydı. Freud'un anneye dair kendisi için de şaşırtıcı olan bulgulara erişebilmesi için, 1931 yılında yazdığı "Kadın Cinselliği" metnini beklemek gerekecektir. Yaşamın başlangıcında kız çocuğunun anneye olan tutkulu bağını keşfeden Freud, bunu Yunan uygarlığının gerisinde yatan unutulmuş Girit ve Miken uygarlığına benzetir.[43] Unutulmasının nedeni ise bu erken bağın "acımasız bir bastırmaya" tabi olmasıdır.[44] Bastırmanın şiddetinden dolayı, analiz sürecinde anne ile kızın erken ilişkisinin ortaya koyulması oldukça zorlu bir süreçtir. Kadınlarla yaptığı analizlerde bu "kara kıtaya" erişmenin neredeyse olanaksız olduğundan söz eden Freud, bu güçlüğü kadın analizanların geçmişte babaya olan bağlarına sığınarak, anneden uzaklaşmış olmalarına atfeder. Kadın hastalar erkek bir analistle çalışmayı tercih ettiklerinde, anneyle olan erken bağı özümlemekten kaçınmış olurlar. Ama hastanın bir kadın analist seçmesi de "Girit ve Miken uygarlığının" keşfedileceğinin garantisi değildir. Kadın analistin kadın analizanıyla birlikte bu erken uygarlığın keşif serüvenine çıkabilmesi için, herşeyden önce kendisinde bu erken evreye ilişkin çatışmaları özümleyebilmiş olması gerekir. Ama anneye ilişkin birincil bağla, babayla olan aşk arasında da bir bölünme yaratmamak gerekir. Nitekim Freud kimi kadınların baba modellerine dayanarak kendilerine eş seçtiklerinde, anneyle olan olumsuz ilişkiyi evliliklerinde tekrarladıklarını gözlemler.

---

[43] Sigmund Freud (1931), "Sur la Sexualité Féminine", *La Vie Sexuelle*, Almanca'dan çeviren Denise Berger, Jean Laplanche ve diğerleri, PUF, Paris, 2004, s. 140. Bkz: "Kadın Cinselliği", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 361.

[44] Sigmund Freud (1931), "Sur la Sexualité Féminine", agy., s. 140.

Çocuksu arzuya giden kral yol

Dora analizi sırasında Freud'a iki rüya anlatır. Birincisi ensestüel nesneye dair çocuksu bir arzuyu sahneler. İkincisi ise yaşamındaki erkeklerden, yani babası, Bay K. ve Freud'dan intikam aldığı bir rüyadır. Nitekim ikinci rüyasından kısa bir süre sonra da analizi terk eder. İlk rüyanın belirgin içeriği şöyledir: "Bir ev yanıyordu. Babam yatağımın yanında ayaktaydı ve beni uyandırdı. Hızla giyindim. Annem durmak ve mücevher kutusunu kurtarmak istedi ama babam: 'Kendimin ve iki çocuğumun senin mücevher kutun uğruna yanmasına izin veremem' dedi. Hızla merdivenlerden aşağı indik, dışarı çıkar çıkmaz uyandım."[45] Dora bu rüyayı göl kenarında, Bay K.'nın ona aşkını ilan etmesinden sonra görmüştü. Bay K.'nın genç kızı öpmesinin yarattığı yangın rüyaya yol açmıştı. Seans sırasında Dora'nın çağrışımları, onu bir çocukluk anısına götürürler. Babası Dora'nın yatağını ıslatmaması için onu geceleri uyandırırdı. Dora tüm çocukluğu boyunca altını ıslatmıştı. Freud rüyanın her zaman iki ayak üzerinde durduğunu ileri sürer, birincisi çocukluğa, ikincisi de şimdiki zamana ilişkindir. Altını ıslatmak rüyanın çocukluğa dayanan ayağıdır. "Çünkü düşü yaratan istek her zaman çocukluk döneminden gelir ve sürekli olarak çocukluk dönemini yeniden canlandırmaya ve bugünü çocukluk döneminin ölçeğine göre düzeltmeye çalışır."[46] Dora'nın çağrışımları, çocukluğunda geceleyin yatağının yanında duran babasından, Bay K.'ya kadar uzanır. Göl kenarındaki gezintiden sonra, her zaman yaptığı gibi, öğle uykusuna yatmak ve biraz dinlenmek istemişti. Ama burada

---

[45] Sigmund Freud (1905), "Bir Histeri Olgusunun Çözümlemesinden Parçalar" ("Dora"), agy., s. 88.

[46] Sigmund Freud (1905), ("Dora"), agy., s. 95.

ilginç olan ayrıntı, Dora'nın Bay K.'ya çok öfkelenmiş olmasına rağmen, onların evinde dinlenmeyi seçmiş olmasıydı. Birden uyanmış ve yatağın kenarında duran Bay K.'yı görmüştü. Bay K.'ya odaya niçin girdiğini sorduğunda, o da küstahça hiçbir şeyin kendi odasına istediği zaman girmesini engelleyemeyeceğini söylemişti. Dora, Bay K.'nın yeniden odaya girmemesi için kapısını kilitlemeye karar vermiş ve bunun için Bayan K.'dan odanın anahtarını istemişti. Ertesi sabah banyo yaptığında odayı kilitlemişti. Ama öğleden sonra dinlenmek için odasına çekilip de kapıyı kilitlemek istediğinde, anahtarın yerinde olmadığını görmüştü.

Rüya etrafındaki çalışma; oda kapısının kapalı olup olmaması ve mücevher kutusuna dair çağrışımlar doğrultusunda gerçekleşir. Dora'nın annesi mücevherlerden hoşlanırdı ve eşinin ona damla şeklinde inci küpeler hediye etmesini istemişti. Ama Dora'nın babası bu tür mücevherlerden hoşlanmadığı için, eşine küpe yerine bir bilezik hediye etmişti. Anne bunun üzerine çok kızmış ve eşinin bu mücevheri başkasına hediye edebileceğini söylemişti. Dora Bay K.'nın da kendisine bir mücevher kutusu hediye ettiğini belirttiğinde, Freud şöyle yanıtlamıştı: "Belki "mücevher kutusu"nun, kısa bir süre önce taşımakta olduğunuz küçük el çantasını konuşurken sözünü ettiğimiz aynı şey için –kadın cinsel organlarını kastediyorum– gözde bir ifade biçimi olduğunu bilmiyorsunuz". Bu noktada Dora'nın yanıtı da anlamlıydı "*Sizin* bunu söyleyeceğinizi biliyordum". Freud da bunun üzerine şöyle devam etmişti: "Yani *siz* bunun böyle *olduğunu* biliyordunuz. Düşün anlamı şimdi daha da açık hale geliyor. Kendi kendinize şöyle dediniz: 'Bu adam beni sıkıştırıyor, odama zorla girmek istiyor. "Mücevher kutum" tehlikede ve bir şey olursa bu babamın hatası olacak.' Bu nedenle düşte tam tersini ifade eden bir

durumu – babanızın sizi *kurtarmakta olduğu* bir tehlike- seçtiniz."[47] Rüyadaki çocuksu arzunun nesnesi babadır. Küçük Dora'nın ensestüel nesneye duyduğu arzuyu gerçekleştirmesine engel olan annedir, anne onun rekabet nesnesidir. Dora annesinin reddettiği bileziği babasından gelen bir armağan olarak, seve seve kabul etmek ister. Freud'un yorumu bir adım daha ileri gider: "Şimdi 'kabul etme'nin yerine 'verme', 'reddetme'nin yerine de 'vermeme'yi koyalım. O zaman bu babanıza annenizin ona vermediği şeyi vermeye hazırdınız anlamına geliyor ve sözü edilen mücevherlerle bağlantılıydı."[48]

Freud rüyanın ana ayağının çocuksu bir arzuya dayandığını bilmekle birlikte, Dora'ya bu görüşe ters düşen bir yorum yapar. Babaya olan çocuksu arzu rüyanın asıl itici gücüyken, Dora'nın bu çocuksu arzusunu Bay K.'ya olan aşkına karşı kendini savunmak için devreye koyduğunu düşünür. Yani Dora Bay K.'ya olan aşkını bastırabilmek için, babasına olan çocuksu aşkı uyandırmıştır. Oysa Dora'nın çocuksu cinselliğinin merkezinde yatan babasıdır. Rüya itici gücünü babaya duyduğu ve bastırılmış olan arzudan almıştır. Yatağını ıslatmamak için babasının gece vakti onu uyandırmaya gelmesi, Dora için cinsel bir doyum kaynağıydı. Freud'a göre, Dora'nın Bay K.'ya olan aşkını bastırabilmesi için böylesine şiddetli bir çocuksu doyumu devreye koyması gerekmekteydi. Freud'un bu yaklaşımı rüyaların yorumuna ilişkin kuramıyla çelişkilidir. Ama ilginç olan kendisinin de bu çelişkinin bilincinde olması ve rüyanın analizinde bu çelişkiye dikkatimizi çekmesidir. Aslında Bay K'nın Dora'yı baştan çıkarmasının genç kızda yol açtığı cinsel uyarılmalar, küçük bir kız olarak babasıy-

---

[47] Sigmund Freud (1905), ("Dora"), agy., s. 93.

[48] Sigmund Freud (1905), ("Dora"), agy., s.93-94.

la paylaştığı yakınlığa dair tasarımları canlandırmıştı. Bunların bastırılması etkili olamamış ve yoğun bir kaygıya neden olmuşlardı. Akabinde histerik semptomlar ortaya çıkmışlardı.

Dora'nın altını ıslatmasına ilişkin tasarım, rüyada tersi olan bir düşünceyle, yani "yangın" tasarımıyla temsil edilir. Rüyada babası yatağının başucunda onu yangın tehlikesinden kurtarmak için uyandırmaya çalışmaktadır. "Islak" sözcüğünde birkaç tasarım yoğunlaşmıştır: Çocukluğundaki altını ıslatma, cinsel olarak uyarılma ve cinsel ilişkideki ıslanma. Dora cinsel birleşmede, erkeğin kadına "damla şeklinde" bir sıvı verdiğini bilmektedir. "Islak" ve "damla" sözcükleri, tiksinti uyandıran vajinal akıntıyı da çağrıştırırlar. Dora babasının sifilis geçirmiş olduğunu bilmekteydi. Annesi genital bölgesinde ağrılar çekmekte ve vajinal akıntıdan yakınmaktaydı. Dora babasının annesine hastalığı bulaştırdığını düşünmekteydi. O da annesiyle özdeşleşerek, kendi vajinal akıntısının anneninkiyle aynı olduğunu düşünmekteydi. Dolayısıyla baba hem eşine, hem de kendisine bu hastalığı bulaştırmıştı. Bu anlamda "ıslaklık", babayla cinsel ilişkiyi simgelemekteydi. Temiz olması gereken genital organlar, vajinal akıntı nedeniyle kirlenmişlerdi. Genç kıza göre, annesi bu akıntı nedeniyle temizlik hastası olmuştu. Dora'nın babayla cinsel ilişkide bulunan anneyi kıskanması, rüyada "damla" fikri aracılığıyla, dolaylı olarak tasarımlanır. Anne eşinin kendisine damla şeklinde inci küpeler hediye etmesini istemişti. Eşi ona küpe yerine bilezik armağan ettiğinde, çok öfkelenmiş ve hediyeyi reddetmişti. Oysa Dora annesinin beğenmemiş olduğu bileziğe, babasından geldiği için seve seve sahip olmayı arzuluyordu. "Damla" hem sıvıyı, hem de mücevheri çağrıştırmaktaydı. "Mücevher" sözcüğü Almancada kimi zaman "temiz" anlamına da gelmektedir. "Mücevher"; vajinal akıntı veya cinsel sıvı

nedeniyle kirlenmemiş bir genital organa, yani lekesiz ve tertemiz olana karşılık gelmektedir. Fakat Dora'nın çağrışımlarında "ıslak" ile bağlantılı olan "mücevher"dir. Diğer bir deyişle, "ıslak"; Dora'nın çocukluğunda geceleri altını ıslatmaması için yanına gelerek onu uyandıran babaya ilişkin anılarla bağlantılıydı. Buna karşılık "mücevher"; hem çocukluk, hem de ergenlik zamanına dairdi. Freud "mücevher kutusu" tasarımının ortaya çıkışını, Dora'nın Bay K.'ya olan cinsel çekimine ve aşkına bağlar. Bay K. Dora'ya mücevher değil de, kadının dokunulmamış, lekesiz genital organlarını simgeleyen "mücevher kutusunu" armağan etmişti. Ama Dora'nın "mücevher kutusu", babasına duyduğu aşkla alevlenebilen vajinasıydı. Annenin eşine vermek istemediği "mücevher kutusunu", o babasına sunmayı arzulamaktaydı. Freud'un bu rüyayı, Dora'nın ensestüel nesneye olan aşkının ve çocuksu genital duyumların doğrultusunda yorumlaması şaşırtıcıdır. Nasıl olur da Freud küçük kızın kadınsılığına dair böylesine zengin bir klinik malzeme sunarken, daha sonra bu bulguları inkar edip kuramsal düzeyde küçük kızın erkeksiliğini savunabilir? Bu anlamda Freud'un yapıtında kadınsılığa dair bu önemli bulguları tek tek aramak ve ayıklamak ve bunları karşıt bir görüşü savunacağı metinlerinden ayırabilmek gerekir. Aynı zamanda onun yapıtına özgü bu çelişkileri, farklı eğilimleri, devinimleri de kaydedebilmek önem taşır.

Küçük Dora'nın kadınsılığı

Freud Dora'nın babasına olan duygularından hareketle, ödipal karmaşayı incelediği bir bölüme bir dipnotu düşer. Burada baştan çıkarılmanın neden olduğu vakitsiz bir genital uyarılmanın, ne ölçüde ödipal karmaşayı aşmakta bir engel

oluşturduğunu vurgular. Diğer bir deyişle, Dora'nın ödipal karmaşayı çözememiş olmasını babanın küçük kızını baştan çıkarmasına bağlar. Böylelikle 1897'de baştan çıkarma kuramını terk ettiğini ilan eden Freud'un aslında bu kuramdan vazgeçmemiş olduğunu görürüz. Burada Freud net bir şekilde babanın Dora'ya olan düşkünlüğü nedeniyle, kızını uyarmış olmasına gönderme yapmaktadır. Baba her ne kadar şefkatle küçük kızının geceleri altını ıslatmaması için yanına gelerek ilgilenmek istemişse de, kaçınılmaz olarak baştan çıkarıcı olmuştu. Bu anlamda genital bölgenin uyarılması sadece ebeveynin erotik dürtüleriyle bağlantılı değildir, aynı zamanda şefkati de çocuğun genital bölgesi üzerinde bir etkide bulunacaktır. Nitekim Freud da bu düşünceyi dile getirir: "Ama bilindiği gibi cinsel içgüdü sadece örgensel (erojen, E.A.) bölgelerin dolaysız uyarımıyla uyarılmaz. Sevecenlik dediğimiz şey de bir gün örgensel bölgeler üzerindeki şaşmaz etkisini mutlaka gösterecektir".[49] Babanın kızına olan düşkünlüğü ve ona olan ihtiyacı; kızının ensestüel nesneden vazgeçerek, ikamesi olan başka bir erkeğe yer değiştirmesini olanaksız kılmıştı. Babaya ilişkin çocuksu cinsel doyum, Dora'nın kendisini Bay K.'nın aşkına teslim edememesine engel oluşturan etmendi. Bay K.'nın cinsel yaklaşımı Dora'da babaya dair bastırılmış çocuksu doyumu ve buna ilişkin uzlaşılamaz tasarımları uyandırmıştı. Dora'nın Bay K.'ya duyduğu çekim, ensestüel nesneye dair uzlaşılamaz tasarımları uyandırdığı ölçüde, bunlar bastırılmaya maruz kalmışlardı. Bu noktada Freud bize Dora'nın histerik semptomlarının anahtarını vermiş olur. Nevrotik semptomun iki zamanı vardır: buluğ çağından sonraki dönemde ortaya çıkan cinsel bir tasarım, çocukluktakini uyan-

[49] Sigmund Freud (1905), "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme, agy., s. 139.

dırdığı ölçüde çatışma kaynağıdır. Ama esas uzlaşılamaz olan çocuksu arzudur.

Freud 1894'te yazdığı "Savunma Psikonevrozları" adlı metninde şöyle der: "Analizini yaptığım hastalar, yaşamlarında uzlaşılamazlık durumunun ortaya çıkışına kadar, ruhsal açıdan sağlıklıydılar. Diğer bir deyişle, bir olay, bir tasarım, bir duyum benliklerinde hoşnutsuz bir duygulanımı uyandırınca, kişi düşünce yoluyla uzlaşılamaz tasarım ile benlik arasındaki çatışmayı çözme gücünü hissedemeden, o şeyi unutmaya karar verir."[50] Dora'nın ruhsal yaşamındaki çatışma, Freud'un ileri sürdüğü gibi, K.'ya olan aşkı değildi. Asıl sorun Bay K.'ya duyduğu çekimin, bastırılmış çocuksu cinselliği yeniden canlandırmasıydı. Nitekim Bay K.'nın genç kızı göl kenarında öpmesinden sonra, yeniden canlanan ensestüel arzu bir rüya aracılığıyla sahnelenmişti. Dolayısıyla babaya duyulan arzu asıl çatışma kaynağı, uzlaşılamaz tasarımdı. Dora çocukluğunda babasının ona gösterdiği derin sevgi ve ilgi nedeniyle uyarılmıştı. Bu cinsel uyarılma hali normal olarak bir çocukta otoerotizm ve buna bağlı fantezi etkinliği sayesinde özümlenebilirken, küçük Dora'nın durumunda benliğinin özümleme yetilerini aşmıştı.[51] İçerden kaynaklanan uyarım halinin bastırılması başarılı olamamış, yoğunluğu nedeniyle kaygı uyandırmıştı. Ruhsal olarak işlenemeyen cinsel uyarımlar travmatik bir etki yaratmışlardı. Genç kızın semptomlarından bir tanesi olan vajinal akıntı, çocuksu genital duyumlarla süreklilik içindeydi. Vajinal-üretral duyumlara ilişkin cinsel doyum kaçınılmaz olarak bastırılmış, buluğ çağında ise tiksintiye dönüşmüştü.

---

[50] Sigmund Freud (1894), "Les Psychonévroses de Défense", Almancadan çeviri Jean Laplanche'ın denetiminde gerçekleşmiştir, *Névrose, Psychose et Perversion*, PUF, Paris, 1974, s. 3.

[51] Jacques André (1999), *Aux Origines Féminines de la Sexualité*, agy., s. 17.

Bu doğrultuda çocuksu cinsellikte anal erotizmin yanı sıra, üretral erotizmin önemini de vurgulamak gerekir. Melanie Klein'in ruhsal gelişimin ilk evrelerinde etkin olan oral, üretral ve anal erotizme gönderme yapması, tartışmamız açısından anlamlıdır. Üretral duyumlar kimi zaman genitalin de yerine geçerek, genital olanı tasarımlamaya olanak sağlarlar. Çünkü gerek kız, gerek erkek çocuk, genitali ancak pregenital tasarımlar aracılığıyla tasarımlayabilir. Üstelik kız çocuğunun çiş yaparken deneyimlediği üretral duyumlar, görsel bir tasarım sağladıkları ölçüde, büsbütün önem kazanırlar çünkü erkekte olduğu gibi, genital organı kendisi için görünür değildir. Aynı zamanda mesanesinde idrarın birikmesinin yarattığı şişkinlik ve gerginlik ve ardından gelen boşalım da haz duygusuna yol açar. Bu hazzın özelliği kızın bedeninin içine dair yaygın duyumlar yaratmasıdır. Bu da buluğ çağından itibaren kızın yoğun olarak deneyimleyeceği vajinal hazzın öncülünü oluşturur.[52] Böylelikle ödipal fantezilerle bağlantılı olan üretral erotizmin, gerek duyumlar, gerek tasarımlar düzeyinde anal erotizm kadar önemli bir yer tuttuğunu ileri sürebiliriz. Lou Andreas-Salomé vajinanın bir bölümünün anüse "kiralandığını" ileri sürerken, Hélène Parat da vajinanın üretraya "kiralandığını" vurgular. Ama bu noktada şöyle bir soruyu da sormaktan kendimizi alıkoyamayız. Niçin vajinanın bir bölümü anüs veya üretraya "kiralanır"? Her iki yaklaşım da çocuklukta vajinal duyumların anal ve üretral erotizmin egemenliğinde olduklarını varsayar. Oysa Dora'nın analizi sırasında, çocuksu kadınsılığın genital tasarımlar (mücevher kutusu, el çantası...) ve bu tasarımların regresif ifadeleri sayesinde açığa çıktığını gördük. Histeride genital tasarımlar çatışma kaynağı oluşturdukları

[52] Hélène Parat (2006), *Sein de Femme, Sein de Mère*, PUF, Paris, s. 172.

için, bedenin aşağısından yukarıya doğru yer değiştirmişler, ağıza ve buruna ilişkin tasarımlarla (Dora'nın solunum güçlükleri ve öksürük gibi semptomları) ortaya çıkmışlardır. Vajinaya dair tasarımların regresif ifadeleriyle ortaya çıkışı; anal ve üretral erotizmin egemen oluşunu göstermez, tam tersine genital tasarımların bastırılmış olduklarının bir göstergesidir. Freud Dora vakasını incelerken, ensestüel nesneye yönelik çocuksu genital duyumlara yer vererek, küçük kızdaki kadınsılığı vurgulamış olur. Ama yine de vajina yerine, "genital organ" sözcüğünü kullanmayı tercih eder. Bir seansta Dora'ya mücevher kutusu ve el çantasının kadın genital organlarını simgelediğine dair bir yorum yapar. O seansta Dora farkında olmaksızın parmağını çantanın içine sokup çıkararak oynamaktadır. Yani parmağıyla, mücevher kutusu ve el çantasının simgelediği vajinanın içini keşfetmeye çalışmaktadır. Freud'un daha sonraki metinlerinde, küçük kızdaki kadınsı cinselliğine dair bu içsel öğeyi tamamıyla inkar edeceğini ve vajinaya ancak buluğ çağında yer vereceğini biliyoruz. Bu durumda buluğ çağına dek kız çocuğunun cinselliğini belirleyen penise haset, dolayısıyla beden yüzeyine dair bir özellik olacaktır.

Dora'nın çocuk doğurma fantezisi

Dora'nın analiz sırasında gördüğü ikinci rüya, birincisinden farklı olarak, ensestüel nesneden başka bir erkeğe yer değiştirmeyi simgeler. Bu dönüşüm üç aylık bir analiz çalışmasının meyvasıdır. Bu kişi gerçek yaşamda başka bir şehirde tanımış olduğu ve genç kızla evlenmeyi düşünen bir mühendistir. Mühendis rüyada arzu nesnesidir ve onun aracılığıyla Dora çocuk doğurma isteğini sahneler. Rüya şöyledir: "Bilmediğim bir şehirde dolaşıyordum. Bana yabancı olan sokaklar

ve meydanlar gördüm. Sonra yaşamakta olduğum bir eve geldim, odama gittim ve annemden bir mektubu orada buldum. Mektupta evi ebeveynlerimin bilgisi olmadan terk etmiş olduğumdan bana babamın hasta olduğunu bildirmek için yazmayı istemediğini belirtmekteydi. "Şimdi o öldü ve eğer istersen gelebilirsin." Ardından istasyona (*bahnhof*) gittim ve yaklaşık yüz kere sordum: "İstasyon nerede?" Hep şu yanıtı aldım: "Beş dakika." Ardından önümde sık bir koru gördüm, oraya gittim ve rastladığım bir adama sordum. Bana şöyle dedi: "İki buçuk saat daha". Bana eşlik etmeyi teklif etti. Ama ben reddettim ve yalnız gittim. İstasyonu önümde gördüm ve ona ulaşamadım. Aynı zamanda insanların düşlerinde öne doğru hareket edemediklerinde yaşadıkları alışılmış sıkıntı duygusu içindeydim. Sonra evdeydim. Bu arada yolculuk etmiş olmalıyım ancak bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Kapıcı dairesine yürüdüm ve bizim dairemizi soruşturdum. Hizmetçi kadın kapıyı bana açtı ve annem ve diğerlerinin mezarlıkta (*friedhof*) oldukları yanıtını verdi".

Bir sonraki seansta Dora mezar konusuyla ilgili şu çağrışımlarda bulundu: "Kendimi çok net bir şekilde merdivenleri çıkarken gördüm" ve "Hizmetçi yanıt verdikten sonra en küçük bir üzüntü olmaksızın odama gittim ve yazı masamın üzerinde duran büyük bir kitabı okumaya başladım".[53] Rüyada babasının ölüm haberi üzerine, Dora cenazeye katılmak amacıyla eve geri dönmüştür. Ama ötekilerle mezarlığa gitmek yerine, odasına döner, keyifle kitap okumaya koyulur. Yani Dora babasını rüyada öldürdükten sonra, cenazeye katılmaz. Aynı zamanda Freud'dan ve genç kıza, evlerinde çalışan hizmetçi kadına davrandığı gibi davranan Bay K.'dan da intikam

[53] Sigmund Freud (1905), ("Dora"), agy., s. 118-119.

alır. Böylelikle kendisine dürüst bir tutum sergilemeyen bu üç erkekten kurtulmuş olur. Dora bu rüyadan bir süre sonra Freud'a artık analize devam etmeyeceğini bildirir. Burada intikam fantezisi eyleme dökülmüştür. Buna karşılık güvendiği mühendis aracılığıyla; rüyada cinsel birleşme ve doğurma gibi kadınsı arzuları sahneler. Dora'yı çok beğenen bu mühendis, ekonomik durumunu sağlamlaştırdıktan sonra ona evlenme teklif etmeyi düşünmektedir. Dora rüyada kızlık bozulması fantezisine dair arzusunu, edilgen bir konumla değil de, erkeksi bir konum arâcılığıyla simgeler. Mühendisle özdeşleşerek, kadınsı genital organları simgeleyen ormanın içine dalar. Bu orman Bay K.'nın aşkını itiraf ettiği ve tokat yediği göl kenarındaki ormanı ve bir sergide gördüğü bir tablodaki ormanı da çağrıştırır. Tablodaki ormanın arka planında su perileri (*nympha*) bulunmaktadır. *Nympha* sözcüğünün sözlük anlamı nilüferdir. Ama bu sözcük tıpta kasık tüylerinin (tüyler "ormanının") gerisindeki küçük dudaklara karşılık gelir. Rüya böylelikle bakireliği kaybetme fantezisi ve bir erkek tarafından içine girilme arzusunu gerçekleştirir. Dora'nın çağrışımları, onu göl sahnesinden sonra geçirdiği apandisit krizine götürür. Apandisit krizinden sonra düzgün yürüyememiş ve sağ ayağını sürmüştü. Rüyasında, göldeki karşılaşmadan dokuz ay sonra ortaya çıkan apandisit ağrıları aracılığıyla, çocuk doğurma fantezisini sahnelemişti. Ama apandisit krizinden sonra ayağını sürümesi, fantezisinde Bay K. ile çocuk doğurmanın "yanlış bir adım" olduğunun ifadesiydi. Yabancı bir şehirde dolaşma fikri, hem Viyana dışında tanıştığı genç mühendisi, hem de kendi ailesini ziyarete gelen kuzeniyle birlikte Dresden'e yaptıkları geziyi anımsatmıştı. Dresden'de ünlü bir resim galerisini ziyaret ettiklerinde, genç kız Sistine Meryem tablosunun önünde uzun bir süre kalmış ve hayranlıkla seyret-

mişti. Mühendis açısından Dora, Meryem Ana gibi, hayranlık duyulan biriydi. Nitekim Dora, Bay ve Bayan K.'nın çocuklarına karşı anaç tutumuyla, Bay K.'nın kalbini kazanmıştı. Freud bu metne düştüğü bir dipnotunda, dikkat çekici bir noktaya parmak basar. Analize devam edebilseydi, genç kızın kendisinde bastırılmış olan güçlü çocuk doğurma arzusuna erişmesi mümkün olacaktı.

Dora'nın eşcinsel aşkı

Freud aktarımı ilk kez gerçek anlamda Dora vakasıyla bağlantılı olarak tanımlar. Bilinçdışı eğilimler ve fanteziler analitik süreçte yeniden canlanarak, yeni bir yazı oluştururlar. Çatışma kaynağı olan ruhsal durumlar geçmiş özellikleriyle değil de, analistle bağlantılı olarak güncelleşirler. Nesneye dair çatışmalar aktarımda güncelleştikleri ölçüde çözümlenebilirler çünkü hiçbir nesne yokluğunda öldürülemez. Diğer bir deyişle, nesneye ilişkin çatışmalı aşk-nefret ilişkisi, aktarımda yeniden canlandığı için çözümlenebilir. Analist aktarılan nesneye dair fantezisel ve duygusal ilişkiyi cisimleştirdiği ölçüde, bunun özümlenilebilmesini olanaklı kılar. Freud Dora ile çalıştığı sürece, genç kızın Bayan K.'ya duyduğu eşcinsel aşkın bilincindedir. Ama bunun aktarımdaki en güçlü arzuya karşılık geldiğini ve bu yüzden de bastırılmış olduğunu kavrayamaz. Bu düşüncesini 1923'te metne eklediği bir dipnotunda ifade eder. "Bu çözümlemenin sonlanışından sonraki zaman aralığı uzadıkça tekniğimdeki yanlışın bu ihmalde yattığı bana daha olası görünmektedir: Bayan K.'ya duyduğu eşcinsel (*jinekofilik*) aşkın onun zihinsel yaşamındaki en güçlü bilinçdışı akım olduğunu zamanında anlayamadım ve hastayı bilgilendi-

remedim".[54] Freud'un bu güçlüğü, Dora'nın analizinin başarısızlıkla sonuçlanmasının nedenlerinden biridir ama tek nedeni değildir. Genç kızın analize kendi isteğiyle başvurmamış olduğunu ve bunu babasının talebiyle gerçekleştiğini biliyoruz. Freud analitik süreçte, Dora'ya ısrarla kaçındığı ve uzak durmaya çabaladığı arzu nesnesinin Bay K. olduğunu göstermek ister. Yani Freud tarafsız bir tutum sergileyemez. Böylelikle genç kızın Bay. K.'ya olan duygularında ve bunların babayla olan bağlantısında odaklanır. Bay K. ile özdeşleşen Freud'un fantezisi, Dora ile Bay K.'nın birleşmesine dairdir. *Histeri Üzerine Çalışmalar*'da yer alan Elisabeth vakasında da karşı aktarımı, onu benzer bir yerde konumlar. Elisabeth'in ablasının ölümünün ardından duyduğu vicdan azabının nedeni, enişteye duyduğu aşktı. Bunu keşfeden Freud, bu durumu genç kızın annesiyle paylaşır. Diğer bir deyişle, Freud bir nevi çöpçatanlık rolünü üstlenir. Dora'nın arzu nesnesini Bay K.'ya indirgemekle, çiftecinselliği, yani ödipal karmaşanın oluşumunda hem anneye, hem de babaya ilişkin ensestüel dürtüleri gözden kaçırır. Ama her şeyden önce histeriyi nitelendiren çiftecinselliğin önemini kavrayamaz. Çiftecinsellik sorununu daha sonraki yıllarda, özellikle genç eşcinsel kızın analizi sırasında daha iyi kavrayabilir.

Ama şüphesiz Freud'a kadında ruhsal çiftecinselliğin önemini kavramasını sağlayacak olan, küçük kızın anneye ilişkin erken bağını keşfettiği "Kadın Cinselliği" yazısı olacaktır. Annesel her iki cinsiyet açısından; içine dalınması, keşfedilmesi korku ve kaygı uyandıran bir yerdir. Burada erkek çocuğa göre, kızda ruhsal çiftecinselliğin çok daha belirgin olmasını anneye olan derin bağlılığa atfeder. Ama Freud'un bu me-

[54] Sigmund Freud (1905), ("Dora"), agy., s. 142-143.

tindeki dayanak noktası biyolojiktir. Kızın çiftecinselliğini, hem kadınsı (vajina), hem erkeksi (klitoris) cinsel organlara sahip olması doğrultusunda açıklamak ister ki bu da tartışmamıza katkıda bulunabilecek bir görüş değildir. Oysa tartışmamız açısından asıl anlamlı olan; çiftecinselliğin ruhsal boyutudur. Her çocuk hem babası, hem annesiyle özdeşleşmekle kalmaz, aynı zamanda her iki ebeveyn de çocuğun ödipal aşk nesneleridir. Ama kızın ruhsal çiftecinselliği özgün bir nitelik taşır. Ödipal karmaşanın oluşumunda baba erkek çocuk açısından eşcinsel bir aşk nesnesi oluştursa da, bu eğilim kız çocuğunkine göre daha az belirgindir. Anne her iki cinsiyetten çocuk için temel narsisistik nesnedir. Başından beri erkek çocuk penise sahip olmasından dolayı, anneyi kendisinden farklı bir nesne olarak algılar. Anne açısından bakarsak, oğlunun penisi onda bilinçdışı düzeyde arzu uyandıran bir nesnedir. Bu da anne ile oğul ilişkisinin erotik ağırlıklı olmasını sağlar. Nitekim Freud'a göre erkek bir çocuk dünyaya getiren annenin narsisistik doyumu tamdır. Aslında Freud'un bu söylemi günlük yaşamda rastlanılan örneklerden uzak değildir. Örneğin, bir kadın babasına olan düşkünlüğünün "hastalıklı" olduğunu ifade ederken, yaşamındaki en önemli iki erkeğin babası ve oğlu olduğunu dile getirmişti. Eşine gelince iyi biriydi, yani ona bir oğul verebilmişti!

Bir kadının dünyaya getirdiği erkek çocuk üzerinden kendisini tam anlamıyla gerçekleştirebileceğini ileri süren Freud, kadının arzu nesnesini ihmal ederek cinselliğini anneliğe indirgemiş olur. Yani kadını ancak anneliğiyle tasarımlayabilir çünkü sevgiliyle olan erotik yaşamı "karanlık" ve tekinsiz bir yerdir, ürkütücüdür. Kuşkusuz Freud'un dönemindeki kadınlar, günümüz kadınlarının bir kısmının sahip olduğu toplumsal özgürlüklerden yoksundu. Dolayısıyla annelik işlevi

kadınların kendilerini var ettikleri bir alandı ve halen de büyük ölçüde böyledir. Anneliğin değeri inkar edilemeyecek kadar büyüktür ama sorun bir kadının kimliğinin sadece anneliğine indirgenemeyecek olmasıdır. Günümüz kadınları toplumsal sahnede seslerini duyuran özne olarak yer alabildikleri ölçüde, kendilerini ortaya koyabilmekte ve geliştirebilmektedirler. Bu doğrultuda anne-kız ilişkisi, annenin bir kadın olarak kendisini keşfetmenin ve dönüştürmenin bizzat deneyimlendiği bir ilişki haline gelir. Üstelik bu tür bir yakınlık, annenin kızına kadınsılığı iletimde de önemli bir rol oynar. Annenin kendi kızıyla kurduğu bu iletişim tarzı, bir önceki kuşağa göre bir kırılmayı temsil eder çünkü bir üst kuşaktaki anneler kendi iç dünyalarına ve cinselliklerine daha yabancı ve kapalıdırlar. Bu doğrultuda 68' kuşağının kazanımları sadece kadınların toplumsal hakları açısından bir fark oluşturmakla kalmamış, kadınsı öznelliği köklü bir şekilde dönüştürmüştür. 68' kuşağı kadınları çocuk sahibi olduklarında, kimliklerini kendi kızlarının aynasında da oluşturabilmişlerdir.

Anneyle kızın paylaştığı cinsiyet, imgesel düzlemde bir "aynılık" duygusu sağlar. Bu da anne ile kız arasında perçinlenen sıkı bir bağ oluşturarak, kızın kimliğine ve özdeşleşmelerine damgasını vurur. Hatta Dominique Guyomard etolojide kullanılan bir terime *(empreinte)* başvurarak, kızın kimliğinin oluşmasında belirleyici olan ve iz bırakan anneyle erken özdeşleşmelere gönderme yapar[55]. Bu nedenle anne açısından kendi kızının "aynılığı", erkek çocuğa göre çok daha zorlu bir özümlemeyi gerektirir. Bu, aynı zamanda annenin kendi ruhsal gelişimi ve kızınınki adına da bir meydan okumadır. Anne

[55] Dominique, Guyomard (2010), L'effet-mère, PUF, Paris, s. 107

kızına kendisinden ayrışabilme olanaklarını sağladığında, hem kendisini, hem de kızını özgür kılmış olur. Freud kızın anneye olan erken bağlılığını keşfetmesiyle, kadınsı cinselliğe yeni bir boyut katmış olur. Freud'un dikkatini çeken nokta "kadının babaya olan bağlılığının özellikle yoğun olduğu durumlarda, analizin bunun öncesinde anneye karşı aynı ölçüde yoğun ve tutkulu bir bağlılık evresinin yaşandığını göstermesidir".[56] Kızın anneye olan derin bağlılığı, babayla ve daha sonra sevgiliyle yaşayacağı aşkın da anahtarıdır.

Dora'nın Bayan K.'ya olan tutkulu bağında, Freud'un algıladığı ama açıklayamadığı kadın kadına yakınlıktır. Freud, Dora'nın Bayan K.'nın "hayranlık uyandıran teninin beyazlığını" nasıl övdüğüne ve bedenini çekici bulduğuna tanık olmuştu. Freud'un kavrayamadığı iki kadın arasındaki bu bedensel yakınlıkta, Dora erkeksi bir konumda değildi. Yıllar sonra küçük kızın anneye olan derin bağını keşfettiği ve bu aşkın kızın babaya duyduğu aşkı belirleyeceğini kurguladığı noktada bile, kuramı fallus merkezli olmaya devam eder. Bu bakış açısına göre, küçük kızın anneyle olan tutkulu ilişkisindeki konumu erildir. Nitekim Freud'un incelediği genç eşcinsel kız da, aşık olduğu kadınla ilişkisinde erkeksi konumdadır. Kadınsı eşcinselliğin erkeksi yönünü algılamak, Freud için göreceli olarak daha kolaydır. Böylelikle anne ile kız arasındaki eşcinsel aşkı fallik mantık doğrultusunda kurgular. Oysa unutulmaması gereken, kızla anne arasında fallik olmayan bir bedensel yakınlığın da bulunduğudur. Analiz sürecinde kadın analizanın başka bir kadına (veya analiste) duyduğu çekimi ve kendisinde uyandırdığı kösnül duyguları, fallik ötesi bir düzlemde konumlamak gerekir. Jacqueline Godfrind psikanalitik

[56] Sigmund Freud (1931), "Kadın Cinselliği", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 360.

araştırmalarda kadınsı eşcinsellikten söz edildiğinde, bunun çoğu kez kızın anneyi baştan çıkarmaya yönelik erkeksi eğilimleriyle karıştırıldığını belirtir.[57] Oysa burada temel olan bir kadının başka bir kadını çekici bulması, ruhsallığına ve bedenine ilgi duymasıdır. Kadınsı eşcinselliğe kızın kadınsılığından değil de, erkeksiliğinden hareket ederek yaklaşan bakış açısında bir direnç yatmaktadır. Bu direnç, bir kadının başka bir kadına duyabileceği aşk ve kösnüllüğe ilişkin yoğun bir bastırmadan kaynaklanır. Bu bastırma her iki cinsiyet için de geçerlidir. Penissiz-fallussuz bir ilişkiyi tasarımlamanın yarattığı direnç, hatta skandal, aslında kadınsı cinsel organın dipsiz derinliklerinin uyandırdığı endişeye, içeri doğru emilme, yutulma kaygısına gönderme yapar. Bir kadını başka kadınlarla ilişkisinde çeken, hem kadınsı duygu ve düşünce tarzı, hem de kadınsı bedenin kösnüllüğü, estetiğidir.

Dora Bayan K.'ya öylesine bağlıydı ki onun tarafından ihanete uğradığını düşünse de, ona olan öfkesini dile getirmemiş, sonuna kadar sadık kalmıştı. Dora, Bay K.'nın kendisini öpmeye çalıştığını babasına anlattığında, baba bu konuda Bay K.'dan bir açıklama istemişti. Bay K. ise küstahça Dora'nın cinsel konularda okuduğu kitaplardan etkilenerek bu olayı uydurduğunu söylemişti. Bay K.'ya, Dora'nın bu tür kitapları okuduğunu iletebilecek tek kişi Bayan K. idi. Diğer bir deyişle, Bayan K. Dora'yı karalayarak ona ihanet etmişti. Hayranlık duyduğu Bayan K.'nın ihaneti Dora'nın canını yaksa da, genç kız ona ilişkin hayal kırıklığını Freud'a hiç bir zaman iletmemiş, bu duygusunu bir sır gibi saklamıştı. Tabii genç kızın bu sırrı, çok iyi bir klinisyen olan Freud'un gözünden kaçmamıştı.

---

[57] Jacqueline Godfrind (2001), *Comment la Féminité Vient aux Femmes*, PUF, Paris, s. 82.

Böylelikle genç kızın Bayan K.'ya olan bağlılığının derinliğini kavrayabilmişti. Dora, babasının Bayan K. ile ilişkisinden yakınırken, Freud ona parlak bir yorumda bulunmuştu. Genç kıza, isyan ve öfke dolu duygular beslediği bu ilişkiye, bizzat geçmişte destek vermiş olduğunu hatırlatmıştı. Dora, babasıyla Bayan K.'nın bir araya gelmelerini kolaylaştırmış, hatta gerektiği zaman Bay ve Bayan K.'nın çocuklarına bakmıştı. Babasının başka bir kadınla olmasını bu denli kolaylaştırırken, kendi annesine de saldırmış oluyordu. Yücelttiği kadın annesi değil de, bir başka kadındı. Babasıyla özdeşleşerek, Bayan K.'yı sevmekteydi.

Bu doğrultuda cinsel gelişimde annenin babaya ilişkin kadınsılığı kadar, anneyi arzulayan babanın erkeksiliği de küçük kızın özdeşleşmelerini biçimlendirir ve çiftecinselliğini yapılandırır. Ama Dora'da ödipal karmaşanın çözümünü engelleyen; annenin kadın olarak bu denklemdeki yokluğu ve Lacan'ın da vurguladığı gibi, babanın iktidarsız oluşuydu. Küçük kız Oedipus karmaşasına, babanın ona bir fallus=çocuk verebilmesi isteğiyle girer. Ama babanın kızına fallusu armağan edebilmesi için eril olması gerekir. Ödipal nesneden vazgeçebilmenin koşulu, ilerde babanın ikamesi olan eril bir erkeğin bir çocuk armağan edeceği vaatidir. Oysa Dora altı yaşındayken babası ciddi bir hastalık geçirmişti ve o günden beri bozulan sağlık durumu, babayı iktidarsız kılmıştı. Dora'nın çocukluğunda ortaya çıkan histerik semptomlar, ödipal karmaşanın çözüm bulamamasından kaynaklanmışlardı. Lacan'ın kurduğu denklemde, Dora babasına yakın olmak amacıyla, Bayan K.'ya gereksinim duymaktaydı. Ama Bayan K.'ya olan ihtiyacı sadece bundan kaynaklanmıyordu. Bayan K. onun için kadınsılığın gizemini temsil ediyordu. Bayan K.'nın aracılığıyla, "Nasıl kadın olunur?" sorusunun yanıtını aramaktaydı. Babasıyla

olan ilişkisini sürdürebilmesi için bir üçgenin varlığına ihtiyaç duymaktaydı. Annenin bu tablodaki ruhsal yokluğu, babayla olan ensestüel bağını bir çözüme kavuşturmasını olanaksız kılıyordu. Kızın ensestüel nesneden vazgeçebilmesi için anneye ihtiyacı vardır. Diğer yandan, ödipal karmaşanın oluşumunda annenin ruhsal yokluğundan söz ederken, Dora'nın daha erken dönemde annesiyle kurduğu bağ hakkında da hiçbir şey bilmiyoruz. Aslında annenin yokluğu, Freud'un bu konuya yeterince önem vermemesiyle de ilgilidir. Sonuçta bilmek ve araştırmak istediği bir konu olunca, hastanın üzerine ne kadar düştüğünü biliyoruz.

Eril varlığını sevdiği kadına armağan edemeyen Dora'nın babası, iktidarsızlığını telafi etmek amacıyla Bayan K.'ya hediyeler (mücevher) sunarken, kızına da benzer nesneleri armağan etmekteydi. Acaba baba kızına niye bu tür hediyeler sunmak ihtiyacını duyuyordu? Bayan K. yaşamına girene dek kızına özel bir yer vermiş ve onu sırdaşı yapmış olan baba, artık eskisi gibi ona ihtiyaç duymadığı için mi suçluluk yaşamaktaydı? Dora, babanın Bayan K. ile olan ilişkisini garantileyen biriydi. Baba, Bayan K. ile olabilmek için, kendi kızını Bay K.'ya takas nesnesi olarak sunmuştu. Takasın kendisi "kirli" bir işti ve baba bunun kızı üzerindeki duygusal etkilerini düşünmekten uzaktı. Bu hediyeler yapılan takasa karşılık bir rüşvet miydi? Dora babasının oyununa katılmakla kalmamış, aynı zamanda sevdiği kadınla beraber olabilmesi için çocuklarına da bakmıştı. Dora'nın babası uğruna yaptığı bu özveriyi, aynı zamanda hayranlık duyduğu Bayan K.'nın gözüne girmek için de yapmış olduğunu düşünebiliriz. Diğer bir deyişle, Bayan K. tarafından sevilebilmek için yapılan bir özveriydi bu. Ama babanın Bayan K. ile olan ilişkisine kızını dahil etmesiyle ilgili diğer bir soru daha belirir. İktidarsız olan

babanın kendi varlığını ortaya koyabilmesi için kızına üçüncü olarak gereksinim mi duymaktaydı? Bu noktada Lacan'ın bu vakayla ilgili yaptığı okumaya göndenne yapmakta yarar vardır.

Lacan ve Dora vakası

Dora; kendisi, babası ve Bayan K.'dan oluşan üçgen devam ettiği sürece, babası tarafından sevilmeye devam ettiğini deneyimleyebilmekteydi. Bilinçdışında ensestüel nesne olmaya devam eden babasını sevebilmesi için, onunla kendisi arasında bir kadının bulunması gerekmekteydi. Bayan K. hem kadınsı özdeşleşmelere olanak sağlayan, hem de babayla olan "fazla" yakınlığı bir dolayımlamadan geçiren nesneydi. Ama Dora babasının tam olarak Bayan K.'da neyi arzuladığını kavrayamaz. Nedir bir kadını arzu nesnesi kılan? Babasının bu kadına olan aşkında, kendisinin erişememiş olduğu genital konuma ilişkin bir gizem yatmaktadır. Histerik sorunsalın yüreğinde de bu gizem yatar. Ödipal karmaşanın çözümünde, küçük Dora'nın genital konuma erişebilmesi için babaya ilişkin ensestüel fantezilerden vazgeçebilmiş olması gerekiyordu. Bunun da koşulu annenin babayı arzuladığı ve baba tarafından arzulandığı bir üçgende yer almaktı. Bayan K.'daki kadınsı arzunun gizemi, onu hayran bırakmaktaydı, bu da genç kızı ona sıkı sıkıya bağlar. Erişememiş olduğu kadınsılığını, Bayan K.'yla yakınlaşarak yaşantılamaya çalışır. Ama babaya duyduğu aşkta Bayan K. aracı bir işlev görürken, babanın arzu nesnesi Bayan K.'yı sevebilmek için baba aracı olamaz çünkü eril değildir. Bu yüzden Bayan K.'ya yaklaşabilmesi için ikinci bir üçgen gereklidir. Bu üçgende eril erkeği temsil eden Bay K. ile özdeşleşmesi gerekmektedir. "Histerik (özne, E.A.) vekalet aracılığıyla seven biridir ve birçok gözlemde bu bulguyla karşılaşınız. Histeriğin nes-

nesi eşcinseldir, histerik (özne, E.A.) karşı cinsiyetten biriyle özdeşleşerek bu eşcinsel nesneye yaklaşır".[68]

Bay K.'nın göl kenarında Dora'yı öpmeye kalkışması; genç kız, Bay K. ve Bayan K.'dan oluşan üçgenin dengesini altüst etmişti. Burada asıl sorun, Freud'un düşündüğü gibi, Bay K.'nın baştan çıkarıcı olması değildi. Üstelik Bay K.'nın genç kızı ilk öpüşü değildi. Dora on dört yaşındayken, Bay K. bir gün eşinin evde kalması için bir bahane uydurarak, mağazada genç kızla yalnız kalmayı başarmış ve onu öpmüştü. Freud'un analizinde Bay K.'nın genç kıza verdiği tutkulu öpücük, on dört yaşında maruz kaldığı baştan çıkarılmayı yeniden canlandırmış ve onda travmatik bir etki yaratmıştı. Dora göl kenarında Bay K. tarafından öpüldüğünde, şiddetli bir tiksinti duygusuyla tepki vermişti. Aynı zamanda onun dikleşmiş penisini de karnının üzerinde hissetmiş ve bunun uyandırdığı cinsel tasarımı bastırmıştı. Bu tasarıma ilişkin duygulanımı göğüs kısmına yer değiştirmiş ve göğsünde bir baskıya yol açmıştı. Bu baskının yoğunluğu cinsel dürtünün bastırılmasıyla orantılıydı. Bu anlamda Freud, Dora'nın göl kenarında Bay K.'nın cinsel girişimini şiddetle reddetmesini açıklayabilmek için baştan çıkarma kuramına başvurur. Böylelikle bu kuramı yeniden ziyaret eder. On dört yaşındaki sahne, iki yıl sonra göl kenarındaki öpülme sahnesiyle travmatik bir hale gelmişti. Yeniden uyanan cinsel tasarımın bastırılması da histerik semptomlara yol açmıştı. Buna karşılık Lacan, göl sahnesinin travmatik etkisini farklı bir şekilde yorumlar. Dora açısından her şeyin altüst olmasına neden olan sadece Bay K.'nın tutkulu öpücüğü ve onun tarafından cinsel uyarılması değildi. Bu

---

[68] Jacques Lacan (1956-1957), *Le Séminaire, Livre IV, La Relation D'objet*, PUF, Paris, 1994, s. 138.

baştan çıkarmayı özellikle tahammülsüz kılan Bay K.'nın sözleri olmuştu: "Karım benim için hiçbir şey değildir". Genç kızın Bay K.'yı tokatlamasının nedeni, ona aşkını itiraf etmesinden veya onu kucaklamak istemesinden değil de, eşini hiçe indirgemesinden kaynaklanmaktaydı.

Bay K. ile Dora'nın ikili ilişkisinde, Bayan K. arada bir yerde bulunmaktaydı. Bu yer, tıpkı babasının Bayan K. ile olan ilişkisinde, Dora'nın bulunduğu ara yerle benzerlik göstermekteydi. Bay K.'nın eşine değerli bir yer verebilmesi, Dora'nın da babasından benzer bir ilgi ve yakınlık görmesi anlamına gelmekteydi. Genç kız açısından Bay K.'nın aşkını karşılayabilmesinin koşulu, onun eşine değerli bir yer vermesinden geçiyordu. Bay K. eşini hiçlediğinde, babasıyla Bayan K. üçgeninde benzer bir yerde duran Dora da kendisini hiçe sayılmış hissetmekteydi. Babası tarafından sevildiğini hissedebilmesi için, diğer üçgende Bay K.'nın eşini sevmeye devam etmesi gerekmekteydi. Bayan K.'nın devrede olmadığı bir üçgende, sadece Bay K.'nın arzu nesnesi olmak Dora'nın karşılayabileceği birşey değildi. Bay K.'nın arzu nesnesi olmak ve bu arzuya yanıt verebilmek için genç kızın ödipal karmaşayı çözmüş olması gerekiyordu. Ancak o zaman başka bir erkek babanın ikamesi olabilir ve genç kıza kadınsılığı yaşatabilirdi. Dora'nın histerik sorunsalı işte onu böyle bir çıkmazda bırakmaktaydı. Çocukluğunda ve daha sonra buluğ çağında, ödipal sınavı aşmış bir kadın bir erkeği arzuladığında, kendisiyle rekabete girecek ve sevgiliyle arasına girecek hiçbir kadına tahammül edemez. Ama histeride bunun tam tersi bir durumla karşılaşırız. Histerik kadın, örneğin, evli bir erkekle beraber olarak, araya başka bir kadını yerleştirme ihtiyacı hisseder. Böylelikle öteki kadın üzerinden erkeği arzulayabilir ve ona cinsel olarak yaklaşabilir. Bu yüzden erkeğin evli olması veya

başka bir sevgilisi olması önem kazanır. Öteki kadın histerik öznenin fantezilerinin nesnesi haline gelir. Hatta erkeğin varlığı, öteki kadını imgesel düzeyde hayal edebilmek için bir araçtır. Bu anlamda asıl arzulanan öteki kadın haline gelir. Diğer bir deyişle, burada söz konusu olan eşcinsel arzudur. Üçgendeki erkek aracılığıyla öteki kadını düşünürken, onu bedenine dair özellikleriyle, kıyafetleriyle hayal ederek, kendi kadınsı bedenini imgesel düzeyde kurgulayabilir. Üçgendeki erkekle özdeşleşerek, öteki kadını arzular. Ama histerik özneden söz ettiğimizde, sadece kadınlara gönderme yapmamaktayız. Aynı zamanda erkekte de histeri sorunsalının benzer bir çatışmayı ortaya koyduğunu görürüz. Nitekim Jacqueline Schaeffer'a göre, "histerik (özne, E.A.), kadının kendisi değil de, nevrotik tasarımdaki *kadınsıdır*."[59] Histerik erkek de, bir kadınla özdeşleşme koşuluyla, bir erkeği sevebilir. Başka bir erkeği sevebilmek için araya bir kadının girmesi gerekir.

Jacques André *Erkek Sözleri* adlı kitabının sonunda, kadın hastalarıyla çalışırken kendisini bir kadının yerine koyabilme, derisine bürünebilme çabasının ne ölçüde kendindeki kadınsı eşcinselliği keşfetmekten geçtiğini ifade eder.[60] Burada erkek analistin kadınsı konumu nevrotik bir tasarıma karşılık gelmez. Erkek analistin seansta bir kadın gibi hissedebilmesi, kaynağını anneyle olan ilk ilişkiden alır. Sonrasında da bu kadınsı özdeşleşme, erkek çocuğun libidinal babaya duyduğu eşcinsel aşk aracılığıyla biçimlenir. Erkek analistin bir kadın gibi duyumsayabilmesi ve düşünebilmesinden söz ederken, kadın analist için de tersi geçerlidir. O da erkek hastasının derisine bürünebilmeli, onun gibi düşünebilmeli, acısını, aşk

[59] Jacqueline Schaeffer (2000), *Le Refus du Féminin*, PUF, Paris, s. 158.
[60] Jacques André (2012), *Paroles D'hommes*, Gallimard, Paris, s. 179.

ve nefretini, hayal kırıklığını erkek hastası gibi hissedebilmelidir. Bu anlamda kadın analist de bir erkek hastasını dinlerken, kendindeki erkeksi eşcinselliğe yaslanabilmelidir. Ödipal karmaşanın çözümünde, küçük kızın babasına duyduğu ensestüel aşktan vazgeçişi, onunla özdeşleşmekten geçer. Yani kızın erkeksi özdeşleşmelerinin dayanağı babaya duyduğu aşktır. Ensest yasağı nedeniyle sahip olamayacağı nesneyle özdeşleşerek, ondan vazgeçer. Bu Freud'un "Benlik ve Altbenlik" (1923) metninde ileri sürdüğü bir fikirdir. Seansın *burada ve şimdi (hic et nunc)* olarak şekillenen dinamiğinde analist, erkek hastasının kadınsı eğilimlerini veya kadın hastasının erkeksi eğilimlerini, kadın/erkek gibi bir cinsel bölünme yaratmadan karşılayabilmeli, dinleyebilmelidir. Kendisindeki kadınsı ve erkeksi eğilimleriyle oynayabilerek, yeri geldiğinde kendisini karşı cinsiyetten biri gibi tasarımlayabilmeli, hissedebilmelidir. Diğer bir deyişle, analist analitik sahnede kendi ruhsal çiftecinselliğiyle oynayabilme kapasitesine sahip olmalıdır.

III. Bölüm

KÜÇÜK KIZIN BABAYA DUYDUĞU AŞKIN LİBİDİNAL KÖKENİ

Jacques André'nin *Erkek Sözleri* adlı kitabının her bir bölümü, kendisinde iz bırakmış ve onu etkilemiş erkek hastalarının düşünce ve duygularına ayrılmıştır. Ama son bölümde erkek analist olarak kendi sözüne yer vermiştir. Erkekler üzerinde yazılmış bir kitap olmasına rağmen, son söz yine kadınsıya, kadınsı gizeme dairdir. "Tüm zamanlardan beri söylenen erkek sözleri, kadınlığın gizemi üzerine kafa yormaktan ibarettir."[61] Freud da erkek bir analist olarak, benzer bir düşünceyi 1932'de yazdığı "Kadınlık" adlı yazısında dile getirmiştir. Heine'nin bir şiirinden alıntı yaparak, erkeklerin kadınların dünyasına girebilmek için ne kadar çırpındığını göstermek istemiştir. Alıntıladığı dörtlüğün ilk mısrası dikkat çekicidir.

"Hiyerogliflerin örttüğü boneli kafalar".[62] Freud psikanalizi keşfettiği yıllarda histerik semptomları, çözülmesi gereken hiyeroglif alfabesinin harflerine benzetirken, histeriyle kadınsılık arasında bir denklem kurmaktaydı. Diğer yandan, hiyeroglif yazısı ve alfabesini çözebilmek de eski uygarlıklara, yani ruhsallığın ilk katmanlarına, annesele erişmeyi gerektirmekteydi. Ama Freud bu gizeme kendindeki kadınsıdan veya ka-

---

[61] Jacques André (2012), *Paroles D'hommes*, agy., s. 179.

[62] Sigmund Freud (1932), "La féminité", *Nouvelles Conférences sur la Psychanalyse*, Gallimard, Paris, 1975, s. 148. Bkz: Sigmund Freud, "Femininity", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works*, cilt XXII, agy., s. 113.

dınsı eşcinsellikten hareketle yaklaşamaz. Herhalde böyle bir düşünceyi tasavvur etmesi bile, kendi zihniyetindeki bir bilim adamı için bir skandal oluştururdu. Her ne kadar Freud kadınlık sorununa fallus merkezli bir kuramla yaklaşsa da, 1931 ve 1932'deki metinleri küçük kızın anneye olan aşkında odaklandıkları ölçüde, kuramına yeni bir bakış açısı eklemiş olurlar. Diğer bir deyişle, küçük kızın babaya duyduğu aşk, dayanağını anneye olan tutkulu bağlılıktan alır. 1932'de varacağı sonuç şudur: Anneye olan bağını kavramadan, bir kadını anlamak olanaksızdır.

Ödipal karmaşanın oluşumunda kızın babaya duyduğu aşkın bütün parçaları, aslında anneye olan erken bağda mevcuttur. Ödipal karmaşanın oluşumunda, kız anneye duyduğu aşkı babaya nasıl aktarabilir? Kadınlık sorununun can alıcı noktası burada yatar. Kız bu denli bağlı olduğu anneden nasıl ayrılabilir? Kimi durumlarda bu ayrılık gerçekleşemez, bunun yarattığı nefret duygusu kızı anneye neredeyse zincirler. Freud'a göre, kızın anneden babaya yer değiştirebilmesinin itici gücü penise hasettir. Cinsiyetlerarası farklılığı keşfeden kız, kendisinin ve annenin bir penise sahip olmadığını idrak edecek ve nefretle anneden vazgeçecektir. Freud kızın anneye duyduğu aşktan kendisini koparark babaya geçişini ancak fallus merkezli bir kuramla çözebilir. Bu Lacan'ın da yaklaşımıdır. Bu anlamda Lacan Freudcudur. Freud annenin bir kadın olarak eşine, -sevgiliye- duyduğu arzuyu göz önünde bulundurmaz. Oysa çocuk annenin gönlünde kendisinin dolduramayacağı bir başkasının, sevgilinin yattığını çok erkenden algılar. Ve annenin arzu nesnesi babayla özdeşleşir. Böylelikle bu histerik özdeşleşme babaya yer değiştirmeyi olanaklı kılar. Babaya yer değiştirmenin itici gücü; libidinal babanın, anneden farklı olarak, penise sahip oluşudur. Bu yüzden baba kız için çekici

bir nesnedir. Histeride tam da sorun teşkil eden, küçük kızın (veya erkek çocuğun) annenin arzu nesnesiyle özdeşleşememesidir. Çünkü anne açısından baba arzu edilir bir nesne değildir. Fallusa sahip olan erkek değil de, annedir. Freud anneden babaya yer değiştirmeyi penise haset kavramına indirgerken, bu görüşüyle çelişkiye düşen bir fikir de ortaya atar. Küçük kız şefkatle bağlı olduğu annenin temsil ettiği model sayesinde, ilerde bir kadın olarak "cinsel işlevini görebilecek ve toplumsal rolünü oynayabilecektir. *Anneyle özdeşleşerek, erkek için çekici bir nesne haline gelecektir.*" (vurgu benimdir)[63] Burada Freud annenin kadınsılığına kısmen yer verse de, tam olarak hakkını veremez. Annenin sevgili olabilmesi, onu aşan bir meseledir. Bu doğrultuda Freud'un kurguladığı kadınlık modeli; kadının "cinsel işlevi" ile "toplumsal rolü" arasında bir yerde konumlanır, yani genital işlevle annelik arasında bir yerdedir. Kadınsı arzunun şehvetli, tutkulu yönünü hayal etmesi olanaksızdır. Oysa küçük kızın anneden babaya geçişini olanaklı kılan, annenin bir kadın olarak sevgiliye duyduğu arzudur. Annenin küçük kızını hemcinsi olarak sevebilmesi, ona kadınsı özdeşleşmelerin narsisistik zeminini sağlar. Böylece küçük kızın babaya yer değiştirebilmesi, annenin temsil ettiği kadınlık modeli sayesinde gerçekleşebilir. Ama bu kadınlık modeline damgasını vuran annenin babaya duyduğu arzudur. Annenin arzu nesnesinin başka bir kadın değil de, fallusa sahip bir erkek oluşu küçük kızın kadınsılığı açısından önemlidir. Babanın fallusa sahip olması; temsil edebileceği güç ve yetke açısından değil de, anne ile olan cinsiyet farklılığına işaret ettiği ölçüde önem kazanır. Bu anlamda babanın erkeksi, libidinal bedeni annenin arzu nesne-

[63] Sigmund Freud (1932), "La Féminité", agy., s. 176.

sidir. Burada bir erkek olarak babanın kızına dair beğenisi ve ona olan sevgisi, kadınsılığı açısından belirleyici olacaktır.

Freud'un Dora ile yaptığı analitik çalışmanın yarıda kesilmesinin nedenlerine dönersek, kuşkusuz bu başarısızlıkta anneyle olan ilişkiyi ele alamamış olmasının payı vardır. Freud "Biten Analiz ve Bitmeyen Analiz"de[44] (1937), analizin başarılı bir şekilde sürdürülmesine ve bitirilmesine en büyük engelin kadınsı konumun özümlenememesinden kaynaklandığını ileri sürerken, dirençleri analizan açısından ortaya koyar. Oysa Dora'nın analizinin yarıda kesilmesinin kökeninde, analistin kendi kadınsı konumunun "kayasına" çarpmış olması yatar. Freud'un kendi "kayasına" çarptığı yer, tam da onun itiraf ettiği gibi, aktarımda anne konumudur. Bu yüzden de hastanın anne aktarımını devre dışı bırakır. Psikanalitik kuramın karanlıkta bıraktığı annesele dair bu unsur, ruhsallığın erişilmesi en zor olan katmanlarına karşılık gelir. Dora'nın analizini yayımlamasından onbeş yıl sonra gerçekleştirdiği genç eşcinsel kızın analizinde, anneye olan derin bağın önemini keşfetmekle birlikte, yine de çiftecinsellik sorunsalı karşısında tökezler. Genç eşcinsel kızın öyküsü belirgin bir biçimde, iki aşk nesnesine gönderme yapmaktaydı. Ama Freud'un karşılaştığı bu güçlüğün, günümüzde kadınlarla sürdürülen analizlerde tamamıyla aşıldığını da iddia edemeyiz. Klinik deneyimde ve kuramsal düzeyde, kızın babaya olan aşkıyla anneye olan bağı arasında bir bölünme yaratıldığına tanık oluruz. O yıllarda Freud'u şaşkına çeviren bu sorun, halen kadınsı cinselliğin gizemini çözme çabasında karşımıza çıkan karmaşadır. Bu anlamda kadınsı cinselliğe dair bir gizem söz konusuysa, bu da çiftecinsellik sorununa sıkı sıkıya bağlıdır.

---

[44] Sigmund Freud, "Biten Analiz ve Bitmeyen Analiz", *Résultats, Idées, Problèmes*, Almancadan çeviren J. Altounian, A. Bourguignon, P. Cotet, A. Rauzy, PUF, Paris, 1987.

Çifte Oedipus

Freud kadınsı gizemin kökeninin ruhsal çiftecinselliğe dayandığını düşünür. "Biz erkeklerin "kadınsı gizem" olarak adlandırdığı, belki kadındaki bu çiftecinselliğe karşılık gelmektedir".[65] Bir kadının aşk nesnesi erkek iken, bu ilişkiye dair yaşadığı narsisistik bir incinme, -örneğin, erkeğin onu aldatması-, onu başka bir kadınla cinsel ve duygusal bir birlikteliğe, dolayısıyla eşcinsel bir ilişkiye götürebilir. Çiftecinsellik kadında daha belirgin olmakla birlikte, gerek kadın, gerek erkek, yaşamın farklı dönemlerinde içinden geçtikleri ruhsal süreçler doğrultusunda, kadınsılıkla erillik arasında gidip gelebilirler. Kadının yaşamında (erkek) sevgilinin konumu biricik olsa da, diğer kadınların yaşamındaki yeri çok değerli olmaya devam edecektir. Hatta diğer kadınlarla duygusal bağlar kuramayan ve bunları derinleştiremeyen bir kadın, tam olarak kadınsı kimliğini oluşturamaz ve bir erkekle doyurucu bir ilişki kuramaz.

Julia Kristeva kızın ruhsal çiftecinselliğine Freud'dan biraz farklı yaklaşır. Kız anneye olan aşkından hiçbir zaman tam olarak vazgeçemediği için, bu bağ babaya duyduğu aşkla beraber muhafaza edilecektir. Bu durum kızın iki aşk nesnesi arasında gidip gelmesine ve ödipal karmaşanın çözülme kavuşamamasına neden olur. Kristeva kıza özgü bu ödipal oluşumu "yinelenen Oedipus" (*Oedipe bis*) olarak tanımlar. Kaynağını duyumsallıktan alan anne-kız ilişkisini, "ilk Oedipus" (*Oedipe prime*) olarak nitelendirir. Anne ile kızın aynı cinsiyete sahip olmalarından kaynaklanan içkin (endojen) eşcinselliği, yaşamın başlangıcından itibaren ödipal bir bağlama oturtur ve babanın yerini ihmal etmez. Bu da yöntem açısından değerli-

[65] Sigmund Freud (1932), "La Féminité", agy., s. 172.

dir çünkü bazı analistler anneyle kız çocuğu arasındaki narsisistik ilişkiyi "birincil eşcinsellik" olarak nitelendirirken, babayı bu çift ilişkisinin dışında tutarlar. Yani bir üçgen içinde ele almazlar. Ancak kızın anneye duyduğu eşcinsel aşk açısından babanın rekabet oluşturduğu evrede etkisini göz önünde tutabilirler. Bu evreyi de "ikincil eşcinsellik veya genital cinsellik" olarak adlandırırlar. Oysa Kristeva başından beri babanın varlığının çocuğun yaşamında simgesel olarak etkili oluşuna dikkatimizi çekerken, yaklaşımı Lacan'ınkiyle de örtüşmüş olur. Ama babanın işlevi sadece simgesel rolüne indirgenemez. Baba bir nesnedir de. Annenin arzu nesnesi olduğu ölçüde, çocuğun histerik olarak özdeşleştiği libidinal nesnedir.

Yaşamın başlangıcında baba her ne kadar yapısal bir önem taşısa da, "nesnenin nesnesi" olarak konumlanması çocuğun ruhsal dünyasını düzenleme açısından bir o kadar etkili olacaktır. Winnicott çocuğun ruhsal gelişiminde, annenin verdiği bakımı bir çevre kapsamında ele alırken, buna babayı da katmış olur. Ama bu yaklaşımda eksik kalan annenin cinselliğidir. Babayı annenin sevgilisi olarak göz önünde bulundurmaz. Oysa sevgili olarak annenin ruhsal yaşamındaki yeri, babanın konumunu elzem kılar. Narsisistik bir eksende odaklanan nesne ilişkileri kuramının en zayıf yanı; anne-çocuk ikilisini simgesele kapalı, hatta simgesel dışı bir ilişki olarak kavramasıdır. Julia Kristeva babanın kızın arzu nesnesi haline geldiği ödipal oluşumu, "yinelenen Oedipus" *(Oedipe bis)* olarak adlandırır. Böylelikle "yinelenen Oedipus", anneye duyulan tutkulu bağlılığın zemini üzerine, yani "ilk Oedipus"un oluşturduğu aşk üzerine kurulur ve farklı bir aşk nesnesi etrafında örülür. Kızın babaya olan ödipal bağını kavrayabilmenin koşulu, anneye olan tutkusunu incelemektir. Kızın

anneye olan güçlü bağı, ödipal karmaşanın kesin ve nihai bir çözüme kavuşmasını güçleştirir. "Kadında Oedipus karmaşasının iki yüzü olması ve çiftedeğerli, dolambaçlı bir nitelik taşıması nedeniyle; bu karmaşa *sonugelmez* veya *bitmemiş bir haldedir*"[66]. Anneye olan birincil bağın gücüyle, sonsuz geri dönüşler kadını cinsel açıdan süreğen bir bitmemişlik halinde bırakır. Hatta Julia Kristeva kimi kadınların psikosomatik yorgunluklarını sürekli olarak iki aşk nesnesi, yani anneyle baba arasında bir seçim yapma durumunda kalmalarına bağlar. Bu fikrini de belli bir mizah duygusuyla ifade eder. Histerik kadın anne ile baba arasında bir seçim yapma çabasında, her ikisi arasında süreğen bir doyumsuzlukla gidip gelerek kendisini tüketir ve köklü bir bağ kuramaz. Ama Julia Kristeva'nın bu görüşünü yorumlarsak, kadının ruhsal dünyasında çifte aşk nesnesinin varlığından ziyade, annenin ilk ve biricik aşk nesnesi olduğu sonucuna varabiliriz. Diğer bir deyişle, anneye olan tutku hiçbir zaman aşılamaz. Bu yüzden Kristeva kadının erotik yönünden çok, anneliğini ve anneseli vurgulayacaktır. Böylelikle kadının anneye olan bağı, annelik tutkusunda yer bulacaktır. Ödipal karmaşanın tam anlamıyla çözülememesine karşın, annelik işlevi veya annelik tutkusu, kadının bu karmaşanın doğurduğu çatışmaları aşmasını sağlar. Aynı zamanda kadının toplumsal düzeydeki yaratıcılığı ve yüceltme kapasitesi de, yine bu karmaşayı çözme biçimidir.

Birincil eşcinsellik ve genital eşcinsellik

Julia Kristeva anneyle kız arasındaki erken bağı kadınsılığa içkin eşcinsellik olarak adlandırırken, Evelyn Kestemberg

---

[66] Julia Kristeva (2005), "La Fatigue au Feminin", *La Haine et le Pardon*, Fayard, Paris, s. 235.

de bunu birincil eşcinsellik olarak nitelendirir.[67] Ama Evelyn Kestemberg'in bu kavramı, annenin çocuğa bakım verirken kurduğu kösnül, duyumsal ve duygusal ilişkisine gönderme yaptığı ölçüde kızla sınırlanmaz, her iki cinsiyet için de geçerlidir. Annenin duygularından ve bilinçdışı fantezilerinden hareketle verdiği bakım, gerek erkek, gerek kızın ruhsal yaşamına anneselin ve kadınsının damgasını vurur. Bu yüzden her iki cinsiyetten çocuğun ruhsal dünyasının kalıbı annesel ve kadınsıdır, bu da narsisistik bir nitelik taşır. Ama kızın durumu özgül bir farklılık taşır çünkü "birincil eşcinsellik" hemcins olmaktan kaynaklanan bir "aynılığa" gönderme yapar. Anneyle aynı cinsiyete sahip olduğu ölçüde, kızın anneyle olan duyumsal ilişkisini "birincil eşcinsellik" doğrultusunda kavramak daha kolayken, bu düşünce erkek açısından çelişkili gözükür.[68] Oysa erkek çocuk da, tıpkı kız gibi, temel nesnesi anneyle özdeşleşir. Bu yüzden bu kadınsı öğe başlangıçta onun ruhsal dünyasına da egemendir, hatta kadınsının etkisi sadece bu evreye özgü değildir. Erkeğin ruhsal dünyasında derin izler taşıyacaktır.

Jacques André kadın hastalarını dinlerken onlarla özdeşleşebilme kapasitesini, kendindeki "kadınsı eşcinsellik" olarak adlandırdığı kadınsı unsurla bağlantılandırır. Bu doğrultuda, Evelyn Kestemberg'deki "birincil eşcinsellik" ile Jacques André'deki "kadınsı eşcinsellik" terimleri örtüşmüş olur. Paul Denis 1982 yılında yazdığı "Birincil Eşcinsellik. Çelişki Zemini" adlı metninde, bir erkek eşcinsel hastasının annesiyle olan ilişkisi üzerinden, erkekte çelişkili gibi görünen birincil

---

[67] Evelyn Kestemberg (1999), "Homosexualité, Identité, Adolescence", *L'adolescence à Vif*, PUF, Paris.

[68] Paul Denis (1982), "Homosexualité Primaire. Base de Contradiction", *Revue Française de Psychanalyse*, no I.

eşcinselliği tartışır. Ama ileri sürdüğü görüşler yine de bu çelişkiyi aydınlatmakta yetersizdirler. Buna karşılık 2005 yılında yazdığı "Ayrışmamış Narkissos" metninde, birincil eşcinsellik kavramı kuramsal bir olgunluğa erişmiştir.[69] Yaşamın başlangıcında, gerek erkek, gerek kız çocuğunun bir benzeri, -anne- ile kurduğu ilişkiyi "homonarsisistik" olarak adlandırır. Bu tür ilişkide ayrışmamış bir cinsellik söz konusudur. Böylelikle çocuğun nesneyle kurduğu narsisistik ilişkide, hem kendisi, hem de nesne, bir benzer olarak, yani aynı cinsiyete sahip kişiler gibi algılanır. Paul Denis bu yazısında ruhsal yaşamın erken evresinde egemen olan birincil cinselliğe özgü narsisistik ilişki üzerinde durur. Nitekim Evelyn Kestemberg de birincil eşcinsellik teriminde narsisistik anlamda bir kimliği vurgular.

Annesel beden

Soruna Melanie Klein'ın bakış açısından yaklaşırsak, çocuğun ruhsal dünyasının ilk kalıbını oluşturanın anne bedeni olduğunu görürüz.[70] Yani kaçınılmaz olarak annesel kalıp ve annedeki kadınsı yan, çocuğun özdeşleşmelerine damgasını vuracaktır. Florence Guignard, çocuğa bakım veren annedeki anneselle, sevgiliye dair kadınsı dürtüleri arasında bir ayrım yapar çünkü kadının bu iki yönü bebeğine bakım verirken çatışma içindedir.[71] Bu durumda her biri ancak dönüşümlü ger-

---

[69] Paul Denis (2005), "Narcisse Indifférent", *Les Sexes Indifférents*, PUF, Paris, s. 122-123.

[70] Melanie Klein (1932), *La Psychanalyse des Enfants*, Almancadan çeviren J.B. Boulanger, PUF, Paris, 2001, s. 251.

[71] Florence Guignard (1999), "Maternel ou Féminin? Le "Roc d'Origine" comme Gardien du Tabou de l'Inceste avec la Mère", *Cles pour le Féminin*, PUF, Paris, s. 13.

çekleşebilir. Florence Guignard'ın kadının annesel yönüyle erotizmi arasında tanımladığı çatışma, olsa olsa bilinçöncesi düzeyde konumlanır. Diğer bir deyişle anne; bakım veren yönüyle, sevgili olma yönü arasında işlevsel bir bölünme yaratır. Sonuçta annenin çocuğa bakım verirken, bu iki yanını birbirinden ayırması olanaksızdır. Hatta Freud'un da belirttiği gibi, anne çocuğunu tam bir cinsel partner olarak aldığının farkına varsaydı, dehşet duyarak kendini geri çekerdi. Burada yeniden vurgulamak istediğimiz, annenin bilinçdışı cinsel fantezilerinden hareketle çocuğa bakımı vermesidir. Kökensel baştan çıkarmanın anlamı da budur. Bir annenin çocuğa bakım verirken, cinselliğini ayırma, tecrit etme çabası şüphesiz ondaki patolojik süreçlerin kanıtıdır. Veya bastırılmış ensestüel fantezilerin bilince geri dönüşünün bir göstergesidir. Ama yine de ensest yasağına rağmen, annesel hep bir yoğunluk ve fazlalık içerir. Bu yüzden kadın kendindeki anneseli ve kadınsıyı tasarımlama ve simgeleştirme zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Üstelik burada anne tek başına değildir, kendisine bağımlı ve yaşamından mutlak anlamda sorumlu olduğu yavrusu söz konusudur.

Küçük kız anneyle olan ilişkisinde, "aynı" olandan farklı olana geçebilmelidir. Bu farklılık daha sonra cinsiyetlerarası farklılığın ayırdına varabilmeyi sağlar. Kızın anneden ayrışabilmesi için –bu onun en önemli sınavlarından biridir–, ilk önce onunla paylaştığı aynılık duygusunu içselleştirebilmesi gerekir. Bunun için de annenin kendisini bir kadın olarak sevmesi, kendi kadınsılığına yatırım yapabilmesi zorunludur. O zaman kızına "aynılık" duygusunun değerli olduğunu iletebilir. Küçük kızın hemcinsi olan annesini sevmesi, onunla özdeşleşebilmesi, kendisini "annesinin kızı" olarak duyumsayabilmesi; kadınsı narsisizminin yapıtaşıdır. Küçük kızın "annesinin kızı" olarak özdeşleşebilmesinin koşulu; annenin kız

olarak doğan bebeği üzerindeki sevgi dolu bakışıdır. Ama babanın da kız bebeğe sahip olmaktan dolayı mutluluğu bir o kadar önemlidir, hatta küçük kızın ilerde gelişecek olan kadınsılığı açısından belirleyicidir. Baba eşini arzuladığı ve beğendiği ölçüde, kızını sevebilecek ve eşine benzetebilecektir. Aynı zamanda babanın kızına olan bakışında, kendi annesine duyduğu aşk yatar. Bu anlamda kendi kızı ödipal nesneye duyduğu aşkın mirasçısıdır. Burada küçük kızın ebeveynleri tarafından sevilmesiyle ilgili getirdiğim düşünceler, mutlak ve ideal bir aile tablosu olarak ele alınmamalıdır. Her öznenin yaşamında, kendi tarihinden kaynaklanan eksiklikler, kayıplar, dolayısıyla travmatik olaylar vardır. Hiçbir zaman ruhsallık açısından varolması gereken ideal koşullar mevcut değildir. Kişi ötekinin kendisinden daha şanslı olduğunu, kendisi gibi yoksunluk yaşamadığını, acı çekmediğini düşünerek yaşamaya eğilimlidir. Oysa herkes insanlık koşulundan payını alır, hiç kimse bundan muaf değildir. Özne kendi tarihsel koşullarının belli bir yere kadar belirlediği bir alandan hareketle yola çıkabilir ve bunu genişletmek için mücadele verir, acı çeker ve sever.

Kadınlık Kadınlara Nasıl Gelir adlı kitabında, Jacqueline Godfrind birincil eşcinsellik kavramına, annenin bebeğin cinsiyetine yaptığı yatırım açısından yaklaşır.[72] Anneyle gerçekleştirilen ilk özdeşleşmelere damgasını vuran; annenin bebeğin cinsiyetine yaptığı yatırımdır. Genel olarak nesne ilişkileri kuramında, annenin bebeğin cinsiyetine göre bir yatırım yaptığı vurgulanmaz. Godfrind annenin kız bebeğine çifte değerli duygular beslediğini ve onu bir rekabet nesnesi

---

[72] Jacqueline Godfrind (2001), *Comment la Féminité Vient aux Femmes*, PUF, Paris, s. 83.

olarak algıladığını ifade eder. Acaba annelerin yeni doğan kız bebeklerini başından beri bir rekabet nesnesi olarak gördükleri fikrine katılmak mümkün müdür? Ama kültür düzeninin; anne-kız çatışmasını ve rekabetini gebelikten itibaren konumlandırdığı kesindir. Bir deyişe göre, anneler erkek çocuğa gebe kaldıklarında güzelleşirler, kız bebek taşıdıklarında ise çirkinleşirler. Kız anneye güzellik katmak yerine, ondan bir şeyleri alır, çalar. Böylelikle daha henüz dünyaya gelmeden bile kız çocuğuna, haset ve rekabete dair özellikler yansıtılır. Tabii burada en şaşırtıcı olan annenin bu önyargıların taşıyıcısı olmasıdır. Kızına yansıttığı bu özelliklerle kendi cinsiyetine ihanet etmiş olur. Burada kadın açısından bir bölünme söz konusuysa bu, fallus merkezli kültür ve dil düzeninin yarattığı bir bölünmedir. Godfrind'e göre, anne hemcinsi olan kızına büyük bir yakınlık duyarken, aynı zamanda potansiyel bir rekabet nesnesi olması nedeniyle, onunla arasına mesafe koyar. Eğer kız doğduğu andan itibaren anne için bir rekabet nesnesiyse, bu durum bir üçgeni ve bu üçgenin içindeki bir erkeği (babayı) varsayar. Oysa "Oedipus öncesi" vurgusuyla, Godfrind anne ile kız ilişkisini ikili bir ilişkiye indirger. Yaşamın başlangıcında sadece anne ile kız ilişkisi söz konusuysa, o zaman küçük kız anneye olan eşcinsel bağından nasıl kendini sıyırabilecek ve babaya yer değiştirebilecektir? Godfrind bize genital eşcinselliğin (ikincil eşcinsellik) birincil eşcinselliğin sağladığı narsisistik zemin üzerine kurulduğunu söylemekle yetinir, ama bu geçişin nasıl gerçekleştiğini açıklayamaz. Genital eşcinsellik; kızın artık anneyi kadınsı yönüyle algılayabilmesine karşılık gelir. Oysa çocuk çok erkenden annenin kendisinden başka bir nesneye yakıcı bir arzu duyduğunu algılar.

Kızın anneye duyduğu çekicilik "hem onun ruhsallığına, hem de *duygulanımsal ve kösnül bedenine* yöneliktir".[73] Böylelikle anneye duyduğu genital düzeydeki eşcinsel aşk, kadınsı geleceğinin biçimlenmesine katkıda bulunacaktır. Bu noktada baba, annenin aşkı için rekabet edilen nesnedir. Jacqueline Godfrind kız çocuğunun birincil eşcinsellikten genital eşcinselliğe geçişinin değerini vurgularken, bu geçişin aynı zamanda analitik süreçte de önemli bir ilerlemeye karşılık geldiğini belirtir. Burada şöyle bir soru sorulabilir: Başlangıçta kız babanın yerini annenin aracılığıyla algılayamazsa, hangi noktada baba onun rekabet nesnesi haline gelebilir? Babanın rekabet nesnesi haline gelmesi; her şeyden önce simgesel bir yapının önceliğini ve anne için başından beri sevgili olarak varlığını gerektirir. Annenin babaya yönelik kadınsılığı, dolayısıyla kadınsı bedenini taşımaktan aldığı haz, kızına ayna tutar. Sevgiliye yönelik arzuyu annenin gözlerinde ve bedeninde okuyabilmek, küçük kız için başlı başına bir gizem oluşturur. Kimi zaman, analiz süreçlerinde olduğu gibi, kızın annenin kadınsılığına haset duyduğunu görürüz. Ama kadınsılık anneden çalınan, koparılan birşey değildir. Tüm bir yaşam boyu ruhsallığın içinden inşa edilmesi gerekecektir. Babanın devre dışı bırakıldığı bir bakış açısında, birincil eşcinsellik kavramı kadın analistle kadın analizan arasındaki ilişkiye uygulandığında da teknik sorunlar yaratır, hatta bazen analitik süreci çıkmaza sokar. Teknik düzeyde babayı devre dışı bırakmak; idealleştirilen kadın kadına bir ilişkiye, dolayısıyla yaşamın başlangıcındaki anneye duyulan özlemden başka birşey değildir. Bu "ideal" hemcinsliliği yaratmak; cinsiyetlerarası farklılığının şiddetinden ve kadınlar arasındaki rekabetin vahşili-

[73] Jacqueline Godfrind (2001), *Comment la Féminité Vient aux Femmes*, agy., s. 84.

ğinden koruyan bir "liman"dır. Kadınlar arasındaki dayanışma ve dostluk çok değerli olmakla birlikte, hiçbir zaman tümüyle rekabet ve çatışmalardan muaf değildir. Kadın analist birincil eşcinselliğe ve genital eşcinselliğe dair süreçleri ve bunların yarattığı dirençleri yeterince kavrayamadığında, analitik tedaviyi uygun bir şekilde yönetemez. Ama bir kadın analistin bu süreçleri kavrayabilmesi de kendindeki ruhsal çiftecinselliği özümlemesini gerektirir. Bu süreçlerden dolayı analitik tedavinin çıkmaza girmesiyle, bazı analizler vakitsiz bir şekilde yarıda bırakılırlar.

Jacqueline Godfrind kendi analitik çalışmasında karşılaştığı güçlükleri tartışmaktan kaçınmaz. Analizin bitiş aşamasında, bazı kadın analizanları eşcinsel bir ilişkiye girmişlerdi. Diğer bir deyişle, kadın analizanın özümleyemediği eşcinsel eğilimleri, bitiş aşamasında eyleme dökülmüşlerdi. Burada şüphesiz analistin yeterince analiz edilmemiş karşı aktarımı etkili olmuştur. Jacqueline Godfrind "Oedipus öncesi" dönemden söz ederek, baştan çıkarıcı bir anneden çok, arkaik bir anneye gönderme yapar. Kanımızca bunun da nedeni klinik örneklerinin daha çok narsisistik sorunsallardan kaynaklanmasıdır. Ama bu tür sorunsallar analitik süreçte üçüncüyü varetmenin büsbütün elzem olduğunu gösterir. Her analitik süreç, kaçınılmaz olarak birbiriyle eklemlenen narsisistik bir ekseni ve ödipal bir ekseni devreye koyar. Freud aktarım aşkına ilişkin teknik yazılarında, kadın hastalarla çalışan erkek hekimin aktarımda canlanabilecek erotik eğilimleri nasıl yönetmesi gerektiği konusuna yer vermişti. Aynı şekilde kadın analist de, kadın analizanın erotik aktarımı üzerinde düşünmek ve bunu kavramlaştırmak zorundadır. Kadın analizanın analistini bir kadın olarak beğenmesi, bedenine ilgi duyması, onunla olan rekabetinden muaf mıdır? Nitekim özne ancak

sevdiği, beğendiği ve takdir ettiği bir kişiyle rekabet eder. Analizanla analist arasındaki idealleştirilen yakınlık, kimi zaman analizanın dirençlerini gizlemeye yarar. Analizanın analiste ilişkin ortaya koymakta güçlük çektiği rekabet ve saldırganlık, bir direnç kaynağı haline gelir. Kadın analizanın aktardığı eşcinsel aşk şiddetli bir rekabet ilişkisini örtebileceği gibi, bazı durumlarda da tersi söz konusudur. Analizanın analiste yönelik saldırganlığı, aslında derin bir bağlılığı ve eşcinsel bir yakınlığı gizlemeye yarar. Bu durumlarda kadın analistin doğru sularda ödipal pusulayı kaybetmeden yüzebilmesi gereklidir. Tabii bütün bu tartışma da kadınsı narsisizme ve cinselliğe ilişkin kurgulamaların ne dereceye kadar analistin kendi öznelliğinden geçtiğinin göstergesidir. Bu konuda Florence Guignard şöyle der: "Bana göre psikanalitik kuramlar, insanın ruhsallığında çocuksu cinsel kuramlarla aynı tarzları izleyerek özümlenirler ve dürtünün tasarımlanamazlığı karşısında aynı savunma rolünü oynarlar".[74] Ama analistin ürettiği cinsel kuramlar, çocukların icat ettiklerinden farklı olarak, uzun bir araştırma ve özümleme sürecinin sonunda gün ışığını görmüşlerdir. Bu yüzden de bulguları, öteki analistlerinkilerle bilimsel bir zeminde örtüşebilirler.

Melankolik çekirdek

Anne hemcinsi olan kızına, oğlundan farklı bir yatırım yapar. Ruhsal dünyasıyla ilgili çatışmalarını, varlığının karanlık yerlerini, yaslarını, narsisistik aynası olarak algıladığı kızına yansıtır. Bu anlamda annenin kızına kendi çatışmalarını yansıtma eğilimi kadar, küçük kızın da bunları içselleştirmeye olan yatkınlığı söz konusudur. Bu da her ikisi arasındaki bağı

[74] Florence Guignard (1999), "Maternel ou Féminin?", agy., s. 11.

derinden biçimlendiren bir özelliktir. Jacqueline Godfrind kadınsılığın kaderine dair çatışmaların "çekirdeğini" birincil eşcinsellikte konumlar. Çekirdek fikri temel narsisistik bir örgütlenmeye gönderme yapar.[75] Annenin cinselliğe sahip bir kadın olarak verdiği bakım, hem erkek, hem kız çocuğunun ruhsallığına damgasını vurur. Ama söz konusu anne ile kız ilişkisi olduğunda, birincil eşcinsellik fikri büsbütün anlam kazanır. Anneyle duyumsal ve duygusal bir ilişkiye yaslanan birincil eşcinsellik, kıza ruhsal bir kalıp sağlamakla kalmaz, aynı zamanda narsisistik düzeyde kadınsı kimlik ve özdeşleşmelerin de temelini sağlar. Ödipal bir örgütlenmenin olanaklı kıldığı genital eşcinsellik (ikincil eşcinsellik), bu narsisistik zemin üzerinde gelişir. Ve kızın anneye duyduğu eşcinsel aşk ve çekime denk gelir. Baba annenin aşkı için rekabet edilen nesnedir, yani burada ödipal bir üçgen geçerlidir. Buna karşılık birincil eşcinsellikte henüz cinsiyetlerarası farklılık devreye girmemiş olduğundan, kızın anneye olan bağlılığı cinsel bir boyut taşımaz.

Godfrind kadın analizanların erken çocukluklarındaki travmatik deneyimlerden dolayı annelerine duydukları yoğun öfke ve nefreti, "çekirdek" olarak adlandırdığı temel narsisistik bir örgütlenme bağlamında ele alır. Kadın analizanlar profesyonel yaşamda, kadınlık alanında ve annelik işlevlerindeki başarısızlıklarının ve ketlenmelerinin kaynağını anneleriyle olan ilişkiye atfederler. Elbette anneden nefret etmek için birçok neden vardır. Anne verdiği bakımla kız çocuğuna nüfuz eder, içine girer; cinsel hazza yasak getirir, babaya sahip olmak istemesine engel olur. Daha nevrotik olan bu senaryolara, bir de narsisistik anlamda tanımlanabilecek travmatik senaryoları kattığımızda, nefretin boyutu katmerlenir. Çünkü cinsel hazzı yasaklayan

[75] Jacqueline Godfrind (2001), *Comment la Féminité Vient aux Femmes*, agy., s. 99.

anneden daha da travmatik olan, yoksun bırakan annedir. Travmatik senaryolarda, anneye duyulan nefretin bu kadar şiddetli olmasının nedeni, kızın karşılık bulamamış olduğu ilerin ihtiyacı ve özlemidir. Kızın anneye duyduğu ihtiyacı ve aşkı doyurucu bir karşılık bulamamış ve bu yüzden yaralı kalmıştır. Analitik süreçte nefret gibi temel bir duyguya varabilmek ve akabinde bunu özümleyebilmek, uzun ve yoğun bir çalışmayı gerektirir. Analizan ancak nefretini özümleyebildikten sonra, ruhsallığının derinliklerinde yatan anneye dair aşk duygusunu bulabilir. Bu da onun başkalarını –sevgiliyi, çocuğunu, toplumsal sahnedeki ötekini- sevebilmesinin yolunu açar.

Anneye duyulan nefret ve bunun yol açtığı bilinçdışı suçluluk; kimi zaman "olumsuz analitik tepki" şeklinde kendini göstererek analizde ilerlemeyi engeller, hatta birçok analizin yarıda kesilmesine yol açar. Zülum edici bir annenin "anıtkabirini" *(crypte)* (Nicolas Abraham, Maria Torok) yaşatmaya son vermek; bağımlı olunan bu içsel nesneden koparak özgürleşmek ve acı veren bir geçmişe son vermek anlamına gelir. Oysa acılı bir geçmişe tapmaya devam etmek, anneye olan mazoşistik bağı ve bunun sağladığı hazzı muhafaza etmek anlamına gelir. Diğer yandan, analizanın dirençlerinden dolayı analizi yarıda bırakması, bu anneden kopulamayacağının da göstergesidir. Böylelikle bünyesinde melankolik bir yası taşıyan anneye bağlılık ve sadakat, yaşam boyu muhafaza edilmiş olur. Ama sonuçta hangi kadın, kendisini annede tutuklu kılan bağları ve sadakati özümlemeden, semptomlarından kurtulabilir ki? Hatta kimi zaman bu bağın ne kadar ölümcül olduğunu da görürüz. Örneğin, annenin ölümcül bir hastalığa yakalanmasının ardından kızın da aynı tür bir hastalığın pençesinde boğuştuğuna tanık olmak ender rastlanılan bir olay değildir. "Anneye sadakat her öyküye özgü başarısızlıklar/semptomlar

şeklinde yansır ve aşktaki karşılaşmayı, cinselliği, anneliği ve kişisel başarıları ipotek altında tutar. Anneyle olan bu ilişki düzeyinde, başarısızlıklar hiçbir şekilde (ödipal) bir yasağa değil de, "imkansız" (J. Mc Dougall, 1982) olana bağlıdır. Bu, *anneyle olan antlaşmanın* gelişmiş bir kadınlığı mutlak anlamda erişilemez kılmasıdır".[76] Bu noktada Godfrind'in soruna yaklaşımı da kanımızca oldukça "mutlaktır". Hiçbir zaman analizanın kendi çatışmalarını aşmanın mümkün olamayacağını kesinlikle iddia edemeyiz. Analitik süreçte "imkansız" gibi görünenden çıkış olanaklıdır. Bu anlamda imkansızlık; çevrilebilirliği ve dönüşülebilirliği diyalektik olarak bünyesinde barındırır. Bu doğrultuda imkansızlık fikri ödipal bir yasaktan da önce gelen narsisistik bir bağa, bu düzeydeki bir düğüme göndermne yapar.

Düğümün çözülebilmesi için kadının kendisini anneye zincirleyen bağa dair çatışmaları katetmesidir zorunludur, bunsuz özgürleşmesi olanaksızdır. Anneye sırtını çevirerek, dolayısıyla babayla erkeksi bir özdeşleşmeye girerek kadın olunamaz, kadın kimliği oluşturulamaz. Anneyle olan çatışmalar karşısında, babanın aşkının limanına sığınmak bir çıkış olabilir ama kadınsılıktan uzaklaştıran bir çıkıştır bu. Bazen bir erkeğin de kendisini annesine zincirleyerek, ona olan sadakati nedeniyle erkeksi, eril bir konuma geçemediğini görürüz. Bu durumda mazoşistik hatta melankolik bir halin erkeği kadınsı bir konumda bıraktığını söyleyebiliriz; "mazoşist fantezilerin insanı tipik kadınsı bir konumda bıraktığını kolaylıkla keşfetmek olanaklıdır".[77] Bu doğrultuda kadın olmanın bedeli, an-

---

[76] Jacqueline Godfrind (2001), *Comment la Féminité Vient aux Femmes*", agy., s. 105.

[77] Sigmund Freud (1924), "Le Problème Economique du Masochisme", *Névrose, Psychose et Perversion*, agy., s. 290.

neyle olan ilişkiden geçmektir. Her özne, babadan miras aldığı değerler ve ideallere (benlik idealine ilişkin) sahip çıkarak, babaya olan simgesel borcunu öder. Ama babaya olan borç kadar, anneye de ilişkin bir borç vardır. Annenin çocuğa hayat vermesinin ötesinde, bu borç kadın olmak, benzer olmaktan geçer. Bu da kaçınılmaz olarak kızı annenin kaderine bağlar. Kız annenin geçmişindeki travmatik olaylardan, acılarından payını alır. Bu anlamda kızın kaderi, annesinden kendisine iletilen düğümleri çözmektir. Ancak bu şekilde yetişkin bir kadın haline gelip bir kız doğurduğunda, iletilme riski taşıyan yasın ve melankolinin zincirini kırabilir.

Analizin bitişiyle ilgili özümleme çalışması, analizanı birincil nesnenin yasının eşiğine götürür. Birincil nesneye ilişkin yası, acaba kadınsı bir yas olarak adlandırabilir miyiz? Birincil nesneden ayrılmaya dair yas sadece kadına özgü değildir. Erkeğin de birincil nesnesi annedir. Ama kadının hemcinsi olan annesinden ayrışması daha girift ve çetrefil bir süreci kapsar. Örneğin, bir kadının bebeğini memeden keserken yaşadığı çatışmaları, birincil nesneden ayrılma sancılarının yeniden canlanmasına bağlayabiliriz. Bebeğine annelik yaptığı ilk dönemler, zamanında kendisinin de bir bebek olarak bakım gördüğü anneyle olan erken bağı canlandırır. Bu yüzden bebeğiyle ayrılma ve ayrışmakta güçlükler yaşar. Analizin bitişinde yeniden canlanan birincil nesneden ayrılma kaygısı, tüm olumsuz duygulanımlarla birlikte kadın analiste aktarılır. Bu aşamada kadın analist, analizanın nefretin nesnesi haline gelir. Erken çocukluk travmalarına maruz kalmış bir kadın analizanda, yasa tanımaz, tümgüçlü anne imagosu bütün şiddetiyle etkisini hissettirir ve kadın analistte yoğun bir karşı aktarıma yol açar. Monique Cournut bazı kadınlarla yapılan analizlerin bitiminde, engel oluşturan bir "kaya"dan söz eder. Bu, Freud'un sözünü ettiği kastrasyonun "kaya"sı değil de,

kadınsı melankolik bir çekirdektir ve her iki cinsiyet için geçerlidir.[78] Ama su götürmez olan bir gerçek de, kadın analizanlarda böyle bir durumun daha sıklıkla ortaya çıktığıdır. Ödipal karmaşanın oluşumunda, libidinal babaya yer değiştirmek için anneden ayrılabilme, yoğun bir çatışmaya yol açar. Oysa erkek çocuk için birincil nesne ve ödipal nesne aynı olduğundan, bu tür bir çatışma söz konusu değildir. Bazen melankolik bir çekirdekten ziyade, melankolik bir durumun analizin bitişinde ortaya çıktığını görürüz. Oysa o ana kadar bu melankolik durum, daha nevrotik gibi görünen ruhsal bir işleyiş tarafından gizlenilmişti. Analizin bitişine doğru bu durumun ortaya çıkması, analist açısından şaşırtıcıdır ve acil olarak özümlemeyi gerektirir. Bu yüzden de analistin analizanda ortaya çıkan melankolik durumla bağlantılı olan mazoşistik konumu değerlendirebilmesi, bunun ne tür bir mazoşizme karşılık geldiğini kavraması gerekir.

Freud 1924'de yazdığı "Mazoşizmin Ekonomik Sorunu" adlı metninde, erojen mazoşizm, kadınsı mazoşizm ve ahlaki (moral) mazoşizm olmak üzere üç tür mazoşizm tanımlar. Birincil erojen mazoşizmi fizyolojik bir mekanizma açısından ele alır. Tüm ruhsal süreçlerde cinsel uyarım marjinal bir etki olarak ortaya çıkar. Acı ve hoşnutsuzluğun da aralarında bulunduğu bu ruhsal süreçler, libidinal bir eşuyarıma *(coexcitation libidinale)* yol açarlar. Freud çocuklukta işlevsel olan bu mekanizmayı fizyolojik olarak nitelendirir. Birincil erojen mazoşizmin fizyolojik dayanağı bu çocukluk mekanizmasıdır. Bu yüzden bu mazoşizm türünü biyolojik olarak nitelendirir. Organizmada kalan ve dışarıya yöneltilemeyen yıkıcı dürtü,

---

[78] Monique Cournut (1999), "Le Noyau Melancolique, Feminin, Tel Qu'il se Découvre dans L'analyse, et le Plus Souvent au Decours d'une Cure, voire d'une Tranche", *Clés pour le féminin*, agy., s. 64.

beraberinde eşuyarılmayı da getirdiği için, libido tarafından bağlanabilir. Böylelikle acı hatta yıkıcılık, birincil erojen mazoşizm sayesinde, libidoyla bağlanabilir. Bu şekilde özne engellemelere, hoşnutsuzluklara ve acılara katlanabilir, hayatta kalabilir çünkü herkesin yaşamı acılarla ve eksikliklerle doludur. Freud libidonun damgasını vurduğu erojen mazoşizm ve kadınsı mazoşizm ile libidonun işlevsel olmadığı ahlaki (moral) mazoşizm arasında bir ayrım yapar. Bu sonuncusunda bilinçdışı suçluluk etkilidir. Erojen mazoşizm üzerine kurulan kadınsı mazoşizm cinsel fanteziler aracılığıyla ifade bulur: dövülme, kırbaçlanma, kirletilme, aşağılanma, eziyet edilme gibi. Buna karşılık ahlaki mazoşizmde ölüm dürtüsü egemendir, burada çoğu kez melankolik bir tablo geçerlidir. Özne kendisine acı çektirirken, bu itkisinin kaynağında yatan bilinçdışı suçluluğunun ayırdında değildir. Burada benlik cezalandırılmayı beklediğinin bilincinde değildir. Oysa daha nevrotik bir bağlamda benlik üstbenliğin sadizmine boyun eğdiğinde, özne suçluluk duygusunu bilinçli düzeyde hisseder ve üstbenliğin acımasızlığının farkındadır. Catherine Chabert bilinçdışı suçluluk söz konusu olduğunda, benliğin etkin bir şekilde cezalandırmayı hedeflediğini ileri sürer.[79] Benliğin üstbenliğe boyun eğmesi, özne tarafından ruhsal aygıtın çeşitli düzlemleri arasında bir çatışma olarak algılanır. Buna karşılık yıkıcı bir şekilde kendini cezalandırma itkisi bilinçdışında muhafaza edildiği için, sadece davranış olarak yansır. Analistin, hastanın kendine yönelik yıkıcı davranışları üzerinden bilinçdışı suçluluğunu kurgulaması ve buna dair bir farkındalığa erişmesini sağlaması uzun çalışma yıllarını gerektirir.

[79] Catherine Chabert (2003), *Le Féminin Mélancolique*, PUF, Paris, s. 43.

Freudcu kurgulamada ödipal karmaşanın çözümünün bir sonucu olan üstbenliğin kökeni, kırılgan ve korunmaya hayati gereksinim duyan çocuğun çaresizliğinde yatar. Ama üstbenliğin bir başka koruyucu işlevi de çocuğun ensestüel nesneden vazgeçmesine olanak tanımasıdır. Böylelikle çocuk ensestüel nesneden vazgeçerken, rekabet nesnesine dair taşıdığı saldırgan duygulardan dolayı suçluluk duygusu yaşar. Freud ruhsal aygıtın ikinci kuramından itibaren üstbenliğin kaderini yaşamın başlangıcındaki çaresizlikle sıkı sıkıya bağlarken, 1926'da yeni bir öğeyi - kaygıyı- katar. Kökeninde biyolojik savunmasızlık yatan ruhsal savunmasızlığın duygulanımsal bir karşılığı vardır, o da kaygıdır. Böyle bir duygulanım koruyucu bir ebeveynin varlığını zorunlu kılar. Ebeveyn çocuğun hayatta kalması için temel bir işlev görmekle kalmaz, aynı zamanda şiddetli kaygılarını kapsayarak da çocuğu korur. Diğer yandan baba, ensest yasağının temsilcisi olarak, çocuğu cinsel dürtülerinden korur, bunlara bir engellenme getirir.

Freud 1926 yılında yazdığı *Ketlenme, Semptom ve Kaygı*'da, ruhsal çaresizliği yaşamın başlangıcında olgunlaşmamış benliğe bağlarken, nesneyi kaybetme tehlikesini ise çocukluğun ilk yıllarında özerkliğinin gelişememiş olmasına atfeder. Kızda nesneyi kaybetme tehlikesinin erkek çocuğa göre çok daha güçlü olduğunu vurgular. "Kızda kaygının koşuluna dair ufak bir düzeltme getirmek istiyoruz; nesnenin gerçek kaybı veya duyumsanan yokluğundan çok, nesnenin aşkını kaybetme söz konusudur".[80] Kızda nesne aşkını kaybetmeye dair kaygının önemini vurgularken, bunu yoğunluğu nedeniyle erkekte karşılığı olan kastrasyon kaygısıyla kıyaslar. Kızda nesne aş-

[80] Sigmund Freud (1926), *Inhibition, Symptôme et Angoisse*, Almancadan çeviren Joel Doron ve Roland Doron, PUF, Paris, 2002. s. 56.

kını kaybetme kaygısıyla erkekteki kastrasyon kaygısı arasında, gördükleri işlev nedeniyle, bir benzerlik kurar. Ama yine de görüşü kızda kastrasyon kaygısının erkekteki gibi etkili olmadığıdır. Bu yüzden kızda ödipal karmaşanın kesin ve köklü bir çözüme kavuşmasının olanaksız olduğunu düşünür. Bu noktada Kristeva ile Freud'un kızda ödipal karmaşanın çözüme kavuşamamasını, iki farklı nedene bağladığını görürüz. Kristeva bu çözümsüzlüğü çifte ödipal aşkın varlığına bağlarken, Freud kastrasyon kaygısının yeterince etkili olmamasına atfeder. Freudcu kuramda, kızda kastrasyon kaygısının erkekteki gibi şiddetli olmaması, üstbenliğin güçsüzlüğüne yol açar. Böylelikle kızda üstbenlik güçsüzdür ve tutarsızdır, hiçbir zaman duygulardan bağımsız, nesnel bir şekilde işlev göremez. Bu bakış açısına göre de, kızın duygusallığı adil olmasını engeller. Diğer yandan, Freud kız çocuğunun ötekilere karşı saldırganlığını ifade etmekteki güçlüğünü, kültür düzeninin baskısının bir sonucu olarak yorumlar. Eğer ruhsallığında katı ve acımasız bir üstbenlik etkili olmasa, kız kendindeki saldırganlığı ketlenmek veya bastırmak gereksinimini niçin duysun? Kültürün ötesinde, kızın herşeyden önce kendi saldırganlığından korumaya çalıştığı nesne annesidir. Saldırganlığı kendisine döndürmesi, tam tersine, acımasız bir üstbenliğin yansımasıdır ve kaynağını annenin aşkını kaybetme kaygısından alır. Catherine Chabert bu konuda çok güzel bir soru sorar: "Eğer suçluluk duygusu üstbenliğe ilişkinse ve saldırganlığın kendine dönmesinin ifadesiyse, suçluluk "hasta olma"ya bağımlılık şeklinde yansırsa, kadınsı üstbenliğin nasıl zayıf ve yetersiz olduğunu düşünebiliriz?" Ve şöyle ekler: "Kadınsı üstbenlik (yalnız kadınların üstbenliği değil) vicda-

nın en katı ve acımasız, en az sevecen ve en güçlü biçimini temsil eder".[81] Tabii burada Chabert'in kadınsı üstbenliğin acımasızlığını sadece kadında değil, erkekte de geçerli olduğunu ileri sürmesi, mazoşizm sorunu ile bağlantılı olarak önem kazanır. Bu acımasızlık öznede kimi zaman kadınsı mazoşizm, kimi zaman da ahlaki mazoşizm bağlamında ortaya çıkar.

[81] Catherine Chabert (2003), *Le Féminin Mélancolique*, agy., s. 173.

IV. Bölüm
BİR ÇOCUK DÖVÜLÜYOR FANTEZİSİ

Dora vakası küçük kızın babaya dair ensestüel fantezilerinin hazinesini oluştururken, Freud'un bir başka metni yine tipik kadınsı bir fanteziye yer verir. 1919'da yayımlanan "Bir çocuk dövülüyor" metninin odak noktasında genital bir fantezi yatar.[82] Freud bu fanteziyi, ödipal karmaşanın bastırılmasından geriye kalan tortular veya "kapanmış bir yaranın izleri" olarak nitelendirir. Konumuz açısından kayda değer olan; dövülme fantezisinin ve fantezideki kadınsı konumun hem erkek, hem kız için geçerli olmasıdır. Bu noktada "kadınsı" ile "erkeksi" olanı tanımlamakta yarar vardır. Genellikle edilgenliğin kadınsı konumla ve kadınlarla denk tutulduğunu görürüz. Oysa edilgen veya etkin konum her iki cinsiyet açısından geçerlidir. Yaşamın başlangıcında çocuğun anneyle karşılaşmasındaki konumu kaçınılmaz olarak edilgendir. Edilgen konumda karşıladığı bir izlenimi etkin bir tepkiye çevirme gereksinimini duyar. "Sadece cinsel alanda değil, her ruhsal yaşantı alanında pasif bir izlenim edinen çocuğun aktif bir tepki üretmeye eğilim duyduğunu gözlemlemek kolaydır".[83] Gerek kız, gerek erkek çocuk, anneyle ilişkisinde edilgen durumdadırlar, ama anneden kaynaklanan uyarımları özümlemeleri farklıdır. Kız bunları ağız-anüs-vajina ekseninde içselleştirirken, erkek

---

[82] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", *Névrose, Psychose et Perversion*, Almancadan Jean Laplanche denetiminde çevrilmiştir, PUF, Paris, 1974.

[83] Sigmund Freud (1931), "Kadın Cinselliği", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 371.

penis ekseninde bu uyarımları dışarı doğru yönlendirir. Freud kadınsıyı ruhsal anlamda edilgen hedeflere olan eğilim olarak tanımlarken, bunun edilgenlikle aynı şey olmadığını da ekler. "Gerçi edilgen hedeflere erişebilmek için yoğun bir etkinlik harcamak gereklidir".[84] Dürtü edilgen bir hedefe odaklansa bile, bu hedefe erişmek için her zaman etkin olmalıdır. Etkin olmak da dürtüyü nitelendirir. Baba tarafından dövülmeyi – sevilmeyi-; edilgen, kadınsı bir hedef olarak tanımlarsak, çocuğun kendisini babaya dövdürtebilmesi için de ne kadar etkin, yani baştan çıkarıcı olması gerektiğini görürüz. Bu doğrultuda kadınsı; edilgen bir hedefe karşılık gelir.

Ruhsal yaşamda dövülme fantezisinin yer alması, çocuğun gerçekten ailesinde dövülmüş olduğu anlamına gelmez. Analizlerinde bu malzemeyi sunmuş olan analizanlar, çocukluklarında hemen hemen hiç dövülmemişlerdi. Kuşkusuz okulda, diğer çocukların bir öğretmen tarafından dövüldüklerine tanık olmuşlardı. Yani çocuğun fantezisinde kendi edilgenliğini pekiştiren güçlü bir ebeveyn veya bir öğretmen karakteri bulunmaktaydı. Bu fantezide dövülen çocuk kimdi? Fantezinin yazarı mıydı, yani fanteziyi kurgulayan mıydı, yoksa başka bir çocuk muydu? Döven yetişkin kimdi? Bütün bu soruları analizan başta belirsiz bir şekilde yanıtlamakta, sadece bir çocuğun dövüldüğünü ifade etmekle yetinmekteydi.

Freud dövülme fantezisini üç evrede ele alır. İlk evre çocuğun tanık olduğu dövülme sahnelerine göndermе yapar. Şöyle bir cümleyle ifade edilebilir: "*Baba çocuğu dövüyor*".[85] Dövülen çocuk başka bir çocuktur; erkek veya kız kardeşidir. Döven

---

[84] Sigmund Freud (1932), "Femininity", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works*, cilt XXII, agy. s. 115.

[85] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy., s. 225.

bir yetişkindir ve fantezinin yazarı bu sahneye tanık olmaktadır. Bu tasarım tam anlamıyla bir fantezi değildir, dövülme fantezisinin öncülüdür. Başlangıçta döven yetişkinin kimliğine ilişkin bir belirsizlik söz konusuyken, analiz ilerlediğinde bu kişinin baba olduğu ortaya çıkar. "*Baba çocuğu dövüyor*" cümlesi, analiz sürecinde şöyle bir dönüşüme uğrar: "Baba *nefret ettiğim* çocuğu dövüyor".[86] Fantezi sadistik niteliklidir. Dövülen çocuk, babanın sevgisi için rekabet ettiği küçük kardeşidir. Burada fantezi üç oyuncuyu içerir: döven veya cezalandıran baba, bu cezaya maruz kalan küçük kardeş ve seyirci konumundaki kız çocuğu. Kız çocuğu açısından kardeşin dövülmesi, baba tarafından tercih edildiğinin işaretidir. Baba adeta kızına olan aşkını ve bağlılığını göstermek için öteki çocuğu dövmektedir. Bu anlamda kızını baştan çıkarmaktadır. Küçük kardeşi dövüldüğü için, kız babası tarafından tercih edildiğini ve sevildiğini düşünür. Bu da küçük kızda suçluluk duygusuna yol açar.

İkinci evrede sadece iki oyuncu vardır: "*Baba tarafından dövülüyorum*".[87] Birinci evreyle ikincisi arasındaki dönüşüm sayesinde, dövülen çocuk şimdi fantezinin yazarı haline gelir. Baba tarafından dövülme mazoşistik nitelikli bir fantezidir ve yüksek bir haz duygusuyla yüklü olduğu için bastırılır. Bu yüzden anımsanamaz, sadece analiz sürecinde kurgulanabilir. Bu evrede artık tam anlamıyla bir fanteziden söz edebiliriz çünkü cinsel dürtü bastırılmış ve fantezi yoluyla benliğe geri dönmüştür. Burada vurgulanması gereken nokta cinsel olanın dürtüye değil de, fanteziye karşılık geldiğidir. Bilinçdışı fantezinin varlığı, bastırmanın devreye girmiş olduğu anlamına

---

[86] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy.

[87] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy., s. 225.

gelir. Böylelikle bilinçdışı ile bilinçöncesi/bilinç iki sistem olarak ruhsal aygıtta ayrışmışlardır. İkinci evre dövülme fantezisinin varlığı nedeniyle en önemlisidir.

Üçüncü evre ilkiyle benzerlik gösterir. Bastırma sonucunda döven yetişkin belirsiz biridir, babanın ikamesi bir kişidir. Bu evrede fantezinin yazarı sahnede yer almaz. Bir tek çocuk yerine, birçok çocuk dövülmektedir. Kızın fantezisinde dövülen çocuklar karşı cinsiyettendir. Bu aşamada fantezi ilk evredekinden farklıdır ama ikinci evredekiyle bağlantılı olarak net bir şekilde cinseldir. Yoğun cinsel bir uyarının taşıyıcısıdır ve bu yüzden mastürbasyona neden olur. Kız babasına büyük bir aşk besler. Baba kızının aşkını kazanmak için herşeyi yapar, bu da kızın anneyle rekabet etmesine yol açar. Ödipal karmaşanın çözüme kavuşmasıyla, anneyle olan rekabet, ona duyulan tutkulu bağlılıkla birlikte muhafaza edilir. Bazı durumlarda anneyle rekabet yıllar içinde daha güçlenir. Veya tam tersine kız anneye duyduğu nefret yüzünden suçluluk duygusu yaşar ve tepkisel olarak anneden kopamayacak bir duruma gelir. Küçük kız babasına duyduğu aşk uğruna anneyle rekabet etmekle kalmaz, aynı zamanda kardeşleriyle de rekabete girer. Çocuksu libido doyumsuzdur ve nesnenin biriciği olma isteği güçlüdür. Kız çocuğu küçük kardeşin dövülmesini, babanın sevgisini kardeşten çekmesi olarak algılar. Kardeşin gerçeklikte baba tarafından dövülüp dövülmemesi, bu tür bir fantezinin oluşumunda belirleyici değildir. Bu bağlamda dövülme fantezisi kökensel bir fantezidir. Bu tasarım sayesinde kız şöyle düşünür: "Baba öteki çocuğu sevmiyor, *tek sevdiği benim*".[88] "Baba nefret ettiğim çocuğu dövüyor" fantezisi kardeşe ilişkin vahşi bir kıskançlığı ifade etmeye yarar ve babaya

[88] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy., s. 227.

olan aşkın ifadesidir. Rakip çocuğa yönelik sadizm; suçluluk duygusu şeklinde fantezinin yazarına döner. Ama bu durumda suçluluk duygusu tek başına ortaya çıkmaz, buna erotizm de eşlik eder. Suçluluk duygusu üstbenliğin etkisiyle devreye girer. Ama Freud henüz bu aşamada benlik, üstbenlik ve altbenliği üç ayrı düzlem halinde kurgulamamıştır. Bunun için ruhsal aygıtın ikinci kuramını geliştirmesi gerekecektir.

İkinci evrede etkili olan dövülme fantezisinin anlamı şudur: Baba kızını döverken onu sevmektedir, sevdiği için onu dövmektedir. Kızını dövmek, onun içine girerek cinsel ilişki kurmak anlamını taşır. "Dövülme olgusu şimdi suçluluk bilinci ve erotizmden oluşur; sadece yasaklanan genital ilişkinin cezasına değil, aynı zamanda onun regresif ikamesine de karşılık gelir."[89] Döven baba, kız tarafından eril ve güçlü olarak algılanan bir babadır. Öteki çocuğun dövülmesi babanın sevgisini ondan çekmesi anlamına gelmekteydi. Kız çocuğu babasına duyduğu ensestüel aşk adına kardeşini fantezisinde dövdürürken, bunun yarattığı suçlulukla kendisini cezalandırmaktaydı: "Hayır, baba seni sevmiyor çünkü seni dövüyor".[90] Burada artık fantezi mazoşistik bir nitelik kazanmıştır. Dövülme fantezisi baba tarafından genital olarak sevilmenin regresif ifadesidir. Fazlasıyla haz yüklü içine girilme dürtüsü bastırılırken, dürtü aynı zamanda genital evreden sadistik-anale gerilemiştir. Bastırmanın sonucu olarak bilinçdışı fantezi –dövülme fantezisi- oluşmuştur. Baba tarafından dövülerek cezalandırılmak mazoşistik niteliklidir. "Baba tarafından dövülüyorum (seviliyorum)" anlamına gelir.

---

[89] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy., s. 229.

[90] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy., s. 228.

Her iki cinsiyette kadınsı konumun kaderi

İkinci evreden üçüncü evreye geçiş; her iki cinsiyette kadınsı konumun kaderine dair önemli bulguları ortaya koyar. İkinci evrede baba tarafından dövülme fantezisi; gerek kız, gerek erkek çocuk için babayla cinsel birleşme arzusuna karşılık gelir. İster fantezisinde baba tarafından baştan çıkarıldığını düşünen kız çocuğu olsun, ister Kurt Adam'da olduğu gibi, birincil sahnede anneyle özdeşleşerek edilgen bir konumda, babayla cinsel olarak birleşmeyi arzulayan erkek çocuğu olsun, her ikisinin kadınsı arzusundan söz etmek mümkündür. Bu kadınsı arzu libidinal babaya dairdir ve yoğun bir kaygıya neden olduğu ölçüde şiddetli bir bastırmaya tabi olur. Ödipal karmaşanın oluşumunda libidinal babaya duyulan arzu, her iki cinsiyetten çocuğu kadınsı bir konumda bırakır. Ama bu kadınsı konumun öncülü de, çocuğun annenin bilinçdışı cinselliğine maruz kaldığı kökensel baştan çıkarmadır. Annenin verdiği bakım sırasında çocuk edilgen konumdadır. Annenin bakımı yol açtığı cinsel uyarımlar nedeniyle, çocuğun sınırlarını ihlal eder. Bu anlamda baştan çıkarılan çocuğun ihlal edilmiş varlığı, içine girilmenin nitelendirdiği kadınsı varlığın öncülüdür.[91]

Dövülme fantezisini ödipal karmaşadan geriye kalan tortular olarak tanımlarsak, asıl bu evreye özgü bastırılmış içeriklerin ödipal karmaşanın temel çatışmasını oluşturduğunu düşünebiliriz. Bunlar ensestüel nesneye ilişkin dürtülere karşılık geldikleri için bastırılmışlardır. Ve ancak analiz sayesinde bastırılana erişmek mümkün olur. Üçüncü evrede dövülme fantezisinin uğradığı dönüşüm, her iki cinsiyet açısından farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar aynı zamanda ödipal karmaşa-

[91] Jacques André (1999), *Aux Origines Féminines de la Sexualité*, agy., s. 111.

nın çözümüne de dairdir. Kızı ele alırsak, başka bir çocuğun dövülme sahnesine seyirci olarak katılır. Burada babanın ikamesi olan bir öğretmen (veya yetke sahibi biri) birçok çocuğu dövmektedir. Kimliği belirgin olmayan çocuk, fantezinin yazarının ikamesidir. Bu çocuklar genel olarak erkektir. Dövülme fantezisinde kendisini erkek olarak hayal eden kız, babayla erkeksi bir özdeşleşmeye girmiştir. Böylelikle kız çocuğu ödipal karmaşanın çözümünde, ensest yasağı nedeniyle sahip olamayacağı nesneye benzemeyi, nesne gibi "olmayı" seçer. Kızın babayla özdeşleşmesi, ona olan aşkının dönüşmüş halidir. Kızın erkeksi özdeşleşmesi, eşcinsel olduğu anlamına gelmez. Anneyi kaybetmemek adına, geçici olarak kadınsılığından vazgeçer ve babayla fallik bir özdeşleşmeye girer. Ernest Jones'un "fallik konum" olarak nitelendirdiği bu erkeksilik, savunma amaçlıdır ve geçicidir. Annenin aşkını kaybetmeye dair kaygı, kızda bastırmanın erkek çocuğa göre, çok daha güçlü olmasına neden olur. Erkek çocuk açısından da "Baba tarafından dövülüyorum" fantezisi, baba tarafından sevilme, içine girilme arzusunun regresif ifadesidir. İkinci evrede, erkek çocukta dövülme fantezisi erotik yükünden dolayı bastırılırken, üçüncü evrede dönüştüğü şekil kıza göre bir farklılık gösterir. Baba tarafından dövülme fantezisi "Annem tarafından dövülüyorum" şekline bürünür. Şimdi döven kişi annedir. Böylelikle babaya ilişkin eşcinsel fantezi bastırılmış olur. Diğer bir deyişle, erkek çocuk açısından yoğun kaygıya neden olan; babaya dair kadınsı konumu, yani ona duyduğu eşcinsel aşktır. Bu doğrultuda baba tarafından dövülme fantezisi gerek kız, gerek erkek çocuğu tarafından bastırılırken, asıl bastırılanın kadınsı konum olduğunu görürüz.

Ensestüel aşk kaçınılmaz olarak bastırılır. Ama bastırmanın devreye girmiş olması ensestüel aşka ilişkin tasarımları

yok etmez. Bunlar bilinçdışında varolmaya devam ettiklerinden dolayı suçluluk duygusuna yol açarlar. Bastırmaya neden olan etmenler hem dışsaldır, hem içseldir. Çocuğa, rekabete girdiği ebeveynle hiçbir zaman boy ölçüşemeyeceğini anımsatan ve bu yüzden hayal kırıklığına uğratan dışsal olaylar hep vardır. Üstelik anne cinsel olgunluğa erişmiş bir kadın olarak, babaya cinsel doyumu sağlayan nesnedir. Diğer yandan, kızın ruhsal dünyası açısından annenin kaybedilemeyecek kadar hayati bir nesne oluşu da içsel bir etmendir. Böylelikle ensestüel aşkın bastırılması organik bir zorunluluk haline gelir. Bu zorunluluğun kökeni; içsel, kültürel ve toplumsaldır. Bu sayede çocuk ödipal karmaşayı aşarak, öğrenme ve yüceltmenin egemen olduğu gizil döneme erişebilir. Ensestüel nesne seçimine dair bastırmanın kaçınılmazlığı, yetişkinde cinsel dürtünün tabiatına özgü doyumsuzluğun da nedenlerinden birini oluşturur. Çünkü tam bir cinsel doyumun varolabilmesi; kültür ve dil düzenini örgütleyen sınırların aşılarak ensestüel nesneyle birleşme anlamına gelir.

Kurt Adam'ın dövülme fantezisi

Freud'un "Bir Çocuk Dövülüyor" metninden bir yıl önce kaleme aldığı "Kurt Adam" vakası da erkek çocukta dövülme fantezisine yer verir. Yalnız Kurt Adam'ın dövülme fantezisi; çocuğun üç yaşındayken kız kardeşi tarafından baştan çıkarılmasının sonucuydu. Kızkardeşi bir gün onun penisini yakalayarak, oynamıştı. Bu eylemini de doğrulamak için çocuğun çok sevdiği dadısı Nania'nın herkesle aynı şeyi yaptığını söylemişti. Baştan çıkarılma, Kurt Adam'a genital organlarına dokunulmasına ilişkin edilgen bir hedefi sağlamıştı. Bu olaydan sonra çocuk Nania'nın önünde penisiyle oynamaya başla-

mıştı. Yani bu kez o Nania'yı baştan çıkarmak istemişti. Ama Nania ona kızarak bunun yapılmaması gereken bir şey olduğunu ve bu şekilde oynayan çocukların orasında bir "yara" çıkacağını ifade etmişti. Bu da kastrasyon tehdidine karşılık gelmekteydi. Sonrasında ilk genital uyarımların etkisi altında gelişen cinsel merakla, kızların erkeklerden farklı olduklarını görmüştü. Kızların penise sahip olmaması, ona Nania'nın "yara" ile ilgili açıklamasını teyit etmişti. Nania tarafından reddedildikten sonra, libidosu genital düzenlemeden sadistik-anal evreye gerilemişti. Sadistik dürtüleri hayvanlara ve özellikle Nania'ya eziyet ederek ifade bulmaktaydılar. Buna karşılık mazoşistik fantezilerinde, erkek çocuklar penisleri üzerinde dövülerek cezalandırılmaktaydılar. Bu aşamada libidosu Nania'dan babaya yer değiştirmişti. Baba onun hayran olduğu ve etkin bir şekilde özdeşleştiği kişiydi. Ama baştan çıkarıldıktan sonra, genital organlarına kızkardeşi ve Nania tarafından dokunulma isteği, onu onlar karşısındaki edilgen konumdan, babayla edilgen konuma geçirmişti. O dönemde çocuğun yaramazlıkları aslında mazoşistik bir şekilde baba tarafından dövülmeyi ve cezalandırılmayı, dolayısıyla cinsel olarak onun tarafından doyurulmayı hedefliyordu. Diğer bir deyişle, çocukta edilgen hedefler egemendi.

Dört yaşında gördüğü bir rüya –kurtlar rüyası- onda yoğun bir kaygı uyandırmıştı. Bu kaygının nedeni; rüyanın bir buçuk yaşındayken tanık olduğu birincil sahnenin anısını canlandırmış olmasıydı. Annesi ve babasının yatak odalarında öğle uykusuna yattıkları bir zamanda, *a tergo* (arkadan) cinsel birleşmelerine tanık olmuştu. Edilgen konumda haz alan anne gibi doyurulma arzusu, rüyanın itici gücünü oluşturmuştu. "Düşün oluşumu ile ilişkili olan isteklerden en güçlüsü o sıralarda babasından elde etmeyi çok istediği cinsel doyum için

duyduğu istek olmalıydı. Bu isteğin gücü belleğinde babasından gelecek cinsel doyumun nasıl bir şey olduğunu gösterebilen bir sahnenin çoktan unutulmuş bir izini canlandırmayı olası kılmıştı ve sonuç isteğin doyurulmasının dehşet ve korkusu, kendisini istek aracılığıyla ortaya koymuş olan itkinin bastırılması ve sonunda babasından daha az tehlikeli dadısına kaçış idi."[92] Birincil sahnede annenin konumunda olmaya dair uyanan arzu, yani baba tarafından içine girilme isteği, dehşet duygusuyla bastırılmıştı. Rüyanın uyandırdığı yoğun kaygı, aslında baba tarafından cinsel olarak doyurulma arzusundan kaynaklanmaktaydı. "Anksiyetesinin almış olduğu biçim, yani "kurt tarafından yenme" korkusu, babası tarafından cinsel ilişkiye sokulma, yani kendisine annesi ile aynı biçimde cinsel doyumun sunulması isteğini yer değiştirişinden başka bir şey değildi (göreceğimiz gibi gerileme niteliğinde bir durum)."[93]

Kızkardeşi tarafından baştan çıkarıldıktan sonra, Kurt Adam'ın cinsel hedefi edilgen olmuştu. Sonrasında bu hedef, libidonun sadistik anal evreye gerilemesiyle, mazoşistik bir nitelik kazanmıştı. Yani sadizmi kendisine döndürmüştü. Bu noktada mazoşistik bir doyum olan dövülme fantezisi ortaya çıkmıştı. Oysa kurtlar rüyasının yeniden canlandırdığı birincil sahne sayesinde, çocuk libidonun genital örgütlenmesine erişmiş, vajinayı keşfetmişti. O andan itibaren baba tarafında penisi üzerinde dövülme isteği; baba tarafından içine girilme şeklinde bir tasarıma kavuşmuştu. Bu edilgen ve kadınsı tasarım şiddetle reddedilerek bastırılmıştı. Kurt Adam vakasında dövülme fantezisi baştan çıkarılmanın bir sonucuydu ve çocukluk nevrozuna yol açan bir durumdu. Patoloji her zaman

---

[92] Sigmund Freud (1918), "Bir Çocukluk Dönemi Nevrozu Öyküsü" ("Kurt Adam"), agy., s. 229.

[93] Sigmund Freud (1918), "Kurt Adam", agy., s. 239.

normal olana dair süreçlerin abartılarak aydınlatılmalarına karşılık geliyorsa, bu metin de erkek çocuğun babaya duyduğu eşcinsel aşkı örneklendirmesi açısından değerlidir. Diğer yandan, çocuksu cinselliğe dair fantezileri de ortaya koyması açısından önem taşır. Her iki cinsiyetin vajinayı "bilmediğini" ileri süren Freud, bu metinde şaşırtıcı bir şekilde tersini savunur. Kurt Adam dört yaşındayken, kurtlar rüyasının yeniden canlandırdığı birincil sahnede vajinayı keşfetmiştir. Böylelikle Freud'un gerek küçük kızın, gerek erkek çocuğun babayla ilişkisindeki kadınsılığına dair klinik bulguları, cinsellik üzerine yazdığı metapsikolojik metinlerle çelişkiye düşerler ve inkar edilirler.

Kızın babaya olan aşkı

Dövülme fantezisi, kız çocuğunun babaya duyduğu bilinçdışı ensestüel aşkın ifadesidir. "Ensestüel aşkın bu erken nesne seçiminde, çocuğun cinsel yaşamı genital düzenleme aşamasına erişmiştir"[94]. Nesne seçiminin ikinci zamanı da buluğ çağından sonra gerçekleşecektir. Freud'un küçük kızın kadınsılığıyla ilgili söyledikleri dikkate değerdir. "Daha sonrasında nihai ve normal cinsel hedeflerin ne olacağına ilişkin bir önsezi, çocuğun libidinal isteklerine egemen olur. Nereden kaynaklandığını şaşırarak sorabiliriz ama genital organların uyarım sürecinde rol oynamaya başladığının kanıtıyla karşılaşmış oluruz. Erkek çocuğun anneden bir çocuk sahibi olma arzusu hep vardır, kızın da babadan bir çocuğa sahip olma arzusu süreğendir."[95] Freud kız açısından babanın penisini içine alma arzusundan çok, penis=çocuk denklemini nihai

[94] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy., s. 227.

[95] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy.

cinsel hedef olarak ele alır. Yani kız babaya duyduğu aşkla, onun penisinin yerine geçebilen bir çocuğa sahip olmak ister. Oysa dövülme fantezisinin ortaya koyduğu, küçük kızın baba tarafından içine girilmesine dair genital arzudur. Ama bu arzu fazlasıyla haz yüklü olduğundan bastırılmıştır ve dürtü sadistik-anal evreye gerilemiştir. Burada Freud örtülü bir şekilde de olsa, kızın genital bölgesinde uyarıldığını ifade etmiş olur. Gerek Dora'nın analizi, gerek "bir çocuk dövülüyor" fantezisi, aslında küçük kızın babaya duyduğu aşkla bağlantılı olarak, genital örgütlenme aşamasına vardığını gösterir.

Kadın ve erkek analizanların dövülme fantezileri, her iki cinsiyette bastırmanın kaderinin farklı olduğunu ortaya koyar. Erkek analizanların bir tanesinde, bastırılması ve bu yüzden unutulmuş olması beklenen dövülme fantezisi (ikinci evre) bilinçli bir fanteziydi. Bu yüzden doğrudan bu fanteziye erişmek mümkün olmuştu. Kızda olduğu gibi, analizin bir sonucu değildi. Yalnız bu erkek analizan, babanın yerine anneyi koymuştu. Baba tarafından girilmeye dair genital arzu sadistik-anal evreye gerileyerek, dövülme fantezisine dönüşmüştü. Bu da suçluluk duygusunu yatıştırmak için yeterli olmuştu. Diğer bir deyişle, baba tarafından dövülme fantezisini bastırmaya gerek kalmamıştı. Sadece anneyi babanın yerine koyarak bu tasarımın bilinçli düzeyde kabul edilebilir hale gelmesi mümkün olmuştu. Oysa kızda babaya dair ensestüel arzu; hem bastırma, hem gerilemeyi gerektirmiştir. Erkek analizanda "Suçluluk duygusu bastırılmak yerine, sadece gerilemeyle sınırlanmıştı; kadın analizanlarında ise belki daha talepkar olan suçluluk duygusu her iki düzeneğin birleşik eylemleriyle yatışabilmişti".[96] Baba tarafından dövülme fantezisindeki ka-

[96] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy., s. 230.

dınsı arzu; kız için hayati bir nesne olan anneyle rekabeti devreye koyduğu ölçüde tehdit edicidir. Freud'un deyimiyle, kızda "daha talepkar olan" suçluluk duygusu, erkeğe göre daha güçlü bir bastırmayı zorunlu kılar. Bu yüzden Freud ödipal karmaşanın çözümünde, kızı "kendi cinsiyetinden vazgeçen ve bütününde daha derin bir bastırma çalışmasını gerçekleştirmiş" biri olarak betimler.[97] Freud'un kızdaki yoğun suçluluk duygusuyla ilgili bu düşüncesi, üstbenlik oluşumu açısından önemli sonuçlar doğurur. Yoğun suçluluk duygusu; güçlü bir üstbenliğin ifadesidir. Oysa Freud daha sonraki yıllarda cinsellik üzerine yazdığı metapsikolojik metinlerde, tam tersine kızda üstbenliğin güçsüzlüğünü savunur ve bu görüşünü de kızda kastrasyon kaygısının yokluğuna dayandırır.

Freud'un cinsellik üzerine görüşlerini en iyi temsil eden "Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları" (1925) adlı metnindeki kuramsal konumu, "Bir Çocuk Dövülüyor" adlı yazısındaki bulgularının adeta bellek yitimine uğramış olduğunu gösterir. 1925 tarihinde yazdığı metinde, Freud'un küçük kızın kadınsılığına karşı tutumu çiftedeğerlidir. Birbiriyle çelişen iki ayrı görüşü ileri sürer. Bir yandan, dövülme fantezisinin genital anlamını inkar eder. Baba tarafından dövülme-sevilme fantezisi, erotik nesne olarak babanın dışarıda bırakıldığı bir mastürbasyon fantezisine dönüşmüştür. Buna karşılık aynı metnin bir başka yerinde, küçük kızın babaya ilişkin kadınsı konumunu ele alır: Ödipal karmaşanın oluşumunda, küçük kızın libidosu penis-çocuk denklemi aracılığıyla anneden babaya yer değiştirebildiği takdirde, penise hasetini aşabilir ve babayı aşk nesnesi olarak alabilir. Kız "Penis arzusundan vazgeçer ve bunun yerine çocuk arzusunu

[97] Sigmund Freud (1919), "Un Enfant est Battu", agy., s. 239.

koyar: ve *bu amaçla* babasını sevgi nesnesi yapar. Annesi kıskançlığının nesnesi olur. Kız çocuğu küçük bir kadına dönüşmüştür. Tek bir analitik olaya dayanarak konuşacak olursam bu yeni durum kadının cinsel organlarının zamanından önce uyanması olarak değerlendirilmesi gereken fiziksel duyumlara yol açabilir".[98] Bu noktada Freud küçük kızda genital duyumların "zamanından önce uyanmasını" babadan kaynaklanan bir baştan çıkarmaya bağlar. Dora'nın örneğinde, baba küçük kızına olan düşkünlüğüyle baştan çıkarıcı olmuştu. Bu anlamda Freud'un bakış açısından hareket edersek, baba baştan çıkarıcılığıyla, kızında "zamanından önce" genital duyumların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Aslında Freud'un babanın "baştan çıkarması" olarak nitelendirdiği durum, babanın kızına duyduğu aşktan başka birşey değildir ve bu da normal ödipal oluşuma neden olan etmendir. Freud kız çocuğunda genital duyumların varlığını, ancak "zamanından önce" ortaya çıkan bir uyarılmanın sonucu olarak kurgulayabilir. Yani bu duyumlar normal cinsel gelişmede geçerli olamaz çünkü cinsel kuramında buluğ çağından önce vajinanın erojen bölge olması düşünülemez.

Kızın babasına duyduğu aşk kaçınılmaz olarak hayal kırıklığına yol açar çünkü ensestüel arzu her iki cinsiyet açısından "başarısızlıkla" sonuçlanır. Freud "Haz İlkesinin Ötesinde" adlı metninde, ensestüel arzuların kısa ömürlü olduklarını ileri sürer. Nedeni de bunların gerçeklikle bağdaşmamaları ve çocuksu yaşamın gerekli cinsel olgunluğa erişememiş olmasıdır. "Bu kriz en güç ve zahmetli koşullarda ortaya çıkmış ve

---

[98] Sigmund Freud (1925), "Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 331-332.

en acı duyumlar bu krize eşlik etmişlerdir". [9] Ödipal karmaşanın çözümünde kızın babaya duyduğu aşk, yerini fallik bir özdeşime bırakır. Bu fallik konum, cinsiyetlerarası farklılığı keşfeden küçük kızın penise haset duyduğu zamana yeniden bir dönüştür. Ama kızın ikincil olarak nitelendirebileceğimiz bu fallik özdeşimi geçicidir çünkü buluğ çağına kadar sürecektir. Karen Horney cinsiyetlerarası farklılığı keşfeden küçük kızın penise imrenmesiyle (birincil erkeklik karmaşası), ödipal karmaşanın çözümünde ortaya çıkan ikincil erkeklik karmaşası arasında bir ayrım yapar. Kadınsı dürtülerin akıbeti açısından belirleyici olan ikincil erkeklik karmaşasıdır. Birincisinde penise sahip olmadığını idrak eden kız, penis=çocuk denklemi aracılığıyla, babaya yer değiştirir ve penise dair eksikliği onun babaya ilişkin kadınsı bir konumda olmasını sağlar. Buna karşılık ikincil erkeklik karmaşası, yani ödipal karmaşanın çözümünde herşeye rağmen penise sahip olma isteği kalıcı olduğu takdirde, erkeksi bir konumun muhafaza edilmesine yol açar. Kadınsı eşcinsellik, ikincil erkeklik karmaşasının kesintisiz bir devamı değildir. Buluğ çağına giren kız, bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz Freud'un genç eşcinsel hastasında olduğu gibi, babaya dair kadınsı dürtüler besler. Ama babaya ilişkin ensestüel fantezilere dair yaşadığı hayal kırıklığıyla, çocukluktaki erkeklik karmaşasına, yani ikincil erkeklik karmaşasına yeniden dönebilir. Bu durum Anna Freud'unkiyle de örtüşmekteydi. Her ne kadar Anna'nın eşcinselliği açık ve belirgin olmasa da, örtülü bir şekilde yaşamında geçerli olacaktı.

---

[9] Sigmund Freud (1920), "Au-delà du principe de plaisir", *Essais de Psychanalyse*, Almancadan çeviren Jean Laplanche, J.B. Pontalis, Payot, Paris, 1970, s. 24.

Anna babasıyla iki ayrı zamanda analize girer. İlki 1918 ile 1922 arasındaki yıllara denk gelir ve bu analiz Freud'a "Bir Çocuk Dövülüyor" makalesinin malzemesini sağlar. İkinci kez divana dönüşü ise 1924 ile 1925 yılları arasında gerçekleşir. Bu analiz deneyimi ise "Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları" metnini doğrudan etkiler.[100] Freud Anna'yı analize almakla imkansız olanı gerçekleştirmeye çalışmıştı. Psikanalizin kuruluş yıllarında, bir analistin çocuğunu veya yeğenini (örneğin, Hermine von Hug-Hellmuth'un yeğeni Rodolf'u analize alması gibi) analize alması rastlanılır bir olaydı. Ama Freud bir babanın kızını analiz etmesinin ne denli baştan çıkarıcı olduğunu düşünememiş veya düşünmekten kaçınmıştı. Eğer bir analiz süreci kadın analizanın ensestüel nesneye ilişkin fantezilerini özümlemesini sağlayarak kadınsı arzusunu özgür kılmayı hedefliyorsa, Anna'nın analizinde bunun tam tersi gerçekleşmişti. Küçük kız olarak babaya duyduğu arzu öyle bir şekilde bastırılmıştı ki bir yetişkin olarak kadınsılıktan vazgeçişi radikal olmuştu. Anna'nın yaşamını babasına adaması, Freud için kesinlikle büyük bir mutluluk kaynağı teşkil etmişti. Ama yine de Freud kızının gerçekleştirememiş olduğu kadınsılığına dair endişelerini ve bu konuda kendi sorumluluğunu, dolayısıyla suçluluk duygusunu, dile getirmekten kendini alıkoyamamıştı. 1921'de Max Eitingon'a gönderdiği bir mektupta şöyle demişti: "Tek dileğim daha kalıcı olabilecek bir başkası uğruna, yaşlı babasına olan bağlılığından vazgeçmesi için kendine bir neden bulmasıdır."[101]

---

[100] Elisabeth Young-Bruehl (1988), *Anna Freud*, İngilizceden çeviren Jean-Pierre Ricard, Payot, Paris, 1991, s. 114.

[101] Elisabeth Young-Bruehl (1988), *Anna Freud*, agy. s. 100.

Anna'nın kadınsılığını reddetmesi, Freud'un fallik kuramını destekleyici bir işlev görür. Freud'un dövülme fantezisindeki kadınsı konuma dair bulguları bastırmasında, 1918 ile 1922 yılları arasında analize almış olduğu Anna'nın dövülme fantezilerinin ve bunların ortaya koyduğu ensestüel arzunun payı olduğunu düşünebiliriz. Ama sorun sadece Anna'nın babaya duyduğu arzu değildir, aynı zamanda bir baba olarak Freud'un kızına duyduğu bilinçdışı ensestüel aşkı da göz önünde bulundurmalıdır. Freud'un kendi ensestüel arzusunu oluşturan kör nokta, Anna ile olan analitik ilişkinin de kördüğümünü oluşturur. Anna'nın, Freud'a bu fantezinin malzemesini sağlayan dört kadın analizandan bir tanesi olduğunu biliyoruz. Freud'un üç hastası obsesif semptomlardan, bir tanesi histerik semptomlardan dolayı ona başvurmuşlardı. Beşincisi ise karar almaktaki güçlüklerinden dolayı analizdeydi. Bu beşinci hastanın Anna olma olasılığı büyüktür çünkü o dönemde öğretmenlikle psikanalist olmak arasında bir çatışma yaşamakta ve ikisi arasında bir seçim yapmakta zorlanmaktaydı. Anna 1922 yılında "Dövme Fantezileri ve Gündüz Düşlemleri" adlı bir yazı yazar. Bu bilimsel çalışmayla, Berlin'deki Uluslararası Psikanaliz Birliğinin kongresine üye olarak katılmayı hedeflemektedir. Bu dönemde Anna henüz analize hasta almadığından dolayı, klinik malzemesini tartıştığı hastanın kendisi olduğu düşünülmektedir. Anna'nın babasıyla olan analizi; dövülme fantezilerini ve zihinsel ketlenmeyi aşmasını sağlar. Nitekim 1922 yılında Berlin'de sunmak üzere hazırladığı bilimsel çalışma, ona yüceltmenin yolunu açar. Ama bir kadın olarak büyük bir bedel öder, kadınsı cinselliğinden feragat eder. Dövülme fantezisinin üçüncü evrede uğradığı dönüşümün gösterdiği gibi, ödipal karmaşanın çözümünde, kız babaya ilişkin kadınsılığından vazgeçerek, onunla erkeksi bir öz-

deşleşmeye girer. Ama kızda bu fallik konum geçiciyken, Anna'da kalıcı olmuştu. Babasının nezdindeki ayrıcalıklı yerinin bedeli, kadınsılığın reddiydi. Anna'nın babasına duyduğu ensestüel aşkın tortuları olan dövülme fantezisinin analiz yoluyla bulduğu nihai çözüm; babayla özdeşleşme, dolayısıyla erkeksilik olmuştu. Anna, yaşamında öteki kızı Sophie'yi tercih eden annesine düşmanca duygular beslemeye devam etmişti. Kıskançlığı sadece annesine değil, babasıyla ilgilenen ve onlarla birlikte yaşayan Minna teyzesine de yönelikti. Psikanalitik etkinliklerde babasına yalnız eşlik etmek isteyerek anneyi devre dışı bıraktığı gibi, sonradan babası kansere yakalandığında da tedavi sürecine annesinin katılmasına izin vermeyerek, onu dışarıda bırakmıştı.

Freud Anna'yı analize alarak sadece kadınsılığını değil, aynı zamanda kızının kendisiyle girebileceği rekabeti de inkar etmiş olur. Anna'nın semptomlarından biri bilimsel ortamlarda kuramsal görüşlerini ifade edememekti. Anna'daki bu ketlenme yücelttiği babayla olan rekabetini bastırmaktan kaynaklanmaktaydı. Diğer bir deyişle, analizde babaya ilişkin ne kendi ödipal arzusunu, ne de ona ilişkin saldırgan eğilimlerini işleyebilmişti. Freud başka bir analiste (Eduardo Weiss) oğlunu analiz etmemesini önermişti. Erkek çocuğun babaya karşı düşmanca duygularının analize engel oluşturabileceğini, buna karşılık kızı analize alma durumunda bu duyguların geçerli olmayacağını dile getirmişti. Freud kendi kızının bastırılmış rekabetinden kaynaklanan güçlüğü aşması için, Lou Andreas-Salomé'nin yardımını talep etmişti. Lou, Anna'nın annesi Martha ile aynı yaştaydı. Hem de Freud'un çok takdir ettiği bir kadın analistti. Bu Freud'un diğer kadın analistlerle olan ilişkilerinde pek rastlanılan bir özellik değildir. Diğer yandan, Lou'nun Martha'nın yerine geçmesi de anlamlıydı. Histerik

semptomlardan yakınan Dora'nın analizinde anne ne kadar eksikse, Anna'nın ruhsal dünyasında da anne o kadar eksikti. Freud'un Anna'yı analize aldığı yıllar, annenin kızın ruhsal gelişimindeki önemini keşfetmeye başladığı bir zamandı. Ama bu Anna'nın analizine yansımamıştı, zaten yansıması da olanaksızdı. Freud 1920'de yazdığı "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları" adlı metninde, babaya dair bir hayal kırıklığı yaşayan genç kızın anne nesnesine nasıl gerilediğini incelemişti. Genç kızda yeniden uyanan anne nesnesine olan bağlılığın yoğunluğu Freud'un gözünden kaçmamıştı. Anneye gerileme eşcinsel nesne seçimine yol açmıştı. Üç aylık kısa bir analiz deneyiminden sonra Freud bu çalışmaya son verdiğinde, genç eşcinsel kıza bir kadın analistin daha yararlı olacağını düşünmüştü. Bu bağlamda Anna açısından da, Freud'un bir kadın analist olan Lou'yu evlerine davet etmesi anlamlıydı. Yani Freud kızının sorunsalıyla genç eşcinsel kızınki arasında bir bağlantı kurmuştu.

1921 yılında Freud, Anna'nın bir kadın arkadaşa gereksinim duyabileceğini düşünerek, Lou Andreas-Salomé'yi Viyana'daki evlerine davet eder. Kızının erkeksiliğini algılayan Freud, Lou gibi hayranlık duyduğu, parlak ve çok kadınsı olarak algıladığı bir kadının ilgisinin Anna'ya çok iyi geleceğini düşünür. Lou'nun Freud ve psikanalizle karşılaşması 1912 yılına denk gelir. O tarihte elli yaşlarındadır, güçlü fikirleri olan, cesur, güzel ve tutkulu bir kadındır. Nietzsche, Rilke gibi çok önemli düşünür ve sanatçılarla yaşamını paylaşmıştır. Freud da ondan birkaç yaş daha büyüktür ve Lou ile yaklaşık yirmi yıl boyunca mektuplaşır. Freud'un henüz nişanlıyken mektuplaştığı Martha'dan sonra, Lou yazışacağı ikinci kadın-

dır.[102] Lou ile sürdürdüğü yazışma, Karl Abraham, Pfister, Arnold Zweig ve Sandor Ferenczi ile olan yazışmaları kadar değerli olacaktır. Hatta Lacan; Freud'un Lou ile olan yazışmasını, Fliess ile sürdürdüğü "temel sohbet"in bir devamı olarak görür.[103] Psikanalizin keşfi açısından Fliess'in Freud'un nezdindeki yeri ne kadar özelse, Lou da benzer bir yeri temsil edecektir. Lou Freud'dan farklı düşünen ve hareket eden biridir. "Aşka aşık" özgür bir kadındır ve çocuk sahibi olmamıştır. Kadının toplumsal kaderinin annelik olduğunu düşünen Freud için, Lou yabancılığı, ötekiliği temsil etmektedir. Ama Freud'un kadınlara olan önyargıları, Lou'nun sezgisine, anlama kapasitesine, zekasına hayran olmasını engellemez. Lou *Freud'a Teşekkürler* kitabının el yazmasını gönderdiğinde, Freud 9 Mayıs 1931 tarihli bir mektupla şöyle yanıt verir: "İlk kez düşünsel çalışmanızdaki nefis kadınsılığınız gözüme çarptı".[104]

Düşünsel iktidarın erkeklere ait olduğu bir dünya ve zamanda, Lou'nun kendi düşüncelerine sahip çıkma cesareti Freud'u etkiler. Lou kadınsılığı, aşkları, özgür düşünceleriyle Freud için tam anlamıyla ötekiliği temsil etmekle birlikte, tehdit edici değildir. Psikanalitik hareket içinde, Stekel, Jung, Adler, Rank ile kardeş kavgalarında, Lou üçüncü olarak kalabilerek bu çatışmalara dair görüşlerini Freud'a iletir. Freud sadece psikanalitik hareketin içindeki çatışmalar nedeniyle ona danışmakla kalmaz, aynı zamanda çocuklarıyla ilgili endi-

---

[102] Marie Moscovici, "Préface": "Une Femme et la Psychanalyse", Lou Andreas-Salomé (1913-1933), *L'amour du Narcissisme*, Almancadan çeviren Isabelle Hildenbrand, Gallimard, Paris, 1980, s. 12.

[103] Marie Moscovici, "Préface", agy., s. 31-32.

[104] Lou Andreas-Salomé (1912-1913), *Correspondance avec Freud*, Almancadan çeviren Lily Jumel, Gallimard, Paris, 1970, s. 238.

şelerini de paylaşır. Kendi ailesiyle ilgili sorunlarda, örneğin, oğullarından biri cephedeyken ondan haber alamadığında, Lou'ya yazarak teselli bulur. Diğer yandan, Anna'ya ilişkin endişeleri konusunda Lou'nun görüşünü alır. Nitekim Lou, Anna'ya çok yakındır ve ona "kızım Anna" olarak hitap eder. Onun babasıyla analize girmesine ön ayak olur. Freud, Lou'yu özellikle kızı konusunda sırdaşı yapar. Lou'nun hem bir düşünür, hem de bir kadın analist olarak temsil ettiği model, Anna'ya bilimsel etkinliklerde kuramsal çalışmalarını ortaya koyma cesaretini verir. Anımsarsak Anna'nın analize girmeden önceki yakınmalarından biri zihinsel ketlenmeydi. Anna 13 Ocak 1924'te Lou'ya yazdığı bir mektupta şöyle der: "Sizin burada kalışınızdan önce, başkalarıyla kuram tartışmak benim için zordu – sizinle ilk kez bunu yapmayı öğrendim. Şimdi ise fırsat çıktıkça bu tür tartışmalara katılmaktan büyük keyif alıyorum ve artık birşey söylemekten korkmuyorum".[105]

1922 yılında yirmi altı yaşında olan Anna iki aylığına Viyana'dan uzaklaşmıştır. Freud Lou'ya yazdığı bir mektupta, kızının halen evde kendileriyle birlikte yaşamasından dolayı ne kadar üzüntü duyduğunu ifade eder. Ama bir gün gerçekten evden gitmeye karar verdiği takdirde de, kendisini ne kadar yoksun hissedeceğini dile getirir. Ve ilginç bir şekilde Anna'ya olan bağlılığıyla, sigaraya bağımlılığı arasında bir ilişki kurar. Nitekim ne birini, ne de ötekini bırakabilmektedir. Oysa bir yıl önce Max Eitingon'a yazdığı bir mektupta, kızının "yakın bir tarihte daha kalıcı bir bağ uğruna, yaşlı babasına olan bağlılığından" vazgeçmesini dilediğini iletmişti. Ama onu hiçbir zaman koyvermez.[106] Anna'ya talip olan adayları, kıskanç

---

[105] Elisabeth Young-Bruehl (1988), *Anna Freud*, agy., s. 101.

[106] Elisabeth Young-Bruehl (1988), *Anna Freud*, agy., s. 100.

bir baba gibi, yanından uzaklaştırır. Bu adaylardan biri de Ernest Jones'dur. Diğer yandan, Freud'un kritik sağlık durumu da Anna'nın evden ayrılmasına engel olur. 1923 yılında çene kanseri nedeniyle ilk kez ameliyat olur. Onaltı yıl boyunca onaltı kere ameliyat olurken, yanında hep Anna olacaktır.

Anna'nın analizinin sonuçları, Freud'u 1925 yılından itibaren dövülme fantezisinin klinik bulgularını bastırmaya ve kızda fallik konumu kuram mertebesine yükseltmesine neden olur. 1925'te kızda ödipal karmaşanın çözümünün erkekteki gibi kesin olmadığını ileri sürer. Erkek çocukta karmaşa sadece bastırılmakla kalmaz, "iğdiş tehdidinin şokuyla gerçek anlamda param parça edilir. Bunun libidinal yükleri terkedilir, cinsellikten arındırılır ve kısmen yüceltilir; nesneleri ego içine yansıtılır ve burada süperegonun çekirdeğini oluşturarak yeni yapıya tipik özelliklerini kazandırır".[107] Diğer bir deyişle, erkek çocukta ensestüel nesneden vazgeçiş şiddetlidir, bir "felaketi" andırır. Buna karşılık küçük kız penise sahip olmadığını keşfettiği andan itibaren, penise sahip babasına yer değiştirir. Böylelikle kızda kastrasyon karmaşası, Oedipus karmaşasını başlatan etmendir. Kız açısından kastrasyon karmaşası geçerliyken, kastrasyon kaygısı etkili değildir. Kız penise sahip olmadığını idrak edip bunu kabullendiği andan itibaren, kaybedeceği bir şey yoktur. Freudcu kuramda kızda kastrasyon kaygısının yokluğu, üstbenlik oluşumu açısından sonuçlar doğuracaktır. Oysa dövülme fantezisinin ortaya koyduğu, -bunu vurgulayan Freud'un kendisidir-, babaya dair ensestüel arzunun erkek çocuğa göre çok daha şiddetli bir şekilde bastırılmış olmasıdır. Kızda bastırmanın daha şiddetli

[107] Sigmund Freud (1925), "Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları", agy., s. 333.

oluşu derin bir kaygıdan kaynaklanır. Freud kızda dövülme fantezisinin çok daha yoğun bir bastırmaya maruz kaldığını ileri sürerken, bunun nedenini açıklamaz. Bunun için 1926 yılında yazdığı *Ketlenme, Semptom ve Kaygı* metnini beklemek gerekecektir. Burada kızın anneye ve onun aşkını kaybetmeye dair kaygısının, erkekteki kastrasyon kaygısına eşdeğerde olduğunu belirtir. "Başka bir yerde kastrasyon karmaşası sayesinde, küçük kızın gelişiminin şefkat nesnesine yatırımına yol açtığını ortaya koydum. Nitekim kadında nesneye ilişkin kayıp tehlikesi en etkili olandır. Kızda kaygının koşuluna dair ufak bir düzeltme getirmek istiyoruz; nesnenin gerçek kaybı veya duyumsanan yokluğundan çok, nesnenin aşkını kaybetme söz konusudur."[108] Bu anlamda nesnenin aşkını kaybetme kaygısı da kızın "felaketidir". Freud'un bu metinde kızda nesne aşkını kaybetmeye dair kaygısının kritik oluşunu vurgulaması, aslında beş sene sonra yayımlayacağı "Kadın Cinselliği" adlı metnindeki kızın anneye olan erken bağının ve tutkusunun da habercisidir. Bu doğrultuda kızda nesnenin aşkını kaybetme tehdidi tüm varlığını etkilerken, erkekte kastrasyon kaygısı bir organı, yani kısmi bir nesneyi kaybetmeye ilişkindir. Nesnenin aşkını kaybetmeye dair tehdit, kızı depresif ve melankolik hallere karşı daha kırılgan kılar.

"Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları" metnindeki kız çocuğu, kastrasyon kaygısının erkek çocuk üzerindeki yıkıcı etkilerinden muaf olduğu ölçüde, güçlü bir üstbenlik oluşumundan yoksundur. Freud kadının toplumsal alanda geri kalmışlığıyla, üstbenliğinin zayıf ve güçsüz oluşu arasında bir bağlantı kurar. "Kadınların süperegosu hiçbir zaman erkeklerden beklediğimiz kadar katı, nesnel,

---

[108] Sigmund Freud (1926), *Inhibition, Symptôme et Angoisse*, agy., s. 56.

duygusal kaynaklarından bağımsız değildir. Her çağın eleştirmenlerinin kadınlarda olduğunu söylediği kişilik özellikleri – adalet duygularının erkeklerdekinden daha zayıf, yaşamın büyük zorunluluklarına boyun eğmeye daha az hazır oldukları, yargılarında sevgi veya nefret duygularından daha çok etkilendikleri- yukarıda tanımladığımız süperego oluşumlarında rahatça açıklanabilir".[109] Freud'un bu kuramsal konumunun tersine, 1930'lu yıllarda başta Melanie Klein ve Ernest Jones olmak üzere birçok analist, ödipal karmaşanın oluşumunda küçük kızın babaya yönelik kadınsılığının, onu anneyle karşı karşıya getirdiği ölçüde, ne denli tehdit edici olduğunu ortaya koymuşlardı. Annenin aşkını kaybetmenin; nesneyi tümüyle kaybetmeye, dolayısıyla narsisistik düzeyde bir yok oluşa karşılık geldiğini vurgulamışlardı. Küçük kızın tüm gereksinmelerini karşılayan temel nesneye yönelik saldırganlığı hayati düzeyde tehdit edicidir ve bu yüzden amansız bir bastırmaya tabi olur. Böylelikle kız çok daha yoğun bir şekilde anneye yönelik saldırgan duygularını içe döndürmek zorundadır. Erkek çocuk birincil nesneye ilişkin çiftedeğerli duygulanımlarını (aşk-nefret) rekabet nesnesi babaya aktarabilirken, kızın böyle bir olanağı yoktur. Bu yüzden kızın düşmanca duygularını anneye yöneltmesi yoğun bir kaygıya yol açar. Kızın anneye yönelik saldırganlığı; temel nesneyi imha etmek kadar, aynı cinsiyetten ve benzer olmaktan kaynaklanan özdeşliğe de bir saldırıdır. Bu da yoğun bir suçluluk duygusuna yol açar ve güçlü bir şekilde üstbenliğin devreye girmesini gerekli kılar. Kızda üstbenlik oluşumu güçlüdür ama erkekteki gibi duygulardan arındırılmış değildir. Ama Freud'un 1925 yılında yazdığı

[109] Sigmund Freud (1925), "Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları", agy., s. 333-334.

metne dönersek, yine de son satırlarında kendi bakış açısını göreceleştiren düşünceleri eklediğini görürüz. İnsanların ruhsal çiftecinselliğe sahip olmaları nedeniyle, saf erkeksilik ve saf kadınsılık gibi kuramsal bir kurguyu savunmanın imkansız olduğunu düşünür. Nitekim Freud'un metinlerinin tükenmez niteliği ve zenginliği; farklı katmanları okumayı olanaklı kılan, hep bu metinlere sızan çelişkiler, kırılma noktaları değil midir?

Kadınsı mazoşizm

"Bir Çocuk Dövülüyor" makalesini önemli kılan başka bir özellik de, burada Freud'un kadınsı mazoşizme dair görüşünü ortaya koymasıdır. Bu metinden dört yıl önce, ilk kez sadizm-mazoşizm sorununu "Dürtüler ve Dürtülerin Akibeti"nde ele almıştı. Bu metinde mazoşizm henüz birincil olma statüsüne erişmemiştir. Bunun için 1924'teki "Mazoşizmin ekonomik sorunu" adlı yazısını beklemek gerekecektir. 1915'teki metinde mazoşizm, sadizmin benliğe dönmesinden kaynaklanır, yani ikincildir. 1919 yılında yazdığı "Bir Çocuk Dövülüyor" metninde ise sadizmin mazoşizme dönüşmesinin nedeni; rekabete girilen kardeşe yönelik suçluluk duygusudur. Ama suçluluk duygusunun asıl kaynağı babaya duyulan genital arzudur. Buna karşılık Freud ölüm dürtüsünü kurguladığı ikinci kuramında, mazoşizmi birincil olarak tanımlar. "Mazoşizmin Ekonomik Sorunu" adlı metninde erojen mazoşizm kökenseldir. Freud kadınsı mazoşizmi ve ahlaki (moral) mazoşizmi, erojen mazoşizmin zemini üzerinde kurgular.[110] Libidonun işlevi yıkıcı dürtüyü zararsız hale getirmektir. Bunu da dürtüyü dış dünyadaki nesnelere yönelterek gerçekleştirir. Dışarıya yönelik

[110] Sigmund Freud (1924), "Le Problème Economique du Masochisme", *Névrose, Psychose et Perversion*, agy.

yıkıcı dürtünün bir kısmı cinsel işlevin hizmetindedir ve sadizme karşılık gelir. Bu yüzden sadizm her zaman libidoyu içerir. Ama yıkıcı dürtünün diğer bir kısmı ise organizmada kalır ve libido aracılığıyla bağlanır. Bu da erojen mazoşizme karşılık gelir. Erojen mazoşizm ölüm dürtüsünü libido ile bağladığı ölçüde, yaşam içgüdüsünün hizmetindedir. Böylelikle özneye, yaşamında kaçınılmaz olan acılara katlanabilmesini sağlar. Kadınsı mazoşizm libidoyu içerirken, ahlaki mazoşizmin libido ile bağlantısı kalmamıştır. Bu yüzden ölüm dürtüsünün erotik dürtülerle bağlanması mümkün olmayacaktır. Sadece acı çekmenin önem kazandığı bu durumda, bilinçdışı suçluluk duygusu şeytani bir tekrarlanmayla özneyi kendini cezalandırmaya iter. Ama bu durumlarda bile ölüm dürtüsü saf şekliyle ortaya çıkmaz. Kendini cezalandırma belli bir yere kadar erotizm yüklüdür. Ölüm dürtüsünün "saf bir ölüm kültürü" olarak ortaya çıkması ancak melankolide geçerlidir.

Baba tarafından dövülme fantezisindeki küçük kızın kadınsı konumu, yani kadınsı mazoşizmi, patolojik bir durumu yansıtmaz. Tam tersine ilerde bir kadın olarak yaşayabileceği "kadınsı erotik mazoşizmin" (Jacqueline Schaeffer) dayanağıdır. Dövülme fantezisindeki küçük kızın babaya olan genital arzusu şöyle bir anlam taşır: "Baba döv beni, acıt canımı, sev beni!". Dövülme fantezisinde şiddetle sevilmek isteyen kızın arzusuyla, kızın içine girmek isteyen babanın bilinçdışı arzusu örtüşmüş olur. Kız çocuğu babanın bilinçdışı cinsel fantezisini içselleştirmiştir. Küçük kızın babaya duyduğu aşk kadınsılığını biçimlendirirken, babanın da kızına ilişkin bilinçdışı arzusunun küçük kızın kadınsılığını yapılandırdığını unutmamak gerekir. Sonuçta öznenin libidinal gelişimi; oral, anal, fallik, genital evreler silsilesi şeklinde biyolojik bir mantık çerçevesinde gerçekleşmez. Böyle bir silsile söz konusu olsa da, bunu

harekete geçiren ötekinin arzusudur. Cinsellik çocuğa her zaman ötekinden, yani ebeveynden gelir. Nitekim annenin çocuğu ilk baştan çıkaran olduğunu biliyoruz. Başta anne olmak üzere her iki ebeveyn, bilinçdışı cinsel fantezilerinden hareketle ilişki kurarlar. Ama bilinçdışı cinsel fantezilerin varlığı, ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkisinde eylem düzeyinde bir cinsel doyum arayışı içinde oldukları anlamına gelmez. Böyle bir doyum arayışı ancak cinsel sapkınlık durumlarında geçerlidir. Genel olarak ebeveynlerin çocuklarına ilişkin erotik dürtüleri, dolaysız bir doyum hedefine göre ketlenmişler ve şefkate dönüşmüşlerdir.

Jacques André babanın kızına duyduğu aşka dair şöyle der: "Babanın bilinçdışı arzusunun, yani cinsel düzeyde olgun bir yetişkinin içe girme arzusunun küçük kızda iz bırakmaması olanaksızdır. Bu da kız çocuğunda vajinanın bilinçdışı bir düzeyde varolmasına kesin bir şekilde katkıda bulunur".[111] Bu noktada Jacques André, Freud'un vajinanın gerek kız, gerek erkek çocuğu tarafından "bilinmediğinin" tersini savunmuş olur. Küçük kız vajinal duyumlar aracılığıyla, bilinçdışında vajinanın babanın penisini karşılamaya yönelik bir oyuk olduğunu algılar. Vajinanın kız tarafından "bilinmemesi"; aslında yetişkinin bilinçdışı cinsel fantezileri sayesinde algıladığı genital organına dair duyumları ve duyguları bastırmasından başka birşey değildir. Oysa Freud açısından vajinanın "bilinmemesi", küçük kızın beden haritasında erojen bir bölge olarak varolmadığı anlamına gelir. Ama o zaman da kuramsal olarak kurgulanması imkansız olan sorun şudur: Eğer çocuklukta klitoris erojen bölgeyse, buluğ çağında kızın vajinaya yer değiştirmesi nasıl mümkün olacaktır? Oysa buluğ çağından

[111] Jacques André (1999), *Aux Origines Feminines de la Sexualité*, agy., s. 47.

itibaren vajinanın erojen bölge haline gelebilmesinin koşulu, çocuklukta bunun öncülü olan genital duyumların varlığıdır. Bu sorunu aynen bu şekilde sorgulanacak ve Freud'la bu konuda 1915'te yazışacak olan Karl Abraham'dır.

Babası tarafından dövülerek sevilmeyi isteyen kız çocuğu, daha sonra bir kadın olarak sevgilisinden benzer bir şeyi isteyecektir: "Acıt canımı, al beni!". Ama kadınsı erotik mazoşizmi, ne cinsel sapkınlıkla, ne de eyleme dökülen bir mazoşizmle karıştırmamak gerekir.[112] Burada arzu nesnesinin uyandırdığı libidoya kendini teslim edebilen bir kadın söz konusudur. Sevgiliyle olan ilişkide arzunun uyandırdığı cinsel dürtü, kadının anal ve fallik savunmalarını ihlal eder. Kadınsı haz; benlik sınırlarının ve savunmalarının ihlaliyle ve bu ihlalin doğurduğu acıya rağmen ve acıyla birlikte ortaya çıkar. Hazzın mazoşistik yönü doğrudan acıyla bağlantılıdır. Cinsel birleşmede sevgili, kadının bedensel ve benlik sınırlarının ihlaline yol açar. Ama kadının sevgiliye teslim olmasının koşulu aşktır. Diğer yandan, sevgili de kadının bedeninden hazzı koparabilmekten korkmamalıdır. Bu anlamda bir kadını kadınsı kılan erkektir. Bir kadın annesiyle ve yaşamındaki diğer kadınlarla ne kadar yakın ve tutkulu ilişkiler kursa da, hiçbir şey ona erkeğin yaşatabileceği kadınsılığı yaşatamaz. Nitekim küçük kızını bir kız olarak dünyaya geldiği için seven ve tanıyan babanın bakışı kadar, babanın bilinçdışı cinselliğiyle (içe girme arzusuyla) kızın beden haritasında bıraktığı izler; çocukluktan itibaren kadınsılığın yapılanmasını olanaklı kılar. Bu da kadınsı genitalliğe erişmenin koşuludur. Bu doğrultuda kadınsı genitallik; bedenin "içerisinde" olanla, yani vajinayla

[112] Jacqueline Schaeffer (1999), "Que Veut la Femme?", *Clés pour le Féminin*, agy., s. 28.

bağlantılıdır. Ama kadınsı genitallik sadece vajinal hazza sahip olmak anlamına gelmez. Kadınsı olarak nitelendirdiğimiz; daha kapsamlı bir düzeyde bedenin içine ilişkin duyumlarla ve tasarımlarla olan ilişkidir. Vajina-rahim gibi genital organları kapsayan beden herşeyden önce tasarımlanmış, simgeleştirilmiş bir bedendir, özellikle metaforik bir haz haritasıdır.

Jacqueline Schaeffer'e göre bedenin içinde olanın simgeleştirilmesi, dürtüyü karşılayarak "çözüme" kavuşturabilmeye karşılık gelir. Kadınsı olarak adlandırdığı; dürtüye açık kalarak içe yansıtabilme yetisidir. Buna karşılık "kadınsının reddi"; her ne pahasına olursa olsun dürtüye olan açıklığa karşı direnmek, kapanmaktır. Dürtünün süreğen itici gücü benlikte kaygıya yol açar, çünkü vahşi ve ehlileştirilemeyen yanıyla benliğin sınırlarını ihlal eder. Bu taşkınlığından dolayı da benliği "çalışma zorunluluğu"na iter. Benlik; dürtünün süreğen itici gücü karşısında üç farklı yanıt verebilir: Birincisi benliğin "anal" savunmasına dairdir. Buradaki nevrotik çözüm; dürtünün bir kısmını uzlaşma aracılığıyla kabul etmeye karşılık gelir. İkincisinde benlik "dışkısal" bir savunma aracılığıyla, dürtüye kapalıdır ve tümüyle reddeder. Bu çözüm baskılayıcıdır ve dürtüden nefret eder. Üçüncüsü ise benliğin "genital" kutbudur. Dürtüye her ne pahasına olursa olsun açıktır. Benlik dürtüye kendini teslim ederek, büyük miktarlarda libidoyu içe yansıtabilir. Nitekim sevişirken hazza erişebilmek için dürtüye açık olabilmek gerekir. Ama kadında cinsel hazzı yaratan sevgilidir. Sevgili; sevişme sırasında içe yansıttığı büyük miktarlardaki libido aracılığıyla, kadının anal savunmalarıyla libido arasında yaşadığı çatışmasını aşmasına yardımcı olur. Kadın ancak o şekilde kadınsı genitalliğini yeniden kazanabilir. "Dolayısıyla kadındaki "kadınsı"; kadınsı cinselliğin hep yeniden fethedilmesi gereken temel çatışma-

sını (inkar etse de, etmese de) aşmasında yatar: *Cinsel organı bozguna uğratılmayı isterken, benliği bundan nefret eder*".[113] Bu noktada Schaeffer "anal" ile "dışkısal" arasında bir ayrım yapar. Benliği örgütleyen "anal" kutupla, dürtüden nefret eden "dışkısal" kutup karşıttırlar. Birincisi dürtüye ilişkin nevrotik bir uzlaşmaya açıkken, ikincisi kesin bir reddedişe karşılık gelir. Nitekim kadın kendisini sevgiliye, dolayısıyla büyük miktarlarda libidoya teslim edebilmesi için anal savunmalarını aşabilmelidir. Buna karşılık benliğin dışkısal kutbu bunu tamamıyla olanaksız kılar.

Benliğin büyük miktarlarda libidoyu karşılayabilmesi ve içe yansıtabilmesi, öznenin edilgen konumuyla doğrudan bağlantılıdır. Schaeffer kadınsıyı bu tür bir dürtüsel çözüme bağlarken, buradaki edilgenliğin kökenine dair bir açıklama getirmez. Oysa bu konumun çocuklukta bir öncülü, dayanağı olmalıdır. Yetişkin öznenin cinsel dürtüyü karşılayabilmesine olanak sağlayan edilgen konumun kökeni, çocuğun bakım sırasında yetişkinin bilinçdışı cinselliğine maruz kalmasında yatar. Çocuğun bedeni ve özellikle erojen bölgeleri; yetişkinle alışverişin gerçekleştiği yerler olduğu ölçüde, ötekinin bilinçdışı mesajlarına tabidir. Çocuk bu gizemli mesajları bir çeviriye tabi tutarak simgeleştirmeye çalışır. Ama bu mesajların hiçbir şekilde simgeleştirilemediği durumlar da söz konusu olabilir. O zaman buluğ çağından itibaren sapkın, psikopatik veya psikotik eyleme geçişler etkilidirler.[114] Bu anlamda öznenin dürtünün itici gücüne vereceği çözümlerin kökeni, yaşamın başlangıcında çocukla yetişkinin karşılaşmasında yatmaktadır. Ama şüphesiz tartışmamız açısından esas olan *edilgenlik;*

[113] Jacqueline Schaeffer (2000), *Le Refus du Féminin*, PUF, Paris, s.19.

[114] Jean Laplanche (2007), "Le Genre, le Sexe, le Sexual", *Sexual*, PUF, Paris, s. 288.

benliğin dürtü karşısındaki edilgenliğidir. Çocuğun kökensel fantezilerdeki, -birincil sahne, baştan çıkarılma, kastrasyon fantezisi, dövülme fantezisi- konumu edilgendir. Dışarıdan kaynaklanmakla beraber, belli bir noktada içselleştirilen cinsel uyarım yoğunluğuyla, çocuğu çaresiz (*hilflösigkeit*) bırakır ve kaygıya yol açar. "Kaygı bebeğin biyolojik savunmasızlığında karşılık bulan ruhsal savunmasızlığının (*désaide psychique*) bir sonucudur".[115] Bu anlamda çocuk ve çocuksuya dair tasarımlar; dürtü karşısındaki çaresizliğe ve nüfuz edilmeye karşılık gelir.

Jacqueline Schaeffer edilgenliği kökensel baştan çıkarılma bağlamında kurgulamasa da, çocuğu anne ve babayla ilişkisinde doğan eşzamanlı cinsel uyarımlarla bağlantılı olarak ele alır. Anımsarsak Freud çocukta cinsel uyarımların kaynaklarını incelerken, bunların erojen bölgelerde doğduğunu ileri sürmekle kalmaz. Aynı zamanda ruhsal süreçlerin ikincil etkileri olarak da ortaya çıktıklarını ileri sürer. Çocuğun ebeveynlerle veya diğer yetişkinlerle ilişkisindeki hemen herşey, onda cinsel uyarımın doğmasına katkıda bulunur. Küçük kızın eşzamanlı cinsel uyarımları karşılayabilme, içe yansıtabilme ve dönüştürme kapasitesi, gelecekteki kadınsılığının habercisidir. Küçük kız babasını eril biri olarak algılar ve ödipal çatışmayı, tıpkı dövülme fantezisinde olduğu gibi, kadınsı mazoşistik bir konumda özümler. Ama kadınsı mazoşizmin, toplumsal düzeyde erkek tarafından şiddet gören, eziyet edilen ve buna katlanmak zorunda kalan ve bunun için boyun eğen bir kadının konumuyla ilgisi yoktur. Kadının kendisine aşkı ve cinsel hazzı yaşatacak olan sevgiliye olan bağı, onu büyük ölçüde kırılgan kılar. Aşk nesnesinin kaybı şiddetli bir depreme,

[115] Sigmund Freud (1926), *Inhibition, Symptôme et Angoisse*, agy., s. 51.

bazen derin bir depresyona veya melankolik bir hale neden olur. Diğer yandan, ne arzu ettiğini bilerek bekleyebilme kapasitesi kadınsı mazoşizmin bir özelliğidir ve kadının hayatla ve zamanla olan ilişkisine damgasını vurur. Küçük kız babasına benzeyen bir erkeğin ona ilerde bir çocuk vereceği vaadiyle büyür. Buluğ çağından itibaren adet görmeyi, göğüslerinin çıkmasını bekler. Daha sonra ise genç bir kadın olarak bir erkek tarafından arzu edilmeyi ve sevgili olarak seçilmeyi ister. Gebe kaldığında da bebeğinin dünyaya gelmesini bekler. Yani bu bekleyişler kadının aşk ve cinsel yaşamının önemli niteliklerinden biridir.

V. Bölüm

GENÇ EŞCİNSEL KIZ VAKASI

Freud Dora vakasıyla büyük benzerlikler gösteren genç eşcinsel kız vakasını, "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları" adlı başlık altında 1920 yılında yayımlar. Yani bu yazı "Bir Çocuk Dövülüyor" metninden bir yıl sonra gün ışığını görür. Freud'un tüm hastalarına takma bir ad vermesine rağmen, bu genç kızı adsız bırakması dikkat çekicidir. Adeta genç kızın eşcinselliği, her türlü gösterenin önüne geçecek kadar anlamlıdır. Aslında Freud'un başlıca klinik vakalarını gözden geçirirsek, Kurt Adam ve Fare Adam'ın da birer ad taşımadıklarını ve bu gösterenlerin hastaları temsil eden semptomlarından hareketle oluşturulduklarını saptarız. Bu doğrultuda genç kız da "genç eşcinsel kız" olarak tanıtılacak ve literatüre geçecektir. Her ne kadar Freud'un adsız bıraktığı hastaları (Kurt Adam, Fare Adam gibi) olsa da, yine de genç kıza bir ad vermemesi rahatsız edicidir. Bunun da eşcinsellik sorunsalına ilişkin dirençlerinden kaynaklandığını ileri sürebiliriz. Viyana'da bir dağ gezintisi sırasında karşılaştığı ve bir, iki saatten fazla kendisiyle konuşmadığı onsekiz yaşındaki kıza Katharina adını verirken, niye genç eşcinsel kızı adsız bırakmıştı? Freud *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* adlı kitabının son bölümünde, analizanlarından bir tanesine Dora adını nasıl verdiğini anlatır.[116] Bu vaka olgusuna bir isim ararken bir tek ad aklına gelmiştir, bu da "Dora"dır. Bu adın kökeni ney-

[116] Sigmund Freud (1901), *Psychopathologie de la Vie Quotidienne*, Almancadan çeviren S. Jankelevitch, Payot, Paris, 1972, s. 259.

di? Dora kız kardeşinin çocuğuna bakan kadının adıydı. Aslında bakıcının adı, Freud'un kızkardeşininki gibi, Rosa'ydı. Fakat bakıcı, evde çalıştığı sürece kendi adından vazgeçmek zorunda kalmıştı ve Dora olarak çağrılmıştı. Freud bakıcının adı ile Dora arasında bir bağlantı kurar. Dora'nın öyküsünde, Bay K. ve Bayan K.'nın yanında çalışan bakıcı analitik tedavinin seyrini etkilemişti. Freud *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde sakar eylemleri tartışırken, hastası Dora'ya verdiği bu adın kökenini incelemesi, aslında takılan adların bir rastlantı olmadığını ve analistin bilinçdışında bir kaynağı olduğunu göstermek içindir. Bu anlamda eşcinsel genç kızı adsız bırakışının, Anna'nın eşcinselliğinin onda yarattığı sıkıntıdan kaynaklandığını düşünebiliriz.

Freud hiçbir nevrotik semptomu ve yakınması olmayan genç eşcinsel kızı hasta olarak tanımlamaz. O da tıpkı Dora gibi babasının zoruyla analize gelmişti ve bu yüzden hiç bir yardım talebinde bulunmamıştı. Ama Freud, Dora ile olmadığı kadar, genç eşcinsel kızın analizine kuşkuyla yaklaşır. Bunun sebebi sadece genç kızın kendi isteğiyle gelmemiş olması değildir. Kızının eşcinselliğini kendi itibarını zedeleyen bir sorun olarak gören baba, Freud'dan bu sorunu iyileştirmesini beklemekteydi. Oysa Freud eşcinsel olan bir insanı karşı cinsiyete ilgi duyan biri haline getirmenin imkansız olduğunu düşünmektedir. Ancak aynı cinsiyetten nesneye olan fiksasyon henüz çok güçlü hale gelmediğinde, yani henüz eşcinsel nesne seçimi sabitlenmediğinde, analitik deneyimin başarılı olma şansı vardır. Ama genç eşcinsel kızla ilgili terapötik sorunlar, Freud'un bu vakaya kuşkuyla yaklaşmasının tek nedeni değildir. Genç eşcinsel kızın analizi, Anna'nın ilk analiziyle (1918-1922) örtüşür. Freud bu sıralarda kızının eşcinsel eğilimleriyle yüzleşmekteydi. Bu doğrultuda Freud'un kadınsı eşcinselli-

ğe yaklaşımındaki dirençleri doğrudan kızı ile bağlantılıydılar. Ama şaşırtıcı olan bu soruna dair kuramsal konumunun hiç de ahlaki olmamasıdır, hatta çok gerçekçidir. Halen günümüzde bile eşcinsel bir özneyi karşı cinsiyete ilgi duyan biri haline getirmeye çalışan veya bunu "organik" bir sorun olarak tanımlayan psikoterapistlerin ve psikiyatrların olduğunu düşünürsek, Freud hep zamanına göre ilerdedir. Eşcinselliğin patolojik bir olgu olmadığını savunur ve bu sonuca çok erkenden varır.

1905 yılında kaleme aldığı *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'den itibaren, cinselliğin örgütlenmesinde ruhsal çiftecinselliğe temel bir rol biçer ve 1915 yılında yaptığı bir eklemede şöyle der: "Psikanalitik araştırmalar, eşcinselleri özel bir kişilik grubu olarak insanlığın kalanından ayırma çabalarına kesinlikle karşıdır. Açıkça sergilenenlerin dışındaki cinsel uyarımları inceleyerek, bütün insanların eşcinsel bir nesne seçimi yapma yetisine sahip olduğunu, aslında bilinçdışında böyle bir seçimin gerçekleştiğini ortaya koymuştur."[117] Gerçekten Freud'un bu görüşlerinin ilericiliği şaşırtıcıdır, bir yüzyıl sonra bile halen inanılmazdır. Fliess'in de yardımıyla keşfettiği çiftecinselliğe dair bir düşüncesini, ona gönderdiği bir mektupta ifade eder. "Artık ben de her cinsel birleşmenin dört bireyi içeren bir olaya karşılık geldiğine alışmaya başladım".[118] Cinsel birleşmede, her bir partnerin bilinçdışında iki arzu nesnesi vardır: kendi annesi ve babası. Bu doğrultuda cinsel birleşme sırasında her biri açısından hem kadınsı, hem erkeksi özdeşleşmeler söz konusudur. Freud çiftecinselliği parlak bir şekilde kurgulayabilirken, genç eşcinsel kızın sorunsalının Anna'nınkini anımsatması, gerek teknik, gerek

[117] Sigmund Freud (1905), "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme", agy., s. 54.

[118] Sigmund Freud (1892-1899), 1 Ağustos 1899 tarihli mektup (no. 113), *La Naissance de la Psychanalyse*, agy., s. 257.

duygusal düzeyde tökezlemesine yol açar. Bir analistte bağışlanmayacak hatalar yapar ve tedaviye üç ay gibi çok kısa bir süreden sonra son vererek, hastasını terk eder. Ama Freud, Freud'dur. Sorunsalı kavramaktaki ustalığı su götürmez bir gerçektir. Kadınsı eşcinselliğin söz konusu olduğu bu vakada, kızın babaya olan aşkı çelişkili gözükür çünkü böyle bir durumda kızın anneye olan bağlılığının ön planda olmasını bekleriz. Freud genç kızın ruhsal dünyasında anneye olan bağlılığın daha yüzeyde olduğunu, buna karşılık babaya duyduğu aşkın daha derinde yattığını ileri sürer. "Kadınlık" metnindeki yaklaşımı, genç eşcinsel kıza dair bu görüşünü destekler niteliktedir. "Analitik deneyim kesinlikle bize kadınsı eşcinselliğin ender olarak veya hiçbir zaman çocuksu erkeksiliğin doğrudan bir devamı olmadığını öğretir. Böyle bir kız için bile babayı bir süreliğine nesne olarak alması ve ödipal duruma girmesi gereklidir. Ama sonrasında, babadan kaynaklanan kaçınılmaz hayal kırıklıklarıyla, erken erkeklik karmaşasına gerilemeye itilir".[119] Genç eşcinsel kız vakasını ele alırsak, hem çocukluğunda, hem de buluğ çağında babasını ödipal nesne olarak almıştı. Ama ergenliğinde babasıyla yaşadığı hayal kırıklığı, onun erkeklik karmaşasına gerilemesine neden olmuştu. Bu doğrultuda genç eşcinsel kız vakası bize buluğ çağından itibaren kadınsılığın akibeti açısından çok önemli bir çalışmayı sunarken, aynı zamanda kadınsılığın yolunun ne denli çetrefil olduğunu da gösterir.

Bu bölümde genç eşcinsel kız vakasına, Freud ve Lacan'ın incelemelerinden hareketle yaklaşırken, Barselona'da psikanalitik bir etkinlikte genç eşcinsel kızın yaşamı üzerine yazılmış bir kitapla karşılaştım. Bu karşılaşma da şaşırtıcıydı. Söz

[119] Sigmund Freud (1932), "Femininity", *The Standard Edition*, agy., s. 130.

konusu Uluslararası Psikanaliz Birliğine ait Kadınlar ve Psikanaliz komitesi (COWAP) bağlamında, İspanyol Psikanaliz Derneği'nin düzenlediği bir etkinlikti. Konu "Kadınsı ve erkeksi" idi. Ines Rieder ve Diana Voigt adlı iki kadın yazar, "Sidonie Csillag" takma adını verdikleri ve artık yaşlanmış olan bu kadınla görüşmüşler ve yaşamını kaleme almışlardı.[120] Kendileri de eşcinsel olan yazarlar böylelikle bir yüzyıl boyunca yaşamış bu kadının yaşam öyküsüyle ve tanıklığıyla yakından ilgilenmişlerdi. Bu yazarlardan bir tanesi Sidonie'nin çok yakın bir arkadaşının torunuydu. On yedi yaşındayken Freud ile yalnızca üç ay süren analizi, genç kızın sorunlarını tam olarak kavramamızı olanaksız kılmaktadır. Oysa Sidonie'nin kendi ağzından naklettiği öyküsü, yaşamını oluşturan kilit parçaları bir araya getirmemizi sağlar ve tam bir gizem teşkil eden aşk yaşamını belli bir yere kadar aydınlatır. Diğer yandan, Yahudi olduğu için II. Dünya Savaşı sırasında Viyana'yı terk ederek dünyanın dört bir yanına savrulan ailesinin ve Sidonie'nin yaşamı da dikkate değerdir. Yazarlar Almanca basılan kitabı Uluslararası Psikanaliz Birliği'ne mensup Viyanalı analistlere sunduklarında, olumlu bir tepkiyle karşılaşmışlardı. Ama analistler kitabın içeriklerini yazarlarla tartışmaktan kaçınmışlar, böylelikle Freud'a olan sadakatlerini yinelemişlerdi. Bu anlamda bu klinik vakayı üç ayrı zamanda, yani Freud, Lacan ve Sidonie'nin bakış açısından ele alacağım. Bu bölümün üçüncü zamanına karşılık gelen Sidonie'nin tanıklığı, bazı yönleriyle Freud'un, hatta Lacan'ın vakayı kurguladığı şeklinden farklıdır ve bu yüzden kitap birçok soruyu da beraberinde getirir.

---

[120] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag. La 'joven homosexual de Freud'*, Almancadan çeviren Martina Polcuch, El Cuenco de Plata, Buenos Aires, 2004.

Birinci zaman: Freud

Genç eşcinsel kız, Katharina ve Dora gibi, Freud ile karşılaştığında on sekiz yaşındaydı. Akıllı, güzel, iyi eğitimli bir genç kızın, kendisinden on yaş büyük bir kadına –üstelik bu kişi sosyete fahişesiydi- tutkuyla bağlanmış olması, ailesini ve özellikle babasını çok tedirgin etmekteydi. Babasının yasaklamaları hiçbir şekilde sevdiği kadınla buluşmasını, onu evinin kapısı önünde veya tramvay duraklarında beklemesini, ona çiçek göndermesini engelleyememekteydi. Bütün bunları da babasına meydan okuyarak gerçekleştirmekteydi. O dönemin Viyana'sında, çok itibarlı ve çok zengin bir aileden gelen bu genç kız çekinmeden sokaklarda sevdiği kadınla birlikte gezerken, herkesin dikkatini çekmekteydi. Bir gün sevdiği kadının eşliğinde gezerken, kaçınılmaz olarak babasıyla karşılaşmıştı. Baba her ikisine öfkeli bir bakış fırlatarak oradan uzaklaşmıştı. Bayan bu kimsenin kızın babası olduğunu öğrenince, bu ilişkinin böyle yürümeyeceğini ve sonlanması gerektiğini belirtmişti. Bunun üzerine genç kız orada bulunan bir köprünün üzerinden kendisini tren yoluna atmıştı. Ciddi sayılabilecek bu intihar girişimini bazı kırıklarla atlatmış ve uzun süre evinde yatmak zorunda kalmıştı. Bayan, intihar girişiminden sonra, genç kızın bağlılığı karşısında yumuşamış ve ona daha iyi davranmaya başlamıştı. Kızın ailesi de bu olayın ardından bu ilişkiye eskisi kadar sertlikle karşı çıkmamaya karar vermişti. Diğer bir deyişle, intihar girişimi genç kıza bazı ikincil kazançlar sağlamıştı. Baba kızına daha yumuşak davranmakla birlikte, onun karşı cinsten birine ilgi duyması gerektiği düşüncesinden vazgeçmemişti. İlk aşamada kızını analize göndermeyi planlamaktaydı. Ama terapötik deneyimin fayda vermemesi durumunda, onu evlendirmeyi düşünmekteydi. Kuşkusuz babanın ısrarla kızının eşcinselliğini görmezden gel-

mesi anlamlıydı. İntihar girişiminden altı ay sonra, ebeveynler Freud'dan kızlarını karşı cinsiyete ilgi duyan biri haline getirmesini talep etmişlerdi. Anımsarsak Dora'nın babası da kızının intihar edeceğine ilişkin tehditlerinden sonra, Freud'dan kızını yola getirmesini istemişti. Her iki kızın analize yönlendirilmelerinin gerisinde yatan bir aile kriziydi. Dora'nın babası kızının Bayan K. ile ilişkisine engel olmaması için, genç eşcinsel kızın babası ise onun bayana olan aşkından vazgeçmesi için Freud'a başvurmuşlardı. Lacan'ın deyimiyle, her iki genç kız açısından bir üçgen söz konusuydu. Baba, kız ve bayandan oluşan üçgende, bayan arzu nesnesiydi. Dora Bayan K.'ya büyük bir hayranlık beslerken, genç eşcinsel kız da bayana tutkuyla bağlıydı. Hatta Freud genç eşcinsel kızın duygularını onun içini kemiren, tüketen bir tutku olarak nitelendirir.

Anne ve babanın; kızlarının eşcinsellik sorununu tedavi etmesini talep etmelerine rağmen, Freud'un bu konudaki tutumu bilimseldir ve ahlakçı olmaktan uzaktır. Hatta analiz talebinin genç kızdan değil de, ebeveynlerden kaynaklanmasının böyle bir çalışma için olumsuz koşullar yarattığını düşünecek kadar da sağduyuludur. Dora vakasından bu yana, Freud epey bir yol katetmiştir. Analitik bir çalışmayı başlatmanın koşulu olan nevrotik çatışmadan eser olmadığını görür. Bu doğrultuda genç kız ruhsal olarak hasta değildir ve kendi halinden yakınmamaktadır. Bu yüzden çatışmasına son vermek ve acı çekmemek için bizzat kendi isteğiyle başvuran bir hastadan farklıdır. Hekim patolojik olarak bir bölünme yaşayan hastanın iyileşmek isteyen tarafıyla işbirliği yapar. Bu da terapötik süreci olumlu olarak etkiler. Eşcinsel kızın bayana olan bağlılığının niteliği Freud'un gözünden kaçmaz ve bunun platonik bir aşktan ibaret olduğunu görür. Bu kadın genç kıza karşı soğuk davranmakta ve elini öpmesinden başka bir şeye

izin vermemekteydi. Hatta her fırsatta genç kıza, kadınlara olan ilgisinden vazgeçmesi gerektiğini de iletmekteydi. Genç kız aşk nesnesiyle ilişkisinde erkeksi konumdaydı. Yani aşık bir erkek gibi alçakgönüllüydü ve aşk nesnesini yüceltmekteydi. Her türlü narsisistik doyumdan vazgeçerek, sevmeye sevilmekten daha fazla önem vermekteydi. Buna karşılık Freud kadınsı narsisizmi nitelendirenin sevmek değil de, sevilmek olduğunu saptar. "Kadınlığa nesne seçimini etkileyen daha gelişmiş bir narsisizm atfetmekteyiz; öyle ki kadında sevilme gereksinmesi sevmek gereksinmesinden daha büyüktür".[121]

Bu "bayan" kimdi? Ebeveynleri, kendi kızlarından on yaş büyük olan bu kadını hafif meşrep biri olarak nitelendirmekteydiler. Evli bir genç kadınla birlikte yaşayan ve onunla yakın ilişkisi olan bu bayanın, aynı zamanda erkeklerle de cinsel ilişkileri vardı. Genç kız ebeveynlerinin bayanla ilgili düşüncelerini yalanlamamakla birlikte, ondan vazgeçmemekte ve hiç bir karşılık beklemeden sevmekteydi. Genç kızın tutkulu bağlılığı kösnül bir boyut taşımamaktaydı. Genç kızın bir kadına ilgi duyması ilk değildi. Bundan önce yaz tatillerinde, sayfiye yerinde tanıdığı kadınlara ilgi duymuştu. Başlangıçta çocuk sahibi kadınlar, yani annesel özellikler taşıyan kadınlar çekici gelmişti. Sonradan anne olmayan kadınlar da dikkatini çekmeye başlamıştı. Bir kadın oyuncuya ilgi duymuş, babasının tüm muhalefetine rağmen onunla vakit geçirmekte ısrar etmişti. Genç kız sevdiği bayanın fahişelik yaptığını öğrenince, ona karşı derin bir acıma duygusuyla bağlanmış ve onu düştüğü bu durumdan kurtarmak istemişti. Genç kızın bu erkeksi konumu, kimi zaman erkeklerin yaptığı belli bir nesne

[121] Sigmund Freud (1932), "La Féminité", *Nouvelles Conférences sur la Psychanalyse*, agy., s. 173.

seçimiyle benzerlik gösterir. Kimi erkekler aşk yaşamında ancak aşağıladıkları nesneyi arzulayabilirler. Kendi eşleri gibi namuslu kadınlar onlara çekici gelmez. Freud "Erkeklerin Yaptığı Özel bir Nesne Seçimi Türü" adlı metninde, şöyle der: "Cinsel anlamda şöyle veya böyle kötü bir ünü bulunan, sadakati ve güvenilirliği kuşkulu olan bir kadın böyle bir etki yaratır. Bu son özellik, flörte kapalı olmayan evli bir kadınla ilgili belli belirsiz bir skandal söylentisinden, bir *yosmanın* veya aşk sanatında usta bir kadının cinsel anlamda açıkça rahat olan yaşam tarzına kadar değişkenlik gösterebilir; ama söz konusu tip erkekler bu tür bir şey olmaksızın yapamaz. Bu ikinci gerekli koşula kabaca "fahişeye duyulan aşk" diyebiliriz".[122] Bu tür erkeklerde sevilen kadını "kurtarma" eğilimi göze çarpar. "Erkek, kadının kendisine ihtiyaç duyduğuna, onsuz ahlaki kontrolünün tamamını kaybedeceğine ve çok geçmeden acınacak bir durıma düşeceğine inanır. Ondan vazgeçmeyerek onu kurtarır."[123]

Erkeklerin tuhaf gözüken böyle bir nesne seçiminin gerisinde yatan, tıpkı diğer erkeklerde olduğu gibi, anneye olan ensestüel bağlılıktır. Öteki erkeklere göre farkı ise anneye olan fiksasyondur. Seçilen nesnenin bir fahişe olması, kültür yaşamında kusursuz ahlaki bir saflığı simgeleyen annenin karşıtıdır. Bir başka erkeğin annenin namusuna söz kondurmasının ne denli ateşli bir çatışmaya, hatta kanlı ve ölümcül olabilecek bir kavgaya yol açabileceğini biliriz. Başka bir erkekten gelen böyle bir "saldırı" karşısında verilen aşırı tepki, aslında erkeğin bilinçdışında annenin namusuna dair

---

[122] Sigmund Freud (1910), "Erkeklerin Yaptığı Özel bir Nesne Seçimi Türü", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 224.

[123] Sigmund Freud (1910), "Erkeklerin Yaptığı Özel bir Nesne Seçimi Türü", agy., s. 226.

duyduğu kuşkuyu işaretlemiş olur. Bilinç düzeyinde anne ile fahişe arasındaki karşıtlık, bilinçdışında bir bölünmeye karşılık gelmez. Annenin erotik yaşamı, oğlunun bilinçdışında özümlenmesi zor olan bir çatışmaya yol açar. Ensestüel fantezilerin yarattığı çatışmayı özümleyebilmek için kadının bir fahişe olarak aşağılanması ve iç dünyadan uzaklaştırılması gerekir. Böylelikle aşk yaşamında sevmekle, arzulamak arasında bir bölünme oluşur. Freud kadın ve erkeklerin aşk yaşamındaki bölünmeye işaret eder: Sevdikleri zaman arzulayamazlar, arzuladıkları zaman da sevemezler. Diğer bir deyişle, şefkatli akımla kösnül akım yeterince buluşamaz, örtüşemez. Buluğ çağında en önemli dönüşümlerden biri de bu iki akımın birleşebilmesidir. "Sadece cinsel nesneye ve cinsel amaca yönelik iki akımın -sevecenlik akımıyla tensel (cinsel) akımıntam olarak birbirine yakınsaması yoluyla normal bir cinsel yaşam mümkün olur. (Sevecenlik akımı, çocukluktaki cinsel filizlenmeden geriye kalan şeylerden oluşur.)".[124]

Freud bu noktada cinsel yaşamda kilit bir soruna işaret eder. Öznenin erotik yaşamını bölünme yaratmadan yaşayabilmesinin koşulu; kadının babaya ve erkek kardeşe, erkeğin de anneye ve kızkardeşe duyduğu ensestüel arzuyla tanışık olması ve bunu aşabilmiş olmasıdır. Erkek cinsel birleşme sırasında, kadına karşı duyduğu saygıyı aşabildiği ölçüde haz alabilir. Kadın çocuğunun annesiyse ve bu konumu onu kendi annesiyle özdeş hale getiriyorsa, o zaman araya ensest engeli girmiş olur. Bu durum erkeğin cinsel birleşme sırasında, "sapkın" fanteziler besleyerek uyarılmasını veya dürtüsellik anlamında ölçüsüzlüğünü olanaksız kılar. Aynı soruna kadının çatışmaları açısından yaklaşırsak, o da sevdiği erkeği, babaya

[124] Sigmund Freud (1905), "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme", agy., s. 122.

veya kardeşe dair ensestüel fantezileri canlandırdığı için arzulayamaz. Ancak fantezisinde kendisini bir fahişe olarak hayal ettiği zaman eşini veya sevgiliyi arzulayabilir. Kendisini fahişe olarak hayal edebilmesi için, fantezisinde bir erkeğin onu aşağıladığını, ona o gözle baktığını düşünebilmesi gerekir. Yani erkek etkin bir konumda nesneyi aşağılayarak arzularken, kadın ise erkek gibi, etkin bir konumda aşağılayarak arzulamaz. Farklı bir denklem karşımıza çıkar. Kadın fantezisinde kendisini bir fahişe olarak erkeğe *aşağılattığı* ölçüde uyarılır. Kendisini bir erkeğe "aşağılatmak" tam anlamıyla edilgen bir hedefi içerir. Aşk yaşamındaki bu çatışmalar, Freud'a cinsel dürtünün doğasındaki birşeyin tam bir doyuma erişmeyi engellediğini düşündürür. Cinselliğin çocukluk ve buluğ çağı gibi iki zamanlı oluşu ve araya gizil dönemi nitelendiren bastırmanın girmesi, yetişkinin aşk yaşamını etkiler. Çocuklukta ödipal nesneye ilişkin ensestüel dürtülerin bastırılması nedeniyle, buluğ çağından itibaren cinsel nesne her zaman bir ikame nesnesidir. Bu da tam bir cinsel doyuma erişmeyi imkansız kılar.

Genç eşcinsel kızın, bazı erkeklerin nesne seçiminde olduğu gibi, sosyetik bir fahişeye arzu duyması oldukça şaşırtıcıydı. Genç kız sevdiği bayanla dolaşırken, özellikle babasına meydan okumaktaydı. Buluğ çağına girdiği yıllarda çocuk sahibi kadınlara ilgi duyması, babaya olan tutkusunu ve ondaki bilinçdışı çocuk isteğini yansıtıyordu. Ama on altı yaşındayken annenin bir çocuk doğurması babaya dair derin bir hayal kırıklığını yaşatmış ve anneye de nefret duymasına neden olmuştu. Sadece anneye nefret duymakla kalmamıştı. Annenin yeniden bir çocuk doğurması, babayla cinsel ilişkisinin kanıtıydı. Bu da anneyi genç kızın bilinçdışında fahişeye dönüştürmüştü. Bu durumda hem babadan, hem de anneden

kaynaklanan çifte bir aldatılma söz konusuydu. Baba çocuğu kızına değil, anneye vermişti. Diğer yandan, genç kız çocukluğundan beri annenin erkek çocuklarını tercih ettiğine tanık olmuştu. Anne hemcinsi olarak kızına ilgi ve sevgi göstermemiş, her fırsatta onunla şiddetli bir rekabete girmişti. Genç eşcinsel kızın babaya olan tutkusundan, anne ikamesi olan bir kadına aynı tutkuyla yer değiştirmesi, kadınsı cinsel gelişimde çiftecinsellik sorunsalının karmaşıklığını ortaya koyar. Buluğ çağından itibaren babasına duyduğu ensestüel aşk, bilinçdışında bir çocuk sahibi olma isteğini uyandırmıştı. Tam da bu ensestüel fantezinin genç kızın ruhsallığına egemen olduğu bir dönemde, annenin gebe kalarak bir çocuk doğurmuş olması babaya dair büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Böylelikle kadınsı konumu babasıyla yaşadığı hayal kırıklığı sonucunda, tersine çevrilmişti.[125] Genç kız babadan ve tüm erkeklerden uzaklaşarak, kadınsılığını reddetmişti. Bu durum onu eşcinsel nesne seçimine yöneltmekle kalmamış, aynı zamanda sosyetik bir fahişeye bağlanmasına da neden olmuştu. Bu seçimi de erkeksi bir konumdan hareketle, yani babayla özdeşleşerek gerçekleştirmişti. Bu bayan hem anne nesnesinin ikamesiydi, hem de uzun boylu silueti, sert güzelliği, çok ince olmayan tavrıyla, genç kızın büyük ağabeyini andırmaktaydı. Genç kızın seçtiği nesne hem eşcinsel eğilimleri, hem de karşı cinsiyete duyduğu eğilimleri birleştirmekteydi. Evli bir kadınla birlikte yaşayan bu bayan, her iki cinsiyete ilgi duyan biriydi.

Hemcinsinden birini kendisine aşk nesnesi olarak seçen ve onun karşısında erkeksi konumda yer alan genç kızın bağlılığını nasıl açıklayabiliriz? Bu kızın üç erkek kardeşi vardı. Anne oğullarına karşı çok şefkatliyken, kızına özellikle sert

[125] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy., s. 105.

davranmaktaydı. Genç kızın çocukluğundan beri annenin şefkatine gereksinme duyduğu kesindi. Halen gençliğini muhafaza eden anne açısından, bir hayli güzel olan kızı rekabet nesnesiydi. Dolayısıyla babadan uzak tutulması gerekmekteydi. Üç erkek kardeşten en küçüğü, genç kız analize başladığında üç yaşındaydı. Bu kardeşin doğumu genç kızın ergenlik yıllarına rastgelmiş ve onda ruhsal bir fırtınaya yol açmıştı. Genç kız çocukluğunda normal ödipal bir ilişki yaşamıştı. Buluğ çağında ensestüel dürtülerin yeniden canlandığı bir dönemde, babasına benzeyen bir erkek çocuğa sahip olma arzusu duymuştu. Bu doğrultuda on üç, on dört yaşlarındayken parkta karşılaştığı küçük bir erkek çocuğuna bağlanmış, ebeveynleriyle dostluk kurmuştu. Diğer bir deyişle, bu dönemde libidosu kadınsı ve annesel bir konuma erişmişti. Ama on altı yaşındayken annenin gebe kalarak üçüncü erkek çocuğunu doğurmasıyla, aile dostları haline gelen küçük çocuktan uzaklaşmış, ona kayıtsız kalmıştı. Bu dönemden itibaren bir çocuk sahibi olan kadınlar ilgi nesnesi haline gelmişlerdi. Sonrasında bundan da vazgeçerek hiç annelik özelliği taşımayan, üstelik toplumda anneliğin taşıdığı ideal değerlerin tam karşıtını temsil eden kadınlara, yani fahişelere yönelmişti.

Burada şaşırtıcı olan genç kızın kendisine hiç şefkat göstermemiş anne nesnesine gerilemiş olmasıydı. Çocukluğundan beri annesine olan duyguları çiftedeğerliydi ve bilinçdışında kendisine rakip olan annesinden nefret etmekteydi. Annenin, genç kızın ergenlik yıllarında bir çocuk sahibi olması, ona rekabet nesnesinin ezici üstünlüğünü hatırlatmış ve kadınsılık alanını anneye bırakmasına yol açmıştı. Freud genç kızın anne nesnesine gerilemesine parlak bir açıklama getirir. Genç kız rekabet nesnesi anneye duyduğu nefreti; ona olan eski aşkını yeniden canlandırarak, telafi etmeye çalışmıştı. Gerçekten

Freud'un bu yorumu olmaksızın, babasına çok düşkün olan genç kızın anne nesnesine niçin gerilediğini anlamak olanaksızdır. Metine düştüğü bir notta, öznede eşcinsel nesne seçiminin kimi zaman aynı cinsiyetten ebeveynle olan rekabetten kaçınmanın sonucunda ortaya çıktığını ileri sürer. Bu durum her iki cinsiyet açısından geçerlidir. Ama kızın durumunda özellikle anneyi narsisistik anlamda kaybetmek, aşkından yoksun kalmak, göze alınamayacak kadar tehlikelidir. Genç eşcinsel kızın anneyle olan rekabetinden ve dolayısıyla kadınsılığından vazgeçmiş olması, babaya olan aşkını göz ardı etmek anlamına gelmez. Nitekim genç eşcinsel kızın uğradığı hayal kırıklığının şiddeti, babaya olan aşkıyla orantılıydı. Ama babaya dair hayal kırıklığı, daha erken bir bağa ilişkin hayal kırıklığını tekrarlamaktaydı. Ödipal karmaşanın çözümü, kızın ensest yasağı doğrultusunda arzu nesnesinden vazgeçmesini gerektirirken, ona ilerisi için bir vaat bırakır. İlerde arzu nesnesinin ikamesi olan birini seçebilecektir. Ama kız açısından kadınsı konuma sahip çıkabilmenin bedeli, kadınsılık için mücadele etmek ve anneyle rekabetten kaçınmamaktır. Oysa genç eşcinsel kızın durumunda, annenin narsisistik özellikleri ve kızına duygusal uzaklığı, bu rekabeti güçleştirmekteydi. Ama şüphesiz en büyük çatışma kaynağı, kendisinin sahip olamadığı bebeği annenin doğurabilmiş olmasından dolayı ona duyduğu nefretti.

Genç eşcinsel kızın kadınsılığından vazgeçmiş olması, kadınsılığı taşımanın ne denli kırılgan bir süreç olduğunu gösterir. Dominique Guyomard'a göre kızda rekabet sorunu; "kadınsı risk" olarak nitelendirdiği ve anneyle özdeşleşme süre-

cine dair tehlikeleri içerir.[126] Penisin görsel olarak algılanabilirliği, erkek çocuğun beden imgesini biçimlendirir ve ona belirgin bir kimlik duygusu sağlar. Oysa kızın kendisini bilebilmesi ve tanıyabilmesi için ebeveynlerin bakışına gereksinim duyar. Dolayısıyla kızın kendi kimliğini oluşturma süreci belirsizdir. Anne hemcinsi olan kızını tanıyabilmeli, sevebilmelidir. Ama aynı zamanda kızının kendisinden farklı oluşunu tanıyabilme, kendisine benzetmeye kalkışmamalıdır. Anne kendi narsisistik gereksinmeleri doğrultusunda, kızını kendisiyle "aynı" olmaya itebilir. En iyi koşullarda bile kızın önünde duran ve kaçınılmaz olan sınav; anneden ayrışabilmektir. Diğer yandan, baba da kendi annesiyle özdeşleşmelerinin biçimlendirdiği kadını yönüyle, kızındaki kadınsılığı görebilmeli ve beğenebilmelidir. Anne ile babanın kendi kızlarındaki kadınsılığı tanıyabilmeleri, onların birbirlerine bir çift olarak duydukları aşk ve arzu zemini üzerine kurulur. Babanın duygusal, şefkatli, anaç yanı, erilliğiyle bütünleşebildiğinde, erkeksi yönü kızı için tehdit edici olmaz. Eşcinsel kızın annesi açısından bakarsak, kızının hemcinsi olması bir coşku kaynağı oluşturmamıştı. Genç kız çocukluğundan beri annesi tarafından reddedildiğini hissetmişti. Buluğ çağına girdiğinde ise annesi tarafından rekabet nesnesi olarak algılanarak, babadan uzak tutulmuştu. Böylelikle genç kız kendisindeki kadınsılığı tanıyabilecek babanın bakışından da yoksun kalmıştı. Genç kızın anneyle olan ilişkisinin narsisistik anlamda sağlam ve güvenilir olmaması, ödipal rekabeti büsbütün tehdit edici hale getirmişti. Ve bu noktada anneyi kaybetmeyi göze alamamıştı. Nitekim intihar girişimi de bayanın ilişkiyi sonlandırmak iste-

[126] Dominique Guyomard (2010), *L'effet-mère. L'entre mere et fille. Du lien à la relation*, PUF, Paris, s. 123.

diği noktada gerçekleşmişti. Diğer bir deyişle, nesneyi kaybetmeye dair tehdit, genç kızın kendisini bir köprüden aşağıya, demiryoluna atmasına yol açmıştı. Kızın anneyle ödipal karmaşa düzeyinde rekabete girebilmesi için, birincil nesneyle kurduğu bağın yeterince sağlam, tutarlı ve güvenilir olması gereklidir. Bu anlamda "kadınsı risk" tam da nesnenin aşkını kaybetmeye ilişkin kaygı veya tehdide karşılık gelir. Genç kız sevdiği kadını kaybetme tehlikesiyle yüz yüze geldiğinde; kendisini öldürmek istemişti. Bu eylem babaya yönelik "histerik" bir tehdit değildi, tam tersine ciddiydi. Freud her intihar girişiminin gerisinde yatan isteğin gizemine dair parlak bir açıklamada bulunur. İntihar eden kişinin; özdeşleştiği bir başkasını aynı anda öldürmeden, kendisini öldürecek ruhsal enerjiyi bulamadığını ileri sürer. Kişinin kendisine yönelttiği yıkıcılık, aslında ötekine dair öldürme isteğinin kendisine döndürülmesinden başka bir şey değildir. Genç kız bilinçdışında her iki ebeveyne karşı farklı nedenlerden dolayı nefret beslemekteydi. Baba kızının aşkına karşılık vermemiş, anne ise onun erişemediği çocuğa sahip olmuştu. Genç kızın burada anneye dair yaşadığı derin çatışmayı bir adım ötesine götürebiliriz. Anne sadece ödipal rekabet nesnesi olarak nefret kaynağı oluşturmamaktaydı. Üçüncü kez bir erkek çocuk doğurarak, genç kıza çocukluğunda yaşatmış olduğu narsisistik incinmeyi yeniden yaşatmıştı. Kız olarak dünyaya gelmesi, anne için doyurucu olmamıştı.

Freud bir intihar eylemi veya girişiminde, öznenin içsel nesnelerle olan ilişkisine dikkatimizi çekmiş olur. Genç kız bilinçdışında çocuk doğurduğu için ölmesini istediği ve nefret ettiği anneyle özdeşleşerek, yıkıcılığı kendisine döndürmüştü. Ama bu sadece kendini cezalandırma değildi. Aynı zamanda bu eylemde yatan cinsel arzuya dair bir şeye de işaret etmekteydi.

Freud metine eklediği bir dipnotunda, Almancada *niederkommen* sözcüğünün hem yükseklikten düşme, hem de doğurma anlamı taşıdığını belirtir. Birçok intihar girişiminin gerisinde yatan cinsel arzudur. Örneğin, kendini zehirleme eyleminin karşılığı, gebe kalma isteğidir. Suda boğulma ise doğurma isteğine gönderme yapar.[127] Genç kız babasından armağan olarak karşılamak istediği çocuğa dair fantezisinin yok edilmesiyle, kendisini reddedilmiş hissetmiş ve bir çökme yaşamıştı. Nitekim Freud'la olan kısa analizinde getirdiği rüyalar, genç kızın doğurma arzusunu açığa vurmaktaydılar. Rüyaları bir erkek tarafından sevilme, evlenme ve çocuk sahibi olma arzusuna karşılık gelmekteydiler. Bu anlamda kadınsılığa ilişkin bir vaadi taşımaktaydılar ama Freud açısından bunlar inandırıcı olmamıştı. Genç kızın babasını kandırdığı gibi, kendisini kandırdığını düşünmüştü. Tabii bu da Freud'un yoğun bir şekilde devreye giren karşı aktarımından başka birşey değildi.

Genç kızın babasına ilişkin olumsuz duygularını dile getirirken, annesi hakkında ketum davranması Freud'un dikkatinden kaçmamıştı. Kuşkusuz bu sessizliğin altında yatan, anneye duyduğu nefretti. Genç kız babasıyla yaşadığı hayal kırıklığı sonucunda ondan uzaklaşmış ve anneyi aşk nesnesi olarak almıştı. Çiftedeğerli duygularla bağlı olduğu annesine olan düşmanlığını bastırarak, daha doğrusu bu olumsuz duygusunu aşırı bir şekilde telafi ederek, ona olan eski aşkını canlandırmıştı. Ama aşkı annede karşılık bulamayacağı için, onun ikamesi bir kadına yer değiştirmişti. Nitekim Freud da genç kızın anneye öfke beslemesi gerekirken, şefkat ve tutkusunu anne-

---

[127] Sigmund Freud (1920), "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları", *Olgu Öyküleri II*, İngilizceden çeviren Ayhan Eğrilmez, Payel, İstanbul, 1996, s. 336.

nin ikamesi bir nesneye yöneltmiş olmasının gizemini kolay kolay çözemez. Genç kız eşcinsel konumu seçerek, erkeklerin ilgisini çekmekten hoşlanan anneyle rekabetinden vazgeçmiş ve kadınsılık alanını ona bırakmıştı. Böylelikle eşcinsel konumu çifte işlev görmekteydi: Hem anneyle olan rekabetten geri çekilerek erkekleri ona bırakmak, hem de kendisini hayal kırıklığına uğratmış babadan intikam almak. Baba da kızının bu amacını sezinleyerek büsbütün öfkelenmekteydi. Oysa bu konuda anne eşinden farklı bir tutum sergilemekteydi. Başlangıçta fazla dikkati çekmeme koşuluyla, kızının eşcinsel ilişkisine karşı hoşgörülü olmuştu. Böylelikle çok güzel olan kızı onun için rekabet kaynağı olmaktan çıkacaktı. Ama kızı herkesin gözü önünde bayanla olan ilişkisini ısrarla sergilemeye başladığında, çok rahatsız olmuştu.

Freud herkesin yaşamında erkeksilikle kadınsılık arasındaki salınımların olağan olduğunu belirtir. "Libido tümümüzde yaşam boyunca normal olarak erkek ve dişi nesneler arasında gider gelir, bekar evlendiğinde erkek arkadaşlarından vazgeçer ve evli yaşam tadını yitirdiğinde kulüp yaşamına geri döner. Gelgitin sonlanışı temelli ve kesin olduğunda, doğal olarak bu ya da diğer tarafı kesinlikle yeğleyen ve belki de nesne seçimini kendi yönüne çevirmek için yalnızca uygun anı beklemiş olan özel etkenin varlığından kuşkulanırız."[128] Özellikle buluğ çağını izleyen ilk yıllarda, eşcinsel eğilimler, dostluklar olağandır. Nitekim genç kız da öğrencilik yıllarında, annenin ikamesi olan son derece sert bir kadın öğretmene aşık olmuştu. "Bu yüzden libidosu çok erken yaşlarından beri iki akımda akmaktaydı, yüzeyde olanı tereddüt etmeksizin eşcin-

[128] Sigmund Freud (1920), "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları", agy., s. 332.

sel olarak adlandırabileceğimiz akım idi. Bu sonraki akım olasılıkla annesine çocuksu bir saplanmanın doğrudan ve değişikliğe uğramamış sürdürümüydü. Belki de burada aktarılan çözümlemenin aslında açığa çıkardığı şey, libidonun daha derin heteroseksüel akımının da uygun bir fırsatta açık eşcinsel akıma çevrildiği işlemden başka birşey değildir."[129] Genç eşcinsel kızın ruhsal dünyasında en derin katman heteroseksüel akıma karşılık gelmekteydi. Babasına olan ödipal bağ, anneyle rekabetten kaçındığı ölçüde bastırılmıştı. Buluğ çağından sonra babasından arzuladığı bebeği annesinin doğurmuş olmasıyla narsisistik bir incinme yaşamış ve ödipal nesneden uzaklaşmıştı. Böylelikle heteroseksüel akım tersine çevrilmişti. Lacan'a göre, babaya ilişkin yaşadığı hayal kırıklığının sonucu olarak, genç kızın kadınsı konumu tersine çevrilmekle kalmamış, aynı zamanda babayla özdeşleşme devreye girmişti. "Arzu nesnesine dair bir hayal kırıklığının, (öznel, E.A.) konumun tamamıyla tersine çevrilmesiyle ifade bulan vakalardan biridir -özne bu nesneyle özdeşleşir-, bu da Freud'un bir dipnotunda eklemlediği gibi, narsisizme gerilemeye karşılık gelir".[130] Freud'un metinde düştüğü dipnotu gözden geçirmekte yarar vardır. "Bir aşk ilişkisinin, seven kişinin sevilen nesne ile özdeşleşmesi sürecinin narsisizme bir tür gerileme ile eşdeğer olan bir işlem aracılığıyla sonlanması hiç de seyrek değildir. Bu başarıldıktan sonra libidoyu daha önceki seçimine ters bir cinsiyetin üyesine yöneltmek için yeni bir nesne seçimi yapmak kolaylaşır".[131] Ama genç kızın

---

[129] Sigmund Freud (1920), "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları", agy., s. 343.

[130] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy., s. 105.

[131] Sigmund Freud (1920), "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları", agy., s. 332.

arzu nesnesi olarak bayanı seçmesi, çocukluktaki erkeklik karmaşasının kesintisiz bir devamı değildi. Bir süreliğine baba ödipal nesnesi olmuştu. Fakat aşk nesnesine ilişkin hayal kırıklığıyla kadınsılığını bastırmış, babayla özdeşleşerek erkeksi konuma geçmişti. Böylelikle sevilen babanın sevdiği nesneyi (anneyi), daha doğrusu sevilen nesnenin ikamesi olan bayanı seçmişti.

Freud "Kadın Cinselliği" adlı metninde, kastrasyon karmaşasının sonuçlarını kabul etmenin her kız için kaçınılmaz olarak bir bölünme yarattığını ileri sürer. Bu, kastrasyonu kabullenmekle, buna karşı çıkmak (bu karşı çıkma aynı zamanda kültürde erkeğe verilen değere karşı da isyan etmektir) arasındaki bölünmedir. Bundan dolayı kastrasyon karmaşasının özümlenmesi üç farklı yol izler. Birincisinde kız çocuğu tümüyle kendi fallik etkinliğinden ve cinselliğinden vazgeçer. İkincisinde ise kız inatla bir gün penise sahip olacağı umudu ve inancını uzun süre devam ettirir. "Bu umut onun yaşam amacı olur; ve sık sık, her şeye rağmen bir erkek olma fantezisi uzun süre boyunca şekillendirici bir etken olarak varlığını korur".[132] Bu alıntıyı yorumlamak gerekirse, erkeklik karmaşasının bir gün kaçınılmaz olarak bastırılacağı sonucuna varırız. Çocukluk dönemindeki erkeklik karmaşası sonradan belirgin bir eşcinsel nesne seçimine yol açabilir ama her ikisi arasında bir süreklilik yoktur. İkisi arasında yer alan; babanın bir süreliğine kızın ödipal nesnesi oluşudur. Diğer bir deyişle, çocuksu erkeksiliğin bastırılmasından sonra kız bir süreliğine babaya ilişkin kadınsı konumdadır. Bu noktada kızda çiftecinselliğin ne denli önemli bir yer tuttuğunu ve ne ölçüde erkeksilikle

[132] Sigmund Freud (1931), "Kadın Cinselliği", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 364.

kadınsılık arasında salınabileceğini görebiliriz. Kastrasyon karmaşasının özümlenilmesi sonucunda oluşan kadınsı konum ise en zorlu yoldur. Küçük kız anneden babaya yer değiştirdiğinde, Freud bunun basit bir değişimden çok, gerçek bir dönüşüm olduğunu vurgular. Bu dönüşüme neden olan; anneye ilişkin etkin, erkeksi cinsel itkilerdeki azalma, edilgen cinsel itkilerdeki artıştır. Böylelikle babaya geçişi sağlayan edilgen cinsel itkilerdir. Ama bunun için de "tarihöncesi" dönemdeki anneye, yani erken evredeki anneye olan bağ sağlam ve güvenilir bir narsisistik zemine dayanmalıdır. Bu böyle olmadığı takdirde, kız çocuğunun nesneyi kaybetme kaygısından dolayı ayrışamamış olduğu anneden, babaya yer değiştirmesi imkansızdır. "Burada anneye yönelik Odipus öncesi bağlılığın kalıntılarıyla kısıtlanmadığı ölçüde kadınlığa giden yol açılmış olur".[133]

Genç eşcinsel kızın kadınsı fantezileri

Genç eşcinsel kızın belirgin eşcinsel seçiminin gerisinde yatan bastırılmış kadınsılığından söz etmek mümkündür. Fakat Freud analiz sırasında genç kızın rüyalar aracılığıyla sahnelediği kadınsı arzularını inandırıcı bulmaz. Analitik çalışmada bir ilerleme kaydedilememesini, onun duygusal uzaklığına bağlar. Genç kız analize direnç göstermez ama bu çalışma duygusal dünyasında bir değişime neden olmaz. Freud bir gün kuramla ilgili bir yönü genç kıza ilettiğinde, o da "Bu çok ilginç!" diye yanıtlar. Genç kızın yanıtı adeta bir müzede gezinirken, sergilenen nesneler karşısında kayıtsız kalan birinin tepkisini andırmaktaydı. Genç kız sanki kendisinden değil de, başkasından söz edilmekte olduğu izlenimini vermekteydi.

---

[133] Sigmund Freud (1931), "Kadın Cinselliği", agy., s. 375.

Kuşkusuz analiz için bir talebi olmayan genç kızın tutumu tutarlıydı. Freud'un genç kızın analize olan kayıtsızlığıyla ilgili algısı herhalde doğruydu. Ama bir hastanın da kuramsal bir açıklama karşısında, böyle bir tepki vermesi mümkündür. Diğer yandan, Freud önyargılarından dolayı analitik süreci dönüştürebilecek anları, özellikle genç kızın rüyalarını gerektiği gibi yorumlayamaz. Genç kızın babası tarafından hayal kırıklığına uğratıldığı andan itibaren, erkeklere yönelik düşmanca tutumunun aktarımı belirlediğini düşünür. Genç kızın tüm hastalar gibi hekime çocuksu bir ilişkiyi aktardığını bilmekle birlikte, bu konudaki tutumu ikircikliidir, çelişkilidir. Genç kızın babasına karşı duyduğu gizil düşmanlığı kendisine aktardığını düşünürken, bir başka yerde onda aktarıma benzer birşeyin oluşmadığını ileri sürer. Olumsuz aktarımı kavradığını düşündüğü noktada da genç kızın analizine son verir. Farklı zamanlarda anne ile babası tarafından reddedildiğini yaşantılamış genç kız, bu kez Freud tarafından terkedilmiş olur. Genç kıza, ilerde yeniden analize girmeye karar verdiği durumda, -sanki analizden gitmeye karar veren genç kızdır- bir kadın analist önermesi de ayrıca anlamlıdır. Bu, Freud'un annesel ve kadınsı öğelerin analiste aktarıldığı durumu kavramaktaki güçlüklerinin itirafıdır. Ama güçlükleri sadece annesele dair değildir. Freud çok güzel ve zeki olan bu genç kızın tavrını baştan çıkarıcı bulur. Bu tavır karşısında ne yapacağını bilemez ve analitik sahneyi terkeder.

Freud analizde bir tek kere olumlu aktarım olarak nitelendirebileceği bir olayın yer aldığını ileri sürer. Bu da genç kızın babasına duyduğu tutkulu aşkın analizde yeniden canlanmasıydı. Analizin başlamasından kısa bir süre sonra, genç kız Freud'a bir kaç rüyasını anlatmıştı. Bunlar bir erkek tarafından sevilmeye, çocuk sahibi olmaya duyulan özlemin sahne-

lenmesine karşılık gelmekteydiler. Ama Freud genç kızın rüyalar aracılığıyla ifade bulan arzusunu sorgular çünkü bu arzu bilinçli söylemiyle çelişmekteydi. Freud deneyimli veya sadece sağduyulu bir analistin hiç yapmayacağı hataları işler. Genç kızın rüyadaki evlenmeye ve çocuk doğurmaya ilişkin arzusunun analisti kandırmaya, onu baştan çıkarmaya yönelik olduğunu düşünür. Acaba bilinçdışı gerçekten yalan söyleyebilir mi? Analizan kendi bilinçdışını istediği şekilde yönlendirebilir, kontrol edebilir mi? Freud'un bu noktada vardığı sonuç psikanalitik kuram açısından olanaksızdır. Aslında Freud'un direncinin gerisinde yatan; kadınsı eşcinselliği kavramaya dair güçlüğüdür. Bunu da 1923'de Dora vakasına eklediği dipnotunda dile getirmişti. Nitekim Freud eşcinsel kızın analizini bu tarihten üç yıl önce gerçekleştirmişti. Genç kız, Freud'a babasının baskılarından kurtulmak için evlenebileceğini ama eşcinsel eğilimlerinden hiçbir şekilde vazgeçmeyeceğini ifade etmişti. Sevdiği kadınla ilişkisini devam ettirirken, bir erkekle de birlikte olabileceğini belirtmişti. Genç kızın bu sözleriyle kendisine meydan okuduğunu düşünen Freud, bu çelişkilerle başa çıkamaz. Bir gün genç kıza rüyalarının inandırıcılıktan uzak ve sahte olduklarını, asıl niyetinin, babası gibi, kendisini de kandırmak olduğunu iletir. Freud'un buradaki karşı aktarımı dikkat çekicidir. Hastanın aktarımına dair bir yorum yapmaktan ziyade, karşı aktarımsal süreçlerini acemice yansıtan bir analist gibidir. Freud genç kızın rüyalarının baştan çıkarıcı olduklarını, böylelikle onun ilgisini çekmek istediğini ve ardından onu hayal kırıklığına uğratmayı hedeflediğini düşünmekteydi. İlginç bir şekilde Freud'un fantezisinde, kadınsı yöntemlerle analisti büyüleyip tuzağa düşürmeyi hedefleyen şeytani bir dişi vardı. Üstelik bu dişinin aynı zamanda başka bir kadına aşk beslemesi, Freud'u büsbütün şaşkına

çeviren bir durumdu. Freud'un kaygısı şeytani bulduğu kadınsı bir güç tarafından büyülenip cezbedilmekti. Bu kaygısı tam da onda kadınsının reddinden kaynaklanmaktaydı. Aslında genç eşcinsel kızın aşk yaşamını kavramanın, hele onun üzerinde yazılmış kitabı okuduktan sonra, ne denli karmaşık olduğunu görürüz. Freud ile çok kısa süren analizini izleyen yıllarda kitabı vasıtasıyla tanık olduğumuz bir başka zorluk, genç kızın umutsuzca bir erkeğe aşık olması ve onun aşkını kaybetmenin yasıyla intihar girişiminde bulunmuş olmasından kaynaklanıyordu. Genç eşcinsel kız hem bir kadını, hem de bir erkeği mi sevebiliyordu?

Rüyaların bilinçdışına giden kral yol olduğunu iddia eden Freud, genç kızın rüyalarını tam ters yönde yorumlar ve onları sahte bulur. Bunu da böyle algıladığı için analistlerin eleştirisine ve tepkisine maruz kalacağının bilincindedir. Ruhsal yaşamın gerçek çekirdeği olan bilinçdışı da yalan söyleyebilirse, o zaman analizde neye dayanarak yorum yapabiliriz? Freud genç kızın rüyasında sahnelenen evlenme ve çocuk sahibi olma arzusunu, kendisini yanılgıya uğratma amacı taşıyan bilinçöncesi bir arzu olarak nitelendirir. Oysa Freud *Düşlerin Yorumu*'nda, rüyanın oluşumunda bilinçöncesi arzunun yeterli güce sahip olmadığını ve rüyaya dürtüsel gücü kazandıranın bilinçdışı arzu olduğunu iddia eder. Rüya oluşumu gerek bilinçöncesi sistemin, gerek bilinçdışı sistemin devreye girmesini gerektirir. Rüya; bilinçöncesi sisteme bağlı olan rüya düşüncelerinin ağında oluşur. Ama gündüz karşılanamayan bilinçöncesi arzu rüyayı oluşturmaya yeterli değildir. Nitekim rüyanın itici gücü, Freud'un "kapitalist" olarak adlandırdığı bilinçdışı arzudur. Genç kızda bilinçöncesi bir arzu olan babayı yanılgıya uğratma, aslında "babaya kendini beğendirmek" gibi bilinçdışı bir arzunun bastırılmasından doğmuştu ve

rüya sayesinde ikisi birbirine bağlanabilmişti. Burada şaşırtıcı olan; Freud'un bu iki farklı düzlemdeki arzular arasındaki bağlantıyı kurabilmesine rağmen, yine de aktarım konusunda tereddüt içinde olmasıydı. Lacan her rüyada dürtüsel itici gücü sağlayan bilinçdışı arzunun yanı sıra, analist-analizan ilişkisine bağlı olarak bilinçöncesi bir arzunun da etkili olduğunu ileri sürer ve analitik ilişkinin imgesel yönüne dikkatimizi çeker. Analizan rüyasını analizde anlatırken, aslında imgesel dünyasında canlandırdığı birine hitap etmektedir. Yani rüyayı anlatırken kaçınılmaz olarak söylemi aktarımın çemberinden geçer. Bu yüzden hiçbir analizan rüyasını tek başına, yani analitik ilişkinin dışında deşifre edemez. Analiz sırasında oluşan rüyalar her zaman analiste yöneliktirler. Analizan analisti için rüya görür veya tam tersine rüyalarını hatırlayamayarak, analistine onları sunmayı, vermeyi reddeder.

Lacan genç eşcinsel kızın rüyasındaki evlenme ve çocuk sahibi olma isteğini sorgulayan Freud'un güçlüğünün, aslında aktarımı tam anlamıyla kavrayamamış olmasından kaynaklandığını ileri sürer. Ama Freud'un hatasını aktarıma egemen olamamasına bağlarken, karşı aktarımının payını önemsemez. Karşı aktarım terimini analistin önyargıları olarak tanımlayan Lacan, analiz tekniğine bu kavramı dahil etmez. Lacancı kuramda karşı aktarım üzerinde odaklanmak; analistle analizan ilişkisini, tıpkı bir ayna ilişkisinde olduğu gibi, her iki partnerin benlikleri açısından analiz etmek, dolayısıyla imgesel düzlemi vurgulamak anlamına gelir. Lacan'ın kuramının geçirdiği evreleri gözden geçirirsek, ilk aşamada simgesel düzlemin analizin merkezinde yattığını görürüz. Lacan bu doğrultuda 1950'lerde, dil ve sözcüğün analizdeki işlevini tanımlar. Bu yıllarda analizi öznenin kendi tarihini yeniden yazma süreci olarak, yani simgesel düzlemde kavramlaştırır. Diğer bir deyişle,

analizan imgeseli simgeleştirmelidir. Buna karşılık 1959-1960 yılında verdiği *Psikanaliz Etiği* adlı seminerinde, ruhsal işleyişin görünmez nedeni olan birincil süreçlerin başlıca özelliğinin dilsiz olduklarını ileri sürer.[134] Fransızcada *réel* terimi, - biz bunu Türkçede "gerçek" sözcüğü ile çeviriyoruz ki bu tam bir karşılığı değildir-, aslında simgedışı olana karşılık gelir. Bu anlamda tüm analiz çalışması bu noktadan itibaren simgeselin dışında kalanı simgeleştirme çabasından geçer. Lacancı kuramda karşı aktarımın tamamıyla analiz tekniğinin dışında bırakılması bir sorun oluşturur. Ama aktarıma dair bakışı, tartışmalara değerli bir katkıda bulunur. Günümüzde analitik yorum tarzlarına ilişkin tartışmalarda; "aktarımın analizi" (*analyse du transfert)* ile "aktarım içinde analiz" *(analyse dans le transfert)* arasında bir ayrımın yapıldığını biliyoruz. "Aktarımın analizi" özellikle her iki partnerin benlik süreçleri açısından gerçekleştirilen ve imgesel düzlemi ön plana çıkaran yorumları içerir. Buna karşılık "aktarımın içinde" yapılan yorumlar ise bir geçiş alanında (Winnicott) konumlanırlar ve simgeseli oluşturmaya yöneliktirler. Antonino Ferro'nun "doymuş yorumlar" ile "doymamış yorumlar" arasındaki ayrımı da benzer bir vurguya işaret eder. Antonino Ferro daha dolaysız olan "doymuş" yorumlar yerine, bir geçiş ve oyun alanını inşa etmeye yönelik "doymamış" yorumları tercih eder. Bu geçiş ve oyun alanını inşa etme süreci, ocağın üzerindeki yemeğin kısık ateşte pişirilmesinde olduğu gibi, uzun bir hazırlık ve özümleme zamanını gerektirir. Özellikle sınır vakalar, narsisistik, psikosomatik sorunsallar ve psikotik işleyişlerde, analistle analizan

[134] Jacques Lacan (1959-1960), *Le Séminaire, Livre VII, L'éthique de la Psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986, p. 68-69.

arasında bir geçiş alanı ve geçiş nesnelerini, dolayısıyla simgeseli oluşturmak büyük önem kazanır.

Lacan'a göre aktarımda, her zaman hem imgesel, hem de simgesel bir öğe bulunur. İmgesel düzlem analizan ve analistin benlikleri arasında oluşan ilişkiye ve özdeşleşmelere karşılık gelirken, simgesel düzlem bilinçdışı içeriklerin aktarım sayesinde yinelenerek bir biçim bulma, dolayısıyla anlama kavuşma çabasıdır. Genç eşcinsel kızın aktarımına dönersek, her ne kadar bilinçli (veya bilinçöncesi) söylemiyle Freud'a meydan okumak istese de, rüyasındaki bir erkekle evlenme isteği sahte değildir. Bu bastırılmış olduğu halde hiçbir zaman tahrip edilemeyecek olan ve rüya yoluyla bilince dönen çocuksu arzudan başka bir şey değildir. Bu çocuksu arzu, Freud'un da metnin başka bir noktasında belirttiği gibi, genç kızın ruhsallığının en bastırılmış katmanına karşılık gelir. Genç kız rüya yoluyla babaya dair çocuksu arzuyu analiste aktarmış olur. Freud'un gözden kaçırdığı aktarımın bu simgesel öğesidir. Oysa o dirençlerinden dolayı, genç kızın kendisini yanıltma isteğinde, yani imgesel düzlemde odaklanır. Lacan, Freud'un genç eşcinsel kızın aktarımında simgesel yönü gözden kaçırırken, Dora ile ters yönde bir hata işlediğini düşünür. Freud Dora'nın aktarımında simgeseli kavramış ve Dora'nın her iki rüyasını kadınsı arzu etrafında yorumlayabilmişti. Ama hatası Dora'nın narsisistik ve özdeşleşmeye dair yönünü yakalayamamış olmasıydı. Yani Dora için Bayan K.'nın ne denli önemli bir özdeşleşme nesnesi olduğunu kavrayamamıştı. Freud'un simgesel yönünü kavradığı Dora'nın ilk rüyası, yangın rüyasıydı. Babası onu kurtarmak üzere yatağının yanı başında durmaktaydı. Rüyanın belirgin içeriğinde bir mücevher kutusu söz konusuydu. Freud'un yorumu; babanın, Bay K.'nın Do-

ra'nın yattığı odaya, "mücevher kutusuna" (genital organlarına) girmesini engellemek amacıyla, orada bulunduğuydu. Her ne kadar Freud burada ensestüel nesneye ilişkin erotik dürtüyü kavrasa da, yine de tutarsız olduğu bir yer vardır. Babaya olan çocuksu arzu rüyanın asıl itici gücüyken, Freud Dora'nın bu çocuksu arzuyu Bay K.'ya olan aşkına karşı kendini savunmak için devreye koyduğunu belirtir. Oysa Dora'nın ruhsal dünyasındaki yangının nedeni babasıdır. Yani bu konuda yine kendi kuramıyla çelişkiye düşer.

Lacan, benliğin bir temele oturmasını sağlayan ve bir kalıp oluşturan narsisistik yöne, dolayısıyla imgesele dikkatimizi çekerken, Dora'nın eril bir karakter olan Bay K. ile özdeşleşmesinin önemi üzerinde durur. Oysa Bayan K.'ya tutkuyla bağlı olan, ona hayranlık besleyen Dora'nın asıl özdeşleşme nesnesi Bayan K. değil midir? Kadınsı narsisizmini, Bayan K. gibi bir kadına, yansıtmaya gereksinim duymaz mı? Dora'nın erişemediği gizemli kadınsılığın anahtarı, Bayan K.'da yatar. Dora *Nasıl kadın olunur?* sorusuna yanıtı Bayan K. ile özdeşleşerek bulmaya çalışır. Diğer bir deyişle, küçük kızın babaya arzu duyabilmesinin koşulu, anneyle kurduğu birincil narsisistik ilişkidir. Küçük kız anneyle paylaştığı "aynılık" üzerinden ayrışabilir ve cinsiyetlerarası farklılığı kavradığı andan itibaren de babaya yönelebilir.

İkinci zaman: Lacan

Lacan genç eşcinsel kız vakasını iki ayrı zamanda kurgular. İlk olarak 1956-1957 yılında *Nesne İlişkisi* adlı seminerinde ele alır.[135] Daha sonra 1962-1963 yılında sunduğu *Kaygı*

[135] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy.

adlı seminerinde yeniden tartışır.[136] İlk seminerinde tartışmasını fallus sorunu üzerinde odaklarken, ikincisinde "eyleme geçiş" etrafında tartışır. Genç eşcinsel kızın intihar girişimini "eyleme geçiş" *(passage à l'acte)* olarak nitelendirir ve bunu *acting out* (eyleme dökme) teriminden ayırır. Psikiyatrik kliniklerde "eyleme geçiş"; genellikle cinayet, intihar veya cinsel saldırı gibi şiddetli itkisel eylemlere karşılık gelir.[137] Her iki seminerde genç kızın çatışmasını babayla ilişkisinde ve fallus sorununda odaklarken, anneyle olan ilişkisini göz ardı eder. 1956-1957 yılında sunduğu *Nesne İlişkisi* seminerinde genç kızın sorunsalına; babadan karşılamak istediği çocukla ilgili yaşadığı engellenme ve hayal kırıklığı açısından yaklaşır. Bu yaklaşım elbette genç kızın sorunsalı açısından önemlidir ama yeterli değildir. "Engellenme" kavramının yanı sıra, "kastrasyon" ve "yoksun bırakılma" *(privation)* kavramlarını da tartışır. Bunlar temel nesne olan fallusa ilişkin üç tür nesne eksikliğine karşılık gelirler. Kastrasyon her zaman simgesel bir yasaya, yani ensest yasağına gönderme yapar.[138] Lacan, Karen Horney'den ödünç aldığı "yoksun bırakılma" *(privation)* terimiyle, gerçek düzeyde bir eksikliğe gönderme yapar. Küçük kızın penise sahip olmaması, yoksunluk duygusuna yol açar. Engellenme ise *(frustration)* imgesel düzeyde bir zararı içerir. Lacan genç eşcinsel kızın travmatik deneyimini, fallus=çocuk isteğine dair bir engellenme etrafında kavramlaştırır. Oysa bu üç kavramı tartışırken, engellenme kavramını ilk olarak yaşamın başlangıcında çocuğun anneyle olan ilişkisinde konumlar.

---

[136] Jacques Lacan (1962-1963), *Le Séminaire, Livre X, L'angoisse*, Seuil, Paris, 2004.

[137] Jean Laplanche, J.B. Pontalis (1967), *Vocabulaire de la Psychanalyse*, PUF, Paris, 1976, s. 7.

[138] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy., s. 55.

Bu anlamda babanın kızına verebileceği armağandan önce, annenin çocuğuna sunduğu armağan esastır. Annenin armağan etme kapasitesi, kendi ruhsallığını çocuğun gereksinmelerinin hizmetine sunabilmesiyle bağlantılıdır. Babanın armağanı olan çocuk, ancak ilk olarak annenin sunduğu armağan zemini üzerinde kurulabilir.

Anne bakım verirken çocuğun kendisine yönelttiği çağrıya her seferinde olumlu bir yanıt veremez, dolayısıyla engellenme kaçınılmazdır. Bu da çocuk açısından nesnenin dönüşmesine yol açar. Anne çocuğun gereksinmelerini karşılayan somut bir nesne olmaktan çıkar. Böylelikle annenin sunduğu nesneler, aşkının işareti olan "armağanlar" haline gelirler. Bir annenin sütünü çocuğuna armağan olarak sunabilmesi, yani dildeki ifadesiyle "helal etmesi", bu nesnenin ne dereceye simgesel bir nesne haline geldiğinin göstergesidir. Kimi zaman hastanın anne sütünü "zehirli" olarak nitelendirmesi veya anneye dair paranoyak endişeler taşıması boşuna değildir. Anne kendi sütünü helal etmediğinde, sütü besleyen değil de, tam tersine zehirleyen, zarar veren bir maddeye dönüşür. Bu doğrultuda anne iki türlü doyum sağlama özelliği taşır. Hem bir gereksinmenin doyumunu sağlar, hem de armağan verebilmenin doyumunu simgeler. Çocuğun anneyle ilişkisindeki engellenme, gereksinmeye ilişkin değil de, aşka dairdir. Annenin aşkı çocuğun çağrısına yanıt olarak sunduğu bir armağandır. Bu da gereksinmeyi karşılayan nesnenin ötesinde kalan birşeye, yani annenin aşkına işaret eder.

Küçük kız fallusa sahip olmadığını keşfettiği andan itibaren, ona fallusu armağan edebilecek babaya yönelir. "Arzu, armağan olarak karşılanması gereken fallusu hedefler. Varolmayan veya öteki durumda varolan fallusun bu hedef doğrultusunda armağan düzeyinde taşınabilmesi gerekir. Fallus

armağan nesnesi mertebesine eriştiği içindir ki özneyi takas diyalektiğinin içinde konumlar."[139] Kız çocuğu eksik fallusun ikamesi olan çocuk isteğiyle, takas diyalektiğinin içine girmiş olur ve bu süreç onda ödipal karmaşayı başlatır. Buna karşılık erkek çocuk fallusa sahip biri olarak, ödipal karmaşanın çözüm noktasında sahip olduğu fallustan vazgeçmelidir. Diğer bir deyişle, fantezisinde anneyi baştan çıkarmaya ve ona doyum sağlamaya yarayan fallustan vazgeçebilmelidir. Bunun da itici gücü babanın temsil ettiği ensest yasağıdır. Örneğin, küçük Hans'ın durumunda, ensest yasağını temsil eden bir baba yoktu. Küçük Hans açısından, ensest yasağı engeli olmadan fallusuyla anneye doyum sağladığını düşünürken, yasağın yokluğu belli bir noktada dayanılmaz olmuş ve yoğun bir kaygıya yol açmıştı. Bu anlamda çocuk ruhsal yapısı itibarıyla, ensest yasağının işlediğini görmeye ihtiyaç duyar. Erkek çocuk için ödipal karmaşanın çözümü, fantezide anneyi doyuran fallustan vazgeçmeyi gerektirir. Ama buluğ çağından itibaren onu fallusa dair başka bir sorun bekler. Acaba bir erkek olarak fallusa sahip biri olmaya ilişkin kendisine izin verebilecek midir, bunu sahiplenebilecek midir? Diğer bir deyişle, erkeğin anatomik olarak penise sahip oluşu, onu fallusu taşıyan bir erkeğe çevirmez. Kadınlar bedene dair yüzeysel özelliklerini (makyaj, saç, kıyafet, jestler vs.). abartılı taşıdıklarında, kadınlığı nasıl bir "maskeye" indirgemişlerse, erkekler de fallusu simgeleyen nesneleri (beden aksesuarları olarak takılan zincirler veya dövmeler vs...) aşırı bir şekilde sergilediklerinde, benzer bir şekilde erkekliği bir "maske"ye çevirmiş olurlar. Her iki durumda özne öylesine fallik konumunu sergilemek

[139] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy., s.141.

üzerinde odaklanmıştır ki iç dünyasına dair duygular bu fallik tiyatrodan kopukturlar.

Kızın ödipal karmaşasında, çocuk isteğinin bilinçdışı fantezi düzeyinde varolması önemlidir. Ama genç eşcinsel kızın durumunda bu istek gerçek bir çocukta somutlaşmıştı. Genç kız on üç, on dört yaşlarındayken; aile dostlarının küçük erkek çocuğu, bakım ve ilgisinin nesnesi haline gelmişti. Bu çocuk bilinçdışında babadan arzuladığı çocuğun ikamesiydi ve onun gerçek doyum nesnesi haline gelmişti. Genç kızın çocuk arzusunun aile dostlarının küçük oğlunda karşılık bulması, bu gereksinmesinin ne denli güçlü olduğunu göstermekteydi. Ama bu çocuğun fantezinin ötesinde, gerçek oluşu da endişe vericiydi. "Bilinçdışında arzuladığı çocuğa, onu doyuran gerçek bir ikame değeri yüklemişti ki gereksinimini vurgulayan bir özellikti. Bu da durumu dramatik kılan birşeydi."[140] Nitekim bu durum annenin çocuk doğurmasından sonra ortaya çıkacak olan fırtınanın habercisiydi. Üstelik bu bir erkek çocuktu. Babanın kızına bilinçdışı fantezide sunabileceği çocuk, anneye verilen gerçek bir çocuğa dönüştüğünde, genç kızın tutunabileceği simgesel gönderme noktaları yok olmuştu. Genç kız babaya dair şiddetli bir hayal kırıklığına uğramakla kalmamış, aynı zamanda altüst olan simgesel denkleminin içinde tutunması imkansız hale gelmişti. Genç kız travmatik durumdan çıkışı, babayla özdeşleşmede bulmuştu. Böylelikle fantezisinde onun fallusuna sahip olmuştu. Oysa bir kızın fallusu armağan olarak karşılayabilmesi için, kendisinde bunun eksik olduğunu kabul etmesi gerekir. Bu da buluğ çağından itibaren kızın fallusa sahip birini seçebilmesini ve onu sevebilmesini olanaklı kılar. Oysa genç eşcinsel kız yaşadığı travmatik du-

[140] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy., s. 128.

rumdan sonra, eksikliğini reddederek, fantezisel düzlemde fallusa sahip biri olarak konumlanmış ve bir kadını sevmişti. Babanın ona verebileceği armağana ilişkin yaşadığı engellenme üzerine, genç kız babasına adeta şöyle bir mesaj vermekteydi: "Bak, ben penisi olmayan bir kadını seviyorum. Onu penise sahip olduğu için değil, tam tersine penise sahip olmadığı için seviyorum." Böylelikle genç kız bayanı tüm eksikliğiyle sevmekteydi çünkü o penise sahip değildi. Aşk sahip olunulamayanı ötekine armağan etmektir. "Diğer bir deyişle, armağanı oluşturan, öznenin karşılıksız olarak bir şey vermesidir; öyle ki verdiğinin gerisinde yatan tüm eksiklik duyduğu şeylerdir, bu da sahip olduğunun ötesinde öznenin feda ettiğidir".[141] Genç eşcinsel kızın bayana duyduğu aşk da, karşılıksız olarak sunduğu bir armağandı. Bayan genç kızın aşkına ilgiyle ve arzuyla yanıt veren biri değildi, aralarında erotik bir ilişki yoktu. Üstelik bayanın bir kadın oluşu nedeniyle fallusa sahip olmaması, genç kızın sunduğu armağanı, özveriyi büsbütün pekiştirmekteydi. Bu yüzden Lacan genç kızın bayana duyduğu duyguların, aslında aşkın en gelişmiş ve yüceltilmiş haline karşılık geldiklerini ileri sürer. Burada yatan paradoks şuydu: genç kız bu denli karşılıksız sevebilirken, bunu erkeksi bir konumdan hareketle gerçekleştirmekteydi. Babasıyla özdeşleşerek sahip olduğu fallusu bayana sunmaktaydı.

Freud genç kızın bayana kendisini adamasını, erkeksi bir özellik olarak nitelendirir. Bu da Lacan'ın gözünden kaçmaz. Sonuçta Lacan da böylesine sevebilmeyi, erkeksi bir konuma atfeder. Genç kızın bayana olan tutkusunu, Orta Çağ döneminde sevdiği kadına kendisini adayan şövalyenin aşkına benzetir. Freud'un genç eşcinsel kızın karşılık beklemeden

---

[141] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy., s. 140.

sevmesini erkeksiliğe özgü bir nitelik olarak düşünmesi, onun kadınlara dair önyargılarını da gündeme getirir. Nesneye duyulan aşkın bu denli karşılıksız ve özverili olması ancak ahlaki bir üstünlüğe ve yüksek manevi değerlere sahip birini, yani bir erkeğin varlığını gerektirir. Buna karşılık kadınlar duygusal olarak istikrarsızdırlar, duygusal ihtiyaçlarından dolayı tutarsızdırlar. Oysa Freud ve Lacan'ın savundukları görüşün tersine, aşk nesnesini büyük bir özveri ve vazgeçilmez bir bağlılıkla sevebilmenin kadınsı bir özellik olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim erkeklere de aşkı öğreten kadınlardır. İlk olarak erkekleri koşulsuz sevebilen anneleri, sonra da kadın sevgilileri onlara aşkı öğretirler. Annenin kendisini adayarak çocuğunu sevebilmesi, özveriyle ona bakım verebilmesi, her iki cinsiyette annesel-kadınsı öğeyi yaratır.

Lacan genç eşcinsel kızın babayla özdeşleşmesini, dolayısıyla erkeksi bir yerde konumlanmasını, sapkınlık olarak nitelendirir. Lacan'ın bu bakış açısı, Freud'un *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de eşcinselliği cinsel bir sapkınlık olarak tanımlamasıyla aynı şey midir? Freud öznenin kendi cinsiyetinden birini cinsel nesne olarak seçmesini "tersine dönme" (*inversion*) şeklinde adlandırırken, hem anatomik düzeyde genital organın ters bir konumda kullanılmasından kaynaklanan anormalliğe, hem de toplumsal bir koddan sapmaya gönderme yapar. Dolayısıyla cinsel birleşmenin üreme hedefi taşımaması, cinsel bir sapmaya karşılık gelmektedir. Freud *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de çocuksu cinselliğin özelliklerinden birini çok şekilli sapkınlık olarak nitelendirirken, vurgulamak istediği nokta buluğ çağına kadar her bir kısmi dürtünün arayışının hazza yönelik olmasıdır. Buna karşılık kısmi cinsel dürtüler buluğ çağından itibaren genital işlev etrafında bütünleşecekler ve üreme işlevinin hizmetine

gireceklerdir. Ama Freud 1910'da yazdığı *Leonardo da Vinci ve Bir Çocukluk Anısı* adlı metninde, eşcinselliği tersine dönme (*inversion*) olarak adlandırmaktan vazgeçer.[142] Elisabeth Roudinesco, Lacan'ın eşcinselliği sapkınlık olarak nitelendirmesinin nedeni üzerinde durur ve bu konuya bir açıklama getirir. Roudinesco'ya göre, Lacan'ın bu konudaki tutumu ahlakçı değildir. Tam tersine, Marquis de Sade ve Georges Bataille gibi lanetli yazarların sapkınlığı, Lacan açısından en yüksek entelektüel düzeyi temsil eder. Sapkınlık, arzunun doğasına özgüdür. Arzunun şiddetli hali, gerçeklik ilkesinin ötesine taştığı ölçüde, arzunun kendisini nitelendirmez mi? Her türlü arzu bu anlamda aşırı ve ölçüsüz değil midir? Arzuyu aşırı ve ölçüsüz kılan; arzuyu ne pahasına olursa olsun karşılama hedefidir. Bu da çoğu kez gerçeklik ilkesinin ötesine işaret eder, yani yararlı, uygun ve uyumlu olanla ilgisi yoktur.

Lacan 1953-1954 yılında verdiği ilk semineri olan *Freud'un Teknik Yazıları*'nda, sapkın yapıyı özgül kılan bir yönü ortaya koyar. Ötekinin arzusunun hizmetinde olduğu ölçüde, sapkın öznenin kendi arzusundan feragat etmesi ve tam olarak hiçbir doyuma erişememesi, sapkın ilişkinin temel belirsizliğini işaretler. Nitekim bu belirsizlik eşcinselliğin "dramının" bir yüzünü oluşturur.[143] Eşcinsel kızın dramını nitelendiren, bayanın arzusunun hizmetinde oluşuydı. Bayana olan tutkusunun genç kızı nasıl kıskıvrak yakalayarak yaktığını, ilk farkeden Freud'dur. Bu tutku öylesine tüketiciydi ki genç kızın yaşamında başka hiçbir şeye yer bırakmamaktaydı.

---

[142] Elisabeth Roudinesco (2002), "Psychanalyse et Homosexualité: Réflexions sur le Désir Pervers, L'injure et la Fonction Paternelle", *Cliniques Méditerranéennes*, no. 65, s. 9.

[143] Jacques Lacan (1953-1954), *Le Séminaire, Livre I, Les Ecrits Techniques de Freud*, Seuil, Paris, 1975, s. 247.

Freud gözleminde genç eşcinsel kızın sosyalleşemediğini ve eğlencelerden uzak durduğunu belirtir. Ama Sidonie'nin yaşam öyküsünü ele alan kitapta, erotik serüvenlerinden başka, tüm enerjisini adadığı tek alanın kendi sınıfından, yani yüksek burjuvaziden gelen arkadaşlarıyla sürdürdüğü sosyal yaşamı ve eğlenceleri olduğu görülür. Diğer kesimlerin ve sınıfların yoksunluklarına ve yokluklarına olan duyarsızlık ve yabancılık, Sidonie'nin dünyasını nitelendirmekteydi. Bu noktada şöyle bir soru sorabiliriz: Sidonie'nin dramı gerçekten sadece eşcinselliğinden mi kaynaklanmaktaydı? Yoksa hem sınıfsal konumu, hem de annesinin duygusal uzaklığı, eşcinsel sorunsalını çok daha karmaşık ve çetrefil bir hale getiren unsurlar mıydı? II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, Sidonie Viyana'daki güvenli çevresinden başka coğrafyalara savrulduğunda, hayatında ilk kez geçimini sağlamak zorunda kalmıştı. Yaşam serüveninde onu bir ülkeden diğerine takip ettiğimizde ve çevresiyle kurduğu ilişkilere göz attığımızda, okuyucuda bıraktığı izlenim ondaki duygusal "anestezidir", soğukluktur. Aynı zamanda yüceltme kapasitesinin yokluğudur. Duygusal soğukluğunu histerik bir özellik olarak nitelendirebiliriz. Aşık olduğu kadınlara duyduğu arzu onu hep kavurmuş olmasına rağmen, o bu arzusunu doyumsuz bırakmıştır. Çünkü gerek bir kadınla, gerekse bir erkekle olan cinsel ilişki onda yoğun bir tiksinti uyandırmaktaydı. Lacan kadınsı eşcinselliği erkeksi cinsellikten ayırtederek, birincisini histeriyle bağlantılandırır. Bu tanım her seferinde kadınsı eşcinselliği kavramak için yeterli olmayabilir ama Sidonie'nin sorunsalını kavramak açısından yararlıdır. Sidonie kitabın yazarlarına bu sorunla ilgili duygularını anlatırken, kendisini hiçbir zaman güçlü bir arzu duyduğu sevgiliye cinsel olarak teslim edememiş olduğunu ve arzusunu her seferinde doyumsuz bırakmış olduğunu acıyla itiraf eder.

Freud ve Lacan genç eşcinsel kızın erkeksiliğe evrilmesinin merkezinde, annenin doğurduğu erkek çocuğun yarattığı çatışmayı konumlarken, Sidonie'nin kendi anlatısında bu doğuma dair anılara, izlere rastlanılmaması dikkat çekicidir. Elbette ki analitik çalışmanın başlıca özelliği bilinçdışı çatışmalara yönelik olmasıdır. Öznenin böyle bir çatışmayı bilinçli bir düzeyde algılaması olanaksızdır. Ama Sidonie'nin yaşam öyküsünü okuduktan sonra, yine de sormaktan kendimizi alamadığımız soru şudur: Gerçekten en küçük kardeşin doğumu bu kadar travmatik mi olmuştu? Kadınsılığı reddetmesine neden olan başlıca olay bu muydu? Annesi narsisistik bir kişiliğe sahipti. Oğullarına çok yakınken, kızını hep kendisinden uzak tutmuştu. Bu uzaklık bir ilişkisizlik anlamına geliyordu. Sorun sadece annenin çok güzel olan ergen kızıyla rekabet etmesinden ve onu kadınlık safının dışında tutmak istemesinden kaynaklanmıyordu. Kadınsılığın reddinin kökeni herhalde daha gerilere, yani erken dönemde Sidonie'nin annesiyle olan ilişkisine de dayanmaktaydı. Diğer yandan, Sidonie'nin hayatını kazanmak amacıyla bakım verdiği çocuklara da bağlanmamış olduğunu görürüz. II. Dünya Savaşı sırasında Viyana'dan kaçıp başka ülkelere sığındığında, birçok kere mürebbiyelik yaparak hayatını kazanmıştı. Ama bakım verdiği çocuklar, özel bir şekilde şefkatinin nesnesi haline gelmemişlerdi. Buna karşılık köpeğine (ve başka hayvanlara) büyük bir sevgiyle bağlıydı. Köpeği yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. Yaşlanıp da öldüğünde, derin bir kayıp duygusu yaşamıştı.

Lacan'a göre Sidonie'yi intihara sürükleyen nesne kaybıdır. Sokakta birlikte dolaşırken genç kızın babasıyla karşılaşması ve onun öfkeyle tepki vermesi üzerine, bayan Sidonie'yi görmek istemediğini dile getirmişti. Bayanın onu reddettiği nok-

tada tutunacak bir yeri kalmamıştı. "Nesne kesinlikle kaybolmuştur ve babasına nasıl sevilebileceğini göstermek amacıyla kendisini konumladığı hiçliğin artık varolma nedeni kalmamıştır. İşte bu anda intihar eder."[144] Buradaki "hiçlik"; genç kızın, babanın tersine, fallusu olmayan bir kadını sevmesine dairdi. Genç kız babasından fallus=çocuk beklerken, buna ilişkin bir engellenme yaşamıştı. Babanın fallusuyla özdeşleşerek bir kadını seçmiş, ona aşık olmuş ve fallusunu sunmuştu. Yani babasıyla yaşadığı hayal kırıklığından sonra, ruhsal dünyasında böyle bir denklem kurmuştu. Ama bayanın onu reddetmesiyle, bu denklem alt üst olmuştu. Her ne kadar Lacan bu metinde nesne kaybının hangi çocukluk nesnesine karşılık geldiğini tanımlamasa da, bunun anneye dair olduğunu ileri sürebiliriz. Lacan 2000 yılında Almanca basılan Sidonie'nin yaşam öyküsünün kitabını okuyamamıştı çünkü artık hayatta değildi. Kitapta Sidonie'nin bu intihar girişiminden başka, iki kere daha kendini öldürmeye çalıştığını öğreniriz. Her seferinde "eyleme geçiş"e (*passage à l'acte)* yol açan; nesne kaybına dair kaygıdır. Bu da bizleri bire bir histerinin yüreğine götürür. Histerinin kadınsılıkla olan yakın bağlantısının bilincinde olan Freud, 1926'da histeride egemen olan kaygının nesne aşkını kaybetmeye dair olduğunu ileri sürer.[145]

Lacan *Kaygı* seminerinde ise nesne kaybını farklı bir şekilde tanımlar. Genç kızın intiharını, "arzu nesnesi *a*"nın nezdindeki bir düşüşle bağlantılandırır. Genç kızın, babasının öfkeli bakışında algıladığı, onun arzusundan ve sevgisinden "düşürülmüş" olmasıydı. Bu öfkeli bakışın uyandırdığı kaygıyla kendisini köprüden atmıştı. Diğer bir deyişle, Lacan bu

---

[144] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy., s. 147.

[145] Sigmund Freud (1926), *Inhibition, Symptôme, Angoisse*, agy., s. 56.

"düşürülmeyi", genç kızın babasıyla ilişkisinde konumlar. Oysa genç kızın, annenin ikamesi olan bayanla ilişkisini ve arzu nesnesi nezdindeki "düşürülmeyi" göz önünde bulundurmaz. Bu, genç kızın ruhsal dünyasında babaya ilişkin olandan daha eski ve travmatik bir ilişkiye gönderme yapar. Lacan Freud'un kendi metninde kullandığı *niederkommen* sözcüğünden hareketle intiharı tartışır. Almancada "yüksekten düşme" veya Lacan'ın deyimiyle "kendini düşürme" veya "düşürülme" gibi anlamlar içerir. "*niederkommen*, öznenin *a* olarak kendisiyle ansızın kurduğu bağlantı açısından esastır".[146] Yani *niederkommen* öznenin, ötekinin nezdinde nesne *a*, yani arzu nesnesi olarak yerini ansızın kaybetmesiyle ilgili bir fiildir. Nitekim melankolik öznenin aniden eyleme geçerek, kendisini boşluğa atmasını da bu açıdan yorumlar. Pencere dünyayla öznel sahne arasında bir sınır oluşturur. Bu sahne; tarihi, öyküsü olan bir özneyi işaretler. Pencereden dışarı kendini atarak öldürmek isteyen özne, onu özgül ve biricik kılan tarihsel sahneden de kendisini dışarı atmak ister. Bu eylem aracılığıyla "özne genelinde hissettiği temel bir dışlanmışlığa yeniden döner".[147] Sidonie'nin yaşam öyküsünü aktaran yazarlar da ondaki melankolik eğilimi vurgulamışlardır. Başka bir bağlamda otistik çocukla yapılan terapötik çalışmada da, pencerenin bir sınırı temsil ettiğini görürüz. Çocuğun kaygıyla ama belli bir merakla yaklaşarak durduğu eşik olan pencere; iletişim kuramadığı ölçüde erişilmez olan, ama bir yandan da yaklaşmak istediği ve dolayısıyla onda yoğun bir kaygı uyandıran dış dünyayı temsil eder. Bu eşik yoğun bir kaygının yeri olmakla birlikte, aynı zamanda çocuğu dışarı

---

[146] Jacques Lacan (1962-1963), *Le Séminaire, Livre X, L'angoisse*, Seuil, Paris, 2004, s. 130.

[147] Jacques Lacan (1962-1963). *L'angoisse*, agy., s. 130.

doğru çağıran bir yerdir de. Ama şöyle de diyebiliriz: Bu eşiğin otistik çocuğu dışarı çağıran bir yer olması için de, terapötik süreçte uzun bir yolun alınmış olması gerekmektedir.

Sidonie kendini köprüden attığında, sadece onu özgül kılan tarihsel sahneden kendini dışarı atmakla kalmamıştı. Sokakta babasıyla karşılaştığı zaman onun gözünden düşmüş, aynı zamanda Freud tarafından da üç aylık bir analiz deneyiminden sonra terkedilmiş ve "düşürülmüştü". Ama asıl bayanın nezdinde arzu nesnesi olarak düşürülme kaygısı yaşamıştı. Bu onu birincil nesneyle yaşantılamış olduğu temel dışlanmışlığa göndermişti. Genç kızın bayana düşkünlüğü tek taraflıydı. Genç kızın tutkusu bayanın ilgisini çekmekle birlikte, bu kadın ona bir arzu ve sevgi duymamaktaydı. Genç kızı artık yanında istememesi, başına bela almamak dileğinden kaynaklanmaktaydı. Sidonie'nin intihar girişimini *niederkommen* sözcüğü etrafında tartışan Freud, bir dipnotunda bu sözcüğe başka bir anlam daha yükler. Sözcük Almancada "yüksekten düşme"nin yanı sıra, "doğurma" anlamına da gelir. Bu doğrultuda düşmek, bilinçdışında babadan karşılamak istediği çocuğu doğurmak olarak da yorumlanabilir. Sidonie'nin kendisini köprüden atması bir "eyleme geçiş" *(passage à l'acte)* idi. Lacan bunu *acting out* teriminden ayırır. Genç kızın intihar girişimi bir "eyleme geçiş"e *(passage à l'acte)* karşılık gelirken, bayanla ilişkisi ve ortalıklarda babasının görebileceği şekilde dolaşması bir *acting out*'tu. Sonuncusunda, öznenin davranışı ötekine gösterilme hedefi taşır. *Acting out* olabilmesi için aktarımın yer alması gerektiğini söyleyen Lacan, aktarımın sadece analize özgü olmadığını da ekler. Ama aktarım analizde kuşkusuz özgül bir boyut taşır ve bu durumda analistin yorumunu gerektirir. Diğer yandan Dora vakasına dönersek, Bay K.'nın eşinin kendisi için hiçbir değer taşımadığını

ilettiği noktada, genç kızın onu tokatlaması bir "eyleme geçiş" *(passage à l'acte)* idi. Bay K.'nın sözleri Dora'nın ruhsal dünyasında duygusal bir kargaşaya yol açmıştı. Buna karşılık Dora'nın Bay ve Bayan K.'nın çocuklarına bakım vermesi, ötekine (babaya mı? Bayan K.'ya mı?) gösterilmek istenen bir davranış olduğu ölçüde bir *acting out*'du. Böylelikle Dora arzu nesnesi tarafından sevilmeyi hedeflemekteydi.

Üçüncü zaman: Sidonie'nin kendi öyküsü

Kitap 1924 yılında, Viyana'da bir hapis avlusunda yer alan bir sahneyle açılır. Otuz üç yaşındaki güzel ve zarif Leonie von Puttkamer kocasını zehirleyerek öldürmeye teşebbüsten dolayı tutuklanmıştır. Eski Prusya aristokrasisine mensup bir aileden gelen bu kadın kimdir? Bu kadın, Freud'un metninde sözünü ettiği ve genç eşcinsel kızın aşık olduğu bayandır. Gazeteler öldürme teşebbüsünden dolayı tutuklanan Leonie'nin skandalıyla çalkalanırken, Sidonie de sevgilisini hapisten kurtarmak için tüm zekasını ve bağlantılarını devreye sokmuştur. 1924 yılında Sidonie yirmi dört yaşındadır. Freud'un bu vakasını yayımlamasından dört yıl geçmiştir. Yüksek burjuvaziye mensup bir ailenin kızı olan Sidonie'nin haberlerde adının geçmemesi için, baba tüm nüfuzunu kullanmıştır. Oysa kızı, Leonie'yi kurtarma çabasında, bu "kirli" olaya bulaşmıştır bile. Sidonie Viyana'nın soylu ailelerinin ağzına düşmüş ve itibarı gölgelenmiştir.

Sidonie'nin Freud ile süren kısacık analizine dönersek, genç kızın ağzından bu deneyimi nasıl algıladığını görmek ilginç olur. Sidonie, Freud ile olan ilk karşılaşmasında, öylesine asabi ve gergindi ki bir reverans yaparak onun elini öpmek istemişti. Ama "profesör" bunu kabul etmemiş, sadece genç

kızın jestine gülümsemekle yetinmişti. Freud genç kıza itici biri olarak gözükmemişti. Tam tersine yumuşak birine benzemekteydi ama keskin bakışları vardı. Genç kız seanslarda pek konuşacak bir şey bulamamakta ve çok sıkılmaktaydı. Çok konuştuğu ender seanslardan birinde, Yahudi bir aileye mensup olmakla birlikte babanın nasıl çocuklarını Hıristiyan geleneğine göre vaftiz etmiş olduğunu anlatmıştı. Genç kız Hıristiyanlığından dolayı gurur duymakta ve ailesinin Yahudi kökenlerini inkar etmekteydi. Bu süreçte çok duygulandığı diğer bir an da, annesiyle ilgili konuşurken çok üzüldüğü ve içten ağladığı andı. Oğullarıyla şefkatli olabilen anne, kızı söz konusu olduğunda ona karşı soğuk, mesafeli ve sertti. Sidonie çok güzel bulduğu annesine hediyeler, çiçekler veya başka armağanlar sunmasına rağmen, bu jestleri ilişkiyi daha sevecen bir hale getirmek açısından pek bir işe yaramamaktaydı. Bazen annesini uzanırken gördüğünde dayanamayarak yanına gider, elini tutar ve bir öpücük dokundururdu. Böyle anlarda annesi şaşırır, kızının bu jestinden hoşlanırdı ama hiçbir zaman aklından kızını kucaklamak geçmezdi. Sidonie'nin annesinin sevgisini kazanmak için çırpınması ve bunun için ona birçok hediyeler sunması, aslında bayanla olan ilişkisiyle de benzerlik göstermekteydi. Ama kızından hep uzak duran annenin tersine, Leonie Sidonie'nin tutkusuna duyarlıydı ve zaman içinde ona bağlanmıştı. Hatta Leonie belli bir yere kadar, onu yaşamının yozluğundan korumaya çalışmaktaydı. Leonie birçok kadınla cinsel ilişkide bulunmakla birlikte, çok deneyimsiz ve masum olarak algıladığı genç kızı baştan çıkarmaktan kaçınmış ve onu bu tür ilişkilerine bulaştırmak istememişti. Yıllar içinde Sidonie Leonie'nin neredeyse mutlak bir şekilde güven duyduğu sırdaşı ve arkadaşı haline gelmişti. Ama bu yakınlık Sidonie'nin acı çekmediği anlamına

gelmemekteydi. Leonie'nin serüvenleri ve aşkları onun fazlasıyla canını yakmaktaydı. Oysa Leonie genç kızın ne denli acı çektiğinin hiç farkında değildi.

Evinde doyumsuz ve asabi biri olan, her şeyden korkan (hırsızlar, seller, yangınlar...) annesi; her yıl dinlenmek ve kür yapmak için gittikleri otelde erkekleri baştan çıkaran, onlarla flört eden bir kadın oluverirdi. Etrafında dört dönen erkeklerle özgür bir kadınmış gibi dolaşır, onlarla çıkardı. Babasına tapan Sidonie, annesinin babasını bu şekilde aldatmasına dayanamazdı. Ona gerçeği söylemeyi birçok kez düşünmüş ama onu incitmekten korktuğu için bundan vazgeçmişti. Babanın anneyi şımartması, tüm kaprislerini sabırla yerine getirmesi, Sidonie açısından bir gizemdi. Neydi bir kadını böylesine arzulu kılan? Bu anlamda genç eşcinsel kızın yanıtlayamadığı soru, Dora'nınkine benzer bir sorudur. Dora babasının Bayan K.'da neyi beğendiğini, onu niye arzuladığını anlamaya çalışırken, aslında "nasıl kadın olunur?" sorusunun gizemine erişmek istemekteydi. Bir keresinde Sidonie'yi çok güzel bulan bir erkek, anneye kızının ne kadar terbiyeli olduğunu söylediğinde, anne onun kendi kızı olmadığı şeklinde yanıt vermişti. Daha genç görünmek uğruna, kızını inkar etmişti. O gün çok kırılan Sidonie, annesinin kızındaki kadınsı olan her şeyi reddettiğini düşünmüştü. "Her kadın onun rakibi, düşmanı haline gelmekteydi hatta kendi kızı bile."[148] Üstelik anne eşini kızından kıskandığı için, babayla kız arasında ne zaman bir yakınlaşma olsa, hemen bir çatışma yaratır ve bu beraberliği bozardı. Bu anlamda anne kendi kızının kadınsılığına tahammül edemeyen biriydi. Kızının eşcinselliği fazla görünür olmadıkça, annenin çıkarları doğrultusundaydı.

---

[148] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag*, agy., s. 57.

Annenin Sidonie'ye kadınsılığı yasaklaması, kızının "erkeksi bir nesne seçimi" yapmış olması açısından anlamlıdır. Bir kız, kadınsılığını yasaklayan bir anneye rağmen ve onun karşısında kadın olmaya cesaret edebilir mi? Narsisistik anlamda anne nesnesine yaslanmadan, kadınsı olunulabilir mi? Sidonie çocukluğunda ve buluğ çağına girdiği yıllarda, kadın öğretmenlerine veya çevresindeki kadınlara aşık olmuştu. Kendi deyimiyle, etrafındaki erkeklere hiç böyle bir duygu hissetmemişti. Erkeklere ilgi duyabilmesi için, anneden kaynaklanan bir yasağın devreye girmemesi gerekiyordu. Diğer yandan, Sidonie'nin babasına olan şefkati ve bağlılığı da dokunaklıdır. Bu anlamda Sidonie'nin eşcinsel nesne seçiminin yanı sıra, babaya olan sevgisinin güçlü bir şekilde de devam etmesi, çiftecinselliğini belirgin kılmaktaydı.

Freud ve Lacan, genç kızın sahip olamadığı bebekten dolayı yaşadığı hayal kırıklığıyla babadan ve erkeklerden uzaklaşmış ve anne nesnesine gerilemiş olduğunu düşünmekteydiler. Buna karşılık kitapta Sidonie'nin küçük erkek kardeşinin doğumuyla ilgili bir tepki söz konusu değildir. Kuşkusuz analitik çalışmanın odak noktası olan bilinçdışı arzularla, yaşam öyküsünü anlatan birinin bilinçli söylemi arasındaki mesafe kaçınılmazdır. Analitik yorum bilinçdışına yönelikken, yaşam öyküsünün anlatısı bilinç düzeyinde gerçekleşir. Sidonie, Freud'un babadan bir çocuk sahibi olma arzusunu ve akabinde yaşadığı hayal kırıklığını yorumladığında, buna ne kadar içerlemiş ve kızmış olduğunu kitabın yazarlarına iletir. Seans sonrasında Leonie ile buluştuğu kafede, Freud'un ne kadar "iğrenç" olduğunu ve "pis" düşüncelere sahip olduğunu belirtir. "Oysa onun artık benim beş yaşında bir çocuk kadar masum olduğumu bilmesi

gerekir".[149] Sidonie'nin bu yanıtı şaşırtıcıdır çünkü o beş yaşında değildir ama bir yönüyle bu ifadesi doğrudur çünkü erotik yaşamı, histeride olduğu gibi, çocuksu bir nitelik taşır. Sidonie'nin bayana olan aşkının saflığını vurgulaması ve cinsel ilişkiye karşı gösterdiği tiksinti, Freud'un da dikkatini çeker. Sidonie, Leonie ile cinsel ilişkide bulunamaz. Bu hem Leonie'nin genç kızı sapkın ilişkilerine bulaştırmama çabasından, hem de genç kızın cinsel soğukluğundan kaynaklanır. Ama Leonie'den ayrıldıktan sonra, Sidonie'nin yaşamında birçok kadınla cinsel ilişkisi olacaktır. Buna karşılık erotik yaşamında hiç değişmeyen; hep cinsel ve kösnül olanın tiksindirici olmasıdır. Bir kadın bedeni veya bakışı uyarıcıyken, onunla cinsel ilişkiye girme fikri ürkütücüdür. Bu kaygı erkeklerle de geçerlidir. "Her zaman erkeklerin bacakları arasındaki o karanlık bölge ve tehdit edici "şişiklik" ürkütücü olmuştu. Biraz daha rahat olmakla birlikte, kadınlardaki o nemli yer de ne kadar korkutucu, ağzının içinde bir dil ne kadar da iğrenç olabiliyordu".[150] Sidonie, kitabın yazarlarına kendi yaşam öyküsünü anlattığında artık doksanlı yaşlarındaydı. Cinsel soğukluğuna dair sorunu ve bu konudaki doyumsuzluğunu belli bir hüzün duygusuyla aktarmıştı. Buna karşılık söyleminde şaşırtıcı olan, halen çevresindeki kadınlara ilgi duymaya devam etmesiydi. Diğer bir deyişle, arzusu cinsel birleşmeyi ve üremeyi hedeflemeden, varlığını göstermekteydi. Sidonie'nin arzusunun bu boyutunu sapkın olarak nitelendirebiliriz. O sadece arzuyu arzulamaktaydı. Cinsel soğukluğuna rağmen arzusunun bu denli güçlü olması, aslında arzu sorununun cinsel birleşmenin de ötesinde bir yeri işaretlediğini göstermeye yarar.

---

[149] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag*, agy., s. 60-61.

[150] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag*, agy., s. 389.

Sidonie'nin intihar girişimleri

Sidonie'nin cinsel soğukluğu, histeri sorununu gündeme getirirken, nesnenin aşkını kaybetme kaygısını da bu sorunun merkezine yerleştirir. Sidonie üç kez intihar girişiminde bulunur, her girişimi aşk nesnesinin (Leonie, Fritz) kaybıyla bağlantılıdır. 1922'de Leonie bir dansözün peşinden Berlin'e gittiğinde, Sidonie umutsuzluğa kapılarak ikinci kez kendisini öldürmek ister. Onu umutsuzluk ve hüzne boğan sadece Leonie'den uzak kalmak değildi. Sevgilileriyle olan serüvenlere kendisini kaptıran Leonie, genç kızın duygularını fark edemeyecek kadar bencildir. Genç kız Leonie'ye koşulsuz bir şekilde bağlıyken ve onu yüceltirken, aslında onun ne kadar sapkın bir yaşamı olduğunu, özellikle Leonie'nin tutuklandığı dönemde, farkeder. Leonie 1924 yılında eşini zehirlemeye kalkışmakla itham edilmiş ve tutuklanmıştı. Genç kız, Leonie'ye olan dostluğu nedeniyle polis tarafından sorgulandığında, ortaya çıkan bilgiler çıplak bir şekilde Leonie'nin yozlaşmış cinsel yaşamını ortaya koymuştu. Ama bu yozlaşma aynı zamanda o dönem Viyana aristokrasisi ve yüksek burjuvazisinin ekonomik ve ahlaki çöküşünün de bir yansımasıydı. Arkadaşlarının evine davet edildiği bir akşam, bir tanesinin çantasından zehirli bir ampul çalmıştı. Burada ilginç olan arkadaşının çantasında niçin zehir taşıdığıydı. Komünistler iktidara geldikleri takdirde, arkadaşı zehiri içerek kendi yaşamına kıyacaktı. Böyle bir sınıfsal korku ve panik duygusu olağandışı değildi. Yani aristokrasi ve yüksek burjuvazi için "kızıl tehlike" büyük bir tehditti. Oysa burjuvazi daha ilerki yıllarda Avrupa üzerine çökecek olan faşizmin kara bulutlarına dair hiçbir endişe taşımıyordu. Sidonie zehiri içtikten sonra kendisini çok kötü hissetmiş, birçok kere kusmuştu "ama arzu ettiği

ölüm gerçekleşmemişti".[151] Sidonie bu intihar girişimini ve üçüncüyü bizzat kendisi planlamıştı. Buna karşılık ilk kez on yedi yaşındayken kendisini köprüden demir yoluna atması, beklenmedik bir anda gerçekleşmişti. Son iki intihar girişiminin ortak noktası, bunların evinin dışında yer almış olmasıydı. Evde intihar ettiği takdirde, babasının doğrudan onun ölümüyle yüzleşmesini, dolayısıyla üzülmesini istememişti. Sidonie her ne kadar gençlik yıllarında Leonie ile ilişkisine herkesin gözü önünde devam ederek babasını tahrik etmek istemiş olsa da, ona derin ve şefkatli duygularla bağlıydı.

Leonie 1924 yılında Viyana'ya döndüğünde, Sidonie onunla yeniden yakın olabileceği umudunu taşımıştı. Oysa tam da bu dönemde Leonie eşini zehirleyerek öldürmekle itham edilmiş ve tutuklanmıştı. Leonie'nin tutuklanmasını izleyen haftalarda, genç kız sevdiği kadını kurtarmak için seferber olmuştu. Parlak zekası sayesinde, avukatla birlikte Leonie için bir savunma stratejisi oluşturmuş ve onu hapisten kurtarabilmişti. Sidonie ve avukatın yoğun çabaları sayesinde, Leonie aleyhine açılan dava birkaç ay sonra delil yetersizliğinden dolayı düşmüştü. Ama bu yöndeki yoğun çabaları onu fazlasıyla tüketmişti. Üstelik gazetelere düşmüş ve itibarı zedelenmişti. Bu fırtınanın ardından, Sidonie Leonie ile her türlü bağı koparmaya karar vermiş ve ona bir telgraf göndermişti. Ama telgrafı babasının adıyla yollamıştı çünkü babadan gelen bir telgrafın Leonie'yi uzak tutmak için en etkili yol olacağını düşünmüştü: "Kızımla her türlü bağı koparmanızı rica edeceğim. Antal Csillag".[152] Sidonie gölgelenen itibarını yeniden kazanmak amacıyla, çevresindeki erkeklerle ilişki kurmaya karar vermiş-

---

[151] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag*, agy., s. 125.

[152] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag*, agy., s. 126.

ti. Bu, aynı zamanda babasının da isteğiydi. Çevresindeki erkekler arasında bir tanesi, -Klaus-, kendisiyle yakından ilgilenmekteydi ama Sidonie ona tamamıyla kayıtsızdı. Sidonie Klaus'un dikkatini çekebilecek bir güzelliğe sahipti ve çok zengin bir aileden gelmekteydi. Sidonie, Klaus'un kendi peşinde koştuğu bir dönemde, yine arkadaş çevrelerinden olan başka bir erkekle, Fritz ile tanışmıştı. Bu genç erkek onda büyük bir heyecan uyandırmıştı. Erkeklerle nasıl flört edildiğine dair hiçbir fikri olmayan Sidonie, Fritz'in ilgisini çekmek için etkin bir tutum sergilemişti. Bu anlamda kadınsı, yani reseptif konum onun için bir bilinmezdi. Annenin yırtıcı rekabetinden dolayı çocukluk ve ergenlik yıllarında, babası tarafından beğenilmek ve ilgisini uyandırmak imkansız olmuştu. Babasıyla baş başa olduğu zamanlarda, anne araya girerek bu yakınlığı bozacak birşeyler yapardı. Veya tatil yerinde bir erkekten hoşlansa veya bir erkek tarafından beğenilse, annesi hemen devreye girer ve sessiz bir mesaj verirdi: "Elini çek, o benim".[153]

Sidonie'nin böylesine yırtıcı bir anne imagosu ile rekabet etmesi mümkün değildi. Sidonie Fritz'in varlığında kendisini çok iyi hissetmekteydi. Leonie'yi kaybetmenin hüznünden, kayıtsız ve kibirli duruşundan eser kalmamıştı. Ama Fritz Sidonie ile yakın bir ilişki yaşamaktan kaçınmaktaydı. Henüz Leonie'nin kaybının acısı sönmemişken, Fritz'in kendisinden uzak durması onda büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Tıpkı Leonie gibi, arzu nesnesi yine kendi ihtiyaçlarını ve isteklerini fark edememişti. Nitekim üçüncü intihar girişimine neden olan, Fritz ile yaşadığı bu hayal kırıklığıdır. Buna karşılık Klaus, Sidonie ile beraber olmak için can atmaktaydı. Genç

[153] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag*, agy., s. 140.

kızın kadınlara ilgi duyduğuna dair söylentilerden haberdar olmakla birlikte, onun bundan vazgeçebileceğini düşünmekteydi. Bir gün Klaus Sidonie'yi öpmüştü. Hayatında ilk kez öpülen Sidonie için bu yakınlaşma iğrençti, hayvaniydi. O noktada kendisine sormaktan alamadığı bir soru vardı: Acaba kadınlar cinsel yakınlaşmaya haz almadan mı katlanırlar? Bu durumda normal olan nedir? Kadınların haz alması normal midir, yoksa anormal olan kendisi midir? Diğer bir deyişle, erkeklerle olan ilişkiler ve bu ilişkilerdeki kadınsı konum, bir türlü kavrayamadığı bir gizemdi. Fritz'in uzaklığı onda hüzüne yol açarken, Klaus'un ona duyduğu ilgi kendisinde cinselliğe dair korkuları uyandırmaktaydı. Bir gün Klaus ona evlenme teklif eder. Şefkatli biri olan bu genç adamın teklifini kabul ettiği takdirde, kendi isteklerini rahatlıkla dayatabileceğini, hoşlandığı bir kadınla karşılaştığı durumda, evli bir kadın kisvesi altında onunla daha kolay ilişki kurabileceğini düşünür. Burada dikkat çeken; genç kızın aşk yaşamının ne denli çetrefil olduğudur. Fritz'e aşık olduğu ve onunla ilgili derin bir hayal kırıklığı yaşadığı sırada, çevresinin dikkatini çekmeyecek şekilde kadınlarla nasıl ilişki kuracağını planlaması çarpıcıdır.

Bu anlamda bu vakanın, Lacan'ın da belirttiği gibi, parlak ve şaşırtıcı olduğu kadar, Freud'un en çok tedirginlik yaratan metinlerden biri olduğunu ileri sürmesi boşuna değildir. Tedirgin edici olan sadece Sidonie'nin çiftecinselliği değildir. Aynı zamanda genç kadının bulaştığı ve Leonie'nin temsil ettiği karanlık dünyadır da. Bu noktada Sidonie'nin Fritz'e olan duygularını nasıl yorumlayabiliriz? Fritz'in uzak tavrı, ona ergenliğinde babanın anneye bir çocuk yapmasının yarattığı hayal kırıklığına benzer duygular mı yaşatmış ve bu yüzden onu yeniden kadınlara mı yöneltmişti? Ama aşık olduğu erkeğin kendi duygularına yanıt vermemesi, kadınlarla birlikte

olabilmek için şeytani planlar yapmasını engellememişti. Üstelik bu düşünce Freud ile analize başladığı dönemde de mevcuttu. Sidonie Freud'a babasının onu evlendirmek istediği takdirde, evliliği kabul edeceğini ama kendi eşcinselliğinden vazgeçmeyeceğini belirtmişti. Freud, bu sözleri kendisine yöneltilen bir meydan okuma olarak algılamış ve genç kızın analizine son vermişti. Bu noktada Freud'un niçin Sidonie'nin rüyalarındaki kadınsılık arzusuna kuşkuyla yaklaşmış olduğu olduğunu daha iyi anlayabiliriz. Sidonie anneyle baba arasında bir seçim yapma çabasında, iki aşk nesnesi arasında süreğen bir doyumsuzlukla gidip gelmekteydi. Ne kendi cinsiyetinden biriyle, ne de karşı cinsiyetle köklü bir bağ kurabilmekteydi.

Genç kızın bu konumu, tam da Kristeva'nın kızın iki aşk nesnesi olduğuna dair görüşünü doğrular niteliktedir. Kızın anneye olan güçlü bağı, ödipal karmaşanın kesin ve nihai bir çözüme kavuşmasını engeller: "Kadında Oedipus karmaşasının iki yüzü olması ve çiftedeğerli, dolambaçlı bir nitelik taşıması nedeniyle; bu karmaşa *sonugelmez* veya *bitmemiş bir haldedir*".[154] Küçük kızın anneye olan bağlılığı öylesine güçlüdür ki babaya yer değiştirmesi tam olarak sabitlenemez. Ama bu yaklaşım Sidonie'nin durumunda bir paradoksu da ortaya koyar. Genç kızın eşcinselliğini; birincil nesneye duyduğu aşktan vazgeçemeyerek yeniden nesneye gerileme olarak ele alırsak, karşımıza şöyle bir soru çıkar: Nasıl olur da genç kız kendisi için ne erken dönemde, ne de sonrasında doyurucu olmuş bir nesneye gerilemiştir? Aslında Sidonie'nin annesini ne kadar güzel bulduğunu ve onunla yakınlaşmak için birçok fırsat yarattığını ama her seferinde annenin kızını kendisinden

[154] Julia Kristeva (2005), "La Fatigue au Féminin", *La Haine et le Pardon*, agy., s. 235.

uzak tutarak onu hayal kırıklığına uğrattığını biliyoruz. Diğer bir deyişle, burada fiksasyon; doyurucu olan nesneye dair değil de, engelleyici nesneye ilişkindir. Bu yüzden Leonie ile olan ilişkisinin modelini, annesiyle kurduğu ilişki oluşturmuştu. Leonie, annesi gibi, genç kızın hayranlığına ve tutkusuna duygusal olarak yanıt vermeyen biriydi. Nitekim Freud da genç kızın anne nesnesine gerilemesini açıklamakta zorluk çeker. Nasıl olur da genç kız, annesinin o kadar da genç olmadığı bir yaşta dünyaya getirdiği bebek yüzünden, tutkusunu bebeği doğuran kadına döndürmüştür? Niçin annesinden nefret etmesi gerekirken, bu nesneye gerileyerek onu aşk nesnesi olarak almıştır? Sevgi dolu bir anneye çocukluğundan beri gereksinme duyarken, niçin bu gerileme ergenliğinde patlak vermişti? Freud 1920'de yazdığı bu metinde, kızın anneye olan bağlılığının gizemine oldukça yaklaşsa da, tam olarak kavrayamaz. Oysa 1931'de yazacağı "Kadın Cinselliği" metninde, kızın babaya olan aşkını simgeleyen "yunan uygarlığının" altında yatan daha primitif ve erişilmesi son derece zor "Girit ve Miken uygarlığı"nı keşfetmiştir. Bu bulgusu kendisi için çok şaşırtıcı olmuştur çünkü o zamana kadar küçük kızın cinselliğini hep fallus merkezli bir kuramla açıklamak istemiştir. Ve "Girit ve Miken uygarlığı" metaforunu kullanarak, küçük kızın anneye olan tutkulu bağının ruhsal dünyasındaki en derin katmanı oluşturduğunu görmüştür. Anneye olan erken bağın amansızca bastırılması, "Girit ve Miken uygarlığının" hiç bir zaman varolmamış olduğu yanılgısını yaratır. Bu uygarlığa erişebilmek için analiz çalışmasının iyice derinleştirilmesi gerekir.

Sidonie Klaus'un evlenme teklifini kabul etmiş ve iki aile arasında söz kesilmişti. Ama zaman geçtikçe sevmediği bir adamla evlenmeye ve onunla bir cinsel yaşama katlanmaya

dair umutsuzluğu artmıştı. Bu evlilikten vazgeçtiği takdirde, anne ve babasının büyük bir utanç yaşayacaklarını düşünen Sidonie, kendini bir çıkmazda hissetmekteydi. Klaus'un bulunmadığı bir hafta sonu, kendisini arkadaşlarının evine davet ettirmişti. Oraya tesadüfen Fritz de gelmişti. Başbaşa kaldıklarında, son aylardaki gelişmeleri konuşmuşlardı. Yatmak üzere birbirlerinden ayrıldıklarında, Sidonie kendisinde alışılmadık olan bir dürüstlük ve açıklıkla Fritz'e yaklaşmış ve kollarını onun boynuna dolamıştı. "Herşeyin yolunda gitsin, Fritz. Ben seni sevmeye devam edeceğim." demişti.[155] Daha sonra odasına çekildiğinde, gecenin ilerleyen bir vaktinde, çantasında taşıdığı bir tabancayı ağzına dayamış ve tetiği çekmişti. Ama tabancayı çekmeyi beceremediğinden, kendini öldürememişti. Kanlar içinde kalan ve can çekişen genç kız hastaneye götürülmüştü. Sidonie kendine gelir gelmez, nişan yüzüğünü Klaus'a geri vermişti. Fritz'in onu hastanede ziyaret etmesini beklemişti ama genç adam yine ondan kaçmıştı. Bu olaydan iki sene sonra, Fritz zührevi bir hastalıktan dolayı hastaneye kaldırılmış ve tıbbi bir ihmal sonucu yaşamını yitirmişti. Bu kayıptan dolayı derin bir acı ve yasa boğulan Sidonie, Fritz'in mezarını sık sık ziyarete gitmişti. Genç kızın bu denli acı çekmesi, anne ve babasını şaşkınlığa düşürmüştü.

Genç kızı bu melankolik kayıp duygusundan kurtaran gençlik arkadaşı Marianne olmuştu. Evlendikten sonra Prag'a yerleşen Marianne, Sidonie'yi evlerine davet etmişti. Genç kız bir süreliğine burada kalmıştı. Bu zaman zarfında dostlukları erotik bir beraberliğe dönüşmüş ve Sidonie ilk kez bir kadınla cinsel bir birliktelik yaşamıştı. Böylelikle yıllarca arzuladığı ama sadece fantezisini kurabildiği cinsel yakınlaşma gerçek-

[155] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag*, agy., s. 148.

leşmekle beraber, yine cinsel doyumsuzlukla sonuçlanmıştı. Viyana'ya geri döndüğünde, binicilik dersleri aldığı bir kulüpte usta bir süvari olan ve yaşça kendinden büyük olan Eduard von Weitenegg ilgisini çekmişti. O dönemde yirmi sekiz yaşında olan Sidonie'nin zihninde evlenme planları yatmaktaydı. Eşcinselliği ve Yahudi oluşu toplumsal konumunu oldukça kırılgan kılmaktaydı. Geçmişte Yahudi kimliğini inkar eden Sidonie, daha sonraki yıllarda yükselen antisemitizm karşısında kendi kimliğini görmezden gelememişti. Viyana 1927 yılından itibaren politik sorunların ve nazizmin tırmanışa geçtiği bir tiyatroydu. Eduard ile karşılaştığında onu çekici bulan Sidonie, bir erkekle cinsel birliktelik yaşayabilmeye dair bir umut da taşımaktaydı. Erkeklerle bir türlü uyarılamayan genç kadın, diğer kadınlarla başlangıçta bir heyecan hissetmekle beraber, bu uyarılma halini devam ettirememekteydi. Eduard ile evlendiğinde yaşamış oldukları cinsel ilişkiyi çok itici bulmuştu. Bu deneyimden sonra normal olmadığına kanaat getirmişti. "Tutku ve uyarılmanın ne olduğunu bilmekle beraber, o bu duyguları başkalarının özellikle uyarıcı olarak algılamadığı durumlarda hissetmekteydi. Sokakta tanımadığı güzel bir kadına bakmak veya Leonie'nin elini öpmek bedenini yakan fırtınalar yaratırdı, Fritz'in gözlerine bakmak soluğunu keserdi. Ed ile böyle bir ateşi hissetmek için neler vermezdi. Ama bu hali, aşık ve hayran olmanın gıdıklayıcılığından gerçek yaşama geçişinde muhafaza etmeyi başaramıyordu."[156] Leonie ile hiçbir zaman gerçek bir ilişki yaşayamamış olduğundan, o hep yüceltilen ve erişilmez biri olarak kalmıştı. Fritz ise genç yaşta ölmüştü. Bir kadının veya bir erkeğin güzelliği onda arzu uyandırırken, o kişiyle cinsel bir yakınlaşma

[156] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag*, agy., s. 173-174.

onu hayal kırıklığına uğratmaktaydı. "Güzellik onun kıstasıydı, şehvetini uyandıran etmendi; arzu itici güçtü. Oysa arzunun gerçekleşmesi, gerçekliğin kendisiydi; hayal kırıklığı, bıkkınlık ve umutsuzluktan başka bir şey değildi."[157] Bu anlamda cinsel doyumu, nevrozlarda olduğu gibi, fantezisel düzeydeydi.

Sidonie'nin intihar girişimlerini, cinsel doyumsuzluğunu ve melankolik bir hüzne yatkınlığını düşünürsek, Freud'un zamanında yanıtlamakta güçlük çektiği bir soru daha açıklığa kavuşur. Sidonie hasta mıdır, değil midir? Freud o dönemde genç kızı "hasta" olarak nitelendirmemişti çünkü yakındığı bir semptomu yoktu. Oysa Sidonie ciddi bir intihar girişiminden sonra analize girmişti. Her ne kadar Freud bu girişimin altında yatan nedenleri tartışsa da, bunları genç kızın ruhsal dünyasındaki süreğen çatışmalarına bağlayamamıştı. Kuşkusuz analiz süresinin kısalığı, daha derin çatışmalara erişmesini imkansız kılmıştı. Sidonie'nin daha sonraki intihar teşebbüsleri, bu çatışmaların ne denli ciddi olduğunu ortaya koymuştu. Diğer yandan, Freud haklı olarak analitik anlamda "hasta" olmanın, analiz için bir talepte bulunmaya karşılık geldiğini düşünmekteydi. Özne kendi rızası ve isteğiyle analiste başvurmalıdır. Böyle bir talepte bulunabilmenin koşulu ise, öznenin kendi sorunlarının belli bir farkındalığına erişmesi ve bunları değiştirmek istemesidir. Oysa Sidonie'de dikkat çeken kendi ruhsal dünyasına yabancılığıydı. Bu anlamda yine histerik sorunsalla bağlantılı olarak, kendi içinde dönen fırtınaları tasarımlayabilmekten ve bu tasarımların yaslandığı duygulanımları hissetmekten uzaktı. Sidonie okuyucuda bile dehşet uyandıran üçüncü intihar girişiminden sonra, ruhsal dünyasında bir dönüşüm yaşadığını ifade etmişti. Çocuksu bir tavır-

---

[15.] Ines Rieder, Diana Voigt (2000), *Sidonie Csillag*, agy., s. 174.

dan çıkarak, daha olgun bir kadına bürünmüştü. II. Dünya Savaşı sırasında Viyana'dan kaçarak başka ülkelere sığındığında ve yaşamını kazanmak zorunda kaldığında, kendisiyle olan bağı daha gerçek bir hale gelmişti. Fakat ruhsal sorunlarına terapötik bir çözüm bulma gereksinmesini duymamıştı. Gençlik yıllarında sınıfsal konumunun damgasını vurduğu kibir ve toplumsal çevrede olup bitene karşı kayıtsızlık, kişilik özelliklerini oluşturmaktaydı.

Sidonie'nin sorunsalının en etkileyici ve çarpıcı yönünü oluşturan intihar girişimleri, ondaki depresif yanı ortaya koymaktaydı. Diğer yandan, eşcinselliği de çetrefil bir sorundu. Nesne seçimini eşcinsel olarak nitelendirirsek, Fritz'e aşık olmasını ve ölümünün ardından derin bir yas tutmasını nasıl açıklayabiliriz? Sevmediği bir adamla, Klaus'la, evlenecek olmanın onda yarattığı umutsuzluk, üçüncü intihar girişimine götürmüştü. Bu girişimini daha da korkunç kılan, bu eylemi planlamış olması ve kendini öldürmek için bir tabanca temin etmiş olmasıydı. Ama bu umutsuzluk aslında Fritz'le olan birleşmenin olanaksızlığından kaynaklanmaktaydı. Nitekim tabancayla kendisini vurduktan sonra kaldırıldığı hastanede, Fritz'in kendisini ziyarete gelmesini beklemişti. Burada Lacan'ın eyleme geçiş, yani *passage à l'acte* ile *acting out* arasındaki ayrımını yeniden gözden geçirmek gerekir. Birincisi öznede yoğun ve şiddetli duyguların yarattığı konfüzyon halinin bir ifadesiyken, ikincisi bilinçdışı olsa da, bir muhataba yöneliktir. Sidonie on yedi yaşındayken kendisini köprüden demiryoluna attığında, bu eylem ansızın gerçekleşmişti. Bu intihar girişimi beklenilmedik bir durumun yarattığı şiddetli bir duygusal konfüzyona denk gelmekteydi. O an patlak veren duygulanım, annesel nesnenin aşkını kaybetme kaygısından kaynaklanmaktaydı. Buna karşılık genç kızın babasıyla karşıla-

şacağını bildiği bir yerde, "bayan" ile dolaşması bir *acting out*'dur ve muhatabı babaydı. Oysa Sidonie'nin üçüncü intihar girişimi içerdiği tüm şiddete rağmen, bir *acting out*'a karşılık gelir. Muhatabı Fritz'dir ve ona yönelik bir mesajın taşıyıcısıdır. Burada beklenmedik bir duruma özgü şiddetli bir duygusal karışıklık söz konusu değildir. Sidonie bu eylemi planlayabilecek kadar soğukkanlıdır. Fritz'e yönelik mesajında iletmeye çalıştığı ona duyduğu aşktır, aşkının tanınmasına dair ihtiyacıdır.

Sidonie'nin Fritz'e duyduğu aşkı, babasına olan derin bağlılığından ayıramayız. Babaya olan şefkatli duyguları dokunaklıdır. Freud'un çok sert olarak nitelendirdiği baba da kızına çok bağlıydı, ona karşı şefkatliydi. Tüm uyarılarına rağmen kızının Leonie ile devam eden dostluğu, Leonie tutuklandığında Sidonie'nin sorgulanması ve bu nedenden dolayı gazetelere düşmesi ve itibarının gölgelenmesi, Antal Csillag gibi "ekonominin baronu" için çok ciddi bir sorundu. Ama baba hiçbir zaman kızının Leonie ile olan ilişkisine doğrudan müdahale etmemişti. Genç kız her durumda babasının kendisini sevmeye devam ettiğini biliyordu. Sidonie'nin eşcinsel nesne seçimi aslında kadında ruhsal çiftecinsellik sorununu kavramanın ne denli karmaşık olduğunu ortaya koyar. Herkesin yaşamında erkeksilikle kadınsılık arasında salınımların olağan olduğunu düşünürsek, Sidonie'nin Fritz'e duyduğu aşk onun kadınsılığa da salınabileceğini göstermekteydi. Hatta Fritz'e duyduğu aşkın karşılık bulamamasıyla giriştiği intihar deneyimi, diğerlerine göre en dehşet uyandıranı, en korkunç olanıydı. Fritz'in Sidonie'nin aşkına yanıt vermemesi, genç kızın kendisine kadınsılığı yasaklayan yırtıcı bir anne imagosuna teslim olması anlamına geliyordu. Kadınsılıktan vazgeçmek adeta annesel üstbenliğin buyruğuydu.

Ernest Jones 1927 yılında beş eşcinsel kadının analizinden hareketle, "Kadınsı Cinselliğin Erken Gelişimi" adlı yazısını yayımlar. Belirgin eşcinsel yaşamları olan bu analizanların hepsinin, ebeveynlere karşı bilinçdışı düzeyde çiftedeğerli tutumları vardı. Aynı zamanda anneye olan yoğun oral fiksasyon, daha sonraki evrede babaya dair bir fiksasyona dönüşmüştü. Sidonie de, hem annesine, hem de babasına karşı çiftedeğerli duygular beslemekteydi. Babasına karşı çiftedeğerli duyguları daha bilinçli düzeydeydi. Genç bir kızken Leonie ile ilişkiye girerek kendi ailesi için bir skandal yaratmış, babasını bile bile tahrik etmişti. Ama bütün bu olaylara rağmen, babasını şefkatle sevmeye devam etmişti. Buna karşılık her zaman erkek çocuklarını tercih etmiş olan ve ona kadınsılığı yasaklayan annesine duyduğu öfkeyi ve saldırganlığı şiddetle bastırmıştı. Nasıl olur da Sidonie kendi kadınsılığını iğdiş eden anne nesnesine gerilemişti? Ernest Jones yazısında, her iki cinsiyette geçerli olduğunu düşündüğü kastrasyon kaygısından daha radikal ve derin olan bir kaygıdan söz eder. Kastrasyon kaygısı kısmi bir tehditten ibaretken, haz alma kapasitesini tümüyle ve kalıcı bir şekilde kaybetmenin çok daha şiddetli ve ilkel bir kaygıya denk geldiğini ileri sürer. Ve bunu, yunanca bir sözcük kullanarak, *aphanisis* olarak adlandırır.[158] Haz alma kapasitesini tümünden yitirme korkusu, erkekte baba tarafından etkin bir şekilde iğdiş edilme kaygısı olarak ortaya çıkar. Buna karşılık kızda ise ayrılma kaygısı şeklinde tezahür eder. Ayrılma kaygısı; fantezide annenin küçük kızı kendisi için bir rekabet nesnesi olarak gördüğü için yanından uzaklaştırmasına veya babanın kızın arzu ettiği cinsel doyumu karşılıksız

[158] Ernest Jones (1927), "Le Développement Précoce de la Sexualité Féminine", *Théorie et Pratique de la Psychanalyse*, İngilizceden çeviren Annette Stronck, Payot, Paris. 1969, s. 401.

bırakmasına ilişkindir. Bu doğrultuda Sidonie açısından nesneden ayrılma kaygısı her iki ebeveyn tarafından uzak tutulmaya dairdi. Ama en yoğun kaygı, anneyi kaybetmeye ilişkindi. Diğer bir deyişle, babanın ikamesi olan bir erkeğe yöneldiği takdirde, anneyi tümüyle yitirmekten korkmaktaydı.

Ernest Jones'un araştırmasında vardığı sonuç, bir yıl önce Freud'un *Ketlenme, Semptom ve Kaygı* adlı metnindeki bulgularıyla örtüşür. Freud bu yazısında, erkekte etkili olan kastrasyon kaygısının kızdaki karşılığının nesne aşkını kaybetmeye, yani ayrılmaya dair olduğunu ileri sürer. Annenin Sidonie'ye kadınsılığı yasaklaması, onda daha temel bir kaygıyı uyandırmaktaydı. Bu da nesnenin aşkını tümüyle kaybetmek anlamına geliyordu. Jones ödipal karmaşanın çözümünde, kızın önünde iki farklı yolun durduğunu ileri sürer. Küçük kız babaya olan erotik bağlılığından vazgeçme koşuluyla, kadınsılığını muhafaza edebilir. Veya vajinadan vazgeçerek, tümüyle kadınsılığını reddeder. Birincisinde ensestüel nesneden vazgeçebilmek; kadınsı arzuların yetişkin bir düzeyde gelişmesini sağlar ve cinsel birleşmeye ilişkin olumlu vajinal bir tepki doğurur. Buna karşılık ikincisinde, küçük kız vajinasından, yani kadınsı organından radikal bir şekilde vazgeçerek, babayla özdeşleşir. Bu çözümü Freud erkeklik karmaşası olarak nitelendirir. Bu durumda kız anne nesnesini kaybetmeme uğruna, kadınsılığını reddeder. Ama Freud açısından, çocukluktaki erkeklik karmaşası her zaman kesintisiz bir şekilde eşcinselliğe yol açmaz. Örneğin, buluğ çağından itibaren Sidonie'nin yeniden canlanan ödipal fantezilerinin nesnesi babadır. Kadınsılığı reddetmesi sonradan oluşan bir süreçtir.

Ödipal karmaşanın çözümünde küçük kız ensestüel nesneden vazgeçtiğinde, bir süreliğine, yani buluğ çağına kadar kadınsı dürtülerini bastırır. Diğer bir deyişle, burada nevrotik

bir uzlaşma söz konusudur. Kadınsılık uğruna, geçici bir süre için kadınsı dürtülerden vazgeçmek gerekir. Buna karşılık ikinci seçenekte kız babayla özdeşleşerek, kalıcı bir şekilde kadınsı arzularını bastırır ve kadınsılığını reddeder. Bu noktada Ernest Jones ile Freud arasında bir görüş farklılığından söz edebiliriz. Freud'dan farklı olarak, Jones'a göre çocuklukta kızın ödipal karmaşayı çözümleme çabasında kadınsılığını reddetmesi kalıcıdır ve eşcinsel seçime neden olacaktır. Eşcinsel kadındaki erkeksi özdeşleşme "Suçluluk kaynağı olan kadınsı arzuları beslemeye dair tasavvur edebileceğimiz en köklü inkardır".[159] Sidonie'nin ergenliğinde babadan beklediği ensestüel bebeğe, annenin gerçek anlamda sahip olması travmatik bir nitelik taşımıştı. Genç kızın kadınsı özdeşleşmelerini yerle bir etmiş, onda narsisistik bir yaralanmaya yol açmıştı. Babaya dair kadınsı arzularını tümüyle reddederek, babanın fallusuyla özdeşleşmişti. Böylelikle bilinçdışı fantezi düzeyinde fallusa sahip olmuştu. Ama Sidonie'nin kadınsılığını böylesine radikal bir şekilde inkar etmesi, sadece babayla olan ilişkisindeki hayal kırıklığından kaynaklanmamaktaydı. Babayla olan ilişkisindeki narsisistik "şok", ona annenin ne denli güçlü bir rekabet nesnesi olduğunu gerçek düzeyde anımsatmıştı. Bu anlamda ya anneyle dişli bir çatışmaya girmek, ya da annenin "zafer"ini kabullenerek kadınsılık oyunundan radikal olarak çekilmek gibi iki seçeneği bulunmaktaydı. O ikinci seçeneği tercih ederek, anne nesnesini muhafaza etmek istemişti. Jones kadın eşcinselin durumunda, tehdidin asıl babadan kaynaklandığını ileri sürer. Jones bu açıklamasını, tıpkı Kleinci kuramda olduğu gibi, içgüdüsel güçlere

[159] Ernest Jones (1927), "Le Developpement Precoce de la Sexualité Féminine", agy., s. 407.

bağlar. Oysa beş yıl sonra yayımlayacağı "Fallik Evre" adlı yazısında, Jones kızın erken ödipal evrelere ilişkin kaygılarının merkezinde annenin yattığını ortaya atacaktır. Nitekim Sidonie vakası da en derin kaygının babaya dair değil de, anneye ilişkin olduğunu gösterir. Kadınsı dürtülere dair en derin çatışmaların anneye ilişkin olması, kadının ruhsal dünyasına damgasını vurur. Ödipal karmaşanın oluşumunda, anne sadece bir rekabet nesnesi değildir, kızın birincil nesnesidir de. Bu anlamda Ernest Jones'un 1927 tarihli makalesinde, eşcinsel öznelere dair çizdiği genel ruhsal tabloya belli bir mesafeyle yaklaşmak gerekir. Çünkü her zaman için analistin pusulasını oluşturan; öznenin ruhsal ekonomisine dair dürtüsel güçler ve bunların yarattığı çatışmalardır. Eşcinsellik sorunsalı, her bir öznenin libidinal tarihine özgü olan ruhsal mekanizmaların geçerli olduğunu ve bunların tüm vakalara genelleştirilemeyeceğini gösterir. Nitekim Freud'un eşcinsel kız vakasını inceledikten sonra vardığı sonucun, bilimsel olarak ne kadar değerli olduğunu görürüz. "Eşcinsellik sorununu çözmek ruhçözümlemenin işi değildir. Nesne seçimini belirleyen ruhsal düzenekleri açığa çıkarmak ve onlardan içgüdüsel eğilimlere giden yolların kökenlerini bulmakla yetinmelidir."[69]

[69] Sigmund Freud (1920), "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları", agy., s. 345.

VI. Bölüm

KADINSILIĞIN DOLAMBAÇLI YOLU

Sidonie vakası eşcinselliğin kadınsılık meselesini ne denli sorunsallaştırdığını ortaya koyması açısından değerlidir. Freud'un bu metni sadece eşcinsellik meselesine psikanalitik alandan yaklaşmamızı sağlamakla kalmaz. Aynı zamanda ruhsal gelişimde kadınsılığın önünde duran engelleri, özellikle anneye dair çatışmaları, bu tartışmanın merkezine yerleştirir. Bu anlamda bu vaka etrafında geliştirdiğimiz tartışma; kadınsılık sorununun kavramsal çerçevesini, hatta belkemiğini oluşturur. Öznenin kadınlığa erişme serüveninin dolambaçlı yoluna ve bu ölçüde de sürecin kırılganlığına dair önemli ipuçları verir. Sidonie'nin ergenlikte yoğun çatışma kaynağı olan kadınsı arzularına bulduğu çözüm, kadınsılığın reddiydi. Babasıyla özdeşleşerek, kadınsı arzularını bastırmış, onları reddetmişti. Ama kadınsılığın reddinin bedeli yüksektir. Ergen kızın babaya dair kadınsı arzuya sahip çıkabilmesinin koşulu, şüphesiz yaşamın başlangıcından itibaren anneyle kurduğu güvenilir ve sağlam ilişkidir. Ancak bu koşulla bir kız anneden babaya yer değiştirebilir ve bu uğurda anneyle çatışmayı, ona karşı gelmeyi göze alabilir. Bu doğrultuda kadınsılığın önünde duran engeller; erken çocukluk döneminde veya Kleinci kavramlarla tanımlarsak, erken ödipal evredeki anneyle ilişkide doğan kaygılardır.

Freud küçük kızın cinsel gelişimini; cinsiyetlerarası farklılığı keşfettiği dönemde penise duyduğu hasete dayandırırken, bu dönemden önce gelen evreyi göz önünde bulundurmaz.

1931 yıllarında kızın anneye olan tutkulu bağını keşfetse de, bu derin bağlılığın neden olduğu çatışmaların farkında değildir. Bunun için cinsel kuramını farklı bir şekilde tasavvur etmesi gerekiyordu. O zamana kadar kavramlaştırmadığı yeni parçaları keşfedebilmesi ve bunları kuramına eklemleyebilmesi elzemdi. Bu yüzden bu konudaki bulguları; Ernest Jones, Melanie Klein, Karen Horney'inkilerle örtüşmez. Freud küçük kızın birincil erkeksiliğini savunurken; Jones, Klein ve Horney, tam tersine, küçük kızın erken ödipal evrelerden itibaren babaya dair kadınsı dürtülerini vurgularlar. Ernest Jones'a göre, kızın cinsel gelişimine dair analistler arasındaki görüş farklılıklarının anahtarı, erken ödipal evrede yatar. Bu görüş farklılıkları, ilk evreyi göz önünde bulundurmamaktan kaynaklanır. "Daha sonraki gelişme evresine ilişkin farklı bakış açıları, belki tümüyle bu ilk evreye ilişkin varsayımların farklılığından kaynaklanır".[161] Kadınsı cinselliğe ilişkin çatışmaları açıklığa kavuşturabilmek için kızın anneye olan ilk bağlılık dönemini incelemek zorunludur. Bu yaklaşım, aynı zamanda erken cinsel gelişimde etkili olan arkaik üstbenliğin (annesel üstbenliğin) rolünün de dikkate alınması anlamına gelir. Kadının ruhsal yaşamında bu evreye dair çatışmalarına erişebilmek için, analizin ilerletilmesi ve derinleştirilmesi önem kazanır. Jones'un kadın analizanlarla ilgili ortaya attığı bu görüş, gerçekten analitik pratik açısından geçerlidir. Analiz yeterince ilerletilemediğinde, kadın analizanın birincil nesneye ilişkin primitif duygulanımları -nefreti- ve bunların yol açtığı kaygılar teğet geçilirler. Bu durum erkek analizanlar için de geçerlidir. Her iki cinsiyette anneyle olan erken bağa dair duygulanımlar

---

[161] Ernest Jones (1933), "Le Stade Phallique", *Théorie et Pratique de la Psychanalyse*, agy., s. 428.

ve çocuksu çaresizliğin doğurduğu ruhsal haller özümlenemediği takdirde, analitik çalışma esas olanı, yani anneseli dışarıda bırakmış olur.

Freud: küçük kızın birincil erkeksiliği

1931 yılında Freud'un küçük kızın anneye olan erken bağını keşfetmesi, kızın birincil erkeksiliğine dair cinsel kuramını etkilemez. Buluğ çağından itibaren kadınsılığın oluşumunu kızın önünde duran üç seçenek açısından tanımlar. Kadınsılığın izlediği yollardan biri, tıpkı Sidonie'de olduğu gibi, kadınsı arzuların inkarıdır. Bu konumu nitelendiren; kızın kendisinde duyumsadığı kadınsı arzulardan radikal bir şekilde vazgeçmesidir. Yani babayla ilişkide varolan kadınsı dürtüleri reddetmektir. "Penis karmaşası"; kızın babayla ilişkide yaşadığı kadınsı arzulara dair bir incinmenin, yaralanmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Penise hasetin güçlü bir şekilde muhafaza edildiği kadınlarda ve eşcinsel kadınlarda, babaya dair hayal kırıklığı kadınsı rolün terkedilmesine yol açmıştır.[102] Penis karmaşasının gerisinde babaya dair bir hayal kırıklığının yatması; küçük kızın babayla ilişkisinde kadınsılığın ne dereceye kadar önemli olduğunu gösterir. Sidonie'ye dönersek, babaya dair hayal kırıklığı erkeksi bir özdeşleşmeye yol açarak, kadınsı arzuların reddedilmesine neden olmuştu. Freud ödipal karmaşanın çözümünde, kızın kadınsılığından niçin böylesine radikal bir şekilde vazgeçtiğini açıklayabilecek bir kurama sahip değildi. Bu noktada Ernest Jones'un haz alma kapasitesini tümüyle kaybetme kaygısı olarak nitelendir-

---

[102] Karen Horney (1924), "On the Genesis of the Castration Complex in Women", *Feminine Psychology*, Norton & Company, New York, 1967.

diği ve kızda doğrudan anneyi kaybetmekle ilgili olan *aphanasis* kavramına gönderme yapmakta yarar vardır.

Freud kızın penise sahip olmadığı için, kendisinde zaten bulunmayan bir organı kaybetmeye dair bir kaygı duyamayacağını ileri sürer. Bu yüzden Freudcu kuramda kız açısından kastrasyon kaygısı geçerli değildir. Buna karşılık, Jones her iki cinsiyette kastrasyon kaygısının varlığını göz önünde bulundurmak gerektiğini düşünür. Erkek analistlerin, kimi zaman da kadın analistlerin, abartılı bir şekilde fallus merkezli yaklaşımları, kastrasyon kaygısını fallusa sınırlamalarına yol açmıştır. Karen Horney bu konuda önyargılı olan erkek analistlerin, kadınsı genital organların taşıdığı narsisistik değeri göz önünde bulundurmadıklarını ileri sürer. Bu noktada Jones'un kadınların kendi bedenleriyle ilişkisine dair ileri sürdükleri kayda değerdir: "Diğer yandan, kadınların kendi organlarıyla olan ilişkide daha çekingen bir tavır takınmaları ve erkeğin organına duyduğu ilgiyi gizlemeksizin ortaya koymaları nedeniyle, genel olarak bu ilişkinin karanlıkta kalmasına katkıda bulunmuşlardır".[163] Kadının penise duyduğu ilgi, merak ve arzuyu, olumlu bir anlamda "penise haset" olarak tanımlayabiliriz. Yani erkek penisiyle ve ruhsallığıyla kadın için çekicidir. Bu çekim sadece kadının fallus merkezli bir dünyada yaşamasından kaynaklanmaz, kadınsı arzularıyla da bağlantılıdır. Penis hem görünür bir organdır, hem de çekicidir. Buna karşılık kadının genital organları bedeninin içinde yer aldıkları ölçüde, tasarımlanmaları güçtür ve kaygıların kaynağıdır.

---

[163] Ernest Jones (1927), "Le Développement Précoce de la Sexualité Féminine", agy., s. 399.

Mariam Alizade'ye göre kadında beden imgesi; *görünmez olan* ve "olmayan"ın etrafında yapılanır. Kadın bedenindeki akışkan sıvılar da önemli ölçüde beden imgesinin yapılanmasına katkıda bulunurlar. Kadın her ay adet gördüğünde veya bir çocuk dünyaya getirip de onu emzirdiğinde, bedeninin salgıladığı sıvılar beden imgesinin oluşumunu etkilerler. Ama bu sıvılar aynı zamanda ona ayrılmayı, kaybetmeyi de yaşatırlar çünkü kendi bedeninin ürettiği sıvılardan ayrılmak zorundadır: "erojen bedeni boyunca akan sıvılardan ayrılmalıdır"[164]. Nitekim menopozda bu kayıp radikaldir. Böylelikle salgılanan sıvılar (kan, süt, amniyotik sıvı..) kaybedilmeye mahkumdurlar veya vajinal salgılar gibi dağılırlar, kapsanamazlar, biriktirilemezler. Kadının kendi bedeniyle ilişkisinde, "erojen bedeni boyunca akan" sıvılar erotizmini şekillendirirler. Mariam Alizade'nin bu yaklaşımı, ürkütücü olduğu için bir tabu haline getirilen kadın bedeninin içini tasarımlamamızı olanaklı kılar. Çünkü kültür düzeni kadını; ya annelik, ya da sergilediği fallik özellikler (kıyafeti, saçı, makyajı...) aracılığıyla tasarımlar. Erkek açısından kadın bedenini nitelendiren salgılar (kan, süt...); ensest nesnesi annenin dehşet uyandıran bedenine gönderme yaparlar. Nitekim Freud da kadınların hepten tabu olduğunu vurgular: "Bir kadın sadece cinsel yaşamından kaynaklanan aybaşı, gebelik, doğum ve loğusalık gibi özel durumlarda tabu değildir; bu durumların yanı sıra kadınla cinsel ilişki de öylesine ciddi ve çok kısıtlamaya tabidir ki ilkellerin ünlü cinsel özgürlüğü konusunda kuşkuya kapılmak için her türlü nedenimiz vardır".[165] Bu anlamda kadın bedeninin salgı-

---

[164] Alcira Mariam Alizade (2003), "Men and their Bedrock: "Repudiation of Femininity", *Masculine Scenarios*, Karnac, Londra, s. 28.

[165] Sigmund Freud (1918), "Bekaret Tabusu", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 260-261.

ladığı sıvılar erotizmini şekillendirmekle kalmazlar, aynı zamanda bunlar aktıkları, dağıldıkları ölçüde ona yokluk duygusunu da yaşatırlar. Böylelikle kastrasyon kaygısı bire bir kızın ve daha sonra yetişkin kadının bedenine dair kayıplarıyla ilintilidir. "Olmayan" sadece sahip olunamayan penis değildir, aynı zamanda, bedensel salgılarda olduğu gibi, varolduklarında bile tasarımlanamayana dairdir. Bu yüzden fallus odaklı bir yaklaşım; kadını sadece fallusa sahip olan veya olmayan biri olarak değerlendirdiği ölçüde indirgemecidir, gerçekten uzaktır. Böyle bir denklem kadınlığa dair esas olanı ortaya koymaktan uzaktır. "Kadınlık söz konusu olduğunda; "penisi olmaması", kadının neye *sahip olduğuna* dair hiçbir şey söylemez."[166] Bu bağlamda kadınların ve de kadın analistlerin kendi bedenlerini fallik koordinatlar dışında, farklı simgesel denklemler aracılığıyla düşünebilmeleri önem kazanır. Ama bunun için de kadının kendi bedenini sevebilmesi, içine bakabilmesi ve buna yatırım yapabilmesi gerekir.

Freud ergenlikte genç kızın karşısında duran üç yoldan en dolambaçlı ve engebeli olanın kadınsılık yolu olduğunu ifade ettiğinde, bu görüşü şüphesiz abartılı değildi. Kadınlığın yolu en engebeli olandır çünkü kızın anneden ayrılmasını ve ayrışmasını gerektirir. Tutkulu bir aşkın nesnesi olan anne, nasıl olur da bir gün terkedilebilir? Freud, anneden kopuşun ancak ona karşı hissedilen düşmanca duygular sayesinde mümkün olduğunu düşünür. Anneye karşı düşmanca duygular daha erken evrelerden kaynaklanırlar ve rekabet duygularıyla perçinlenirler. Anneyle olan ilişkide çocuksu libido bir türlü doymak bilmez çünkü cinsel bir hedef taşımaz. Çocuk annenin

[166] Alcira Mariam Alizade (2003), "Men and their Bedrock: "Repudiation of Femininity", agy., s. 32.

biricik nesnesi olmak ister ve kendisiyle annesi arasına giren tüm nesneleri kıskanır. Rekabet ettiği nesneler sadece kardeşleri değil, aynı zamanda babasıdır da. Anne, sevgisini diğer çocuklarıyla paylaşmış olduğu için küçük kızı hüsrana uğratmış ve onda saldırgan duygulara yol açmıştır. Freudcu kurgulamada, küçük kızın penise sahip olmaması da anneye olan düşmanca duyguları pekiştirir. Ama küçük kız düşmanca duygularını, erkek çocuk gibi, kolaylıkla dışsallaştıramaz. Erkek çocuk birincil nesnesi anneye duyduğu nefreti başka bir nesneye, yani ödipal rekabet nesnesi babaya yansıtabilir. Oysa kızın anneye saldırganlığını yöneltmesi şiddetli kaygılara yol açar çünkü anne hem birincil nesnesi, hem de rekabet nesnesidir. Normal koşullarda çocuksu libidonun doyumsuz kalmasından kaynaklanan engellenme, anneden uzaklaşmayı kolaylaştırır. Ama kızın anneden babaya geçişi "salt nesne değişiminden çok daha önemlidir".[167] Kızın anneye dair yaşadığı tüm çatışmalara rağmen, babaya yer değiştirebilmesi ve ona dair kadınsı arzuları sahiplenebilmesi cesaret ister. Bu doğrultuda küçük kızın anneye yönelik etkin libidinal itkilerinde azalma olabilmeli ve babaya dair edilgen cinsel itkiler ağır basmalıdır. Baba her ne kadar kızının ensestüel fantezilerine karşılık vermese de, onu bir kız olduğu için ve kendi kızı olduğu için beğenir, sever ve ona bir vaatte bulunur. Bu, ilerde ensest yasağına tabi olmayan bir erkekle kadınsılığını gerçekleştirebileceği vaatidir. Kız, fantezilerinde yaşattığı erkek kahramanlar, prensler aracılığıyla, bu vaadin gerçekleşeceği zamanı bekler. Beklemek kadının cinsel yaşamında hep varolan bir durumdur. Buluğ çağıyla birlikte bedeninde oluşacak değişiklikleri, özellikle göğüslerinin çıkmasını ve adet görmeyi

[167] Sigmund Freud (1931), "Kadın Cinselliği", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 375.

bekler. Sonradan sevgiliyi bekler. Her ay adetlerin gelip gelmediğini yoklar; gebe kalmayı arzuladığında adetlerin gelmemesini umut eder veya tam tersine gebe kalmak istemediğinde, adetlerinin gelmesini sabırsızlıkla ve kaygıyla bekler. Gebe kaldığında ise bebeğin doğacağı anı bekler.

Kızın anneden babaya yer değiştirebilmesini sağlayan libidinal güçler nedir? Bu değişimin itici gücü, Karen Horney'a göre, penise sahip olamayışın yarattığı yoksun bırakılma (*privation*) duygusudur. Cinsiyetlerarası farklılığı keşfeden ve penisten yoksun bırakıldığını idrak eden kız, penisi nerede arayacağını bilerek babaya yönelir. Karen Horney ilk kez penisten "yoksun bırakılma" (*privation*) terimini, "Kadınlarda Kastrasyon Kaygısının Doğuşu Üzerine" adlı metninde kullanır.[168] Daha sonra Lacan, Horney'dan esinlenerek bu terimi, engelleme ve kastrasyonla birlikte bir üçlü olarak ele alır ve kuramının vazgeçilmez bir öğesi haline getirir. Ama Lacan "yoksun bırakılma" terimine, Horney'den farklı bir anlam yükler. Babanın simgesel işleviyle ve ensest yasağını temsil etmesiyle bağlantılandırır. Bu doğrultuda babanın simgesel eylemi çocuğu anneyle bütünleşmeden yoksun bırakılmaya dairdir. Horney'in kullandığı şekliyle yoksun bırakılma terimine dönersek, şöyle bir soru sorabiliriz: Ernest Jones'un kuramındaki cinsel hazzı tümüyle yitirme veya bu hazdan yoksun bırakılma tehdidi (*aphanisis*), Karen Horney'da kızın penise sahip olamamasından dolayı yaşadığı "yoksun bırakılma" duygusu ile örtüşür mü? Horney bu terimi özellikle küçük kızın penise sahip olmamasıyla bağlantılandırır. Buna karşılık Jones'a göre, cinsel hazdan tümüyle yoksun bırakılma kaygısı

[168] Karen Horney (1924), "On the Genesis of the Castration Complex in Women", agy., s. 43-49.

her iki cinsiyet için de geçerlidir. Her ne kadar Jones bu terimi hem kız, hem erkek çocuk için kullansa da, sonuçta bu kaygının edilgen ve kadınsı konumla bağlantılı olduğunu da ileri sürebiliriz. Çünkü çocuk ebeveynin bakımına ve ilgisine muhtaçtır. Sevgiden, ilgiden mahrum bırakılma kaygısı onu kaçınılmaz olarak edilgen bir konumda bırakır.

Küçük kız cinsiyetlerarası farklılığı keşfettikten sonra, erkek çocuk gibi bir penise sahip olmak *(penisneid)* ister. Karen Horney birincil penise hasetle, kastrasyon karmaşasının çözümünde ortaya çıkan ikincil penise haset arasında bir ayrım yapar. Birincisi kızın cinsiyetlerarası farklılığı keşfettiği döneme aittir ve geçicidir. Buna karşılık ödipal karmaşanın çözümündeki küçük kızın ikincil erkeksiliği ve ikincil penise hasetin işlevi daha karmaşık ruhsal güçleri içerirler. İlk aşamada küçük kızın kendisinde olmayan, ama erkek çocuğun sahip olduğu penisin görselliğinden etkilenmemesi ve genital organına imrenmemesi olanaksızdır. O da erkek çocuk gibi ayakta işemek ister çünkü bu dönemde işeme ve dışkılamaya ilişkin işlevler narsisistik olarak değerlidirler.[16] Ama bu işlevler sadece narsisistik olarak değil, aynı zamanda erotik yanlarıyla da önemlidirler. Kızın erkek çocuk gibi işeme isteğinin kökeninde, görme merakına *(scoptophilia)* ilişkin dürtüler yatar. Bir erkek çocuk işediğinde penisini elleyebilir, onu görmekten haz alır ve sergiler. Böylelikle genital organına dair cinsel merakını da giderir. Buna karşılık kız çocuğunun genital organını sergilemesi olanaksızdır. Bedenin içinde bulunan ve görünmez olan genital organına dair merakını gideremediği gibi, mastürbasyon yapması da erkeğe göre daha yoğun bir

[16] Karen Horney (1924), "On the Genesis of the Castration Complex in Women", agy., s. 39-41.

suçluluğa yol açar. Burada Karen Horney'ın net bir şekilde vurguladığı düşünce; küçük kızdaki birincil penise hasetin hiçbir şekilde babaya ilişkin kadınsılığıyla çatışmamasıdır. Tam tersine, kızın babaya yer değiştirmesinin itici gücüdür, bu anlamda olumludur. Bu noktada Horney'ın görüşüyle, Lacan'ınki örtüşür. Küçük kız anneyle özdeşleşebildiği ölçüde, penise sahip babaya yer değiştirebilir. Ama bunun için de babanın anne için arzu nesnesi olması gerekir. Ancak babayı isteyen ve arzulayan anneyle özdeşleşebildiği için, babaya yer değiştirebilir.

Küçük kız ödipal karmaşanın çözümünde, babaya yönelik kadınsılığından vazgeçmek zorundadır. Çünkü babaya duyduğu libidinal arzudan dolayı, annesinden nefret eder, onunla rekabete girer ve bu yüzden suçluluk duygusu yaşar. Bilinçdışında annenin ona düşmanca duygularla misillemede bulunabileceği kaygısını taşır. Bu da onda yoğun bir kastrasyon kaygısına yol açar. Ödipal çatışmadan çıkış, kızın babayla özdeşleşmesiyle sonuçlanır. Bu noktada kızın ikincil erkeksiliği devreye girer ve bu tepki savunma amaçlıdır. Bu doğrultuda Karen Horney şöyle der: "Penise haset babaya ilişkin gerçek nesne aşkının ilk evresine gerilemeye karşılık gelir".[170] Yani Freudcu kurgulamada, cinsiyetlerarası farklılığı keşfeden kızın penise haset duyduğu evreye gerilemedir. Ödipal karmaşanın çözümü, kızın bu evreye geçici olarak gerilemesiyle örtüşür. Birincil penise haset küçük kızın kendisinde olmayan organa erkeğin sahip olduğunu idrak etmesiyle ortaya çıkar ve bir imrenmeden ibarettir. Buna karşılık ikincil penise haset; ödipal karmaşayı çözme biçimi olduğu ölçüde daha yoğun

[170] Karen Horney (1926), "The Flight from Womanhood", *Feminine Psychology*, agy., s. 67.

libidinal güçleri ve kaygıları içerir ve buluğ çağına kadar geçerlidir. Bu noktada Karen Horney'ın kuramsal konumu kesindir. "Baştan sona kadar, deneyimim değişmez bir netlikle, kadınlarda Oedipus karmaşasının (sadece öznenin acı çektiği aşırı durumlarda değil, düzenli olarak) farklı derecelerde ve yoğunlukta, penise hasete gerilemeye yol açtığını kanıtlamıştır".[17] Ödipal çatışmanın çözümünde, küçük kızın sahip olamayacağı babası gibi "olmak" istemesi ve onunla özdeşleşmesi, ensestüel nesneden vazgeçmesini mümkün kılar. Bu vazgeçişe damgasını vuran küçük kızın anneyle ilişkisindeki kaygılarıdır. Bu yüzden küçük kızın ikincil erkeksiliği veya ikincil penise haset nevrotik bir uzlaşmadır. Diğer bir deyişle, anne nesnesinin aşkını ve himayesini kaybetmemek uğruna, ensestüel nesneye ilişkin kadınsılığından geçici olarak vazgeçer. Bu konuda Ernest Jones'un yaklaşımı, Karen Horney'ınkiyle bire bir örtüşür. Bu bağlamda buluğ çağına kadar geçerli olan ikincil erkeksilikle, kadınsı eşcinsellik arasında bir süreklilik yoktur. Nitekim Sidonie'nin babaya ilişkin aşkı hem çocukluk, hem de buluğ çağı sonrası dönemi nitelendirmekteydi. Ergenliğinde eşcinsel nesne seçimine neden olan, babayla ilgili yaşadığı hayal kırıklığıydı.

Ernest Jones

Ernest Jones 1932'de Wiesbaden'de düzenlenen XII. Uluslararası Psikanaliz Kongresinde "Fallik Evre" adlı bir bildiri sunar. Freud'un "fallik evre" olarak tanımladığı evrenin, her iki cinsiyette savunma işlevi taşıdığını ve ikincil olduğunu ortaya atar. Freud bu tarihten dokuz yıl önce yayımladığı "Benlik ve Altbenlik" adlı metninde, küçük kızın ödipal kar-

[17] Karen Horney (1926), "The Flight from Womanhood", agy., s. 64.

maşaya bulduğu çözümün babayla özdeşleşmeden ve fallik bir tavır sergilemeden geçtiğini ileri sürmüştü. Ama Freud kızın niçin böyle bir özdeşleşmeye gereksinim duyduğunu, bunun hangi çatışmalardan kaynaklandığını açıklayamamıştı. Bu noktada Ernest Jones cinsel gelişimin, üstbenliğin etkisini göz önünde bulundurmadan, incelenemeyeceğini belirtir. Suçluluk duygusu, korku ve kaygı; üstbenlik oluşumunun yansımalarıdır. Bu korkular küçük kızın erken ödipal evrelerden itibaren anneyle olan ilişkisine damgasını vururlar ve kadınsı dürtülerden bir süreliğine vazgeçmesine yol açarlar. Ama Freudcu kuramda kızın babayla erkeksi bir özdeşleşmeye girmesinden önce, asıl açıklanması gereken babaya dair beslediği kadınsı dürtülerdir. Eğer kız çocuğu gerçekten küçük bir erkekse, o zaman erkeksiliğini nitelendiren yönetici erojen bölge -klitoris- nasıl olur da buluğ çağında terkedilebilir? Freud küçük kızın babaya geçişini iki değişimle açıklar. Birincisi nesne değişimine karşılık gelir, kız anneden babaya yer değiştirir. İkincisi ise erojen bölge değişiminden ibarettir, buluğ çağında klitoristen vajinaya yer değiştirir. Küçük kızın tutkuyla bağlı olduğu anneden, babaya ilişkin kadınsı dürtülerin baskın olduğu evreye geçişini nasıl açıklayabiliriz? Freud'a göre küçük kız kısa bir süreliğine babaya dair kadınsı dürtüler yaşar ve sonrasında buluğ çağına kadar sürecek olan "esas" erkeksiliğine döner. Eğer her iki cinsiyet vajinanın varlığından haberdar değilse, o zaman babaya dair kadınsı dürtülerin yaslandığı erojen bölge neresidir? Bu sorun bir sonraki bölümde ele alacağımız Freud ile Karl Abraham'ın arasındaki bir yazışmaya neden olur. Oysa Freud'un küçük Hans, Dora ve Kurt Adam vakalarını incelerken çocuksu cinselliğe dair bulguları; vajinanın bilinmediğine dair varsayımın tersini ortaya koyarlar. Jones'a göre, küçük kızda net bir şekilde ikinci yıldan itibaren

babanın penisini arzulamaya dair "gerçek kadınsı bir aşk" söz konusudur. Gerek Ernest Jones, gerek Karen Horney açısından "keşfedilmemiş vajina", inkar edilen bir vajinadır. Vajinanın her iki cinsiyet açısından "bilinmemesi", bastırmadan kaynaklanır. Kız bilinçdışı düzeyde erojen duyumların kaynağı olan vajinanın penisi karşılamaya yarayan bir oyuk olduğunu bilir ve bunu bastırır.

Ödipal karmaşayı en erken evrelerinden itibaren ele almak, cinsel gelişimin oral evreden itibaren bir süreklilik taşıdığı anlamına da gelir. Freud küçük kızda kadınsı eğilimlerin penise sahip babaya yer değiştirdikleri andan itibaren ortaya çıktıklarını savunurken, Melanie Klein bu eğilimleri oral evreden itibaren başlatır. "Kızda Oedipus karmaşası; erkeksi eğilimler ve penise haset nedeniyle dolaylı olarak değil de, doğrudan kadınsı içgüdüsel öğelerin egemenliği altında ortaya çıkar".[172] Burada Melanie Klein kadınsı dürtülerin kökenini reseptif niteliklerinden dolayı oral evreye bağlarken, bunların penise hasetle ortaya çıkmadıklarını da ileri sürmüş olur. Küçük kız memenin sağladığı doyumun tam ve eksiksiz olması nedeniyle penise yönelir, penisi içe almak, emmek ister. Bu da bir bebeğe sahip olma isteğinin en primitif halidir. Penisi yutarak bedenin içinde bir bebeğe dönüştürebilmek amacıyla, onu bedeninde muhafaza etmek ister.[173] Ama penisi sadece oral dürtülerin doyumunu sağladığı için arzulamaz. Oral dürtülerin yanı sıra, genital duyumlar da devreye girerler. Küçük kız, vajinanın reseptif niteliğine bağlı olarak, babanın penisini karşılamak ister. Kendisine çocuk verebilecek penisi

---

[172] Melanie Klein (1932), *La Psychanalyse des Enfants*, Almancadan çeviren J.B. Boulanger, PUF, Paris, 2001, s. 211.

[173] Ernest Jones (1927), "Le Développement Précoce de la Sexualité Féminine", agy., s. 404.

arzular ve hayranlık duyar. Böylelikle ağızdan vajinaya, yani "yukardan aşağıya" doğru bir yer değiştirme söz konusudur. Ağıza ilişkin oral dürtüler, ilerde gelişecek olan kadınsılığın ilk örneğidir. Bildiğimiz gibi histeride vajinaya ilişkin duyumlar ve tasarımlar çatışma kaynağı olduklarından dolayı bastırılırlar ve oral evreye gerilerler. Böylelikle histeride bastırmanın sonucu olarak, ters yönde, yani "aşağıdan yukarıya" doğru bir yer değiştirme geçerli olur. Kız çocuğu, oral ve anal dürtülerin etkisi altında, vajinayı reseptif bir nitelik taşıyan ağız ve anüsle özdeşleştirse de, genital bölgedeki oyuğun babanın penisini karşılamaya yaradığını algılar. Fantezisinde anneden gelebilecek misillemenin, doğurganlığı temsil eden vajina ve rahime yönelmesinden kaygı duyar. Böylelikle erken ödipal evrelerden itibaren, küçük kızın vajinası ve rahmine yönelik kastrasyon tehdidi, ergenlikten itibaren doğurganlığına ilişkin bir endişe taşımasına neden olur. Oysa ergen erkek; çocuk yapabilme kapasitesine ilişkin bu tür endişeler taşımaz. Babadan kaynaklanan kastrasyon tehdidi altında, anneden vazgeçerek penisini korumuş olur. Aynı zamanda genital organının kendisi tarafından görülebilir olması da, bu konudaki kaygılarını bertaraf eder. Eril olarak algıladığı bir babası varsa, onunla özdeşleşmesi ilerde kendi erilliğine ilişkin inancını güçlendirir. Buna karşılık küçük kız her ne kadar ensestüel nesneden vazgeçse de, bedeninin içinde bulunan, dolayısıyla göremediği genital organlarına dair kaygılardan tümüyle kurtulamaz.

Kız çocuğunda babaya ilişkin ensestüel arzuların erojen odağı haline gelen vajina, anneden kaynaklanan kastrasyon tehdidiyle bastırılır ve klitoris ön plana çıkar. Freudcu kurgulamada klitorisin yönetici erojen bölge olması ve penise haset; birincil erkeksiliğin kanıtını oluşturur. Oysa Karen Horney, Melanie Klein ve Ernest Jones'a göre, ödipal karmaşanın

çözümünde, vajinadan klitorise yer değiştirme ikincil niteliklidir ve savunma amaçlıdır. Anneye dair kastrasyon kaygısının sonucudur. Ayrıca diğer bir soru da klitorisi niçin erkeksi olarak nitelendirme gerektiğidir. Klitoris de kadınsı genital organının bir parçası değil midir?[174] Erken genital örgütlenmede, hem vajina, hem klitoris önemli bir rol oynar. Ama yetişkin kadında vajinaya ilişkin ortaya çıkabilecek cinsel duyarsızlık ve soğukluk, yani frijidite sorunu; aslında vajinaya yapılan yatırımın klitorise göre çok daha güçlü olduğunu ortaya koyar çünkü ensestüel arzular vajinaya ilişkindirler. Vajina küçük kız tarafından tasarımlanamasa da, babanın penisini karşılamaya yarayan bir oyuk olarak bilinçdışı düzeyde algılanır. Kastrasyon kaygısının tehdidi altında, kız babaya ilişkin kadınsılığından vazgeçmek zorundadır. Küçük kız oral evreden itibaren babaya ve penisine duyduğu arzu nedeniyle, anneyle yoğun bir ödipal çatışma yaşar. Bu çatışma kendi bedenine ilişkin en derin kaygıların kökenini oluşturur. Erkek çocuktan farklı olarak, kız kaybedebileceği kısmi bir nesneye sahip değildir. Misilleme kaygısı tüm bedeninin yüzeyine ve içine ilişkindir. Bu kaygı yetmiyormuş gibi, annesini kaybetme tehdidiyle de karşı karşıyadır. Yani ödipal rekabetten dolayı saldırdığı, nefret ettiği annesi tarafından terkedilme tehdidiyle baş başadır. Ernest Jones'un haklı olarak vurguladığı gibi, kadınsı cinselliğe ilişkin yaklaşımlar arasındaki farklar, kızın anneye olan birincil bağın göz önünde tutulup tutulmamasına dayanırlar. Anneden gelebilecek misilleme kaygısı ve onun aşkını kaybetme tehdidi, ödipal karmaşanın kesin çözümüne yol açarlar ve savunma nitelikli ikincil erkeksiliğine neden olurlar. Bu da kızın cinsel gelişiminde kastrasyon kaygısının

[174] Karen Horney (1926), "The Flight from Womanhood", agy., s. 65.

ne denli belirleyici olduğunu gösterir. Oysa Freudcu kurgulamada, ödipal karmaşanın çözüme kavuşması uzun ve belirsiz bir sürece karşılık gelir, hatta hiçbir zaman tam anlamıyla çözüme kavuşamaz. Nedeni de kızda kastrasyon kaygısının geçerli olmamasıdır. Freudcu kurgulamada kastrasyon kaygısının yokluğu, kızda üstbenliğin güçlü bir şekilde gelişmesini engeller ve onu değerli kültürel yüceltmelerin dışında bırakır. Oysa klinik bulgular, kızda üstbenliğin güçsüz olduğu kurgusunun tam tersini ortaya koyar. Dolayısıyla bu konudaki görüş ayrılıklarını; hem Freudcu kurgulamaya egemen olan fallus merkezli bir kurama, hem de bu kuramın kızın anneyle olan birincil bağına dair kaygıları dışarıda bırakmış olmasına bağlayabiliriz.

Fallik evre her iki cinsiyet açısından ensestüel eğilimlerden vazgeçilmesi ve vajinanın inkar edilmesine yarar. Bu noktayı biraz ilerde erkek çocuk açısından da tartışacağız. Çocuğun bulduğu bu çözüm, Ernest Jones'a göre bir gerileme değildir, nevrotik bir uzlaşmadır. Küçük kız anneye yönlendirdiği düşmanca duygulanımlardan dolayı, ondan kaynaklanabilecek bir misillemenin kendi bedeni içindeki organları (vajina, rahim) hedef alacağına dair bir kaygı taşır. Anne kızın sadece ödipal rekabet nesnesi olmayıp, aynı zamanda temel nesnesidir. Bu yüzden anneyi kaybetmeyi göze alamaz ve nevrotik bir uzlaşmaya başvurur. Anne nesnesine yönelik bir yıkıcılık, olsa olsa bir felakete yol açar çünkü anne temel gereksinmelerini karşılayan nesnedir. Erkek çocuk anneye karşı hissettiği çiftedeğerli duygulanımlarını, hatta saldırganlığını, rekabet nesnesi babaya yöneltebilir. Oysa küçük kız anneye olan saldırganlığını ve buna eşlik eden kaygıyı bastırır ve içe döndürür. "Bu nesneyi imha etmek ölümcül olabilir ve kızın sadizmi ve kaygısı bastırılır ve erkekten çok daha fazla

içeri döndürülür. Kısacası, iki nedenden dolayı kızın sadizmini dışa vurma olanağı daha azdır. Bu da annesine olan olağanüstü bağlılığını ve bağımlılığını açıklamaya yarar".[175] Bu yüzden kızın anneye olan bağlılığı ve bağımlılığından kopması çok daha sancılıdır. Anneden ayrışma; nesneye ilişkin bastırılmış saldırgan dürtülerle ve bunların uyandırdığı kaygılarla yüzleşmesini gerektirir. Bazen tüm bir yaşam boyu süren bir bağımlılık söz konusudur. Şüphesiz bu bağımlılığı besleyen, kızın en erken evrelerden itibaren anneye duyduğu nefreti şiddetle bastırmış olmasıdır. Küçük kızın anneye yönelik sadistik dürtülerini ve bunların doğurduğu kaygıyı içe döndürme eğilimi, aslında onda ne dereceye kadar erkek çocuktan çok daha yoğun bir içselleştirme ve ruhsallaştırma kapasitesinin zorunlu olduğunu gösterir. Bu gereklilik, aynı zamanda hemcinsi annenin ona yansıttığı ruhsal süreçleri de tasarımlama zorunluluğundan geçer.

Ödipal karmaşanın çözümünden sonra, kızın anneye olan bağımlılığı azaldıkça, ona yönelik sadistik ve saldırgan dürtülerini daha serbestçe dışa vurabilme imkanı doğar. Erken ödipal dönemlerde egemen olan bedenin içine ilişkin kaygılar, ödipal karmaşanın çözümünden sonra şiddetini yitirirler ve daha idare edilebilir bir hale gelirler. İşte bu yüzden Jones "Fallik Evre"yi yayımladıktan üç yıl sonra yazdığı "Primitif Kadınsı Cinsellik" adlı metninde, evre yerine "fallik konum" terimini tercih edecektir.[176] Fallik konum, aynı zamanda Melanie Klein'ın ruhsal yaşamda kilit olarak gördüğü iki konuma, şizoid-paranoid konum ve depresif konuma da gönderme yapar. Her iki analist açısından "konum"un ortak özelliği, belirli bir

[175] Ernest Jones (1936), " Sexualité Féminine Primitive", *Théorie et Pratique de la Psychanalyse*, agy., s. 445.

[176] Ernest Jones (1936), "Sexualité Féminine Primitive", agy., s. 449.

evreye karşılık gelmediğidir. Fallik konum libidinal bir evreden çok, duygusal bir tutumla ilgilidir. Bu tutum erken ödipal dönemlerdeki bazı gereksinmeler nedeniyle devreye girer. Daha sonra bu gereksinmeler gücünü yitirdiklerinde işlevini yitirir. Kızda fallik konum işlevini yitirdikçe, yani anneye dair kaygılar azaldıkça, kadınsı eğilimler daha belirgin hale gelirler.

Ödipal karmaşanın çözümünde, kız çocuğundaki ikincil erkeksiliğin, anneden kaynaklanan bir kastrasyona maruz kalma kaygısıyla devreye girdiğini gördük. Kızın anneyle ilişkisinde böyle bir savunmaya başvurması daha anlaşılırken, erkek çocuğunkini açıklamak daha zordur. Zaten fallik konum onda doğal değil midir? Freud açısından soruna yaklaştığımızda, erkek çocuk için penisin bu evrede egemen erojen bölge olması ve bu yüzden fallik tutumu benimsemesi oldukça anlaşılır bir durumdur. Ama Jones, fallik konuma, Freud'dan farklı yaklaşır. Savunma amaçlı olan fallik konum; erkek çocuğu ensestüel nesneye yönelik dürtülerinden korur. Anneye dair ensestüel dürtülerin doruk noktasında, erkek çocuk, tıpkı babası gibi, annenin içine girme arzusu taşır. Bu da onu babadan kaynaklanabilecek kastrasyon tehdidiyle yüzleştirir. Kendisini savunmak için içe girme dürtüsünü devre dışı bırakır. Fallusun evrenselliğine, yani kız ve erkekler olmak üzere herkesin bir penise sahip olduğuna dair inanca geriler. Böylelikle ilk başta benimsemiş olduğu çocuksu cinsel kurama yeniden döner. Bu kurama göre cinsiyetlerarası farklılık yoktur, herkes bir penise sahiptir. Bu başlangıçta küçük Hans'ın da benimsediği cinsel kuramdır. Bu anlamda fallik konum "cinsel gelişimin doğal bir evrimi değil de, nevrotik bir

uzlaşmadır".[177] Buna karşılık erkek çocuğun buluğ çağından itibaren erilliğe erişebilmesi için, çocukluğunda vazgeçmek zorunda kaldığı vajinaya ilişkin erkeksi dürtülerine yeniden kavuşabilmesi gerekir. Bu da erkeğin katetmesi gereken engebeli yoldur.

Fallik konumda erkek çocuk penisinin değerini narsisistik olarak abartırken, nasıl olur da penisin en belirgin özelliği olan vajinaya ilişkin içe girme dürtüsünü duyumsamaz? Oysa çocuk psikanalizi sayesinde, ruhsal gelişimin ilk evrelerinden itibaren erkek çocukların fantezi ve oyunlarında, içe girme isteğini sahnelediklerini biliyoruz. Freud erkeğin penise narsisistik olarak odaklanmasını, kadının genital organına duyduğu yoğun kaygıya bağlar. Mitolojide Medusa'nın kesik başı, kastrasyonu temsil eden kadın genital organının erkekte uyandırdığı kaygıya gönderme yapar.[178] Jones'a göre, vajinanın erkekte uyandırdığı duygu "kaygı" değildir, "dehşet"in kendisidir. Dehşet duygusu kastrasyondan daha ilkel bir korkuya gönderme yapar. Bu da olsa olsa anneyle ensestüel birleşmeye dair duyulan dehşettir. Erkek açısından dehşet uyandıran; kadın genital organının içine girilebilecek bir deliğe karşılık gelmesidir. Ama annenin içine girmek, bir "yaralanmayı", yani anne gibi kastre edilme tehdidini de beraberinde taşır. Bunun için annenin "deliği" inkar edilmelidir. Bu da erkek çocuk açısından annenin içine girme arzusunun bastırılması anlamına gelir. Erkek çocuğun anneyle cinsel birleşmeyi istemek ile kastre edilmek arasında kurduğu denklem, Jones'a göre, içe girmeye dair bilinçdışı bir "bilginin" daha önceden varolduğunu göstermeye yarar. Kökeni de baba tarafından

[177] Ernest Jones (1933), "Le Stade Phallique", *Théorie et Pratique de la Psychanalyse*, agy., s. 425.

[178] Sigmund Freud (1922), "La Tête de Méduse", *La Vie Sexuelle*, agy., s. 49.

içine girilme arzusudur, yani babaya dair kadınsı dürtülerdir. Diğer bir deyişle, erkek çocukta anneye dair erkeksi dürtülerden önce egemen olan, babaya dair kadınsı dürtülerdir. Bu anlamda fallik konum aracılığıyla bastırılması gereken sadece annenin içine girme dürtüsü değildir. Asıl dehşet uyandıran; babayla ilişkide kadınsı, edilgen konumdur: erkekteki "kadınsı arzu tüm sorunun çekirdeğini oluşturur".[179] Bu yüzden erkek çocuk içe girme ve içe girilme dürtüsünü devre dışı bırakarak, penisin narsisistik değerinde odaklanır.

Eğer Kurt Adam vakasını anımsarsak, çocuğun dört yaşındayken gördüğü kurtlar rüyası, daha erken bir dönemde tanık olduğu annesi ile babası arasındaki cinsel birleşmenin izlerini canlandırmıştı. Bu yüzden de rüya travmatik bir nitelik kazanmıştı. Ama konumuz açısından en önemli olan yönü; çocuğun cinsel birleşmede haz alan anneyle özdeşleşmesiydi. Nitekim Kurt Adam'da dehşet uyandıran baba tarafından içe girilme arzusuydu, yani edilgen ve kadınsı konumdu. Bu bağlamda Freud'un Fliess'e yazdığı bir mektupta, cinsel birleşmede en az dört kişi bulunduğuna dair düşüncesini iletmesi, büsbütün anlamlıdır. Jacques André birincil sahnenin Kurt Adam üzerindeki etkisini incelerken, ondaki hem kadınsı, hem erkeksi özdeşleşmelerin varlığına işaret eder. Birincil sahne sadece cinsel birleşme sırasında hem anne, hem babayla özdeşleşme olanaklarını sunmakla kalmaz, aynı zamanda penis, erojen delikler ve cinsel birleşmedeki konum gibi parçalara ilişkin özdeşleşmeleri de içerir.[180] Bu yüzden her çocuk için anne ile babasının cinsel birleşmesine dair tasarımı, fazlasıyla uyarıcı olduğu ölçüde travmatiktir.

---

[179] Ernest Jones (1933), "Le Stade Phallique", agy., s. 417.

[180] Jacques André (1999), *Aux Origines Féminines de la Sexualité*, agy., s. 88.

Savunma amaçlı fallik konum, erkek çocuğu baba tarafından içe girilme arzusundan korur. Anneye yönelik ensestüel dürtülerinden dolayı, babadan kaynaklanabileceğini düşündüğü kastrasyon kaygısı bu yönde hizmet eder. Erkek çocuk kastrasyon kaygısı aracılığıyla, kendisini babaya ilişkin kadınsı arzudan korumuş olur. Freud 1916 yılında verdiği "Psikanalize Giriş" konferanslarında, -XXV. konferansta-, kaygı, korku ve dehşet duygusu arasında bir ayrım yapar. Bunu ilk kaygı kuramı olarak tanımlayabiliriz. Kaygının nesnesi yoktur ve bu yüzden benlik açısından tahammül edilmesi zor bir duygulanımsal hal yaratır. Buna karşılık fobik nesnenin yaratılması sayesinde, korku dış dünyadaki bir nesne üzerinde odaklanabilir. Dehşet duygusu ise daha ilkel bir duyguya gönderme yapar. "İnsan kaygı yoluyla kendisini dehşet duygusundan korur".[18] Freud'un bu düşüncesi derindir ve 1926 yılından itibaren kavramlaştıracağı ikinci kaygı kuramının habercisidir. İkinci kaygı kuramında, öznenin kendisini dehşet duygusundan koruyabilmesi için kaygının benlik sinyali olarak devreye girmesi gerekecektir. Diğer bir deyişle, erkek çocuk açısından kastrasyon kaygısı benlik sinyali olarak devreye girerek, onu dehşet uyandıran kadınsı konuma karşı koruyacaktır. Bu doğrultuda fallik konum aracılığıyla devreye giren erkeksilik, savunma amaçlıdır ve her iki cinsiyeti babaya dair kadınsı arzudan korur. Kadınsı arzu hem kızda, hem erkekte sorunun asıl çekirdeğini oluşturur ve kaygılara yol açar. Freud da benzer bir düşünceyi, 1937 yılında farklı kuramsal bir kurgulamadan hareketle ifade etmişti. "Biten Analiz ve Bitmeyen Analiz"de, analizin ilerlemesine ve uygun bir şekilde sonuç-

[18] Sigmund Freud (1915-1917), *Introduction à la Psychanalyse*, Almancadan çeviren Serge Jankelevitch, Payot, Paris, 2001, s. 480.

lanmasına en büyük engelin, her iki cinsiyette kadınsı konumdan kaynaklandığını ileri sürmüştü. Kadınsı konum, her iki cinsiyetten analizanın çarptığı kökensel "kayadır" ve amansız bir bastırılmaya tabidir.

Fallik konum sayesinde, gerek kızın, gerek erkeğin vajinayı inkar ettiğini gördük. Küçük kızın babaya dair kadınsı dürtüleri bastırılırlar. Bilinçdışı fantezisinde, babanın büyük ve güçlü penisi vajinayı yırtarcasına içe girebilir. Babanın cüssesi, penisinin büyüklüğüne dair bir tasarım uyandırır ve kaygıya yol açar.[182] Bu doğrultuda buluğ çağından sonra kızlık zarının yırtılmasına ve bekareti yitirmeye dair kaygının kökeninde, baba tarafından şiddetle içe girilmeye dair ensestüel bir fantezinin varlığı söz konusudur. Kız babaya duyduğu kadınsı arzuyla içe girilmeyi arzularken, bu uyarım yoğunluğu idare edilemez bir kaygıya yol açar. Çocukla yetişkin arasındaki orantısızlık veya "dil kargaşası" (Ferenczi); henüz cinsel tasarımlara sahip olmamaktan ve cinsel organların olgunlaşmamış olmasından kaynaklanır. Ama çocuk; anneyle baba arasındaki cinsel birleşmeyi tasarımlayamasa bile, genital bölgesinde doğan uyarımların etkisiyle, bu birleşmeyi sezgisel olarak algılar. Böylelikle küçük kızın bilinçdışı fantezisinde, baba tarafından içe girilme isteği kaçınılmaz olarak şiddetli bir şekilde algılanır. Bu dönemde küçük kızların eve hırsız girmesine dair taşıdıkları korkunun gerisinde yatan böyle bir istektir. Bu da buluğ çağından sonra bilinçdışında baba tarafından içe girilme arzusuna dönüşürken, yoğun bir kaygı bu arzuya eşlik edecektir.

---

[182] Karen Horney (1933), "The Denial of the Vagina", *Feminine Psychology*, agy., s. 156.

Her iki cinsiyette vajinaya duyulan kaygının kökenini, aynı zamanda anneyle babanın cinsel birleşmesinin yarattığı yoğun kaygıya da bağlayabiliriz. Birincil sahnede küçük kız anneyle özdeşleşerek kadınsı konumda baba tarafından içe girilmeyi isterken, erkek çocuk da babayla özdeşleşerek annenin içine girmeyi arzular. Ama birincil sahne çocuğun karşı cinsiyetten ebeveyne olan cinsel eğilimlerin yoğunlaştırılmalarına karşılık geldiği gibi, aynı cinsiyetten ebeveyne olan arzuyu da içerir. Diğer bir deyişle, öznenin fantezisine göre her cinsel birleşmede en az dört kişi vardır. Birincil sahnenin yarattığı uyarım yoğunluğu her özne için travmatiktir. Bu da cinselliğin kökeninde tasarımlanamaz bir "fazlalığın" yattığını ortaya koyar. Bu fazlalığın kaynağını, bakım sırasında annenin çocuğunda yarattığı cinsel uyarımlara atfedebiliriz. Çocuk ebeveynin bilinçdışı cinsel fantezilerini "gizemli gösterenler" (Jean Laplanche) olarak algılarken, anlamına erişemediği bu gösterenleri kendi kurguladığı cinsel kuramlarından geçirerek deşifre etmeye, onları bir "çeviriye" tabi tutmaya çalışır. Böylelikle benliğinin sınırlarını ihlal eden cinsel uyarımları, simgesel bir işlemden geçirme çabasına girer. Ama cinsel kuramlar aracılığıyla kurguladığı ve simgeleştirdiği tasarımlarla, yetişkinin bilinçdışı cinsel fantezilerinin izler bıraktığı bedeni arasında her zaman bir mesafe vardır. Yani simgeselleştirme çabası, çocuğun beden haritasını bire bir kapsayamaz. Beden haritasının indirgenemezliği ve bilinmezliği, özneyi çocukluğundan beri -tıpkı küçük Hans'da olduğu gibi- bir araştırmacıya dönüştüren merakın ve bilmeye dair arzunun itici güçleridir. Ama çocuğun bedeninde izler bırakan sadece yetişkinin bilinçdışı cinsel fantezileri değildir. Yetişkinin bazı duygulanımları, sözleri ve söylemleri de özümsenemeyen bir yoğunluk oluştururlar. Bu anlamda analiz eğer bedeni simgeselden

geçirme sürecinden ibaretse, bu ancak bir etik doğrultusunda gerçekleşebilir. Analist analizanın iyileşmesi, evlenmesi, çocuk sahibi olması, sevdiği bir işe girmesi, mutlu ve başarılı olması gibi özel bir istek duymaz. Tek arzusu analizanın kendi dünyasının bilinmezlerine dalabilmesi ve bunları keşfedebilmesidir. Ama analizanın böyle bir çalışma gerçekleştirebilmesine dair arzusu da, analistin bizzat kendi yaşamının gizemine ve bilinmezine erişme çabası ve tutkusuna yaslanır.

Vajinanın inkarı

Kız çocuğunda vajinal duyumların varlığı, bu organın içe girilebilecek bir oyuk olarak algılanmasına yol açar. Erkek çocuk da annenin ağız ve anüsten başka bir deliği olduğunu ve bunun içine penisle girilebileceğini sezgileriyle algılar. Bu algısı doğrudan penisinin uyarılmasıyla bağlantılıdır. Nitekim gerek kız, gerek erkek çocuk genital organlarının uyarılmasından hareketle, çocuksu cinsel kuramları üretirler. "bunların çocuksu organizmada filizlenmeye başlayan cinsel içgüdü bileşenlerindeki kaynağıyla açıklanması gerekir. Çünkü bu kanılar keyfi zihinsel süreçlerden, ya da rasgele izlenimlerden değil, çocuğun ruhsal cinsel yapısının zorunluluklarından kaynaklanır".[183] Çocuk başka bir kardeşin doğumuyla ortaya çıkan gizemi çözme çabasında cinsel bir kuram kurgularken, bu kuram cinsiyetlerarası farklılığın inkarı üzerine kurulur. Erkek çocuk penisinin uyarıcılığına bağlı olarak, "şiddetli bir şey yapma, bastırma, kırma, parçalama, bir yerde delik açma" gibi şiddetli itkiler taşır.[184] Ama babanın annenin deliğine

---

[183] Sigmund Freud (1908), "Çocukların Cinsel Teorileri Üzerine", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 187.

[184] Sigmund Freud (1908), "Çocukların Cinsel Teorileri Üzerine", agy., s. 190.

girerek ona bir bebek yaptığını sezdiğinde, araştırmasından vazgeçerek bilmemeyi seçer. Böylelikle annenin de bir penise sahip olduğu inancı ağır basar. "Ama çocuğun, vajinanın varlığını öngörmesi ve bebeğin anne karnında oluşmasına yol açan şeyin babasının penisinin annenin içine girmesiyle olduğu sonucuna varması yolundaki bu ilerleme, araştırmanın bu noktasında çaresiz bir çıkmaza girer. Çünkü annesinin de tıpkı erkek gibi bir penise sahip olduğu teorisi bu yolu tıkar ve penisi içine alan deliğin varlığı keşfedilmeden kalır."[185] Birinci çocuksu cinsel kuram penisin evrenselliğini desteklerken, ikincisi ise vajinayı inkar etmeye yarar. Bebekler annenin deliğinden değil de, anüsünden çıkarlar. Çocuk bir dışkı gibi dışarı atılmalıdır. Üstelik bebekler anüsten doğarlarsa, o zaman erkek çocuklar da bebek yapabilirler. Böylelikle erkekle kız arasındaki cinsiyet farklılığı ortadan kalkmış olur. Freud erkek ve kız çocuğunun tüm insanlara penis atfetmesini normal bir veri olarak kabul eder. Oysa çocuğun böyle bir inkara başvurmasının altında daha kökensel bir düzeneğin yatması gerekir.

Denise Braunschweig ve Michel Fain, her iki cinsiyette vajinaya ilişkin bir tasarımın bulunmamasını, çocuğa bakım veren annede vajinanın bastırılmasına bağlarlar.[186] Diğer bir deyişle, çocukta vajinaya dair bir tasarımın olmaması ensest yasağıyla ilintilidir. Vajinaya ilişkin bastırmanın kökeni; annenin çocuğa verdiği bakım sırasında uyarılan erotik bedenidir. Annenin bedeni sadece çocuk tarafından uyarılmaz, aynı zamanda çocuğa verdiği bakım sırasında zihninde taşıdığı eşine veya sevgiliye dair erotik fantezileri de uyarıcıdır. Bu

---

[185] Sigmund Freud (1908), "Çocukların Cinsel Teorileri Üzerine", agy.

[186] Denise Braunschweig, Michel Fain (1975), *La Nuit, le Jour. Essai Psychanalytique sur le Fonctionnement Mental*, PUF, Paris.

yüzden çocuğunu, bir kadın olarak babaya duyduğu arzudan korumaya çalışır. Babayla cinsel birleşme yaşayabilmek için geçici olarak çocuktan yatırımını çeker ve onu uyutarak bir "sansür" uygular. Denise Braunschweig ve Michel Fain bunu "sevgilinin sansürü" olarak adlandırırlar. "Annenin çocuğu uyutma arzusuna, -bu arzu çocuğun bilinçdışında vajinanın birincil bastırılmasıyla örtüşür- bizlerden birinin "sevgilinin sansürü" olarak adlandırdığını eklemek gerekir. Anne cinsel partnerine olan arzusunu öne çıkarabilmek ve yeniden bir kadın olabilmek için, çocuğun sakin bir şekilde uyuması gerekmektedir".[187] Annenin sevgiliyle birlikte olabilmek için çocuktan geçici olarak yatırımını çekmesi ve uzaklaşması, çocuğun annenin arzu nesnesiyle histerik bir özdeşleşme içine girmesini sağlar. Çocukta üçüncüye dair bir tasarım ve bu nesneye dair bir merak uyanır. Ama bu tasarımın nüvesi aslında çok daha erken bir evrede atılmıştır. Çocuk doğduğu andan itibaren, annenin ona babanın işleviyle ilgili bir yeri işaretlemesi sayesinde, "arkaik" babayla özdeşleşir. Bunu da Freud birincil özdeşleşme olarak adlandırır. Çocuk annenin arzu nesnesiyle özdeşleştiği ölçüde, babaya libidinal bir yatırım yapabilir. Böylelikle yaşamın başlangıcında gerçekleşen babayla birincil özdeşleşme, daha sonraki bir evrede ona libidinal yatırımı olanaklı kılar. Diğer bir deyişle, çocuk annenin arzu nesnesi olan babayla özdeşleşerek, ona libidinal bir yatırım yapabilir. Ama birincil özdeşleşmenin ve sonrasında histerik özdeşleşmenin devreye girmesinin koşulu, annenin babaya duyduğu arzudur. Anne, sevgiliyle cinsel birliktelik yaşayabilmek için çocuğu uyutur. Böylelikle onu hem cinsel birleşmenin uyarıcılığından, hem de kadınsı arzusundan korur.

[187] Denise Braunschweig, Michel Fain (1975), *La Nuit, le Jour*, agy, s. 184.

Ensest yasağı anneyle çocuk arasına dikilmiş olur. Ama bazı durumlarda, anne erken bir dönemde yaşamış olduğu travmatik bir kayıptan (veya kayıplar) dolayı çocuğuna bakım verirken, onu ketleyemediği, bastıramadığı cinsel dürtülerinin şiddetine maruz bırakır. Örneğin, "ölü anne" karmaşasında olduğu gibi, anne kimi zaman çocuğuyla ilişkisini cinselleştirerek, onu baştan çıkararak, kendi depresyonunun neden olduğu boşluk duygusuyla başa çıkmaya çalışır. Bu uyarma ve uyarılma hali, çocuğuna yüreğiyle bakım veremeyen anne için telafi işlevi görür. Böyle bir annenin aklı çocuğunda değil de, kaybettiği nesnededir. Çocuk açısından annenin yas nesnesi bilinemez, kavranılamaz bir nesnedir, dipsiz bir kuyu gibidir. Diğer yandan, kendisinden yatırımı birden bire çekmiş olan annesinden gerçek ve sıcak bir ilgi göremeyen çocuk için de, bu cinselleştirme şefkatin yerine geçen birşey haline gelir. Hiç olmazsa anne başka türlü de olsa, ona ilgi göstermektedir. Bu da kaçınılmaz olarak çocukla yetişkin arasında bir "dil kargaşası" (Ferenzci) yaratır.

Denise Braunschweig ve Michel Fain'in vajinanın bastırılmasına dair bakış açıları, -bu gerçek bir metapsikolojik incidir-, aslında annenin her iki cinsiyet için temel ensestüel nesne oluşuyla bağlantılıdır. Bu bastırmayı yaşamın başlangıcında, yani annenin bebeğe bakım verdiği bir dönemde konumlarlar. Diğer bir deyişle, bu bastırma anne-bebek ilişkisinin "organik" bir bileşeni gibidir. Burada annenin cinselliğine dair ilginç bir görüş ortaya çıkar. Annenin bilinçdışı cinselliğinin çocuğun bedeninde iz bırakmaması imkansızdır. Freud'un deyimiyle, bebek anne için tam bir cinsel partnerdir. Bu anlamda anne çocuğu ilk baştan çıkarandır. Burada baştan çıkarma; cinsel hazzı hedefleyen bir yetişkinin eylemine karşılık gelmez. Çocuk her anlamda olgunlaşmamış olması nede-

niyle bakıma muhtaçtır ve yetişkinsiz hayatta kalması olanaksızdır. Bu doğrultuda yetişkinin bilinçdışı cinsel fantezilerine tabidir. Yetişkinin fantezileri bilinçdışıdır çünkü bastırılmışlardır. Fantezi öznenin bilinçdışı arzusunu gerçekleştirmeye ilişkin senaryosudur. Öznenin böyle bir senaryoyu üretebilmesi için arzusuyla kendisi arasında bir engel bulunmalıdır. Dürtüsel itki eyleme geçirilmediği ölçüde, fantezi yoluyla tasarımlanabilir. Analitik bağlamda cinsel olarak tanımladığımızı; dil düzeni, ensest yasağı ve birincil bastırmadan oluşan simgesel yapının dışında düşünmek mümkün değildir. Buna karşılık eyleme geçirilen dürtüler, ensest yasağına tabi olmadan sapkın bir şekilde yinelenerek, doğrudan boşalımı hedeflerler.

Eğer Jean Laplanche'ın bakış açısından hareket edersek, çocuğun bedeninde izler bırakan baştan çıkarma sadece bilinçdışı düzeydedir. Çocuğun yetişkinin sapkın dürtülerine maruz kalmasına gönderme yapmaz. Dünyaya gelen her çocuğun bakım veren annesinin bilinçdışı cinsel fantezilerine tabi olmasından kaynaklanan bir baştan çıkarılmadır bu. Bu da "temel antropolojik bir durum"a gönderme yapar. Temel antropolojik durum; her yönüyle olgunlaşmamış ve henüz cinsel tasarımlara sahip olmayan çocuğun, cinselliği olan yetişkinle karşılaşmasından doğar ve kaçınılmazdır. Her öznenin cinselliğinin doğuşunda böyle bir karşılaşma yatar. Yetişkinin bilinçdışından kaynaklanan ve bebeğe verdiği bakıma karışan cinselliği, çocukta sadece cinselliğin doğmasına neden olmaz. Aynı zamanda içgüdüsel gereksinmelerin karşılandığı düzlemden, ruhsal düzleme geçişini sağlar. Bu anlamda annenin bakımı "saf" değildir, kaçınılmaz olarak anne baştan çıkarıcıdır. Bu "cinsel" etmen, çocukta içgüdüselden ruhsala geçişini ve bilinçdışının oluşumunu olanaklı kılar. Bakım sırasında çocuğun tüm bedeni, özellikle ağız, anüs, genital organlar gibi

erojen bölgeleri, annenin bilinçdışı cinsel fantezilerinin odaklandığı yerlerdir. Böylelikle anneden kaynaklanan cinsel uyarımlar bu bölgelerden nüfuz ederler, içeri girerler. İşte bu yoğun cinsel uyarımların yol açtığı kaygı nedeniyle, birincil (kökensel) bastırmanın devreye girmesi bir zorunluluk haline gelir. Freud "Ketlenme, Semptom ve Kaygı" adlı metninde, birincil bastırmanın kökenine iner: "Çok yoğun olan bu ilk kaygı püskürmeleri ve taşmaları, her hâlükârda üstbenliğin ayrışmasından önce ortaya çıkarlar. Uyarımın aşırı gücü ve uyarım-kalkanının bertaraf edilmesi gibi etmenler, kökensel bastırmanın dolaysız nedenlerini oluşturmuş olabilirler. Bunlar dışarıdan ve içerden kaynaklanırlar."[188] Bu doğrultuda primitif benliği hem içerden, hem dışarıdan kaynaklanan uyarımlardan koruyan birincil bastırmadır ve bu da bilinçdışının oluşumunun koşuludur.

Annenin vajinası çocuğa bakım verirken devre dışı bırakılır. Ama bastırılan vajinal duyumlar, sevgiliye duyulan arzuyla cinsel birleşmede yeniden uyanırlar. "Erkeğe duyulan arzu, eksikliğin yeri olan kadınsı genital organları hazzın kaynağına dönüştürür. Bu hazzın niteliğini kadına keşfettiren erkeğin penisidir".[189] Denise Braunschweig ve Michel Fain'in ileri sürdüğü bu fikir, Jacqueline Schaeffer'de tam anlamıyla yankı bulur. Schaeffer bu fikri daha da ileri götürür. Birincil bastırmanın gizlediği, örttüğü kadınsılığın; ancak sevgili tarafından kadından koparılarak gerçekleşebileceğini öne sürer.[190] Sevgili, kadının savunmalarına rağmen, ama savunmalarından da daha güçlü olan arzuya kendini teslim edebilmesini sağlayan

---

[188] Sigmund Freud (1926), *Inhibition, Symptôme et Angoisse*, agy., s. 10.

[189] Denise Braunschweig, Michel Fain (1975), *La Nuit, Le Jour*, agy., s. 148.

[190] Jacqueline Schaeffer (2000), *Le Refus du Féminin*, PUF, Paris, s. 38.

kimsedir. Cinsel birleşmelerin dışında vajinanın bastırılmasından dolayı, çocuğun uyarılan bir anneyi algılaması olanaksızdır. Çocuğun böyle bir anneyi tasarımlayabilmesi için, sonradan birincil sahneye ilişkin kökensel bir fantezi yaratması gerekecektir. Bu da cinsiyetlerarası farklılığın keşfiyle mümkündür. Böylelikle çocuk bakım veren anneden, babanın partneri olarak keşfettiği anneye geçebilecektir. Çocuğun anneyle birleşme arzusuna yasak getiren baba, aynı zamanda anneye cinsel doyumu sağlayan (veya sağlayamayan) erkek olarak algılanır. Bu da ödipal karmaşanın çözümüne (veya çözümsüzlüğüne) yol açar. Eğer annenin yüzü sevgiliye dair arzunun göstergelerini taşıyorsa, çocuk açısından ilginç bir şekilde vajinadan annenin yüzüne yer değiştirmeyi olanaklı kılar. Yani çocuk açısından annenin vajinasına dair bir bastırma etkili olur. Özellikle kız çocuğu, annenin yüzünde babayla olan cinselliğinden haz aldığına dair işaretleri okumaya gereksinim duyar. Çünkü anne küçük kızın kadınsılığının aynasıdır. Annesinde, annelik işlevinin ötesinde, kadın olmaya dair göstergeleri bulmaya ihtiyaç duyar. Sevgiliye duyduğu arzuyu annenin bakışlarında ve bedeninde tanımak, görmek ister. Buna karşılık çocuğun fallik bir anneyi, yani bilinçdışı fantezide fallusa sahip olan bir anneyi, birincil sahnede babanın partneri olarak tasavvur etmesi daha zordur. Veya tasavvur edebildiğinde anne erkeksi, baba kadınsı konumdadır. Annenin babayı arzu edebilmesi için kendinde bir eksikliği algılayabilmeli, yani fallusa sahip olmadığını tanımalıdır. Annenin fallik konumu kızın kadınsılığını inşa etmesine engel olur. Histerik sorunsalın ortaya koyduğu cinsel çatışmayı da bu bağlama oturtabiliriz.

Kadınsılığın bedeli

Ernest Jones, Melanie Klein ve Karen Horney'ın görüşleri doğrultusunda, küçük kızın cinsel gelişiminde vajinanın bastırılmasını, fallik konumun bir sonucu ve gerekliliği olarak gördük. Oysa Freud gerek kız, gerek erkek çocuğun vajinayı "bilmediklerini" ve kızda vajinanın erojen bölge haline gelmesinin ancak buluğ çağıyla mümkün olduğunu varsayar. Buluğ çağına kadar vajinanın keşfedilmemiş, dolayısıyla varlık göstermeyen bir organ olduğunu savunmak, vajinanın bastırılmış olmasıyla aynı şey değildir. Erken ödipal evrelerden beri vajinal duyumlar etkilidirler ama bastırmanın sonucu olarak başka erojen bölgelere yer değiştirirler. Nitekim "bir çocuk dövülüyor" fantezisi; ödipal karmaşanın çözümünden sonra, kızda vajinal duyumların bastırılarak, anal bölgeye yer değiştirdiklerini ortaya koyar. Babaya dair kadınsı dürtülerin odaklandığı vajina, uyarımların kaynağıdır. Ödipal karmaşanın çözüm aşamasında kadınsı dürtüler bastırılırlar. Normal koşullarda kızın asıl arzuladığı kadınsılıktır ama buna dayanılmaz bir kaygı ve tehdit duygusu eşlik eder. Bu kaygıların kökeni anneyle olan ilişkide yatar. Kız yalnız tüm hayati gereksinmelerinin karşılanması için değil, aynı zamanda annenin aşkı için de ona bağımlıdır: "Annesiz ve onun aşkı olmaksızın, yaşam olanaksızdır".[19] Bu sade cümle tam da kızın anneye ilişkin duyduğu kaygının ve diğer karmaşık duygularının anahtarıdır. Kızın anneyle olan ilişkisinde ona duyduğu aşk kadar, nefret de yatar. Bu anne yalnız oral evrede doyuma ilişkin bir engellemeye yol açmakla kalmamış, sonrasında küçük kızın babaya olan kadınsı dürtülerini de engellemiştir. Bu noktada Monique Cournut annenin kızındaki kadınsı eğilimlerin bastırılmalarına

[19] Ernest Jones (1933), "Le Stade Phallique", agy., s. 436.

nasıl ön ayak olduğunu ortaya koyar. Ama kızda vajinanın bastırılması konusunda, Denise Braunschweig ve Michel Fain'den farklı bir kuramsal kurgulamaya başvurur. Anne çok erkenden kızın vajinasına karşı yatırımda bulunarak, babayla olan ilişkisinin dışında kalmasını sağlar. Bu karşı yatırım; kaynağını annenin kendi babasına olan bastırılmış ensestüel arzusundan alır.[192] Babanın kızıyla olan ilişkisinde "kadınsı deliğin" devre dışı bırakılması, babayı kendinde uyanabilecek ensestüel dürtüler kadar, kastrasyon kaygısından da korur. Ama içine girilmeye dair cinsel uyarımlardan en çok korunması gereken kızın kendisidir. İçine girilme arzusunun kız açısından fazla erken keşfedilmemesi zorunludur. Hatta buluğ çağından itibaren, kızın cinsel birleşmeye girebilmesi için aradan uzun bir özümleme zamanı geçmesi gerekecektir.

Kızın fantezisinde, annenin saldırganlığının asıl hedefi, kendi bedeninin içindeki kadınsı organlar, yani vajina ve rahimdir. Bu yüzden kız her zaman belli bir ölçüde, bazen de tamamıyla kadınsı eğilimlerinden vazgeçebilir. Ernest Jones'a göre, her iki cinsiyetin ensestüel eğilimlerden vazgeçmesine neden olan bedensel bütünlüğü koruma ihtiyacıdır. Ama Freudcu kurgulamada erkekteki kastrasyon kaygısı bedensel bütünlüğe değil de, penise ilişkindir. Bu durumda penis bedenden ayrılabilen bir parça olduğu ölçüde, bedensel bütünlük tehdit altında değildir. Penisin bedenden ayrı bir parça olarak düşünülebilmesinin nedeni, fantezide kastrasyon tehdidi altında kesilip bedenden ayrılabilir oluşudur. Bu kaygı erkek çocuğun cinsiyetlerarası farklılığı keşfettiği dönemde devreye girer. Penisin sağladığı otoerotik hazza yönelik uyarı ve tehditler, tam da erkek çocuğun kızın bir penise sahip olmadığını görsel

[192] Monique Cournut (1998), *Féminin et Féminité*, PUF, Paris, s. 71.

olarak keşfettiği noktada etkili olurlar. Erkek çocukta kastrasyon kaygısı, kıza göre daha uzlaşmaya açıktır. Erkek çocuğun bedensel bütünlüğünü korumak adına, vazgeçebileceği bir parçası, penisi vardır. Buna karşılık annenin saldırganlığının kızın bedeninin içindeki vajina ve rahim gibi kadınsı organlara yönelik olması, çok daha kaygı vericidir. Kız bedensel bütünlüğünü korumak adına, penis gibi vazgeçebileceği, sayesinde uzlaşabileceği kısmi bir organa sahip değildir. Sadece bedeniyle değil, tüm varlığıyla da tehdit altındadır çünkü anne gereksinmelerini karşılayan temel nesnedir.

Melanie Klein ve Ernest Jones'a göre, anneden kaynaklanan kastrasyon tehdidinin hedefi küçük kızın kadınsı organları, vajina ve rahmidir. Tabii şöyle bir soru aklımıza gelebilir: Küçük kızın rahmiyle ilgili bir tasarımı olabilir mi? Florence Guignard Kleinci bir bakış açısıyla bu soruya bir yanıt getirir. Küçük kızın anne bedenine ilişkin fantezilerinin haritasında, anne rahmi farklı bir yer tutar. Kız çocuğu anne bedeninin zenginliğine haset duyarken, sadece onun bedeninin içinde bulunan nesneleri (babanın penisi) çalma isteği taşımakla kalmaz. Aynı zamanda anne rahminin üreme yetisine de haset duyar. Yani üremeye ilişkin niteliklerinden dolayı rahim, anne bedeninin tasarımında özgül bir yere sahiptir. Küçük kız vajinal duyumları algılayabilir ama rahime ilişkin olanları algılaması olanaksızdır. Ancak yetişkin bir kadın olarak gebe kaldığında ve doğurduğunda, rahime ilişkin bir algıya sahip olur. Böylelikle gebelik ve doğum sayesinde kadının rahime olan bilinçdışı yatırımı, başlıca cinsel haz organı olan vajinaya yapılan yatırımdan ayrışır.[193] Rahime dair narsisistik bir yatı-

[193] Florence Guignard (1999), "Maternel ou Féminin? Le "Roc d'Origine" comme Gardien du Tabou de l'Inceste avec la Mère", *Clés pour le Féminin*, agy., s. 16.

rımın yanı sıra, gizil düzeyde otoerotik bir yatırım da söz konusudur. Florence Guignard annelik deneyiminden geçmemiş genç bir kadının kendi rahmine olan otoerotik yatırımını, annenin rahmine olan yatırımından ayrıştıramayacağını ileri sürer. Anne rahmi; kızın anneyle birleşme arzusunun yeridir. Kadın ancak anneliğe eriştiğinde, anne rahmine geri dönmeye ilişkin ensestüel fantezisinden vazgeçebilir. Böylelikle kendi rahmini tasarımlayabilir ve gizil düzeyde otoerotik bir yatırımı devreye girebilir. Ama bu noktada Jacqueline Schaeffer daha da radikal bir fikir ortaya atar. Bir kadının tam anlamıyla anne rahminden ayrışması, ancak adetten kesildiği ve artık hiçbir şekilde çocuk doğuramayacağı menopoz döneminde olanaklıdır. Bu doğrultuda vurgulamak istediğimiz nokta şudur: Genç kadının dünyaya bir çocuk getirdiği ve ona bakım verdiği dönemde, kaçınılmaz olarak kendi bebekliğine ait duygulanımları, izlenimleri yeniden canlanırlar. Bu durum genç anneyi ister istemez kendi annesine ve rahmine yeniden bağlar. Anne olmak genç kadına farklı bir kuşağa atlama fırsatını verir. Fakat bu dönemde bebekliğinin en erken evrelerine dair izlerin yeniden canlanması, genç kadını anneye kenetleyen çok güçlü bağlar oluşturur. Bu bağlamda kadının anne rahminden radikal kopuşunun menopoz sayesinde gerçekleştiğini ileri süren Jacqueline Schaeffer'in görüşü anlamlıdır.

Ödipal karmaşanın zirvesinde küçük kızın babaya duyduğu erotik arzuyla, kadınsılığı arasında bir seçim yapması gerekir. Kadınsılığını muhafaza etmek uğruna, babaya olan erotik arzudan geçici olarak vazgeçmelidir. Bu anlamda küçük kız vajinada odaklanan kadınsı arzuyu muhafaza edebilmek, bunu tümüyle kaybetmemek (*aphanisis*) adına babadan vazgeçer. Bu sayede "kadınsı arzular yetişkin bir düzeyde gelişirler (yaygın erotik bir çekicilik...., gebelik ve doğumda en yüksek noktası-

na varan cinsel birleşmeye dair olumlu vajinal tutum) ve daha erişilebilir olan nesnelere aktarılırlar".[194] Oral evreden itibaren küçük kız anneyi içe yansıtarak, onunla özdeşleşir. Ernest Jones kızın anneyle ilişkisindeki "doğal" kadınsılığından söz etmekle birlikte, babaya ilişkin "gerçek kadınsı aşkın" da farklı niteliğini vurgular. Babaya ilişkin kadınsılığın, kız açısından bir bedeli vardır. Ödipal rekabet nesnesi anne; küçük kızın kaybetmeyi hiçbir zaman göze alamayacağı bir nesnedir. "Annesiz ve onun aşkı olmaksızın, hayat imkansızdır".[195] Üstelik anne kızın kimliği için vazgeçilmez bir nesnedir. Karen Horney da küçük kızın kadınsı dürtülerine sahip çıkmasının cesaret işi olduğunu ileri sürer. Kadınsı konumu muhafaza edebilmek "ensestüel nesneye ilişkin arzulara sahip çıkma cesaretini göstermektir".[196] Küçük kız annesine duyduğu bağlılığa rağmen, babaya yönelebilme ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak anneyle çatışmaya katlanabilme cesaretini gösterebilmiştir. Ama bazen kadınsı dürtülerinden dolayı bir bedel öder, cinsel soğukluk yaşar. Kadının cinsel birleşme sırasında yaşadığı vajinal duyarsızlık ve soğukluk (frijidite), kökeni çocukluğa dayanan yoğun vajinal duyumların bastırılmalarından kaynaklanır. Ensestüel nesneye dair kadınsı dürtülerin odaklandığı vajina şiddetle bastırılmıştır. Cinsel birleşme kadında ensestüel nesneye dair dürtüleri uyandırdığı ölçüde, yoğun bir kaygı devreye girer ve haz almayı olanaksız kılar. Bu doğrultuda bir kadında cinsel soğukluğa yol açabilecek tek etmen

---

[194] Ernest Jones (1927), "Le Développement Précoce de la Sexualité Féminine", agy., s. 405.

[195] Ernest Jones (1933), "Le Stade Phallique", agy., s. 436.

[196] Ernest Jones (1927), "Le Développement Précoce de la Sexualité Féminine", agy., s. 407.

kaygıdır. "Kuşkusuz haz isteğinden daha güçlü olan bir *tek* etmen olabilir, o da kaygıdır."[197]

Yaşamın başlangıcında, anne ile küçük kızın ilişkisini "endojen bir eşcinsellik" (Kristeva) olarak nitelendirirsek, yetişkin kadının aşk yaşamındaki çatışmalarından dolayı anne nesnesine gerilemesi, dolayısıyla eşcinselliğe evrilmesi en kolay yoldur. Bu doğrultuda, herşeye rağmen kadınsı konumu muhafaza etme cesareti ve arzusu büsbütün anlamlıdır. Aynı şekilde yetişkin bir kadın olarak menopoz ve yaşlanmaya başladığı dönemlerde, kadınsılığına sahip çıkmaya dair güçlü ve ısrarlı arzusu da, bunun vazgeçilemeyecek kadar narsisistik düzeyde değerli olduğunu gösterir. Bir kadının kendisini anne imagosundan kurtararak bir erkekle cinsel hazza erişmesi; bir sıçramayı, önemli bir ruhsal özümlemeyi gerektirir. Bu yüzden kadınsılığın yolu dolambaçlı ve uzundur. Üstelik kadının kendisine kadınsılığı yaşatabilecek sevgiliyi de bulabilmesi gerekmektedir. Bu da sadece kadına bağlı değildir. Bu yüzden kadınlar kadınsılık zamanının kısalığına dair keskin bir farkındalık yaşarlar. Oysa erkeğin cinsel hazza erişmesi kadında olduğu gibi engebeli değildir. Zamanın geçişi ve yaşlanma sürecinin erkekte yarattığı kaygı, daha çok cinsel iktidarıyla bağlantılıdır. Elbette bir erkeğin ruhsal olarak olgunlaşması: cinsel birleşmenin bir eylemden ibaret olmayıp, "şiire" dönüşebilmesini sağlayan etmendir. Bu da cinsel eylemle sevişme arasındaki farkı yaratır. Bir kadın kendi kadınsılığını yeterince yaşayamamış olmasından dolayı bir kayıp duygusunu deneyimler ve bu onda melankolik bir hüzün yaratabilir. Çünkü kadınsılığını gerçekleştiremediğinde, kendisini tam da kur-

[197] Karen Horney (1933), "The Denial of the Vagina", agy., s. 158.

tanmaya çalıştığı arkaik anne imagosunun pençesine düşmüş hisseder. Buna karşılık bir erkek erkeksiliğini yaşayamamış olmaya dair bir kayıp duygusu yaşamaz.

Ernest Jones'un küçük kızın anneyle olan ilişkisinde yapılanan "doğal" kadınsılığına dair görüşü kanımızca bir sorun oluşturur. Kızda hiçbir şey "doğal" veya içgüdüsel değildir. Tam tersine, "doğal" gibi gözüken anne-kız beraberliğine rağmen, babaya duyduğu arzu nedeniyle anneden ayrılacak ve bunun bedelini ödeyecektir. Küçük kızın hemcinsi olan anneyle narsisistik özdeşleşmesi kadınsılığa dair temel bir kimlik duygusu kazandırsa da, babanın bakışından geçmeyen bir kadınsılığı tasarımlamak olanaksızdır. Kadınsılığın doğal bir özellik olduğunu düşünen Ernest Jones yine de yazısının sonunda "Kadın olarak mı doğulur, yoksa bir kadın haline mi gelinilir?" sorusunu sormaktan kendini alıkoyamaz. 1927 yılında yaptığı bu sorgulamaya, yaklaşık yirmi yıl sonra Simone de Beauvoir bir yanıt getirecektir. "Kadın olarak doğunulmaz, kadın olunur".[198] Ama Simone'un yaklaşımının merkezinde yatan, toplumsal düzeyde kadınla erkek eşitliğidir. Buna karşılık psikanalizde kadınsılığın engebeli dünyasını eşitlik düzeyinde kavramak olanaksızdır. Elbette her iki cinsiyetin toplumsal eşitliği etik bir zorunluluktur. Ama psikanalizde asıl sorun "eşitlik" olsaydı, o zaman kızın da, erkek gibi, fallusa sahip olmak için mücadele etmesi gerekirdi. Oysa kadınsılık serüveninin başlangıcında küçük kızın penise sahip olmadığını kabul etmek yatar. Ve bu noktadan itibaren kadınsı kimlik ilmek ilmek dokunur, örülür.

---

[198] Simone de Beauvoir (1949), *Le Deuxième Sexe*, cilt II, Gallimard, Paris, 1976, s.13.

VII. Bölüm

KADININ HAZ HARİTASINDA ANAL İLE VAJİNALIN YERİ

Karl Abraham, 1907 ile 1925 yılları arasında, Freud'la mektuplaşır. Gönderdiği iki mektup, Freud'un kadınsı cinselliğe bakış açısını sorguladıkları ölçüde anlamlıdırlar. Freud'un *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de ortaya attığı en önemli görüş; yetişkin cinselliğinin kökeninin çocuksu cinsellikte yattığı gerçeğidir ve her iki cinsellik arasındaki benzerliktir. Eğer böyle bir bakış açısından hareket edersek, o zaman buluğ çağından itibaren erojen bölge haline gelecek olan vajinada odaklanan kadınsılığın kökeni nerede yatar? Nasıl olur da kız birincil erkeksilikten kadınsılığa geçebilir? Oysa Freud'un bakış açısına göre, buluğ çağından itibaren etkili olacak vajinal cinselliğin hiçbir çocuksu kaynağı yoktur. Yani Freud kadınsılık konusunda kendi teziyle çelişkiye düşer. Karl Abraham 3 Aralık 1924'te Freud'a yazdığı mektupta, kızın fallik konumunu sorgular. Buluğ çağında etkili olan erojen bölge değişikliğinin çocuksu kökenine inmeye çalışır. Klitorisin fallik evrede "yönetici bölge" (*zone directrice)* haline gelmesi, olsa olsa vajinal duyumların bastırılmalarının sonucudur. Ve şöyle bir soru sorar: Acaba "bastırmaya tabi olacak kadınsı libidonun ilk *vajinal* uyanışı" çocuklukta ortaya çıkmaz mı?[19] Bu kuramsal tavır aslında Melanie Klein ve Ernest

[19] Sigmund Freud, Karl Abraham (1907-1925), *Correspondance Complete*, Almancadan çeviren Fernand Cambon, Gallimard, Paris, 2006, s. 639.

Jones'un kızda savunma gereği ortaya çıkan fallik konumuna dair görüşlerini destekler niteliktedir. Oysa Freud açısından vajinaya ilişkin bir bastırma söz konusu değildir. Çünkü bastırmanın devreye girmesi, vajinal duyumların ve kadınsı libidonun buluğ çağından önce, yani çocuklukta varlık göstermiş olmaları anlamına gelir. Karl Abraham kızın "babanın penisine erken vajinal bir tepki vermesi" fikrinden hareket eder. Bu vajinal tepki kendiliğinden gelişen kasılmalar şeklinde kendini gösterir. Böylelikle buluğ çağından itibaren vajinanın yönetici bölge haline gelmesi, çocukluktaki durumun bir yenilenmesinden ibarettir. Çocuklukta bastırmaya tabi olan küçük kızın kadınsılığıyla, ergenlikteki kadınsılık arasında bir bağlantı vardır. Ama Karl Abraham küçük kızın kadınsılığının niçin bastırıldığını açıklamaz. Küçük kızın kadınsılığını bastırmaya iten etmenler onun açısından karanlık noktalardır. Buna karşılık Karen Horney, Melanie Klein ve Ernest Jones soruna, küçük kızın ödipal rekabet nesnesi olan anneyle ilişkisinde doğan kastrasyon kaygısı açısından bir açıklama getirirler. Üstelik anne kızın birincil nesnesidir ve bu anlamda narsisistik düzeyde vazgeçilmez bir değer taşır. Kızın anneyle ilişkisinde doğan kastrasyon kaygısı ve daha temel bir kaygı olan nesneyi kaybetme kaygısına ilişkin bu analitik görüşler; kadınsı cinselliğe dair inceleme ve tartışmaların "ana" halkasıdır. Bu halka olmaksızın kızın ve daha sonra yetişkin kadının cinsel yaşamını ve çatışmalarını anlamak olanaksızdır.

Freud'un 8 Aralık 1924'te Abraham'a verdiği yanıt ilginçtir: "Son konunuz olan libidonun ilk çocuksu uyanışında, etkili olduğunu varsaydığınız vajinanın rolü ilgimi çekmektedir. Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum. Üstelik itiraf etmem gereken de sorunun kadınsı yönünün benim için fazlasıyla karanlık olduğudur... Önyargımdan hareket edersek, vajinal etkinliğin yerine daha ziyade

anal belirtileri koymamız gerekir."[200] Freud her ne kadar kadınsı cinselliğin kendisi için fazlasıyla karanlık olduğunu itiraf etse de, fallik merkezli yaklaşımını muhafaza etmeye devam eder. Mektubunda vajinanın anüsten ayrışarak ortaya çıkan geç bir oluşuma karşılık geldiğini belirtir. Ama metinde anüs yerine "*cloaque*" sözcüğünü kullanır. "*Cloaque*" sözcüğünün karşılığı atıksaldır. Anatomide kuş, sürüngen ve keseli hayvanlarda; bağırsak, mesane ve genitale değin boşluğun ortak deliğine karşılık gelir. Freud atıksal sözcüğüyle, anal ile genital arasındaki ayrışmamışlığa gönderme yaparak, vajinal duyumların varlığını inkar etmiş olur. Oysa ruhsal gelişim sürecinde çocuğun cinsiyetlerarası farklılığı keşfetmesi, kendi bedeninde deneyimlediği genital duyumlarla örtüşür. Erkek çocuk annede içine girilebilecek bir açıklığı algılarken, küçük kız da babanın penisini arzular. Bu doğrultuda Freud'un kadınsı cinselliğe dair kuramı, adeta çocukların cinsiyetlerarası farklılığı inkar etmek amacıyla ürettikleri cinsel kuramlarıyla benzerlik gösterir. Anımsarsak çocuksu cinsel kuramlarda, cinsiyetlerarası farklılık devreye girmez ve anal işlev belirleyicidir. Doğum bir nevi dışkılamadır, çocuk bir dışkı şeklinde anüsten doğar.

Küçük kızın birincil genitalliği

Karl Abraham 26 Aralık'ta 1924'te Freud'un mektubuna yanıt verir. 3 Aralık 1914 tarihli mektubunda belli bir çekinceyle ileri sürdüğü düşüncelerini yeniden ele alır. İlkinde kadınsı cinsellikte etkili olan yönetici bölgelere değinmekle yetinen Abraham'ın bu kez kuramsal konumu daha kesin ve keskindir. Bu konuda daha radikal bir tavır alarak, Freud'un

---

[200] Sigmund Freud, Karl Abraham (1907-1925), *Correspondance Complète*, agy., s. 640.

bakış açısından uzaklaşmaktan çekinmez. Bu dönemde kadınsı cinsellik üzerine çalışanlar, ya üstadın çizgisinde kalarak konumlanmayı ve onaylanmayı bekliyorlardı, ya da onun çizgisinden uzaklaşarak eleştirilerine maruz kalmayı göze alıyorlardı. Nitekim kadınsı cinsellik sorununu inceleyen kadın analistler de Freud'un eleştiri oklarına maruz kalırlar. Kadın analistler, erkek analistlerin ön yargılarından dolayı, kadınlık sorununu tarafsız bir şekilde inceleyemediklerini düşünmekteydiler. Bu noktada Freud tutarsız bir fikir ileri sürer. Bu kuramsal tartışmaları yürüttükleri ve bilgi ürettikleri ölçüde, kadın meslektaşlarının fallik bir konumda olduklarını vurgular. Yani kuram üreten bir kadın kaçınılmaz olarak fallik konumdadır, bu yüzden kadınlık adına fikir yürütmesi çelişkilidir.[201]

Karl Abraham, Freud'un kuramsal konumundan uzaklaşma riskini alarak, kendi tezini savunur. Buluğ çağında kadınsı dürtülerin klitoristen vajinaya yer değiştirebilmeleri için, çocuklukta bastırmanın sonucu olarak, bu yolun ters yönde (vajinadan klitorise) katedilmiş olması gerekir. Çocuklukta vajinal duyumlar babanın penisini karşılamayı hedeflerlerken, ödipal karmaşanın çözüm aşamasında bastırılırlar ve klitorise yer değiştirirler. Bastırılmadan önce yönetici bölge olan vajina, buluğ çağından sonra yeniden yönetici bölge haline gelebilir. Abraham Freud'un çocuksu cinselliğe dair görüşüne dayanarak, buluğ çağından itibaren oluşan cinsel süreçlerin çocukluktaki cinsel süreçlere yaslandıklarını ileri sürer. "Farklı nedenlerden dolayı, buluğ çağının psikoseksüel süreçlerinin tekrardan ibaret olduğuna ikna olduk".[202] Ama Abraham küçük kızın cinsel

---

[201] Sigmund Freud (1932), "La Feminité", *Nouvelles Conférences sur la Psychanalyse*, agy., s. 153.

[202] Sigmund Freud, Karl Abraham (1907-1925), *Correspondance Complète*, agy., s.644.

gelişiminde vajinal duyumları vurgulamakla beraber, bunları anal duyumlarla bağlantılandırır ve onlara anal erotizmden bağımsız bir yer tanımaz. "Daha önceki ruhsal evrenin varsayılan cinsel hedefi penisi karşılamak olmalıdır. Bence de penise ayrılan açıklık, atıksal (*cloacal*) bir özellik taşımaktadır. Yani vajinada kaynaklanan duyumların, anal bölgeden itibaren iletildiklerini varsaymamız gerekir. Aynı şekilde kendilerine hazzın eşlik ettiği vajinal kasılmalar da, bir şekilde anal büzücü kasın kasılmalarıyla bağlantılı olmalıdırlar."[202] Ama Abraham vajinalin anale olan anatomik komşuluğuna dair görüşü ortaya atarken, Lou Andreas-Salomé'nin bu konuda önemli olan çalışmasına, "Anal ve Cinsel"e gönderme yapmaz. Oysa Lou burada anal erotizmin genitalle olan bağlantılarına dikkat çekmiş ve vajinanın anüsün bir bölümüne "kiralandığını" ileri sürmüştü. Lou'nun gizemli görünen bu fikrini biraz ilerde ele alacağız.

Karl Abraham'ın 26 Aralık 1924 tarihli mektubunda ortaya koyduğu kızın birincil kadınsılığa dair görüşü, dört yıl önce yazdığı bir başka metnindeki yaklaşımından farklıdır. 1920 yılında yazdığı "Kadında Kastrasyon Karmaşasının Belirtileri" adlı metnine egemen olan görüş, kızın penise olan hasetidir. Klinik vakalarda vurgulamak gereksinimini duyduğu kadının erkeksiliğini şöyle doğrular: "Bu çalışmamda birçok psikanalistin savunduğu kastrasyon karmaşasına dair olguları bir araya getirdim. Genel bir bakış açısı muhafaza etmek amacıyla, hiçbir kadın hastamda eksik olmayan edilgen kadınsı eğilimlerin ifadelerine sadece değinmekle yetindiğimi açıkça

[202] Sigmund Freud, Karl Abraham (1907-1925), *Correspondance Complète*, agy., s. 644.

vurgulamak isterim".[201] Diğer bir deyişle, kadın hastalarındaki "eksik olmayan" edilgen kadınsı eğilimlerin önemini ortaya koymayıp penise haset üzerinde durarak, üstadı Freud'a sadık kalmış ve bu konuda çiftedeğerli bir tutum takınmıştı. Bu metinde vajinismus ve frijiditeye yaklaşımıyla, 26 Aralık 1924 tarihli mektubundaki yaklaşımı çarpıcı bir farklılık gösterir. 1920'de vajinismus sadece penisin içe girmesini engellemekle kalmayan, aynı zamanda içte tutarak erkeği kastre etmeyi hedefleyen nevrotik bir semptomdur. Freud'un tanımıyla aynı doğrultudadır, yani bu semptom erkeği kastre etme işlevi görür. Frijidite ise vajinanın küçük kızın erkeksiliği nedeniyle, erojen bölge haline gelememiş olmasından kaynaklanır. Oysa daha önce tartıştığımız gibi, bir kadının vajinal bölgede yaşadığı duyarsızlık ve soğukluk, olsa olsa bu bölgeye dair yoğun bir uyarılmanın yol açtığı kaygının sonucudur. Ensestüel nesneye ilişkin kadınsı dürtüler vajinada odaklandıklarından dolayı, büyük bir kaygı uyandırırlar ve bastırmaya maruz kalırlar.

Buna karşılık Abraham'ın 26 Aralık 1924 tarihli mektubunda, vajinizmus ve frijiditeye yaklaşımı, Freud'unkinden çok farklıdır. "İki nevrotik semptom, erken vajinal-anal bir evrenin varlığına ilişkin varsayımı bana dayatmıştır. Tüm psikanalitik deneyimler doğrultusunda, cinsel soğukluğun (frijidite) sadece libidonun klitoristen vajinaya geçişi *sağlayamamış olmaktan* dolayı kaynaklandığına inanmak mümkün değildir... Nasıl olur da vajina, daha önceden hiçbir olumlu deneyim yer almamışsa, ilk cinsel birleşme çabasına bu denli olumsuz bir tepki verebi-

[201] Karl Abraham (1920), "Manifestations du Complexe de Castration chez la Femme", *Développement de la Libido, Oeuvres Complètes II*, Almancadan çeviren Ilse Barande, Payot, Paris, 1966, s. 125.

lir?"[205] Bu durumda kadının cinsel birleşmeye verdiği olumsuz tepki ancak savunma amaçlı olabilir. Karen Horney da bu sorunu benzer bir şekilde sorgular ve bu semptoma; çocuklukta haz kaynağı olup akabinde bastırılmış vajinal duyumlardan hareketle yaklaşır. Karen Horney'in 1933'de yazdığı "Vajinanın İnkarı. Kadınlarda Genital Kaygılar Sorununa bir Katkı" adlı metnindeki yaklaşımı, Karl Abraham'ın küçük kızdaki birincil genitalliğe dair görüşleriyle örtüşür. Çocuklukta yaşanmış bir hazzın yenilenmesine engel olabilecek tek neden kaygıdır. "Nasıl olur da zaten duyarlığa sahip olan vajina, cinsel birleşmenin sağladığı tüm duygusal ve yerel uyarımlar sayesinde ortaya çıkan çok güçlü libidinal uyarıma tepki vermez veya orantısız bir şekilde az tepki verir? Haz isteğinden daha güçlü olabilecek bir tek etmen vardır, o da kaygıdır".[206]

Cinsel soğukluk ancak erken döneme ait çocuksu cinsellik bağlamında ve küçük kızın anneyle olan ödipal çatışmaları doğrultusunda ele alındığı takdirde, bir anlama kavuşur. Yani frijidite sorununun kökeni ödipal çatışmalardır. Babaya ilişkin kadınsı dürtülerin erojen odağı olan vajina derin kaygılara yol açar: 1. Babanın penisine olan arzu ve ondan bir bebek isteği, anneyle çatışmaya neden olduğu ölçüde, derin bir kaygının kaynağıdır. 2. Kızın bilinçdışı fantezilerinde, annenin saldırganlığının yöneldiği bedeninin içi ve vajina, en derin kaygıların kaynağını oluşturur ve bu yüzden bir yer değiştirme söz konusudur. Kızın bedeninin içi; vajina ve rahim gibi, doğurganlığı simgeleyen organları içerir. Kız anneden kaynaklanan bir misillemenin bu organları hedef alabilecek olmasından

---

[205] Sigmund Freud, Karl Abraham (1907-1925), *Correspondance Complète*, agy., s. 644.

[206] Karen Horney (1933), "The Denial of the Vagina", agy., s. 157-158.

dolayı yoğun bir kaygı duyar. Bu yüzden libido, içerde konumlanan vajinadan, bedenin yüzeyine yakın duran klitorise yer değiştirir. Böylelikle hem vajinaya ilişkin bir bastırma etkili olur, hem de klitoris beden yüzeyine yakın bir organ olduğu için anneden kaynaklanabilecek bir misilleme açısından daha az risk taşır. Ernest Jones da cinsel soğukluğun kadınsı dürtülerin odağı olan vajinaya ilişkin kaygılardan kaynaklandığını düşünür. Oysa Freud bu sorunu kızın birincil erkeksiliğine bağlamakla yetinerek, bunun altında yatan kaygıları incelemez. Kadının cinsel birleşmedeki isteksizliğini ve duyarsızlığını –bunu cinsel işlevin "sakatlanması" olarak nitelendirir–, klitorisin sağladığı uyarılmayı muhafaza etme ihtiyacına bağlar. Cinsel duyarsızlığa neden olan başka bir etmen de, bastırma sonucunda, cinsel birleşmenin sağlaması gereken hazzın yerine histerik oluşumların ortaya çıkmasıdır. Freud için cinsel duyarsızlığa yol açan iki neden de "erkekler gibi, kadınların da penisi olduğu yolundaki çocuksu cinsel teoride bir doğruluk kırıntısı bulunduğunu gösteriyor gibidir." [207]

Freud açısından kadında cinsel soğukluğun kaynağı, penise benzer bir işlev gören klitorisin erojen bölge olarak muhafaza edilmesinde yatar. Klitorisin yönetici erojen bölge olarak muhafaza edilmesi, erkeklik karmaşasıyla ve bunun altında yatan penise hasetle bağlantılıdır. Oysa Karl Abraham, Ernest Jones ve Karen Horney'a göre, cinsel soğukluk, tam tersine, babaya ilişkin vajinal duyumların yoğun bir şekilde bastırılmalarından kaynaklanır. Diğer bir deyişle, yoğun kaygı uyandıran etmen küçük kızın babaya ilişkin kadınsı dürtüleridir. Hem babaya ilişkin kadınsı dürtülerin uyandırdığı yoğun cin-

---

[207] Sigmund Freud (1908), "Çocukların Cinsel Teorileri", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 189.

sel uyarımın benlik tarafından özümlenemeyecek bir fazlalığa karşılık gelmesi, hem de ensestüel fantezilerin anneyle çatışmalara yol açması bastırmayı zorunlu kılar. Karen Horney çocuklukta ortaya çıkan tecavüz fantezilerinin köken ve içeriklerini, vajinal bir cinselliğe göndermе yapmadan açıklamanın imkansız olduğunu ileri sürer. Kız çocuğunun vajinaya ilişkin algısı içgüdüseldir. Kadın hastalarında tanık olduğu en yaygın kaygılardan biri, kökeni ödipal döneme dayanan ve dev bir penisin küçük kızı delip geçeceği şeklinde ortaya çıkan kaygıdır. Böyle bir kaygının kaynağı, olsa olsa küçük kızın içe girilme arzusudur. Bu bağlamda küçük kızın oyunları, rüyaları, kaygıları ve tecavüz fantezilerinin ortaya koyduğu şudur: "Vajina başından beri cinsel bir rol oynar".[208] Bu yüzden cinsel soğukluğu, libidinal duyarlığın klitoristen vajinaya aktarılamamasından kaynaklanan bir semptom olarak nitelendirmek mümkün değildir. Nitekim küçük kızın penise olan haseti ve erkeksiliğe imrenmesi geçici olmayıp, çocuksu cinselliğe damgasını vuracak kadar derin köklere sahip olsaydı, o zaman bu eksiklikten kaynaklanan incinmenin kadının ruhsal yaşamına ve cinselliğine yansımaması imkansız olurdu."[209]

Freudcu kuramda çocuksu genital duyumlar klitoriste odaklandıkları ölçüde, vajinanın buluğ çağından önce keşfedilmesi olanaksızdır. Bu doğrultuda vajinal mastürbasyon da geçerli değildir. Oysa Karen Horney vajinal mastürbasyonun, klitorise ilişkin mastürbasyon kadar yaygın olduğunu ileri sürer. Kadın analizanlarla yaptığı çalışmadan şu sonucu çıkarır: El aracılığıyla genital mastürbasyona başvurulduğunda, klitoris de uyarılmış olur. Ama "genel cinsel uyarımlardan

---

[208] Karen Horney (1933), "The Denial of the Vagina", agy., s. 157.

[209] Karen Horney (1933), "The Denial of the Vagina" agy., s. 149.

kaynaklanan spontan genital duyumlar daha sıklıkla vajinada konumlanırlar".[210] Bu düşüncesini açıklamak için Freud'un "eşzamanlı uyarım" (*co-excitation*) terimine gönderme yapar. Freud *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de bedenin yüzeyinden ve erojen bölgelerden kaynaklanan cinsel uyarımların yanı sıra, cinsel bir nitelik taşımayan süreçlerin de uyarıcı olabileceğini ileri sürer. Bu kaynakların yanı sıra, organizmada çok sayıda içsel süreç, yoğunluğu belli bir niceliksel düzeyi aştığı zaman, eşzamanlı bir sonuç olarak cinsel uyarıma yol açar.[211] Tüm beden yüzeyi erojen olmakla kalmaz; aynı zamanda tüm organlar, hatta hipokondride olduğu gibi iç organlar bile, erojen bir niteliğe sahiptirler. Bedenin mekanik bir şekilde uyarılmasının doğurduğu hazda olduğu gibi, bedensel etkinlikler belli bir yoğunluğu aştıkları zaman uyarıcıdır. Çocukların sallandıklarında uykuya ne kadar keyifle daldıklarını biliriz. Ayrıca spor veya zihinsel bir çalışmanın üzerinde yoğun bir şekilde odaklanmak da hazza yol açar. Sonuçta ruhsal dünyada yer alan tüm içsel süreçler belli bir yoğunluk derecesini aştıklarında, cinsel dürtünün uyarımına katkıda bulunurlar. Bu süreçlerin yanı sıra, uyarıcı olan depresif duyguları, hatta ruhsal acıyı da katabiliriz. Kuşkusuz ruhsal acının uyarıcı olması da, mazoşizmin ruhsal dünyadaki işlevini işaretler.

Anal ve genital

Ernest Jones erken çocukluktan itibaren küçük kızda ağız, vajina ve anüsü reseptif organlar olarak nitelendirirken, anüsle vajina arasındaki komşuluğa dikkatimizi çeker. "Başlangıçta

---

[210] Karen Horney (1933), "The Denial of the Vagina", agy., s. 154.

[211] Sigmund Freud (1905), "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme", *Cinsellik Üzerine*, Öteki, Ankara, 1998, s. 119.

anüs kesinlikle vajinayla özdeştir, her ikisi arasındaki ayrışma belki de kadınsı gelişmenin başka yönlerinde hiç olmadığı kadar, aşırı derecede karanlık kalan bir sürecin nesnesidir."[212] Bu fikir Lou Andreas-Salomé ve Karl Abraham'ın görüşlerinde yankı bulur. Özellikle Lou'nun bu konuda 1916'da yayımlanan makalesi öncül bir işlev görür. Cinsel gelişimde anal erotizmin karanlıkta bırakılmasını, bu tür bir erotizmin yarattığı dehşet duygusuna bağlar.[213] Günümüzde kadınlık konusu üzerine çalışan analistlerden Monique Cournut, Jacqueline Schaeffer, Jacqueline Godfrind ve Jacques André de, anüs ve vajinanın anatomik bölgeler olarak bitişik bir nitelik taşımalarının, kadının erotik yaşamına ve fantezilerine damgasını vurduğu konusunda hemfikirdirler. Bu doğrultuda kadınlarla yapılan analiz çalışmasının önemli bir kısmı bu erojen bölgelerin ayrışmasına karşılık gelir.[214]

Ama anüsle vajinanın "bitişikliği", kanımızca, sadece anatomik bir komşuluktan kaynaklanmaz. Küçük kızda babaya ilişkin vajinal duyumların bastırılmalarıyla, vajinal duyumlar ve fantezilerin anüse yer değiştirmeleri, bunları benlik açısından daha kolay özümlenebilir bir hale getirir.

Freud 1917'de yazdığı "Anal Erotizmde Örneklendiği Haliyle İçgüdü Dönüşümleri Üzerine" adlı metninde, libidonun gelişiminde genitalin egemenliğinden önce, anal erotizmin başrolde olduğu "genital öncesi örgütlenme" fikrini ortaya atar. Anal erotizme ilişkin dürtülerin kaderini inceler: Bunlar

---

[212] Ernest Jones (1927), "Le Développement Précoce de la Sexualité Féminine", agy., s. 404.

[213] Lou Andreas-Salomé (1916), "Anal et Sexuel", *L'amour du Narcissisme*, Gallimard, Paris, 1980, s. 91.

[214] Jacqueline Godfrind (2001), *Comment la Féminité Vient aux Femmes*, PUF, Paris, 2001, s. 45.

bastırılmışlar mıdır, yüceltilmişler midir, yoksa karakter özelliklerine (tertipli, tutumlu, inatçı olmak) mi dönüşmüşlerdir? Veya genital organların egemenliği altında, cinselliğin bir parçası haline mi gelmişlerdir? Freud'un bu sorulara verdiği yanıt, bu farklı olanakların tek tek varolamadıkları ve bir bütünleşme içinde oldukları yönündedir. Tartışmasının hareket noktası şudur: "Bilinçdışının ürünlerinde, - kendiliğinden düşünceler, fantaziler ve semptomlar- *kaka* (para, armağan), *bebek* ve *penis* kavramlarının birbirinden pek ayırt edilmediğini ve kolayca birbirinin yerine kullanılabildiğini söyleyelim."[21.5] Dışkıya duyulan ilgi kısmen paraya, kısmen de çocuk arzusuna dönüşür. Küçük kızın bebek arzusunda hem anal bir itki, hem de penise haset örtüşmüş olurlar. Ama Freud küçük kızın babadan bir bebek arzulamasını pregenital etmenlere bağlarken, burada bu isteği vajinada odaklanan genital duyumların varlığıyla ilişkilendirmez. Nitekim skandal oluşturan ve Freud'un inkar ettiği tam da küçük kızın kadınsılığının, yetişkin bir kadının genitalliğiyle benzerlik taşımasıdır. Freud, Dora vakasında olduğu gibi, bazı metinlerinde küçük kızın genitalliğine yaklaşırken, başka metinlerinde ise bu kuramsal konumundan uzaklaşır.

Anal model, erkek çocukta kastrasyon karmaşasının çözümüne de dayanak oluşturur. Erkek çocuk cinsiyetlerarası farklılığı keşfettiğinde, penisin de, tıpkı dışkı gibi, bedenden ayrılabilir bir parça olduğunu algılar. Ama erkek çocuk kastrasyon kaygısını deneyimlerken, bunu, kız gibi, tüm bedeninde yaşantılamaz. Bu kaygı bedenden ayrılabilir bir parça olan peniste odaklanır. Böylelikle kastrasyon karmaşası bedenden ayrılabilir olan bu parçayı korumak adına aşılabilir.

[21.5] Sigmund Freud (1917), "Anal Erotizmde Örneklendiği Haliyle İçgüdü Dönüşümleri Üzerine", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 286.

Karl Abraham da, benzer bir şekilde, 1920'de yazdığı "Kadında Kastrasyon Karmaşasının Belirtileri" adlı metninde, çocuğun dışkıyla penis arasında kurduğu denkleme dikkatimizi çeker. Cinsel gelişimin başlangıcında, çocuk dışkıları bedenin bir parçası olarak algılar. Erkek çocuk kendi penisinin de, dışkılar gibi, bedeninden ayrılıp kaybolacağına dair bir kaygı taşır. Böylelikle erkek çocukta kastrasyon kaygısı; dışkıların bedenden ayrılması modeline dayanır. Dışkıların kısmi bir nesne olarak bedenden ayrılabilir oluşu, erkek çocuğa ensestüel nesneye ilişkin hazdan vazgeçebilmenin yolunu açar. Yani babanın sevgisini ve himayesini kaybetmemek uğruna, bedenin bir kısmına dair bir hazdan vazgeçer. Oysa kızda dışkılama modeli kastrasyonu teşvik etmez. Tam tersine dışkıları bir armağan olarak babadan karşılamak istediği ölçüde, ödipal karmaşaya girişini olanaklı kılar. Böylelikle dışkılar=penis=bebek denklemi ön plana çıkar. "Dışkılama penise sahip olma fantazisini destekler niteliklidir, bunu ya kendisi oluşturacak, ya da armağan şeklinde karşılayacaktır. İşte o zaman *beatus possidens* olarak, baba bunu sunabilecek kimse olarak gözükür."[216] Freud kızın genital cinselliğini kurgularken, anal modeli dayanak alır. Böylelikle bu kurguda pregenital eğilimler, yani anal-fallik cinsellik ağır basar. Anal erotizm buluğ çağından sonra egemen olan genital cinselliğin öncülüdür. Dışkının bağırsak mukozasını doldurup uyardığı gibi, penis de ilerde vajinal mukozayı doldurup uyaracaktır: "Penis ile içini doldurup tahrik ettiği deliğin, örgensel öncesi (pregenital, E.A) anal sadistçe evrede zaten prototipi mevcuttur. Dışkı kütlesi, ya da bir hastanın deyişiyle

[216] Karl Abraham (1920), "Manifestations du Complexe de Castration chez la Femme", *Développement de la Libido*, agy., s. 105.

dışkıdan "sopa", deyiş yerindeyse ilk penisi, anüsün tahrik edilen mukozası ise vajina mukozasını temsil eder".[217]

Lou Andreas-Salomé ve anal erotizm

Freud tarafından Lou'nun en önemli psikanalitik katkısı olarak nitelendirilen "Anal ve Cinsel", cinsellik alanında ender incelenen bir konu olan anal erotizmin üzerine eğilir. Freud 1905 yılında *Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme*'de, çocuksu cinselliğe ilişkin bulgularını ortaya attığında, kendi döneminde bir skandal oluşturmuştu. Saf ve temiz duygularla özdeşleştirilen çocuğun bir cinselliği olduğunu ve bunun yetişkin cinselliğiyle benzerlik taşıdığını, hatta çocuksu cinselliğin yetişkin cinselliğinin kökenini oluşturduğunu ileri sürmesi bu skandalı oluşturmaya yeterliydi. Ama Lou'nun da belirttiği gibi, çocuksu cinselliğe ilişkin bulguların yetişkinde yarattığı direnç, anal erotizmin yarattığı dehşetin yanında hafif kalır.[218] Ve Lou bu alana girmekten kaçınmaz. Tuvalet eğitimi aracılığıyla çocuğun anal dürtülerine uygulanan yasak -ilk yasak-, ilişkisel dünyasını biçimlendirir. Oral cinsellikten farklı olarak, anal evrede dış dünyanın dayattığı bir sınır, bir yasak vardır. Bu yasak annenin bireysel isteği ve iradesinin ötesindedir, insan olmaya dairdir. O ana kadar kendisini çevresiyle (anneyle) bütünleşmiş hisseden çocuğun, kendi anal itkilerine egemen olarak ilk "bastırmayı" gerçekleştirmesi gerekecektir.

---

[217] Sigmund Freud (1917), "Anal Erotizmde Örneklendiği Haliyle İçgüdü Dönüşümleri Üzerine", agy., s. 290.

[218] Lou ile ilgili bu kısımlar daha evvel bu konuda yayımlanmış bir yazının genişletilmiş halidir. Bkz: Elda Abrevaya, "Lou Andreas-Salomé: Anal Erotizm, Cinsellik ve Yüceltme", *Cogito*, 2006, sayı 49.

Anal süreçler hem fizyolojik bir gerçekliğe (tabii ki bu ruhsallıktan ayrı saf bir fizyolojik süreç değildir), hem de bir simgeye gönderme yaparlar. Bir yandan, normal gelişme sürecinde anal erotizm, dışkılamadan ayrışarak genital cinsellikle bütünleşir. Diğer yandan, boşaltılan, dışarı atılan içeriklerin simgeleştirilmesi; "kirli" olarak algılandığı için istenilmeyeni, reddedileni ifade etmeye yarar. Dışkılara ilişkin yasaklanmış anal haz, tepkisel oluşum aracılığıyla, tiksinti duygusu şeklinde bir dönüşüm yaşasa da, ruhsal dünyada etkili olmaya devam eder. Tiksinti duygusu nesnel dünyaya yer değiştirir. Lou'nun vardığı bu nokta, yazısının en parlak yeridir. "İnsan ilişkilerinde tiksintiye veya utanç duygusuna yol açan, öznenin eyleminin ötesinde, maddeye, nesnenin kendisine yer değiştirir. Bu durumda artık hiçbir kirletmeden sorumlu olmadığımız halde, bunlara bulaşmamaya çaba gösteririz. İşte bu iki farklı yargının kesişmesinden, vurgunun insandan nesneye yer değiştirmesinden bu garip piç doğar; yani anale ilişkin herşeyle bağlantılı olarak bu, insanın kendisine utanç veren ve küçümsediği yanıdır."[219] Böylelikle Lou bize anal işlevin; fizyolojik düzeydeki göndermesinden soyutlanarak, kirli olanın ve reddedilenin simgesi haline geldiğini gösterir. Ruhsal gelişmede genital cinsellikle bütünleşen anal hazza ilişkin olanla, simgesel düzeyde kirliliği temsil eden anal haz arasında bir bölünme gerçekleşir. Bu bölünme olumludur ve gereklidir. Çünkü bu böyle olmadığı takdirde, simgesele ilişkin bir öğe, tiksinti duygusuyla ketlenen ve bastırılmış olan çocuksu anal hazza karıştığı zaman, mutluluk ve coşku vermesi gereken unsur tersine çevrilmiş olur. Simgesel düzeyde kirli olan, güzele; canlı olan, ölü olana bulaşmış olur. Ruhsal gelişmede

[219] Lou Andreas-Salomé (1916), "Anal et Sexuel", agy., s. 100.

oluşması gereken tiksinti duygusuyla, simgesel olarak kirli olan arasındaki bölünme sayesinde, birincisi ikincisinin "bekçiliğini" yapar. Yani tiksinti duygusu, çelişkili görünse de, kirliliğe karşı güzelliği koruyucu bir işleve sahiptir. Lou'nun bu yazıda düşünsel ve felsefi olarak vardığı nokta gerçekten keskindir: "'Kirliliğe' karşı, yani yerinde olmayanın, ayrılmış olanın, dışarı atılması gerekenin bekçiliğini yapan 'tiksinti' duygusu, bir yaşamın simgesi haline gelir. Çünkü bu yaşam insani olduğu için bir daha, kendi içinde, hayatla ölümü birbirinden ayırabilmelidir".[220]

Lou'nun anal erotizme ilişkin özgün yaklaşımı psikanalitik incelemelerde pek ilgi görmemesine rağmen, Freud anal erotizm ve karakter üzerine yazacağı birkaç metinde, Lou'nun bu çalışmasına gönderme yapacaktır. Anal ile genitalin benzerliği, bu erojen bölgelerin anatomik komşuluğundan kaynaklanır: "Aslında anal süreçlerle genital süreçler arasında birçok benzerlik bulunmaz mı? Sadece başlangıçta, yani tam anlamıyla gelişimlerinden önce değil de, cinsel olgunlaşma evresinde de söz konusu değil midir? Bu da anal erotizme gerilemelerin önemli somatik bir destekten yararlandığını düşündürür. Genital aygıtın atıksala komşu olması boşuna değildir (hatta kadında bir bölümü kiralanmıştır); itmelerin ve itkilerin devirlilikleriyle ortaya çıkışının ilksel tekniklerinde de benzerlik gösterirler. Anal itmenin (*poussée*) nasıl başlangıçta önüne geçilemezse, genital itme de istemsiz bir şekilde benliği istila eder".[221] Burada Lou vajinanın bir bölümünün anüse "kiralanmış" olduğunu belirtir. Ama burada tam olarak kim "kiracıdır, ne "kiralar" veya "kiralanan" nedir, bu noktalar net

---

[220] Lou Andreas-Salomé (1916), "Anal et Sexuel", agy. s. 106.

[221] Lou-Andreas Salomé (1916), "Anal et Sexuel", agy., s. 107.

değildir. Freud daha önce bir alıntısına yer verdiğimiz "Anal Erotizmde Örneklendiği Haliyle İçgüdü Dönüşümleri Üzerine" adlı metninde, Lou'nun "Anal ve Cinsel" metnine şöyle gönderme yapar: "Dışkı, penis ve bebek: Bunların üçü de katı bütünlüklerdir; üçü de cebri giriş veya vücuttan atılma suretiyle bir mukoza geçidini, yani anüsü ve vajinayı tahrik eder; Lou Andreas Salomé'nin de belirttiği gibi vajina, anüsten "ödünç alınmıştır".[222] Burada gözlemleyebileceğimiz gibi "kiralanma" sözcüğü yerine, "ödünç alınma" kullanılmıştır. Buna karşılık metnin hem Fransızca, hem İngilizce çevirilerinde "kiralanma" fikri vurgulanmıştır.[223] Her ikisinde mukoza geçidini uyaran, zorla içeri giren ve çıkan; dışkı veya penis gibi katı bir bedendir. Bu yüzden anüsle vajina benzerlik taşırlar. Ama "kiracı" kimdir, "kiralanan" nedir sorularına farklı bir yorum da getirilebilir. Anüs dışkılar tarafından "kiralanırken", vajina da penis tarafından "kiralanmıştır" çünkü gerek dışkılar, gerek penis; içeri giren ve çıkan katı bedenlerdir. Çocuk; dışkı ve penis gibi, bedenin içine giren ve çıkan bir nesne olduğu ölçüde, dışkı=penis=çocuk şeklinde bir denklem kurmak mümkündür. Bu yüzden vajinanın çocuk tarafından da kiralanmış olduğunu ileri sürebiliriz. Vajinanın bir bölümünün anüse "kiralandığı" düşüncesi, cinsel gelişme sürecinde genital erotizmin anal erotizmden ayrışması ve farklılaşması olarak

---

[222] Sigmund Freud (1917), "Anal Erotizmde Örneklendiği Haliyle İçgüdü Dönüşümleri Üzerine", agy., s. 292.

[223] Sigmund Freud (1917), "On Transformations of Instinct as Exemplified in Anal Erotism", *The Standard Edition*, cilt XVII, agy., s. 133. Alıntı şöyledir: "Faeces, penis and baby are all three solid bodies; they all three, by forcible entry or expulsion, stimulate a membranous passage, i.e. the rectum and the vagina, the latter being as it were "taken on lease" from the rectum".

ele alınabilir. Ama cinsel olgunlaşmaya erişildiğinde, tam tersine genital cinselliğin anale indirgenemeyeceği bir netlik kazanır. Genital erotizm heteroseksüel cinselliğe ilişkinken, anal erotizm cinsiyetlerarası farklılığı göz önünde bulundurmaz. Eğer heteroseksüel cinselliğe "*genitalin ve cinsiyetlerarası farklılığın ruhsallaştırılması*"[224] olarak yaklaşırsak, o zaman genital bölgenin anal bölgeye indirgenemeyecek erojen bir nitelik taşıdığını ileri sürebiliriz.

Lou vajinanın bir kısmının anüse kiralandığını ileri sürerken, aslında her iki erojen bölge arasındaki anatomik "komşuluktan" dolayı, bu bölgelere ait duyumların birbirine karışmalarına gönderme yapmış olur. Jacqueline Schaeffer de kadında cinsel birleşme sırasındaki hazzın, mukozalar üzerinden yayılan erojen bir nitelik taşıdığını ileri sürer. "Aslında şehvetli duyumlar, kolaylıkla ve karşılıklı olarak, her iki yanı mukozalarla kaplanmış olduğu için, özellikle çok duyarlı bir çeper üzerinden iletilebilirler."[225] Nitekim kadınsı hazzın bu sınırsız ve yaygın niteliği, erkeğin cinselliği açısından tedirgin edicidir. Tam da bu niteliğinden dolayı Freud'un kadınsı hazza; anal ve fallik türdeki erotik tasarımlardan hareketle yaklaşmaya ihtiyaç duyduğunu görürüz. "Dışkı kütlesi, ya da bir hastanın deyişiyle dışkıdan "sopa", deyiş yerindeyse ilk penisi, anüsün tahrik edilen mukozası ise vajina mukozasını temsil eder".[226] Anal evreden itibaren libidinal gelişimin her aşamasında varolan benzerlik, yalnız erojen bölgelerin anatomik komşuluğundan kaynaklanmakla kalmaz, aynı zamanda fantezi

---

[224] Julia Kristeva, "Metamorphoses de la Parentalité", LXXIII. Fransız Dili Konuşan Psikanalistler Kongresi'de sunduğu bildiri, Paris, 2013.

[225] Jacqueline Schaeffer (2000), *Le Refus du Féminin*. agy., s. 151.

[226] Sigmund Freud (1917). "Anal Erotizmde Örneklendiği Haliyle İçgüdü Dönüşümleri Üzerine", agy., s. 290.

düzeyinde de bir benzerlik gösterir.[227] Bu nedenle kadınsı cinsellikte analle genitali ayrıştırma çabası önem kazanır. Kadınların özellikle bedenlerine ilişkin temizlik konusundaki titizliklerini göz önünde bulundurursak, bu titizliği analle genitali ayırma çabası olarak da yorumlayabiliriz. Bu, atıksalı, yani "kirli olanı"ı, vajinaya bulaştırmama çabasıdır. Anal ve genital bölgelerin diğer ortak özelliği, dürtülerin devirlilik özelliği taşımalarıdır. Genital dürtüler uyarıcı nitelikleriyle, anal dürtülerde olduğu gibi, benliğin sınırlarını istila ederler. Bu bağlamda her ikisinde benlik dürtü karşısında edilgendir ve dürtüye set çekmekte zorlanır. Lou her ne kadar anal ile genital arasındaki benzerliğe dikkatimizi çekse de, her ikisi arasındaki farklılığı da net bir şekilde vurgular. Bu da tartışmamız açısından önemlidir. Cinsel gelişme sürecinde anal erotizm etkisini yitirirken, genital cinsellik tam tersine egemen olur. Anal alan "ölü" olanın simgesi haline gelirken, genital cinsellik hayatın kendisini simgeler. Anal erotizm otoerotik bir hazzı olanaklı kılarken, genital cinsellik sıkı sıkıya sevgilinin varlığına bağlıdır. Genital hazzın koşulu; yalnızlık ve tecridin kırılarak ötekinin duygularına ve dürtülerine açılmak, onları içe yansıtabilmektir. Çünkü "kendini harcaması, yaratması" gereken dürtü, ancak sevgiliyle birleşme sayesinde kendini gerçekleştirebilir.[228] Lou cinsel bir eylem olmanın ötesine geçen ve benliği geliştiren, zenginleştiren genital hazza dair ne kadar da güzel bir tanım vermiş olur!

Lou'nun genital hazza dair verdiği tanım, Jacqueline Schaeffer'in benliğin "genital kutbu" görüşüyle örtüşür. Özne benlikle dürtü arasındaki çatışma karşısında üç seçeneğe sahiptir. Daha doğrusu bu durumda özneye özgü bir çözüm tarzı vardır.[229]

---

[227] Jacques Andre (1999), *Aux Origines Féminines de la Sexualité*, agy., s. 34.

[228] Lou-Andreas Salome (1916), "Anal et Sexuel", agy., s. 109.

[229] Jacqueline Schaeffer (2000), *Le Refus du Féminin*, agy., s. 18-19.

Hangi tarzın baskın çıkacağı anal erotizmin kalitesine bağlıdır. Özne benlik sınırlarını ihlal eden dürtüsele kendini tamamıyla kapatabilir veya az bir açıklıkla veya çok büyük bir açıklıkla yanıt verebilir. İlkinde özne istila edici olarak algıladığı dürtüsele, her ne pahasına olursa olsun, kapalı durur. Bu baskılamalı bir çözümdür ve dürtüye ilişkin bir nefret ve inkarı içerir. Bu benliğin "atıksal" *(fécal)* kutbudur. İkincisinde özne nevrotik bir çözüme başvurarak dürtünün bir kısmını karşılarken, öteki kısmını bastırır. Yani nevrotik bir uzlaşma söz konusudur. Bu da benliğin "anal" kutbunu oluşturur. Bu noktada anal kutup ile atıksal kutup arasında bir ayrım gereklidir. Anal kutbu nitelendiren; öznenin anal savunmaları devreye koyarak dürtüyü kısmen içe yansıtabilmesine karşılık gelirken (ruhsal bir özümlemeyi varsayar), atıksal kutupta dürtü tümüyle püskürtülür, dışarı atılır ve reddedilir. Bu sonuncusunda daha az gelişmiş bir ruhsal işleyiş söz konusudur. Üçüncüsünde ise özne, her ne pahasına olursa olsun, dürtüye açıktır ve onu içe yansıtır. Bu da benliğin "genital" kutbuna karşılık gelir. Benliğin "genital kutupta" kendisini edilgenliğe teslim edebilmesi; cinsel birleşmede sınırların kaybolmasına olanak tanır. Bu anlamda orgazm yoluyla erişilen hazla *(plaisir)*, benliğin kendisini edilgenliğe teslim ederek, tıpkı mistiklerde olduğu gibi, sınırlarını kaybettiği durumdaki zevk *(jouissance)* karşıttırlar. Birincisinde dürtünün devirliliği ve bununla bağlantılı olarak homeostatik dengeyi yeniden kurma eğilimi ön plana çıkarken, ikincisinde ise sınırsızlık ve ölçüsüzlük egemendir. Bu bağlamda Lou'nun yazısına geri döndüğümüzde, her ne kadar kendisi işaretlemese de, aslında dürtüye özgü iki karşıt özelliği ortaya koymuş olur. Genital dürtülerin, anal dürtülerde olduğu gibi, devirliliğine, dolayısıyla haz ilkesi doğrultusundaki işleyişine dikkatimizi çekerken, asıl dürtüseli gerçekleştirenin büyük miktarlarda uyarımların içe yansıtılması olduğunu vurgulamış olur.

VIII. Bölüm

BAŞLANGIÇTA BABA VARDI

Kitabın ilk bölümlerinde histeri ve baştan çıkarma kuramı ve çelişkili görünse de, kadınsı eşcinsellik etrafındaki tartışma aracılığıyla, kızın babaya olan aşkını vurguladık. Bu anlamda Sidonie ve Anna'nın eşcinsel yönelimleri, babaya olan tutkulu bağın bastırılmasının ve kadınsılığın reddinin bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardı. Yeni doğan çocuğun; babayı, anneden ayrışmış bir kimse olarak algılaması belli bir süre gerektirir. Ama erken bir dönemden itibaren annenin tam olarak kendisine ait olmadığını hisseder ve bilir. Baba, annenin arzu nesnesi olarak ve simgesel işlevi itibarıyla, çocukla anne arasında konumlanır. Annenin eşine baba işlevini atfedebilmesinin koşulu, kendi babasıyla olan ilişkisidir. Anne küçük bir kızken, kendi annesi de eşine bu yeri verebilmişti. Babanın simgesel işlevinin çocuğa iletilebilmesinin böyle bir geçmişi vardır. Bu aynı zamanda annenin çocuğa olan armağanıdır da. Annenin çocuğunun yaşamında üçüncüyü var etmesi, ondaki katı bir üstbenlikle ve böyle bir üstbenliğin gerektirdiği itaat aracılığıyla gerçekleşmez. Tam tersine bu süreç, annenin yüceltilmiş dürtüsel eğilimlerine ve erotik yaşamına yaslanır, onlarla beslenir. Bu doğrultuda bu bölümde kızın babasıyla olan ilişkisine farklı bir açıdan yaklaşacağız. Daha önceki bölümlerde tartıştığımız klinik metinlerde ve metapsikolojik kurgulamalarda, kızın ödipal babaya olan bağını ön plana çıkarırken, bu bölümde babanın yaşamın başlangıcındaki simgesel konumunu ve küçük kız açısından nasıl libidinal bir

nesne haline geldiğini ortaya koymaya çalışacağız. Kızın libidinal babaya olan bağı, babanın sağladığı simgesel bir yapının içinde yerini bulur. Ama çocuğun ruhsal dünyasında babanın simgesel yerini bu denli vurgularken, bu işlevle annenin işlevi arasında da bir bölünme yaratmamak gerekir. Aslında anne de bir babaya (veya ikamelerine) sahip olduğu ölçüde, simgesel düzeni ve yasayı içselleştirmiştir. Bu yüzden çocuk açısından yasayı temsil edebilir ve uygarlaştırıcı bir işlev görür, hatta babanın yokluğunda onu tek başına büyütebilir. Bunu gerçekleştirebilmesi de, annenin içsel dünyasında üçüncünün (baba veya ikameleri) güçlü bir şekilde yer edebilmiş olmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle, babanın yokluğunda çocuğunu yetiştirebilmesi için, hem kadınsı hem erkeksi yönlerini, yani ruhsal çiftecinselliğini çocukla ilişkisinde devreye sokması gereklidir.

Eril bir babanın simgesel işlevini tartışırken, ondaki kadınsı yönü de gözden kaçırmamak gerekir. Bir erkeğin erilliğe erişebilmesinin koşulu; kendi annesiyle özdeşleşerek sahip olduğu şefkatli, kadınsı yönlerinin erkeksi yanıyla bütünleşmesidir. Bu böyle olmadığı takdirde, ortaya "erkeklik tiyatrosu"ndan başka bir şey çıkamaz. Normal gelişimde, kız çocuğu ensest yasağı nedeniyle vazgeçmek zorunda kaldığı babanın fallusu yerine, ikame nesneler oluşturur. Ama bunun koşulu eril olarak algıladığı babasının ona fallusu armağan edebilmiş olmasıdır. Aslında baba gerçeklik düzeyinde kızına bir şey vermez. Armağan *(don)* her zaman bir yasaya gönderme yapar ve simgesel bir anlam taşır. Sosyolojik bakış açısına göre, "armağan dolaşımda olan bir şeydir, sunduğunuz armağan her zaman armağan olarak karşıladığınız şeydir".[20] Yani babanın fallusu armağan edebilmesinin gerisinde yatan, tüm bir simge-

[20] Jacques Lacan (1956-1957), *La Relation D'objet*, agy., s. 140.

sel düzen ve üst kuşaklarla olan ilişkisidir. Baba da fallusu başkasından, kendi babasından armağan olarak karşılayabilmiştir. Babanın kızına sunduğu ilk armağan, dünyaya geldiğinde onu bir kız olarak tanıması ve sevmesidir. Baba, kendi annesini sevdiği gibi dünyaya gelen kızını da sevdiğinde, ona bir armağan sunmuş olur. Babanın armağanı sadece onu bir kız olarak sevmesi değildir. Aynı zamanda kızının kendisi için bir vaadi simgelemesi de bir o kadar anlamlıdır. Anne ile babanın bir kıza sahip olmaktan dolayı duyduğu gurur ve mutluluk; küçük kıza sağlam narsisistik bir zemin sağladığı ölçüde, kimliğini belirler.

Küçük kızın henüz cinsiyetlerarası farklılığı keşfetmediği bir dönemde bile, babasına olan ilgisi ve daha sonra ona duyacağı ensestüel arzu, kuşkusuz küçük kızın kadınsılığına damgasını vurur. Kadınsılık; ilk aşk nesnesi anneyle kurulan sevgi ve güven zemini üzerine inşa edilir. Babanın erotik bir nesne haline gelmesinin koşulu, annenin babaya duyduğu arzudur. Ama bunun için de öncesinde, dünyaya gelen kız çocuğunun varlığı anne ve babada sevinç uyandırabilmeli, dünyaya gelişi her ikisi tarafından arzulanmalı ve beklenilmelidir. Beşikteki kız bebeği üzerine şefkatle eğilen anne ve babanın bakışları ve "Bebek hazretleri" olarak ona özel bir yer vermeleri, bu arzunun kanıtıdır. Küçük kızın kuşaklararası bir süreklilik içinde, ailedeki kadınlara göre bir yer bulabilmesi de, kimliği açısından önem kazanır. Küçük kız babanın kendi annesine duyduğu ödipal aşkın mirasçısıdır. Babanın kızı üzerindeki bakışı, kendi annesine olan aşkından özellikler taşır. Baba kendi annesiyle doğan kızı arasında duygusal bir bağ kurabildiği ölçüde, kızını sevebilir. Babanın kız çocuğuyla ilgili duygularından söz ederken, anneninkileri de elbette gözardı etmemek gerekir. Anne fantezisindeki çocukla veya kaybından dolayı

yası tutulamayan bir çocukla ilgili duygularını bebeğe yansıtarak cinsiyetini inkar edebilir. Örneğin, annenin doğan kızını erkek gibi büyütmesi, kimliğe dair derin çatışmalara yol açacaktır veya doğan erkek çocuğun da kız gibi büyütülmesi, narsisistik olarak bir o kadar yaralayıcı olacaktır.

Toplumsal cinsiyet

Doğan çocuğa anatomik cinsiyeti doğrultusunda veya bununla bir karşıtlık içinde cinsiyetini (gender) tahsis eden ötekidir: anne, baba veya başka bir aile ferdi. Winnicott'un bir erkek hastası, annesi tarafından bir kız gibi büyütülmüştü. Böylelikle hastada kadınsı unsurlarla erkeksi unsurlar arasında bir yarılma etkili olmuş ve çiftecinselliğe dair eğilimlerin bütünleşmesi olanaksızlaşmıştı. Hasta Winnicott ile analize girene dek, birçok analitik ve terapötik deneyimden geçmişti. Bütün bu deneyimlere rağmen, hasta iç dünyasında temel bir çatışmayı çözemediğinin sezgisine sahipti. Bu da yıllar boyunca analize devam etmesi için itici bir güç oluşturmuştu. Bir gün hasta Winnicott ile olan seansında, penise haseti dile getirmişti. Bir erkeğin penise haset duymasının çok ender olduğunu düşünen Winnicott, şöyle bir yorumda bulunmuştu: "Şu anda bir kızı dinliyorum. Senin (sizin, E.A.) bir erkek olduğunu gayet iyi biliyorum ama yine de bir kızı dinliyor, bir kızla konuşuyorum. Bu kıza 'Sen (Siz, E.A.) penise hasetinden söz ediyorsun', diyorum."[231] Bu yorum hastayı derinden etki-

[231] D.W. Winnicott (1971), "Yaratıcılık ve Kökenleri", *Oyun ve Gerçeklik*, Türkçeye çeviren Tuncay Birkan, Metis, İstanbul, 1998, s. 96. Burada çevirmen "you" sözcüğünü "sen" olarak çevirmiştir. Oysa analizan-analist ilişkisi hiçbir zaman "senli benli" olamaz, "you" sözcüğünün "siz" olarak çevrilmesi gerekir. Hastayla kurulan mesafe analitik çerçevenin temel öğelerinden biridir.

lemişti. O zamana kadar yorumları kolaylıkla kabul ederek analistine uyum sağlayan hastanın tepkisi o gün farklı olmuştu. Ve Winnicott'un yorumunu şöyle yanıtlamıştı: "Birine bu kızdan söz edecek olsaydım bana deli derdi". Bunun üzerine Winnicott şu sözleri eklemişti: "Mesele *senin (sizin*, E.A.) bunu kimseye söylemiş olman değil; divanda bir erkek yatarken orada bir kız gören, bir kızın konuştuğunu duyan *benim*. Deli olan *benim*."[232] Winnicott ve hasta, bu aşamada her ne kadar ispatlaması imkansız da olsa (anne artık hayatta değildi), annenin doğumdan sonra erkek bebeğine bir kız gibi davrandığı sonucuna varmışlardı. Analitik malzemenin de ortaya koyduğu gibi, anne oğluna bir kız gibi bakım vermişti. Bu durumda söz konusu olan annesinin deliliğiydi. Orada bir erkek çocuk varken, onu kız gibi algılayan annesiydi. Aktarım aracılığıyla, annenin deliliğini cisimleştiren analist olmuştu.

Winnicott'un hastası erkek olarak dünyaya gelmişken, bir kız gibi yetiştirilmişti. Bunun da kökeni annenin oğluna tahsis ettiği cinsel kimlikte yatmaktaydı. Anglosakson feministler, sosyologlar, hatta psikanalistler: Avrupalı psikanalistlerin pek rağbet etmediği bir kavram olan "toplumsal cinsiyet"in (*gender*) öznede cinselin kurgulanmasında ne denli belirleyici olduğunu saptamışlardır. Bu terimi psikanalize ilk uygulayan Robert Stoller'dir. Jean Laplanche *Cinsel. Freudcu anlamda Genişletilmiş Cinsellik* adlı 2000 ile 2006 yılları arasında verdiği seminerde, diğer Fransız analistlerinden farklı olarak, toplumsal cinsiyet terimini cinsel kurama katarak tartışır. Toplumsal cinsiyet teriminde anahtar sözcük "tahsis etme"dir.[233] Dünyaya

---

[232] D.W. Winnicott (1971), "Yaratıcılık ve Kökenleri", agy., s. 97.

[233] Jean Laplanche (2007), *Sexual. La Sexualité Elargie au Sens Freudien*, PUF, Paris, s. 167. Bu kitabın IX. bölümü "Gender, Sex and the Sexual"

gelen çocuğun cinsiyetini tahsis eden, tayin eden öteki; yeni doğan bebeği çevreleyen küçük gruptur. Yani toplumsal ortaklar (*socius*) olarak adlandırabileceğimiz; anne, baba, aile yakınları gibi kişilerden oluşan topluluktur. Topluluğun tahsis etme eylemi süreğendir, bir kereye özgü değildir. Tahsis edilenin işlevi; yapılması istenilen şeyi zorunlu kılmaktır. Bu anlamda büyüyen çocuğu çevreleyen toplumsal grup, ona süreğen bir şekilde toplumsal cinsiyetiyle ilgili mesajlar gönderecektir. Çocuğa başlangıçta tayin edilen toplumsal cinsiyete, süreğen olarak tahsis edilen diğer özellikler de katılır. Erkek olarak dünyaya gelen çocuk bir kız olarak bakım görür ve büyütülürse, daha sonra ailede oynayacağı kadınsı role dair özellikler bu kimliğinin bir parçası olacaktır. Örneğin, bu erkek çocuk kadınsı bir konumda evde annesine destek olacak, diğer kardeşlere bakım verecektir. Ama kimlik oluşumu tek yönlü değildir. Özne başka konularla ilgili olarak erkeksi özellikler taşıyabilir ve profesyonel alanda çok başarılı fallik bir konuma sahip olabilir de.

Laplanche öznede cinsel dürtünün doğuşunu kökensel baştan çıkarma kuramıyla açıklarken, bu yazısında cinsel kurama yeni bir boyut katar. Bu da toplumsal cinsiyetin etkilerine dairdir. Böylelikle annenin kendi bilinçdışı cinsel fantezilerinden hareketle verdiği bakımın sadece cinsel mesajlardan geçmediğini, aynı zamanda bu mesajların toplumsal bir kodu da içerdiklerini ileri sürer. Belli bir toplumsal kodu taşıyan bilinçdışı veya bilinçöncesi mesajlar, toplumsal cinsiyetin tahsisine dairdirler. Bunlar çocuğun ayırtedemediği arka plana ilişkin bir "gürültü"yü beraberinde getirirler. Bu gürültü; ebe-

---

başlığı altında yayımlanmıştır. Bakınız: *Studies in Gender and Sexuality*, 2007, no. 8.

veynler, büyükanne, büyükbaba, akraba gibi yetişkinlerin fantezilerine karşılık gelir ve yetişkinin bastırılmış çocuksu cinselliğinden kaynaklanır. Öteki aracılığıyla tahsis edilen toplumsal cinsiyet birincildir çünkü çocuğa doğar doğmaz atfedilir. Buna karşılık seks *(sex)* terimi, fallik/kastre edilmiş şeklinde işleyen ikili bir mantığa tabidir. Nitekim seks *(sex)* sözcüğü "kesilmiş", bölünmüş anlamına gelir. Bu mantık cinsel üreme sürecinin simgeleştirilmesinin bir sonucudur. Yani kadın ile erkeğin cinsel birleşmesi ve üremesi, bu ikili mantık doğrultusunda işler. Böylelikle toplumsal cinsiyet ikili mantığa tabi olarak, onunla kesişerek, öznenin cinsel kimliğinin dayanağını oluşturur.

Ama asıl Jean Laplanche'ın cinsel kuramının merkezinde yatan, "cinsel" sözcüğüyle çevirebileceğimiz *sexual* terimidir. Laplanche *sexual* terimini Fransızcada isim olarak kullanarak bir neolojizm oluşturur çünkü bu dilde varolan *sexuel* sözcüğü, sıfat olarak cinselin karşılığıdır. Acaba niçin Laplanche böyle bir neolojizme başvurma gereksinimini duymuştur? *Sexual*, Laplanche'ın sözlüğünde, çocuksu cinselliğe karşılık gelir. Böyle bir neolojizm çocuksu cinselliğin çokşekilli, bir kalıba sığmayan özelliklerine gönderme yapar. Çocuksu cinselliğe ilişkin dürtüler, bastırılarak bilinçdışı fanteziler şeklinde ruhsal dünyada yerini alırlar. Bu fantezilerin bir kısmı tipik, kökensel fantezilerdir ki bunların bazılarını klinik bağlamda tartıştık. "Bir çocuk dövülüyor" fantezisi, birincil sahne, baştan çıkarılma veya kastre edilme fantezileri gibi. Jean Laplanche'ın asıl katkısı *sexual* terimi aracılığıyla, çocuksu cinselliğin önemine dikkatimizi çekmek ve bunun toplumsal cinsiyetle ve seks *(sex)* ile nasıl eklemlendiğini göstermektir.

Jean Laplanche üç terimi, yani toplumsal cinsiyet, seks (fallik/kastre edilmiş) ve *sexual* terimlerini eklemlemeye çalı-

şır. *Sexual*; toplumsal cinsiyetin, seks (fallik/kastre edilmiş) ile kesişmesinden ve bastırılmasından geri kalan tortulara, artıklara karşılık gelir. Yetişkin dünyaya gelen çocuğa toplumsal cinsiyeti tahsis ederken, bunu kendi bastırılmış çocuksu cinselliğinden hareketle gerçekleştirir. Bu yüzden toplumsal cinsiyet ötekinin bastırılmış çocuksu cinselliğinin izlerini taşıdığı ölçüde çoğuldur. Bu doğrultuda toplumsal cinsiyet; simgesel düzene tabi olmanın sonucu olarak "fallik/ kastre edilmiş" gibi ikili mantıktan geçerken, bu mantığa sığmayan, taşan, kaçan bir yanıyla da varolur. Fallus merkezli düzene tıpa tıp uymayan, taşan, kaçan etmen; Laplanche'ın *sexual* olarak adlandırdığı çocuksu cinselliktir. Laplanche toplumsal cinsiyet, seks ve *sexual* gibi üç unsurun arasındaki ilişkiye dikkatimizi çekerken, önemli bir uyarıda bulunur. Günümüzde cinsel kimlik sorunu; feministlerin veya Amerikan ekolünden gelen analist ve araştırmacıların çalışmalarında, toplumsal cinsiyet (*gender*) sorununa yer değiştirirken, yer değiştirmeye neden olan bastırma mekanizması gözden kaçırılır. "Toplumsal cinsiyet sorununa yer değiştirme; temel Freudcu keşfin orada yatmadığını, toplumsal cinsiyetle ve seksle (fallik/ kastre edilmiş) birlikte, cinsel (*sexual ve sexuel*) olanda yattığı olgusunu gizleyebilir".[234] Çünkü Freud'un asıl keşfi çocuksu cinsellik ve bilinçdışıdır. Öteki; doğan çocuğa toplumsal cinsiyeti tahsis ederek, onu kadınsı veya erkeksiyle özdeşleştirmiş olur. Ama bu özdeşleştirme de yetişkinin bastırılmış çocuksu cinselliğinin izlerini taşıdığı ölçüde, kadınsı/erkeksi gibi bir bölünmeden daha fazlasını temsil eder. Bu anlamda kadınsı ve erkeksiye dair çoğul özdeşleşmeleri devreye sokar.

---

[234] Jean Laplanche (2007), *Sexual*, agy., s. 201.

Birincil özdeşleşme ve ikincil özdeşleşme

Dünyaya gelen çocuğun kız veya erkek olacağına ilişkin ilk özdeşleştirme (*identification by*), öteki tarafından gerçekleştirilir. Genel olarak baba (veya anne) tarafından gerçekleştirilen bu özdeşleştirme, çocuğu ebeveynin kendi soy zincirinde konumlandırarak üst kuşaklarla bağlantılandırır. Ebeveynin çocuğu kendi soy zincirinde konumlandırmak, ona kız veya erkek olarak bir yer vermek anlamına gelir. Çocuk öteki tarafından kız veya erkek olarak soy zincirinde konumlandırıldığı takdirde, arkaik babayla özdeşleşebilir (*identification with*). Freud 1923'de yazdığı "Benlik ve Altbenlik" adlı metninde, birincil özdeşleşmeyi dünyaya gelen çocuğun "tarihöncesi baba", yani arkaik babayla ile ilk özdeşleşmesi olarak tanımlar.[235] Birincil özdeşleşme henüz bebeğin babayı anneden ayırt edemediği bir dönemde, annenin kendi yaşamında bu üçüncüyü işaretlemesiyle gerçekleşir. Ötekinin başından beri üçüncüyü var etmesi, çocuğun babayla özdeşleşmesinin koşuludur. Kökeni yaşamın başlangıcında yatan birincil özdeşleşme tam olarak nasıl oluşur? Freud'a göre, benlik idealinin kaynağında yatan birincil özdeşleşme, öznenin gerçekleştirdiği en önemli özdeşleşmedir. Burada "tarihöncesi baba" ile özdeşleşme ne anlama gelir? Psikanalistler bu gizemli tanıma farklı yorumlar getirmişlerdir. Freud birincil özdeşleşmeyi tanımladığı sayfada bir dipnotu düşmüştür.[236] Birincil özdeşleşmenin anneyi de içerdiğini ve bunun henüz birbirinden ayrışmamış anne ile babaya dair olduğunu belirtmiştir. Bu aşamada çocuk, anneyle baba arasındaki cinsel farklılığının bilincinde değildir. Yaşamın

---

[235] Sigmund Freud (1923), "Le Moi et le Ça", *Essais de Psychanalyse*, Payot, Paris, 1981, s. 200.

[236] Sigmund Freud (1923), "Le Moi et le Ça", agy., s. 200.

başlangıcında henüz birbirinden ayrışmamış anne ve baba söz konusu olsa da, yine birincil özdeşleşmeyi freudcu kuramda babayla bağlantılandırabiliriz. Bu da babanın temsil ettiği, ama kendisinden önce de varolan simgesel bir düzeni varsayar. Birincil özdeşleşme çocuğun nesneye herhangi bir libidinal yatırım yapmasından önce, "dolaysız ve anında" ortaya çıkar. Bunun "dolaysız ve anında" ortaya çıkması, yorumlanması gereken diğer gizemli bir düşüncedir. Baba işlevinin bu arkaik şekli nasıl olur da özneye dolaysız bir şekilde iletilir ve bu denli etkili olur?

Lacan anne, baba, çocuk üçgenini yaşamın başlangıcında konumlayarak, ödipal karmaşayı üç zamanda kavramlaştırır. Bu doğrultuda ödipal öncesi evrelerden söz etmek mümkün değildir. Bu üç zamanın başlıca özelliği, ruhsal gelişimde kronolojik olarak birbirlerini izlemeleri değil de, yapısal bir nitelik taşımalarıdır. Lacan çocuğun annenin arzu nesnesiyle özdeşleştiği birinci zamanı, "primitif fallik evre" olarak adlandırır. Bu da Freud'un "birincil özdeşleşme" kavramıyla örtüşür. Bu evrede baba henüz anneden ayrışmış bir nesne olarak algılanamasa da, yasa ve simgesel düzenin varlığı aracılığıyla başından beri etkilidir.[237] Anne çocukken fallusu olmadığını keşfettiği andan itibaren, fallusa sahip olmak istemiş ve bu nedenle babaya ve daha sonra da bir erkeğe yönelmiştir. Çocuk da annesinin bu eksikliğini karşılayarak, onun fallusu olmaya çabalar. Lacan anatomik bir veri olan penisle, dikleşmiş erkek organına dayanan ruhsal tasarıma karşılık gelen fallus arasında bir ayrım yapar. Penise haset veya *penisneid*: anatomik bir veri olan penise değil de, öznenin imgesel dün-

[237] Jacques Lacan (1957-1958), *Le Séminaire, Livre V, Les Formations de l'Inconscient*, Seuil, Paris, 1998, s. 191-195.

yasındaki fallusa dair ruhsal bir tasarıma gönderme yapar. Her ne kadar fallusu, fallus merkezli bir kültür düzeninde (insanlığın tarihini bunun dışında düşünmek olanaksızdır) belli bir temkinle ele alsak da, onun bir gösteren ve simgesel bir işaretleyen olarak gördüğü işlevi gözardı etmemek gerekir. Fallus hem cinsiyetlerarası farklılığı (erkeğin fallusa sahip olması, kızın olmaması), hem de çocuk, anne ve baba üçlüsünün birbirleriyle olan ilişkilerini düşünebilmemizi sağlayan gösterendir.

İkinci zamanda baba, anneyi çocuğuyla bütünleşmesinden ve birleşmesinden yoksun bırakır (*privation*). Çocuğa da anneye sahip olamayacağını hatırlatır. Çocuk anneye yönelik bir talepte bulunduğunda, anne ona kendi üstünde bir yasaya gönderme yaparak yasayı kendisinin yapmadığını belirtmiş olur. Ama yasayı baba da yapmaz, sadece kendisinden önce gelen bir simgesel düzeni temsil eder. Çocuk böylelikle annenin de üstünde olan bir söyleme erişebilir. Lacan bu evreyi merkezi ve olumsuz olarak nitelendirir. Çünkü annenin kapris ve arzularına tabi olduğu ölçüde özne haline gelemeyen çocuk, annenin fallusu olmak istemekten vazgeçmelidir. Çocuk doğduğu andan itibaren, annenin ruhsal dünyasında fallusa ilişkin eksikliği karşılayan bir doyum nesnesidir. Aynı zamanda ona anneliğe dair içgüdüsel bir doyum da sağlar. Ama bu noktada bile, çocuğun hiçbir zaman annede doyuramayacağı bir eksiklik vardır. Bu da çocuğun dışında kalan bir arzu nesnesinin, annenin ruhsal dünyasında kapladığı yere ilişkindir.

Üçüncü zamanda ise baba genital düzeyde eril bir erkek olarak devreye girdiği ölçüde, anneye arzuladığı nesneyi, -fallusu- verebilir. Baba fallusa sahip eril bir erkek olarak konumlanabildiğinde, çocuk babayla özdeşleşir. Ödipal karmaşadan çıkışı belirleyen bu özdeşleşme, benlik idealine (*idéal du moi*) karşılık gelir. Bu anlamda ödipal karmaşanın birinci zamanında

annenin aracılığıyla devreye giren arkaik baba işlevi, ödipal karmaşanın üçüncü zamanında etkili olan benlik idealinin kalıbını, dayanağını oluşturur. Nitekim Freud de benlik idealinin veya ikincil özdeşleşmenin, birincil özdeşleşmenin üzerine kurulduğunu ileri sürer. Babanın eril bir erkek olamaması, çocuk açısından ödipal karmaşayı çözümsüz kılar.

Yaşamın başlangıcında babanın henüz üçüncü olarak varlığının algılanamadığı bir dönemde, baba işlevi etkisini annenin ruhsal dünyasındaki yerine borçludur. Julia Kristeva, tıpkı Lacan gibi, baba işlevinin etkisini; annenin çocuğa, onun dışında başka bir nesneye arzu duyduğunu işaretleyebilmesine bağlar. Burada açıklığa kavuşturmak istediğimiz nokta, annenin sevgiliye duyduğu arzunun penise hasete indirgenemeyeceğidir. Kadınsı arzuyu sadece bu yönüyle ele almak, Freud'un ve daha sonrasında da fallus merkezli görüşünü benimseyen analistlerin söylemine özgüdür. Kadının arzu nesnesine olan yakıcı isteği; penise ilişkin olduğu kadar, penisi taşıyan erkeğe duyduğu gönül bağına, aşka dairdir. İdeal bir durumda, bu erkek, duygularıyla birlikte fallusu kadına sunabilen biridir. Kadının sevgiliye duyduğu arzunun çocuk üzerindeki etkisinden söz ederken, bunun da mutlak bir okumasını yapmamak gerekir. Simgesel babayı neredeyse mutlak bir kalıp şeklinde hem dış dünyaya, hem de annenin ruhsal yaşamına oturtan Lacan'ın tersine, André Green babanın annenin iç dünyasında nasıl deneyimlendiğine dikkatimizi çeker: "Anneyle çocuğun bu denli yakın olduğu bir evrede, gerçek bir psikanalitik araştırma babanın annenin zihninde *nerede ve nasıl* deneyimlendiğini göz önünde bulundurmalıdır. Hatta şöyle bir soru da sorulmalıdır: "Anne için gerçek baba kimdir?" Kendi babası mı, annesi mi, kardeşi mi veya geçmişteki

bir sevgilisi midir?"[239] Böyle bir tanım, şüphesiz babayı mutlaklaştıran bir yaklaşımdan uzaktır.

Baba her iki cinsiyette ötekiliğe ilişkin birşeyi simgeleştirmeye yarar. Baba, annenin ötekisidir. Annenin yüzü babaya dair düşünceleri, arzuyu yansıtır ve çocuk açısından bir gizem oluşturur. Bu gizem çocuğun cinsiyetlerarası farklılığı keşfetmesinden, dolayısıyla cinsel merakından önce gelir. Annenin yüzü, çocuğun dışında kalan bir nesneye dair yakıcı bir istek ve özlemi yansıtır. Oysa Winnicott açısından annenin yüzü bebeğe olan duygularının aynasıyken, kendi cinselliğine dair birşeyi yansıtmaz. Annenin arzusunun aracılığıyla var edilen baba, "tepeden inercesine" (Kristeva) çocuğun yaşamına girer. Bu anlamda baba, anne ile çocuk ilişkisinde başından beri vardır. André Green'in "nesnenin ötekisi" olarak adlandırdığı; annenin arzuladığı erkek kadar, simgesel olana da işaret eder. Çünkü anne için sadece arzu duyduğu bir erkek yoktur. Aynı zamanda dil ve kültür düzenine ait nesnelerle olan ilişkileri de, çocuk açısından ötekiliği temsil eder. Nitekim bir anne, yanında çocuğunun babası olmadan da onu büyütebilir. İçselleştirmiş olduğu kültür düzeni ve çocukluğunun ödipal nesnesi sayesinde, çocuk için üçüncüyü var edebilir.

Anne ruhsal dünyasındaki kimi çatışmalardan dolayı eşine arzu duymayabilir. Diğer yandan, babanın da eşiyle olan ilişkisine nasıl katıldığı önemlidir. Anne eşine söz ve yasayı temsil eden bir yeri verse de, bu onun bir kadın olarak partnerini arzuladığı anlamına gelmeyebilir. Yani annenin babaya atfettiği yeri mutlaklaştırmamak gerekir. Diğer yandan, anne eşini bir erkek olarak arzularken, ona simgesel düzeyde yasayı tem-

---

[239] André Green (2004), "Thirdness and Psychoanalytic Concepts", *Psychoanalytic Quarterly*, LXXIII, s. 105.

sil eden birinin yerini de vermeyebilir. Bu durumda kadın için eşi cinsel bir doyum nesnesiyken, yasanın temsilcisi olmayabilir. Kadının eşini eril olarak algılayamamasının gerisinde, bazen kuşaklarötesi çatışmalar ve yaslar söz konusu olur. Bu durumda genç kadının dünyaya getirdiği çocuk, arzuladığı erkekle olan cinsel birleşmesinin meyvesi değil de, daha çok onu narsisistik düzeyde tamamlayan ve özellikle bir türlü ayrışamadığı anneye bağlayan bir nesne olarak işlev görür. Gebeliği sırasında taşıdığı bebekten doğum sırasında ayrılmak ve daha sonraki aylarda bebeği memeden kesmek; kadını geçmişte yaşadığı erken bir kayba gönderir ve onu derin bir yasa gömer. Bu doğrultuda Dominique Guyomard'ın "baby-blues" ile "postpartum depresyon" arasında yaptığı ayrımı aydınlatıcıdır.[239] "Baby-blues" annenin doğumla birlikte bedeninin ve karnının "boşalmasının" yarattığı depresif etkidir ve normaldir. Anne sadece gebelik sırasında taşıdığı bebekten bedensel olarak ayrılmakla kalmaz, aynı zamanda gebelik sırasında hayal ettiği fantezisindeki bebekten de kopmak zorundadır. Doğum sonrasında etten kemikten bebekle karşılaştığında, onunla özdeşleşebilmesi, gereksinmelerini anlayabilmesi gerekir. Bu uyum süreci zaman alır ve bu sürede depresif duygular etkili olurlar. Buna karşılık "postpartum" depresyon, doğum koşullarının yarattığı "baby-blues" halinden farklı olarak, annede erken travmalara dair çatışmaları uyandırır.

Birincil özdeşleşmenin "dolaysız ve anında" ortaya çıkışı, çocuğun annenin babaya duyduğu arzuya dair bir şeyi algılamasından kaynaklanır. "Çocuğun babanın fallusuna duyulan *arzuyla* özdeşleşmesinin *dolaysızlığı* söz konusuysa, çocuğun bunu özümlemeye gerek duymadan, onu annenin aracılığıyla

[239] Dominique Guyomard (2010), *L'effet-mère*, PUF, Paris, s. 18.

karşılamasından, onu taklit etmesinden, ona maruz kalmasından kaynaklanır. Anne bunu bir tepsiyle sunar (veya sunmayı reddeder)".[240] Annenin çocuğun ötesinde başka bir nesneye olan arzusunu iletebilmesi; ona anneyi tamamlayamadığını hissettirecektir. Anne tümgüçlü biri değildir, bir eksikliği vardır. Acaba isteği nedir, neyi, kimi aramaktadır? Sonrasında da annenin cinselliği ve arzusu, çocuk açısından, hatta yetişkin için bile başlangıçtaki gizemini koruyacaktır. Annenin aşk yaşamı ve kadınsılığı; ergenliğe ve hatta yetişkinliğe erişen oğul veya kız için bile tam olarak sırrına erişemediği bir gizem olmaya devam eder. Annenin sevgiliye duyduğu tutku, hangi yaşta olursa olsun, her çocuk için belli bir yere kadar tasarımlanamazlık taşır. Tasarımlanamaz olan; her iki cinsiyetten çocuk açısından ensestüel nesneye dair temel arzuyla bağlantılıdır. Bu doğrultuda annenin erotik bir yaşamının olmadığını varsaymak, çocuğun kendi ensestüel arzusuyla başetme yoludur. Tasarımlanamaz olan; aynı zamanda birincil sahnede anne ile babanın cinsel birleşmesinin içerdiği şiddettir, bunun yarattığı uyarım fazlalığının tahammül edilemezliğidir.

Anne bir kadın olarak doyurulmak için sevgiliye gereksinim duyar ve onunla cinsel ilişkide bulunabilmek için çocuğunu uyutur. Denise Braunschweig ve Michel Fain "sevgilinin sansürü" terimine gönderme yaparak sansürün işlevinin, çocuğu annenin sevgiliye (babaya) duyduğu arzudan ve cinsel ilişkinin gerçekleşebilmesi için yoğunlaşan libidodan uzak tutmak olduğunu ileri sürerler.[241] Annenin böyle anlarda geçici olarak yatırımını çocuğundan çekmesi, kuşkusuz ona kendi

---

[240] Julia Kristeva (2003), "Le Pere Imaginaire", *L'enfant, ses Parents et le Psychanalyste*, Bayard, Paris, s. 243.

[241] Denise Braunschweig, Michel Fain (1975), *La Nuit et le Jour*, PUF, Paris, s. 150.

dışında bir nesnenin varlığını güçlü bir şekilde hissettirecektir. Böylelikle çocuk annenin arzu nesnesiyle histerik bir özdeşleşme gerçekleştirerek üçüncüyü içe yansıtır. Histerik özdeşleşme, nesneye yapılan libidinal yatırımı ima eder. Oysa freudcu kurgulamada babayla olan birincil özdeşleşmede libidinal bir yatırım söz konusu değildir. Ama birincil özdeşleşmenin, annenin arzu nesnesiyle (histerik) özdeşleşmesinin öncülü olduğunu varsayabiliriz. Histerik özdeşleşme sayesinde, çocuk annenin nesne arzusunu, yani "ötekinin ötekisini" (Green) keşfeder. Bu da anneden ayrışma sürecin başlatır. Çocuk anneyi iter, reddeder, onu tükürerek, kusarak, dışkılayarak kendinden ayırmaya çabalar. Freud ve Winnicott'un da vurguladığı gibi nesne, ancak yıkıcı dürtüler, nefret aracılığıyla dışsal statüsüne erişir. Kristeva çocuğun doğum sırasında rahimden ve daha sonra anne bedeninden ayrılmak için verdiği canhıraş mücadelesine olanak sağlayan durumu "iğrençlik" (*abjection*) olarak adlandırır[242]. Bu henüz dil ve düşünceye egemen olamadığı için özne haline gelememiş çocuğun, anneden şiddetle ayrışma mücadelesine karşılık gelir. Çocuk, dürtülerini ruhsal bir düzleme aktarabildiği ve tasarımlara dönüştürebildiği ölçüde, anne bedeninden kopabilir. Kristeva'nın bu düşüncesi aynı zamanda Lou Andreas-Salomé'nin görüşünde de yankı bulur. Çocuk anal evreden itibaren "kirli" ve "iğrenç" olanı dışsallaştırma ve simgeleştirme çabasına girer.

Fallik özdeşleşme ve kadınsılık

Öznenin yaşamın başlangıcında gerçekleştirdiği birincil özdeşleşme, narsisistik yapısının zeminini oluşturur. Çocuklu-

[242] Julia Kristeva (2005), "La Haine et le Pardon", *La Haine et le Pardon*, s. 359.

ğun en erken dönemlerinden itibaren ruhsal yaşama damgasını vuracak olan ilk özdeşleşmeler, ödipal binanın farklı katmanlarını oluştururlar. Birincil özdeşleşmenin temeli üzerine, ödipal karmaşanın çözümü sonucunda ortaya çıkan ikincil özdeşleşmeler (üstbenlik, benlik ideali) inşa edilirler.[243] Ödipal binanın farklı katmanlardan oluşması ve en temelde birincil özdeşleşmenin yatmasının tartışmamız açısından sonuçları vardır. Ödipal karmaşanın çözüme kavuşmasında belirleyici olan kastrasyon karmaşası, etkisini birincil özdeşleşmeye borçludur. Bu anlamda ödipal karmaşanın çözüme kavuşabilmesini olanaklı kılan, babayla gerçekleştirilen birincil özdeşleşmedir. Ödipal binanın temelinde yatan birincil narsisizmin varlığını ileri sürmek, kaçınılmaz olarak narsisistik sorunsalın erotik sorunsal ile olan bağına da dikkat çekmek anlamına gelir. Ödipal karmaşanın oluşumunda, anne ve babaya dair ensestüel eğilimler yasağa tabi olup, ikincil özdeşleşmelere dönüştürler. Birincil özdeşleşmenin üzerine kurulan ikincil özdeşleşmeler (üstbenlik, benlik ideali), ödipal karmaşanın çözümünün sonucudur. Ama ikincil özdeşleşmelerin devreye girerek etkili oluşlarının koşulu da birincil özdeşleşmedir. Her iki cinsiyetten çocuğun ödipal karmaşadan çıkışı, babayla özdeşleşme aracılığıyla gerçekleşir. Ama kız çocuğunda bu özdeşleşme özgül bir boyut taşır: "Babanın erilliğini ideal mertebesine yükseltir, anneyle değil de, babayla, yani vazgeçtiği aşk nesnesiyle özdeşleşir".[244]

Kızın babaya sahip olamayacağı bir durumda, onunla özdeşleşmek istemesi fikri şaşırtıcı gözükebilir. Ensestüel nesneden vazgeçişin babayla özdeşleşmeye (ikincil özdeşleşme)

---

[243] Sigmund Freud (1923) "Le Moi et le Ça", agy., s. 200.

[244] Sigmund Freud (1923), "Le Moi et le Ça", agy., s. 202.

dönüşmesinin altında yatan, kızın babaya duyduğu aşktır. Ama bu özdeşleşme, babanın dünyaya geldiğinde kızına tahsis ettiği kadınsı kimlik üzerine kurulur. O zaman şöyle bir soru sormak gerekir: Ödipal karmaşanın çözümü kızın erkeksiliğini de mi beraberinde getirir? Kız çocuğu ensestüel nesneden vazgeçerken, babanın erilliğinin göstergeleriyle özdeşleşirse, onun gibi erkeksi mi olur? Ödipal karmaşanın çözüm aşamasında, kızın babayla olan erkeksi özdeşlemesinin temelinde, küçük kızın babaya duyduğu aşk yatar. Freud'un bu noktada vardığı görüş, cinsel kuram üzerine yazdığı metinlerdeki kızın birincil erkeksiliğine dair vurgusundan farklıdır. "Benlik ve Altbenlik" metninde, babayla özdeşleşme küçük kızın kadınsılığı üzerine kurulur ve ona duyduğu aşkın dönüşmüş halidir. Ama şüphesiz Freud'un ortaya attığı bu görüşü de, kızın kadınsılığı açısından yorumlayan biziz. Freud ödipal karmaşanın çözümünde babayla özdeşleşebilmeyi, her iki cinsiyetteki erkeksi eğilimlerin gücüne bağlar. Yani kızın babayla özdeşleşebilmesi, ondaki erkeksi eğilimlerin gücüne dayanır. Kızdaki erkeksi eğilimlerin kökeni, yaşamın başlangıcında kızın babayla olan birincil özdeşleşmesinde yatar. Bu özdeşleşmenin de koşulu, babanın kızını, bir kız olarak dünyaya gelmiş olduğu için sevmiş olmasıdır. Diğer bir deyişle, kızdaki erkeksi eğilimler gücünü babanın kızına duyduğu aşktan, dolayısıyla kızın da babaya olan sevgisinden alırlar. Ödipal karmaşanın çözümündeki fallik özdeşleşme, kıza bilgi ve kültür dünyasında düşünebilme ve söz alma kapasitesinin yolunu açacaktır.

Ama ödipal karmaşanın çözümünde Freud'un küçük kıza tanıdığı erkeksi özdeşleşmeye rağmen, yine de ona yüceltme olanağını tanımadığını söyleyebiliriz. Kızda kastrasyon karmaşasının yokluğu, yani kaybedeceği bir penisi olmayışı ve Freud açısından aşılamaz ve dönüştürülemez bir olgu olan

penise haset, yüceltmeyi olanaksız kılacaktır. Freud'un penise hasete böyle bir önem atfetmesinin kaynağında, şüphesiz toplumsal nedenler yatar. Sonuçta o dönemde kadınların büyük bir kısmı toplumsal yaşamın merkezinin dışında kalmaktaydılar. Buna karşılık Lacan, Freud'un tersine, penise haseti olumlu bir değer katar. Penise haset küçük kızın anneden babaya yer değiştirebilmesinin ve ondan bir bebek istemesinin itici gücüdür. Bu anlamda kızın kadınsı genital organlarla doğması, onu bir kadın haline getirmez. Kadınsı genital organlarla doğan çocuğa, kız olduğu öteki tarafından tahsis edilmelidir. Bu anlamda gerek kadınsılık, gerek erkeksilik doğal süreçler değildir. Küçük kızın kadınsılık yolculuğu kaçınılmaz olarak babaya duyduğu aşktan geçer. Ama ödipal karmaşanın çözümünde, ensestüel eğilimlerin kaderi üç farklı yol izleyebilir. Birincisi kadınsılığa açılır. Burada penise haset, bebek isteğiyle ikame olur. İkincisinde babaya dair ensestüel eğilimlerin bastırılması, cinsel ketlenmeyi beraberinde getirir. Üçüncüsünde ise erkeklik karmaşası kalıcı olarak üstün gelir, kadınsılık reddedilir. Kadınsılığa açılan yolu ele alırsak; ödipal karmaşanın çözümünde küçük kızın babayla özdeşleşmesi, ona duyduğu aşkın dönüşmüş halidir. Benzer bir şekilde ödipal karmaşanın çözümünde erkek çocuğun babayla özdeşleşmesi de, ona duyduğu aşkla bağlantılıdır. Bu doğrultuda erkek çocuğun babayla özdeşlemesi, babaya duyduğu eşcinsel aşktan kaynaklanır. Böylelikle erkek çocuk babayı sevdiği kadar, onun tarafından "sevilen" biri olmayı da arzular. Bu da onu kadınsı ve edilgen bir konumda bırakır. Daha doğrusu, Freud'un kadınsı narsisizmine atfettiği "sevilme" arzusu, hem kızı, hem de erkeği kadınsı konumda bırakır.

Ödipal karmaşanın çözümünde, her iki cinsiyetin babayla özdeşleşmesinin sonuçları farklı olacaktır. Freud "Benlik ve

Altbenlik"i yazmasından iki yıl sonra, "Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları" adlı metninde, kastrasyon karmaşasının her iki cinsiyette farklı yollar izlemekle birlikte, hem erkek hem kız açısından erkeksiliği ketleyen ve kadınsılığı destekleyen bir özellik taşıdığını ileri sürer.[245] Erkek çocuk kastrasyon tehdidi altında bir seçim yapar: anneyle penisi arasında yaptığı seçimde, narsisistik bir değer taşıyan penisini muhafaza etmeyi seçer. Penisini kaybetmeye göze alamadığından dolayı, annesine yönelik erkeksiliğinden geçici olarak vazgeçer. Burada erkek çocuğun karşılaştığı tehdit, penisi kaybetmeye ilişkin olduğu kadar, penisiyle içine girmek istediği anneye duyduğu arzuya dairdir. Bu noktada Ernest Jones'un sorgulaması çok yerindedir. Nasıl olur da penisin erojen bir bölge olarak en büyük özelliği içe girme dürtüsüyken, erkek çocuk bundan vazgeçebilir? Burada bu temel dürtünün bastırılmasına yol açan kastrasyon kaygısıdır, yani annenin içine girme arzusunun uyandırdığı kaygıdır. Böylelikle kastrasyon kaygısı erkeksiliği ketleyen bir özellik taşır.

Babaya olan tutku ve benlik ideali

Freud babaya olan tutkunun ikamesi olarak ortaya çıkan benlik idealiyle, dinlerin kökeni arasında bir bağlantı kurar. Böylelikle benlik ideali tüm dinlerin tohumunu oluşturur.[246] Yetişkin kendi içinde taşıdığı çocuksu yalnızlığa, kırılganlığa, çaresizliğe teselli bulmak için aşka veya kimi durumlarda dine sığınacaktır. Halkların "afyonu" olan dinler, böylelikle güçlü ve ideal bir babanın korumasına ve aşkına duyulan gereksini-

---

[245] Sigmund Freud (1925), "Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları", agy.

[246] Sigmund Freud (1923), "Le Moi et le Ça", agy., s. 206.

mi ortaya koyar. Lacan *Bilinçdışının Oluşumları* adlı seminerinde, benlik idealini (*idéal du moi*) tanımlamaya çalışırken, bunu ideal benlikten (*moi idéal*) ayırır. Freud'un metinlerinde, bu iki kavram arasında kimi zaman net bir ayrımın olmadığını biliyoruz. Lacan ideal benliği, ayna evresinde benliğin yapılanmasıyla bağlantılandırır. "Öznenin özdeşleştiği ideal bir imgedir, kendisinin başarılı bir modeline karşılık gelir ve özne kendisine bütünlük duygusunu sağlayan bu modelle birleşir".[247] Oysa benlik ideali, anne ve babanın eleştirileri sayesinde, öznenin çocuksu narsisistik halinden ayrışarak, kendine yönelik sansür ve gözlemi içeren bir oluşumu içselleştirmesine karşılık gelir.[248] Lacan'da benlik ideali simgesel düzlemle ve yüceltmeyle bağlantılıdır. Kız çocuğunun babanın fallik göstergeleriyle özdeşleşmesi -benlik idealinin oluşumuna katkıda bulunduğu ölçüde- kadınsı öznelliğin inşasında kilit bir evredir. Kız babanın kendisiyle değil de, onu temsil eden gösterenlerle özdeşleştiği için erkeğe dönüşmez. Diğer yandan, kızı babayla özdeşleşmeye iten ona duyduğu aşktır.

Ensestüel arzunun zirve yaptığı nokta, küçük kızın babaya ilişkin kadınsılığını en güçlü şekilde yaşadığı zamandır. Bu noktada "Edilgen genital konuma aşırı derecede yaklaşan kadınsı bir çağrının ve tutkulu bir arzunun söz konusu olduğunu varsayabiliriz".[249] Baba kendisine tutkuyla bağlı olan ve bir çocuk isteyen küçük kızın bilinçdışı isteğine karşılık vermez, onu yoksun bırakır (*privation*). Ensest yasağı nedeniyle, kıza bir bebek armağan edemez ama onun bir kız olarak hoş olduğunu tanır ve ilerisi için ona bir vaat sunar. Büyüdüğünde

---

[247] Jacques Lacan (1957-1958), *Les Formations de l'Inconscient*, agy., s. 288.

[248] Sigmund Freud (1914), "Pour Introduire le Narcissisme", *La Vie Sexuelle*, PUF, Paris, 2004, s. 98.

[249] Jacques Lacan (1957-1958), *Les Formations de l'Inconscient*, agy., s. 294.

ve genç kız olduğunda, ensest yasağına tabi olmayan bir erkek ona bir çocuk armağan edebilecektir. Bilinçdışındaki çocuk arzusunun küçük kız için ne denli yoğun olduğunu, Dora'nın veya genç eşcinsel kızın bilinçdışı fantezileri sayesinde gördük. Genç eşcinsel kızın durumunda, buluğ çağından sonra yeniden canlanan ensestüel fantezinin merkezinde yatan babadan beklediği bebeğe dair arzuydu. Genç kız bu arzuya dair yaşadığı hayal kırıklığıyla kadınsılığı reddetmiş ve eşcinsel konuma geçmişti. Lacan "yoksun bırakılma" *(privation)* terimini Karen Horney'dan ödünç alır.[250] Ödipal arzunun zirvesinde bebek isteğinden yoksun bırakılma, kız açısından önemli bir değişikliğe yol açacaktır. Babaya duyulan aşk, onun fallik göstergeleriyle özdeşleşmeye dönüşecektir. Burada Freud'un bir hayli gizemli olan tanımı devreye girer. Kız "Babanın erilliğini ideal mertebesine yükseltir, anneyle değil de, babayla, yani vazgeçtiği aşk nesnesiyle özdeşleşir".[251] Bu noktada libidinal nesne bir gösterene, ideale dönüşmüştür. Babaya duyulan arzu şimdi başka bir arzuya, tutkuya dönüşmüştür, bu da ideale ilişkindir. Kızın babanın göstergeleriyle özdeşleşmesi, erkek çocuğa göre bir farklılık taşır. Erkek çocuk kastrasyon kaygısıyla anneden vazgeçerek babayla özdeşleşir. Oysa kız çocuğu babadan vazgeçerken, ona farklı bir şekilde bağlı kalır. Babayla özdeşleşme, yasaklanmış ensestüel aşk üzerine kurulur. Böylelikle kızda babanın göstergelerini içe yansıtmasını olanaklı kılan benlik idealinin kökeni libidinaldir. Ödipal karmaşanın çözümünde babayla fallik özdeşleşmenin kökeninde, küçük kıza özgü kadınsılık yatar. Bu nedenden dolayı buluğ çağından sonra daha net olarak tanımlanacak olan cin-

---

[250] Karen Horney (1924), "On the Genesis of the Castration Complex in Women", *Feminine Psychology*, Norton&Company, 1967.

[251] Sigmund Freud (1923) "Le Moi et le Ça", agy., s. 202.

sel kimliği, erkeksi bir yola sapmaz. Kızın fallik özellikleri aşk nesnesi babayla özdeşleşmenin sonucunda gerçekleştikleri ölçüde, kadınsı öğe fallik konumuna damgasını vuracaktır. Yetişkin bir kadın olarak kültür ve dil düzeninde sesi, sözü, bilgisiyle yer aldığı zaman bile, fallik özelliklerinde bu kadınsı bileşen yatacaktır. Freud'un kızla ilgili ileri sürdüğü fallik özdeşleşmenin, kadınsı öznellik açısından sonuçları da önemli olacaktır. Bu anlamda Ernest Jones'un ödipal karmaşanın çözümünde tanımladığı fallik konum, böyle bir kuramsal derinliğe sahip değildir çünkü fallik özdeşleşme ile benlik ideali, Freud'da olduğu gibi, eklemlenmemiştir.

Fallik konumla kadınsı konum arasındaki bölünme

Kızda kadınsı niteliklerle, erkeksi niteliklerin bütünleşme süreci yoğun çatışmaların tiyatrosudur. Kendiliğinden oluşan doğal, otomatik bir süreç değildir, yoğun bir özümleme çabasını ve sürecini gerektirir. Küçük kızın çok erken bir dönemden itibaren babayla birincil özdeşleşmesi, kızda çiftecinselliğin kökeninin ödipal karmaşanın çözümünden de önce, bu ilk zamanlarda yattığını gösterir. Ama her iki cinsiyetten çocuğun babayla özdeşleşmesinin koşulu, başlangıçta baba tarafından tanınmaktır. Diğer bir deyişle, baba dünyaya gelen kızı veya oğluyla özdeşleşebilmeli, ona kendi öyküsünde ve soy zincirinde bir yer verebilmelidir. Örneğin, baba kızını çok sevdiği annesi, ablası veya kızkardeşine benzetecektir. Oğlu olduğu takdirde, onu hayran olduğu kendi babası, büyük babası veya ailesindeki başka erkeklerle özdeşleştirecektir. Dolayısıyla çocuğun narsisizmi açısından esas olan, anne ve babası tarafından dünyaya gelişinin arzu edilmesi ve tanınmasıdır. Ancak bu şekilde çocuğun dünyadaki varlığı bir anlam ve değer ka-

zanabilir. Diğer yandan, anne ve babanın çocuğa tahsis ettiği toplumsal cinsiyet de, kendi fizyolojisiyle (kız veya erkek olarak) uyumlu olmalıdır. Ama anne ve baba çocuklarını sadece sevdikleri, hayran oldukları aile bireyleriyle değil de, bazen kendileri için travmatik bir değer taşıyan veya yası tutulamayan bir bireyle de özdeşleştirebilirler. Burada özellikle kuşaklarötesi iletime özgü travmalar söz konusudur.

Kız ödipal karmaşanın çözümünde babanın göstergeleriyle özdeşleştiği ölçüde, kendisini "erkeksilik göstergelerinin maskesi altında" ortaya koyar.[252] Maske sözcüğü, babayla özdeşleşen kızın, onun gibi bir erkeğe dönüşmediği anlamına gelir. Maske dışsal bir özellik taşır, gösterilene ilişkindir ve bedenin içine dair olandan, yani ruhsallaştırılan dürtüsel öğeden farklıdır. Bu da gösterilenin gerisinde gizlenen ve bedenin taşıyıcısı olduğu arzuya dair başka birşeyin yattığını düşündürür. Bir kadın nasıl olur da babanın göstergeleriyle özdeşleşirken, varlığı bu maske ve aldatmaca oyununa indirgenmez? Marie-Christine Laznick kadının bir "aldatmaca" olarak kadınlık oyununu oynayabilmesi için, sağlam bir kimlik duygusuna gereksinimi olduğunu ileri sürer. Bir kadın ancak babayla özdeşleşerek sağlam bir benlik idealine yaslanabildiği ölçüde, bu "aldatmacayı" sergileyebilir.[253] Ama kadınlık serüveninde, fallik nitelikli maskenin kendi varlığında yarattığı yabancılıkla ve maskenin ötesinde kendisini keşfedebilme ve oluşturma çabasındaki yalnızlığıyla baş başadır.

Lacan kadınsı konumla fallik konum arasındaki bölünmeyi, Joan Riviere'in 1929 yılında yazdığı "Bir Aldatmaca olarak

---

[252] Jacques Lacan (1957-1958), *Les Formations de l'Inconscient*, agy., s. 293-294.

[253] Marie-Christine Laznik (2003), *L'impensable désir*, Denoël, Paris, s. 296.

Kadınlık" adlı makalesine göndermede bulunarak tartışır.[251] Joan Riviere'in incelediği kadın hastasının örneğini alarak, kadınsılığa erişmek için farklı yolların varolduğunu ve fallik konumla kadınsı konum arasındaki bölünmeyi her kadının farklı bir tarzla "oynadığını" göstermek ister. Bu hasta iyi bir ev hanımıydı, eşiyle olan ilişkileri uyumlu, cinsel yaşamı doyurucuydu. Dolayısıyla "kadınsı işlevlerini" çatışmasız bir şekilde gerçekleştirebilmekteydi. Tabii Lacan'ın bu özellikleri kadınsılığın göstergeleri olarak nitelendirmesi de ayrıca bir tartışma konusu olabilir. Bir kadın bu tür işlevleri yerine getirdiği için mi kadınsıdır? Hasta kadınsı özelliklerinin yanı sıra, çok başarılı, bağımsız ve özgür bir profesyonel yaşama sahipti. 30'lu yıllarda bu kadın hastanın profesyonel olarak başarılı olması ve özgürlüğü, yaşadığı dönem açısından önemlidir. Bu anlamda bu kadın erkeksi işlevlerini de üstlenmede kusursuzdu. Ama hasta açısından doyurucu gözüken kadınsılığının altında yatan ve gizli kalmasına gereksinim duyduğu temel bir çatışması vardı, bu da penise hasetti. Böylesine doyurucu gözüken kadınsı işlevlerin gerisinde, bu çatışmanın yatması şaşırtıcıydı. Ama şunu da iddia edebiliriz: Kadınların kendi cinsellikle-rine dair çatışmaları sergiledikleri durumlarda belirgin olan penise haset; açılması ve içinden geçilmesi gereken bir kapıdır. Bu kapıdan içeri girebilmek, maskenin ötesine geçerek ruhsallığın daha derin katmanlarına erişmeyi mümkün kılar. Derin katmanlara erişme çabasında varacağımız yer de, kızın anneye olan erken bağıdır.

Anne ve babaya dair saldırgan bir üstünlük duygusu ve eril eğilimler, bu hastada derin bir çatışmanın kaynağını oluştur-

---

[251] Joan Riviere (1929), "Femininity as a Mascarade", *International Journal of Psychoanalysis*, cilt X.

maktaydılar. Üstünlük duygusu, anne ve babasıyla olan rekabet duygusuna dayanmaktaydı. Bu hasta işinde ne zaman fallik gücüne dair birşeyleri sergilese, hemen ardından kendisini zayıf ve kınılgan gösterme gereksinimi duymaktaydı. Diğer bir deyişle, "kadınsı" bir oyuna girmekteydi. Erkeklere yönelik baştan çıkarıcı olmaktaydı ve kendisini ötekiler için feda ettiği bir durumda, yani mazoşistik bir konumda bulmaktaydı. Adeta erkeklere söylemek istediği şey, fallusa sahip olmadığı ve bir kadın olduğuydu. Ama bu "kadınsı oyunun" gerisinde, erkeğe yönelik bir saldırganlık ve onlar üzerinde kurduğu egemenlik ve üstünlükten aldığı haz yatmaktaydı. Bu nedenle de onlar tarafından cezalandırılma ve misillemeye uğrama kaygısını taşımaktaydı. Yani erkeklerle "kıran kırana" bir rekabeti söz konusuydu. Hastanın ruhsal dünyasında yatan bu gizli öğeyi keşfetmesiyle, doyurucu gibi görünen kadınsılığına ilişkin dengesi de alt üst olmuştu.

Lacan kadının karşı cinsiyete ilişkin "aldatmaca"sını, *Temel Dört Kavram* adlı XI. Seminerinde yeniden ele alır. Bu kez kadının sergilediği oyunun dürtüsel yönünü ortaya koyarak, bunun sadece bir maskeden ibaret olmadığını, yani bedenin yüzeyine ait bir şeye karşılık gelmediğini gösterebilmesi açısından önem taşır. Bu yüzden Joan Riviere'in hastasının geleneksel olarak kadınların yerine getirdiği işlevleri (ev hanımlığı ve yemek pişirmek, annelik, eşine bakmak, onunla doyurucu cinsellik yaşamak...) gerçekleştirmesi, bizim açımızdan kadınsılığın tanımı değildir. Bu işlevleri yerine getirip de, kadınsı olamayan bir kadını da düşünebiliriz. Bu anlamda kadınsılık; dürtüsel yaşamla, edilgen konumla bağlantılıdır. Cinsellik kısmi dürtülerin aracılığıyla kendini gösterir ve her dürtü

esasında kısmi bir dürtüdür.[255] Cinsellikte temel bir rol oynayan bakma dürtüsüdür. Bir kadın için önemli olan bir erkek tarafından edilgen konumda bakılmak değildir, kendine *baktırabilmektir*. Yani bir erkek tarafından beğenilmek, onun tarafından seçilmek için, kadının erkeği kendisine baktırması gerekmektedir. Ama bu edilgen konumda arzulanmak ve sevilebilmek için de ne dereceye kadar etkin olması gerektiğini unutmamalıyız. Bu anlamda Freud'un edilgen hedeflerle edilgenlik arasında yaptığı ayrımı gözden geçirmekte yarar vardır. Freud kadınsılığı ruhsal anlamda edilgen hedeflere olan eğilim olarak tanımlarken, bunun edilgenlikle karıştırılmaması gerektiğini bize hatırlatır. Edilgen bir hedefe erişmek için, öznenin yoğun bir çaba sarfetmesi gerekir.[256] Kadının edilgen bir konumda kendisine baktırabilmesi için ötekinin dikkatini çekmeli, karşısındakinde arzu uyandırabilmelidir. Fakat ötekinde arzu uyandırmaya çabalarken, varlığı bu aldatmacaya indirgenemez. Kadının bir "aldatmaca" olarak kadınlık oyununu oynayabilmesi için sağlam bir kimlik duygusuna sahip olması gerekir. Kendisine, bedenine baktırmaya çalışırken, asıl istediği kendi varlığına dair birşeyin erkek tarafından keşfedilmesidir.

---

[255] Jacques Lacan (1964), *Le Séminaire, Livre XI, Les Quatre Concepts Fondamentaux de la Psychanalyse*, Seuil, Paris, 1973, s. 176-177.

[256] Sigmund Freud (1932), "La Féminité", *Nouvelles Conférences sur la Psychanalyse*, agy., 151-152.

IX. Bölüm
ANNESEL VE KADINSI NARSİSİZM

Sevdiği erkekle cinsel birleşmede yoğun haz alan bir kadın, sevgiliden gebe kalmaya dair bir arzu duyabilir. Bu arzu gerçekleştiği takdirde, doğacak olan bebek aslında çiftin birbirine verdiği bir armağandır. Gebe kalmakla erkeğe verilen armağan, kadınsı cinsellik açısından ayrı bir anlam taşır. Cinsel birleşme sırasında kadın kendisinden hazzı koparan sevgiliye teslim olabildiğinde, bedensel sınırlarına dair duyguyu kaybeder. Bilinemez ve görülemez cinsel organının derinliklerinde yatan duyumlara kendisini bırakırken, daha önceden tanımlanamayan bir serüvene, bilinmeyene atılmış olur. İşte erkeğe teslim olduğu yerde, kendi varlığını tümüyle dönüştürebilecek bir doğurganlığın olasılığı ve bu olasılığın gerçekleşmesi, bu genital arzunun niteliğine ilişkin bir fikir verebilir. Cinsel birleşme anında arzu duyulan erkek, o kadına gerek kadınsılığı, gerek gebe kalma isteğini yaşatabiliyorsa, o zaman o erkeğin kadın için önemini daha iyi anlayabiliriz. Bu nedenle her kadın kendisine gerçekten hazzı verecek sevgiliyi bekler. Ama kadının kendisini sevgiliye teslim ederek hazza bırakması, ancak ona aşk duymasıyla mümkündür. Kadınsı genitalliğin, dolayısıyla vajinanın erojen bölge olarak kadından koparılmasını sağlayan erkektir çünkü vajina cinsel birleşmelerin dışında bastırmaya maruz kalır.[257] Kadının erkeğe çağrısı karnında, yani bedeninin merkezinde konumlanır.

[257] Jacqueline Schaeffer (1999), "Que Veut la Femme? Ou le Scandale du Feminin", *Clés pour le Feminin*, PUF, Paris, s. 32.

Sevdiği erkekten gebe kalma arzusu bu yerde odaklanır. Kadın kendini erkeğe teslim ettiğinde, gönülden gelen armağan, bedensel armağanla tamamlanmak ister. Dolayısıyla bir kadın için cinsel birleşme anı duygusal bir buluşma olmalıdır. Kadının genital organını görememesi ve bu yüzden cinsel birleşme anına kadar genitalliğine duyumsal olarak yabancı kalışı nedeniyle, erkeğin özellikle duygularını iletmesine gereksinim duyar.

Gebelik ve kadınlık tasarımı

Gebelik bir kadının eşiyle olan genital ilişkisini ötekiler açısından görünür kılan bir olaydır. O zamana kadar çiftin cinsel yaşamı ötekiler tarafından varsayılırken, o andan itibaren belirgin bir hale gelir. Belki de bu yüzden kadınlar yüzyıllar boyunca gebeliklerini giydikleri kıyafetlerle gizleme, örtme ihtiyaçlarını duymuşlardır. Ama bu örtünmenin asıl bilinçdışında ensestüel nesneden sahip olunan bebeği gizlemeye yaradığını da düşünebiliriz. Genç kadın gebe kaldığında, bilinçdışı fantezisinde bir küçük kız olarak hep babadan arzulamış olduğu bebeğe nihayet sahip olmuştur. Kadının ruhsal dünyasında babası ve onu döllemiş eşi başrollerde olsalar da, döllenme arzusunun ve döllenebilmesinin koşulu, "tarihöncesi" olarak nitelendirebileceğimiz anneyle ilişkisidir. Bu ilişki amansız bir şekilde bastırılarak unutulduğu için, ne denli erken ve güçlü bir bağa karşılık geldiğini her zaman kavramak mümkün değildir. Bu erken bağa dair çatışmalar kimi zaman ruhsal kökenli kısırlığa yol açarlar. Gebe kalamayan bir kadının ruhsal dünyası, arkaik bir anne imagosunun yıkıcı izlerini taşır. Gebe kalmaya cesaret etmek, bilinçdışında anneden kaynaklanan bir misilleme tehdidine maruz kalmayı göze almaktır çünkü bebek ensestüel babadandır. Kısırlık sorunu

yaşayan genç kadının bilinçdışı fantezisinde, kastre edici bir imago olarak anne, doğurganlık yetisine tek sahip olan kadındır. Bu durumda anne ile kız arasında rekabet bile söz konusu olamaz. Nitekim bu tür ilişkilerde anne; kendi eşine –babayasimgesel bir konum tanımadığı gibi, onu libidinal bir partner olarak da arzulamamıştır.

Sylvie Faure-Pragier'ye göre küçük kız; annenin arzu nesnesi olarak konumlanamayan, konumlandırılmayan babaya ensestüel bir arzu duyamamış ve bilinçdışı fantezisinde ondan bir çocuk isteyememiştir. Küçük kızın babaya yer değiştirememesi, özdeşleşebileceği bir kadınlık tasarımının yokluğundan kaynaklanır. Bu anlamda küçük kızın kadınlık tasarımına sahip olmaması, annenin eşine bir kadın olarak arzu duyamamış olmasından kaynaklanır. "Anne, kızın babasını arzulayabilmesi için özdeşleşmesi gereken kadınlık tasarımını ona sunamaz.... Burada adeta *annenin babaya gereksinmesi yoktur:* Kendi çocuklarına onların varlığını tanımadan sadece kendi uzantılarıymış gibi bir yatırım yapar."[258] Ama kadınlık tasarımının yokluğunu, ödipal evreden çok daha önce, yaşamın başlangıcında kızın annenin arzu nesnesiyle histerik bir özdeşleşme içine girememesine bağlayabiliriz. Bu annelerin kadınsılık tasarımını kızlarına sunamamalarının ardında, çoğu kez kuşaklarötesi çatışmalar yatar. Anne de zamanında kendi annesiyle bu tür bir tasarım eksikliğini yaşamıştır. Ama bu tür bir tartışma kadınsılık ve annelik sorununa; şematik, indirgemeci kalıplarla yaklaşılması riskini de taşımaktadır. Öznenin biricikliği, tekilliği ve karmaşıklığı, bu tür çatışmaları basmakalıp şemalara indirgememizi engeller. Kızın ruhsal dünyasına

---

[258] Sylvie Faure-Pragier (1999), "Le Désir d'Enfant comme Substitut du Pénis Manquant: une Théorie Sterile de la Féminité", *Clés pour le Féminin*, agy., s. 42.

damgasını vuran anne ve baba gibi temel özdeşleşme nesneleri kadar, ailenin kadınları da önemli özdeşleşme nesneleri oluştururlar. Bu doğrultuda öznede dürtünün dönüşümlere açık olan kapasitesini ve esnekliğini vurgulamakta yarar vardır.

Annenin çocuğuyla ilişkisinde, *sevgilinin sansürünü* devreye sokması sadece arzu nesnesinin vazgeçilemezliğini ortaya koymakla kalmaz. Aynı zamanda anne açısından babanın konumuna dair bir yeri de çocuğa işaretlemiş, imlemiş olur. Anne çocuğunu sevgiliye duyduğu arzudan ve bunun yarattığı uyarılma halinden koruyabilmek için ona bir "sansür" uygular. Sansür; çocuğu babaya ilişkin ensestüel arzudan, ama aynı zamanda uyarıları anneden, yani yine ensestüel nesneden koruma işlevi görür. Fakat sansürün devreye girebilmesi için annenin babayı bir erkek olarak arzulaması gerekir. Böyle bir arzunun var olmadığı durumlarda, kız çocuğunun annenin arzu nesnesiyle *histerik bir özdeşleşme* içine girmesi mümkün değildir. Histerik özdeşleşmenin ön koşulu birincil özdeşleşmedir. Çok erken bir dönemden itibaren, çocuk annesinin zihninde kendisinden başka bir nesneye dair düşünceler yattığını algılar. Ve annenin arzusunun işaretlediği nesneyle özdeşleşir. Böylelikle anne, çocuğa kendisini tamamlayamayacağının mesajını iletmiş olur. Çocuk annenin arzusunun işaret ettiği nesneyle, babayla "dolaysız ve ani bir şekilde" (Freud) özdeşleşir, zaman içinde onu kendi içsel dünyasına yerleştirir. Annenin babaya ilişkin yeri işaretlemesi, çocukta "ötekinin ötekisi" ne dair fantezileri doğururken, aynı zamanda annenin eksikliğine dair bir şeyi de yaşatır. Çocuk "narsisistik bir boşluk" duygusunu deneyimler ve kendisinin anneyi tamamlayan bir fallus olmadığını keşfeder: "Her hâlükârda, ben

değilim".[259] Kadınsı cinselliğin Freud açısından simgelediği gizem, "Bir kadın ne ister?" sorusuyla ifade bulurken, Kristeva'ya göre bu; çocuk için her şeyden evvel "Bir anne ne ister?" sorusuna dönüşür. Bu soru asıl "Annem *benden* ne istiyor?" halini alır. Çocuk anneye dair bu gizemli soruları kendi üzerinden yanıtlamaya çalışır. Diğer bir deyişle, annenin arzusunu kendisiyle bağlantılı olarak düşünür. "Annem beni seviyor mu, istiyor mu, ben ona yetiyor muyum?" gibi soruların üzerinden çözme çabası içindedir. Çocuk annenin dünyasında kendi yerinin ne olduğunu bulmak ve onun biricik arzu nesnesi olmak ister. Ama annenin de çocuğundan bekledikleri vardır. Anneliği açısından çocuğunun narsisistik olarak doyurucu olmasına gereksinim duyar. Diğer yandan, çocuğu erotik bir doyum nesnesidir de. Bu yüzden vakit geldiğinde, anne çocuğa narsisistik bir bütünlük içinde olduğunu hissettiren yanılsamayı kademeli olarak bozabilmeli ve ondan ayrışabilmelidir.

Bir kadın açısından kadınlık tasarımı; annenin babaya duyduğu arzuyla özdeşleşmeyi gerektirdiği kadar, babanın da anneye duyduğu arzuyla özdeşleşmeyi zorunlu kılar. Histeride kadınlık tasarımına dair çatışmaların kökeni, anneyle olan ilişkiye dayanır. Histerik kadın sevgiliyle olan ilişkisinde, fantezisel düzeyde başka bir kadını yaratma ihtiyacını duyar. Birlikte olduğu erkeğin özgür olmaması, yaşamında eşi veya başka bir sevgili olması, histerik kadının ruhsal denklemi açısından elzemdir. Böylelikle kadınlık tasarımını, fantezisel düzeyde hayal ettiği öteki kadının bedeni ve kadınsılığı sayesinde sağlar. Bu doğrultuda öteki kadın, eşcinsel bir özdeşleşme nesnesidir. Dora, Bayan K. aracılığıyla, "Nasıl kadın

---

[259] Julia Kristeva (2003), "Le Pere Imaginaire", *L'Enfant, les Parents et le Psychanalyste*, Bayard, Paris, s.243.

olunur?" sorusuna bir yanıt bulmaya çalışır. Hatta asıl sorusu "Hem kadın, hem anne nasıl olunur?" dur. Bayan K. hem arzu edilen bir kadındı, hem de anneydi. Nitekim Dora'nın Dresden şehrindeki ünlü bir resim galerisinde, Sistine Meryem tablosunu hayranlıkla uzun uzun incelediğini biliyoruz. Aynı hayranlıkla da Bayan K.'nın kadınsı bedenine bakmaktaydı. Kızda kadınlık tasarımının kökeninin, babayı arzulayan anneyle histerik özdeşleşmeye dayandığını gördük. Bir sonraki aşama olan ödipal karmaşanın çözümünde ise, kızın ensestüel nesneden vazgeçebilmesi için annenin ve babanın ona bir vaatte bulunmaları gerekir. Baba kızına "Büyüdüğünde sen de sevdiğin bir erkekle karşılaşacaksın" mesajını iletirken, anne "Sevdiğin bir erkekle karşılaştığında, onunla evlenebilir, çocuk sahibi olabilirsin. O zaman ben de anneanne olarak onları sevebilir, onlara bakabilirim." demiş olur. Böylelikle anne üst kuşaktan gelen bir kadın olarak kızıyla rekabet etmeden, kuşaklararası farklılığın yarattığı yerde konumlanabilir ve kadınlık alanını kızına açabilir. Anımsarsak Sidonie'nin annesi, kızıyla bire bir rekabet ederek, yırtıcı bir şekilde kadınsılık alanını ona yasaklamıştı. Bu durumda Sidonie'nin bu alana girmesi olanaksızdı.

Sylvie Faure-Pragier ruhsal kökenli kısırlık sorunları yaşayan kadın analizanların ödipal karmaşanın oluşumunda babaya yer değiştirememiş olmalarını, anneleriyle kurmuş oldukları birincil eşcinsel bağa atfeder. Kanımızca, babaya yer değiştirememek ve anne nesnesine olan fiksasyon, tam tersine, küçük kızın erken çocukluk döneminde kendisine narsisistik olarak kadınsı bir kimlik duygusu kazandırabilecek birincil eşcinsel bağdan yararlanamamış olduğunu gösterir. Bu anlamda kızın anneye olan birincil eşcinsel bağı ve bu bağın sağladığı narsisistik özdeşleşme, kadınsı kimliği yapılandırmaya

yarayan temel bir etmendir. Ama bunun için de babanın üçüncü olarak sağlam bir yerde durması gerekir. Birincil eşcinsel bağın kurulamamasının gerisinde, annenin üst kuşaklardan kendisine iletilmiş olan bir yasın yattığını görürüz. Bu yüzden anne, kızı dünyaya geldiğinde, onu kendi aynası olarak görememiş ve sevememiştir. Doğan çocuk; annenin erken bir dönemde yaşamış olduğu yoksun bırakılmayı telafi etme işlevi gördüğünde, onu tamamlayıcı bir nesne olarak yer alır ve ikisi arasında ayrışma süreci gerçekleşemez. Bu durumda baba üçüncü olarak devreye giremez ve annenin, babayı arzu nesnesi olarak var etmesi imkansızlaşır. Anneyle kız arasındaki erken ve tutkulu bağa "birincil eşcinsellikten" hareketle yaklaşırsak, o zaman bu bağa, Freud'un göz önünde bulundurmamış olduğu bedensel ve narsisistik yönü katmış oluruz. Bu, aynı bedene ve cinsiyete sahip anne ile kız arasında oynanan ilk ve temel aşk ilişkisidir. Anneyle paylaştığı "aynılığın" sonucu olarak, kızın yaşamı boyunca anneye olan bağlılığı ve sadakati çok güçlüdür. Uç durumlarda, bir kadın bütün bir yaşam boyunca kendisini annesine adayarak, ona duyduğu aşkı, bir erkeğe duyabileceği arzunun üstünde tutabilir. Daha doğrusu, anneyle olan ilişkisi dışında başka birine yer kalmaz.

Bazı kadınlar açısından çocuk sahibi olmak, annenin ruhsal nüfuzundan kurtulmak ve yetişkin olmak anlamını taşır. Ama genç kadın bir çocuk dünyaya getirerek anneden ayrışmak için çabalasa da, bazen ilk çocuğunu ona teslim etmek zorunda kalır. Diğer bir deyişle, ilk çocuğunu feda ederek adeta ana tanrıçaya bir sungu yapmış olur. Ancak böyle bir bedelden sonra, ikinci çocuğuyla anneliğini, hatta kadınlığını yaşayabilir. Ama bu noktada kaçınılması gereken şey, anneyi şeytanileştirmemektir. Psikanalitik çalışma, insanlık dramlarının her türlüsüne açık kalarak anlamayı hedefler. Böyle bir

çaba kendi kızından çocuğunu "çalacak" kadar sorunlu olan bir anneannenin dramını da kavrayabilmeyi gerektirir. Bu doğrultuda analitik çalışmanın taşıdığı bir risk de, analistin yoğun karşı aktarımsal duyguları nedeniyle bir bölmeye başvurması ve kadın analizanın annesine yoğun nefret ve öfke duymasıdır. Bu nefret aslında analistin kendi anne imagosuna duyduğu nefretten kaynaklanır. Kadının erken bir dönemde yaşadığı travmatik bir kayıp veya üst kuşaklardan iletilen bir yasın neden olduğu depresyon; doğurduğu çocukla olan ilişkisine damgasını vurabilir ve çocuk açısından "ölü anne" karmaşasını yaratabilir. Bu durumlarda, anne ile çocuk ilişkisini nitelendiren yapışkan ve vampirik ilişkiler söz konusu olabilir. Burada genç kadının nesneye olan bağı, narsisistik bir özdeşleşmeye karşılık gelir. Yani özneyle nesnenin birbirlerini tamamladıkları ve üçüncünün yer alamadığı bir ilişkidir bu. Bu doğrultuda çocukluğunda annesiyle böyle bir bağımlılık ilişkisi yaşamış analizanın, anne nesnesinden başka bir nesneye yer değiştirebilmesi; analiz sürecinin en önemli sınavlarından biridir. Narsisistik özdeşleşme depresif ve melankolik nesne ilişkilerini nitelendirir. Kadının ruhsal dünyasında, ona bir çocuk vermiş erkeğin pek bir ağırlığı yoktur. Çocuk daha çok bilinçdışında anneyle yapılmıştır. Oysa bir kadının arzuladığı erkekten bir çocuğa sahip olması; suçluluk duygusu taşımadan anneden ayrışabilmeye denk gelir.

Anneden ayrışamamış bir kadın gebe kalmayı başardığında, bilinçdışı düzeyde kendini cezalandırarak, anneye olan sadakatini yineleme gereksinimini duyabilir. Mazoşistik eğilimlerin kökeni erken döneme ait düşmanca duygulara dayanır. Anneye olan nefret tüm şiddetiyle canlandığında, onunla benzer bir konumda bulunmak, yani çocuk sahibi olmak, narsisistik bütünlük için tehdit edici hale gelir. Gördüğümüz gibi,

bir kadının anne olabilmesi için içselleştirdiği anneyle ilişkide ne kadar da risk alması ve yol katetmesi gerekir! Ama kadınsılık adına bu riski ilk kez küçük bir kız olarak, anneden babaya geçme cesaretini göstererek almıştır. Bu risk, babaya yer değiştirmenin sonucu olarak birincil nesneyi kaybetme kaygısına ve ondan kaynaklanabilecek kastrasyon kaygısına maruz kalmayı göze almak anlamına gelmişti. Üstelik kızda kastrasyon kaygısı birden fazladır: bedenin içine veya tümüne yönelik bir zarara ilişkin kaygı, kısır kalma kaygısı gibi.. Yetişkin bir kadın olduğunda da kaygılarının sonu gelmez. Bu kez çocuğunun ölümüne dair bir kaygı duyabilir.[260] Oysa olumlu koşullarda gebelik ve doğum, kadının kendi bedenine ve doğurganlığına ilişkin kaygılarının bertaraf edildiği bir zamandır. Bu yüzden genç kadına narsisistik düzeyde bir bütünlük duygusu yaşatır.

Gebelikte ve doğum sonrasında cinsel arzu

Bu dönemde bebeğin canlandırdığı ensestüel fantezilerin yol açtığı ruhsal çatışmalar bir engel oluşturmazlarsa, kadın cinsel birleşme sırasında yoğun bir haz alır. Bu, o zamana kadar deneyimlemiş olduğu cinsel hazdan niteliksel ve niceliksel olarak farklıdır çünkü yaşamının hiçbir döneminde tüm bedenini böylesine yoğun ve şiddetli bir şekilde deneyimlediği bir an yoktur. Şüphesiz burada hayat verme içgüdüsü, ruhsal ve bedensel süreçlere damgasını vurur. Veya başka türlü ifade etmek gerekirse, içgüdü ve dürtü bir arada, bir dansı gerçekleştirirler. Gebelik ve doğuma ilişkin fizyolojik süreçler, bedenin savunmalarını zorlayarak, tüm beden yüzeyine, bedeninin içine ve genital bölgeye yoğun miktarlarda dürtü yatırımı yapılmasına neden olur. İçgüdüsel güçlerin hizmetinde, büyük

[260] Hélène Parat (2006), *Sein de Femme, Sein de Mère*, PUF, Paris, s. 161.

miktarlarda uyarımlar içe yansıtılırlar. Diğer yandan, bebeğin kadına sağladığı narsisistik düzeydeki bütünlük duygusu da, tüm kastrasyon kaygılarını bertaraf edici bir etmendir. Sevgiliyle veya eşle cinsel birleşme, bilinçdışında anneden kaynaklanabilecek bir kastrasyon tehdidi olmaksızın gerçekleşir. Nitekim gebelik sırasında taşınılan ve sonrasında doğurulan bebek, kastrasyon kaygısının geçersizliğinin göstergesidir. Üstelik bu bebek bilinçdışı fantezide çocukluğun ensestüel nesnesi olan babadandır.

Ernest Jones'a göre, kadında cinsel arzu gebelik ve doğum sonrasında zirve yapar. Dominique Guyomard da bu konuda Jones ile örtüşür ve şöyle bir soru sormaktan kendini alıkoyamaz: "Bazı kadınlar bir geçiş olan doğum sırasında cinselleşen kadınsı varlığının *(être féminin)* ve cinsel organının en gerçek yönüne daha mı fazla "dokunmuş" olurlar?"[261] Dominique Guyomard'ın "kadınsı varlık" üzerindeki vurgusu, bizleri Winnicott'un "olma" *(being)* terimine yaklaştırır. Winnicott *being*'i, her iki cinsiyette katıksız, saf kadınsı öğeyle bağdaştırır. Nitekim kendilik *(self)*; "olma" *(being)* duygusuna yaslanarak inşa edilir. "Bu var olma duygusu bir olma fikrinden önce gelir, çünkü henüz ortada özdeşlikten başka hiçbir şey yoktur. İki ayrı kişi kendilerini bir *hissedebilir*, ama benim incelediğim yerde bebek ve nesne *birdir*. Birincil özdeşleşme terimi belki de tam bu anlattığım şey için kullanılmıştır; zaten ben de burada bu ilk deneyimin sonraki bütün özdeşleşme deneyimleri için ne kadar hayati bir öneme sahip olduğunu göstermeye çalışıyorum."[262] Burada bir çeviri sorununa da işaret etmekte yarar vardır. Alıntıda "var olma" duygusu *being* sözcüğünün

---

[261] Dominique Guyomard (2010), *L'effet-mère*, PUF, Paris, s.23.

[262] D.W. Winnicott (1971), *Oyun ve Gerçeklik*, Metis, İstanbul, 1998, s. 104-105.

karşılığı olarak çevrilmiştir. Oysa *being;* varolma duygusuna sahip olmayı sağlayan temel narsisizme, yani "olma" duygusuna karşılık gelir. Varolmanın karşılığı ise İngilizcede *existence* olmalıdır. Winnicott'un yaşamın başlangıcında her iki cinsiyette konumladığı saf, katıksız kadınsı öğeye; kadınsı varlık açısından yaklaşırsak, şöyle bir dönüşümün yer aldığını görürüz: Anneyle aynı cinsiyete ve bedene sahip olmaktan kaynaklanan özdeşlik ve narsisizm, anneyle bir olma duygusuna damgasını basar. Böylelikle gerek kız, gerek erkek çocuk açısından geçerli olan saf, katıksız kadınsı öğe (Winnicott) ve birincil eşcinsellik (E. Kestemberg) terimleri örtüşmüş olurlar.

Dominique Guyomard'dan yaptığımız alıntıda "varlık" sözcüğünün yanı sıra, "gerçek" terimi de dikkatimizi çeker. Lacancı bir terim olan "gerçek"in *(le réel)* dış dünyaya dair bir gerçeklikle ilgisi yoktur. Eğer bir "gerçek" söz konusuysa bu, ruhsal gerçekliğin son kertede indirgenemez yönüne karşılık gelir. Bu "gerçek"; kadınsı varlık açısından tasarımlanamaz, simgeleştirilemez olana gönderme yapar. Diğer bir deyişle, kadının genital organlarının bedeninin içinde olmaları ve kadın tarafından görünemez oluşları, simgeleştirme ve özümlemeyi gerektirir. Jean Laplanche ve J.B. Pontalis; *Düşlerin Yorumu*'nun son satırlarında, ilk kez "ruhsal gerçeklik" terimine yer veren Freud'un bunu tüm öznelliği içeren bir alan olarak değil de, "dirençli, heterojen bir çekirdek, birçok ruhsal olgunun tersine gerçekten tek "gerçeklik" olarak" tanımladığını ileri sürerler.[263] 1964 yılında Laplanche ve Pontalis'in ruhsal gerçekliğe dair verdikleri bu tanımı ve yorumu, Lacancı olarak nitelendirebiliriz. Nitekim o yıllar bir yol ayrımına

---

[263] Jean Laplanche, J.B. Pontalis (1964), *Temel Düşlem/Kökenlerin Düşlemleri/Düşlemin Kökenleri*, çeviren Talat Parman, Bağlam, İstanbul, 2002, s. 27.

tanık olunulan yıllardır. Her iki analist Lacan'dan yeni kopmakla birlikte, onun düşüncelerinden tamamıyla uzaklaşmazlar. Lacan'ın kuramında "gerçek" teriminin yerini incelemek istediğimizde, ruhsallığın üç düzlemden oluştuğunu saptarız: "gerçek" *(le réel)*, imgesel *(l'imaginaire)* ve simgesel *(le symbolique)*. Gerçek; simgeselin ötesinde olduğu ölçüde, tasarımlanamaz. Kadınsı varlığın tasarımlanamaz yönü kadın bedenidir. Vajina ve rahmin bedenin içinde olmalarından dolayı görülemez oluşları ve rahmin gebelik anına kadar neredeyse tasarımlanamaz oluşu, kadın özneyi hep duyumsal, duygusal olarak simgeleştirme gereksinimine iter.

Bu doğrultuda Florence Guignard üreme organları (rahim, yumurtalıklar ve fallop boruları) ile cinsel haz organları (vajina, klitoris) arasında bir ayrım yapar.[264] Buluğ çağından itibaren kızın adet görmesiyle; rahim, yumurtalıklar ve fallop borularına ilişkin propiyoseptif bir algı olanaklı hale gelir. Adet görme sırasında bu bölgelerin ağrılı olması ve kanın akması, kendisi tarafından görülemeyen üreme organlarının zihinsel olarak şekillenmesini sağlar. Buna karşılık rahmin tasarımlanması ilk kez doğum sayesinde olanaklıdır. Ama rahmin doğumla birlikte bir tasarıma kavuşmasını, kadının genital bölgeye ilişkin duyumlarından ve düşüncelerinden ayırabilir miyiz? Cinsel birleşme anında arzu duyulan erkek, kadına hem cinsel hazzı, hem de gebe kalma isteğini yaşatmışsa ve bu istek gerçekleşebilmişse, bu noktada hazza ilişkin olan organlarla üremeye ilişkin olanlar örtüşmüşlerdir. Kadınsı cinsellik üzerine yapılan kimi incelemelerde, anneliğe özgü olanla, kadınsının birbirinden ayrılmış olduğunu gözlemleriz. Bir

---

[264] Florence Guignard (1999) "Maternel ou Féminin? Le "Roc d'Origine" comme Gardien du Tabou de l'Inceste avec la Mère", *Clés pour le Féminin*, agy, s. 12-13.

kadının yaşamında anneliğe özgü olan gerçekten öylesine yoğun bir alan kaplar ki anneliği ve kadınlığı birlikte düşünmek zorlaşır. Tabii bazı kadınlar için de cinselliğin büyük ölçüde anneliğe indirgenmiş olduğunu düşünürsek, bu durum daha da anlaşılır.

Gebelik ve doğum anı, kadınsı varlıkla bedenin (gerek üreme organları, gerek haz organları olarak) buluştuğu, birleştiği en keskin ve şiddetli andır. Bu buluşma kadınsı varlığı libidinalleştirerek, genital hazzı ve aşkı merkezi bir yerde konumlar. Freud'un hiçbir zaman kullanmamış olduğu "genital aşk" terimi; çağdaş psikanalizde öznenin cinsel gelişiminin tamamlanmasına karşılık gelir. Özne hem genital evreye erişmiş, hem de ödipal karmaşayı aşmıştır.[265] Ama gebelik ve doğumla birlikte, genitalin ön plana çıktığını ve kadınsı varlığın merkezinde konumlandığını ileri sürdüğümüzde, bunu kadınsı cinsellik açısından hiç de bir tamamlanma süreci olarak düşünmüyoruz. Tam tersine, cinsel gelişim sürecinde kadını bekleyen uzun bir özümleme zamanı olacak, menopoz gibi esas bir kastrasyon sınavıyla karşılaşacaktır. İnsan ömrünün kaliteli bir şekilde uzaması; menopoz sonrasında ve yaşlanma döneminde cinselliğin özümlenmesini gerektirecektir. Ama her ne kadar nihai cinsel bir evre olarak düşünülemese de, gebelik ve doğumun kadının ruhsal dünyasını ve cinselliğini radikal bir şekilde dönüştürdüğü kesindir.

Freud anneliği kadının ruhsal gelişiminin vardığı en son aşama olarak nitelendirirken, bu işleviyle kadının kültür düzenine ve uygarlığa olan büyük katkısını da vurgulamış olur. Kadın hayatın bizzat iletilmesini sağlamakla kalmaz, aynı

---

[265] Jean Laplanche, J.B. Pontalis (1976), *Vocabulaire de la Psychanalyse*, PUF, Paris, s. 175.

zamanda çocuğuna sevmesini öğretir. Bir birey olarak onun kendisini gerçekleştirmesine ön ayak olur: "çocuk becerikli, enerjik cinsel gereksinmelerle donanımlı biri olmalı ve dürtünün bireyi ittiği doğrultuda bunları gerçekleştirebilmelidir."[266] Anneselin oluşturduğu en büyük "skandal" (Françoise Héritier); annenin sadece kendine benzeyen kız çocuğunu büyütmekle kalmayıp, aynı zamanda kendisinden bir o kadar farklı olan erkek çocuğunu da yetiştirmesini bilmesidir. Annenin bakım verirken neyi yapması gerektiğini bilmesi, kaynağını çocuğuna olan sevgisinden ve tutkusundan alır. Bu anlamda annelik işlevi toplumsal düzeyde olağanüstü bir gücü temsil eder. Ama diğer yandan, Freud anneliği ruhsal gelişimin en son evresi olarak tanımlayarak, kadına anneliği dışında bir yüceltme alanı bırakmaz. Bu noktadan sonra kadının artık gelişemeyeceğini varsayar. Annelik kadınsı kimliği kazandıran temel dürtüsel güç olduğu ölçüde de, kadının bu işlevi dışında kültür düzenine kayda değer bir katkısı yoktur. Helene Deutsch da, Freud gibi, anneliği kadının ruhsal gelişiminin nihai evresi olarak görmüştür. 1925 yılında yazdığı *Kadının Cinsel İşlevlerinin Psikanalizi* adlı kitabında, çocuğun anne için benlik idealini cisimleştirdiğini ileri sürer. Geçmişte kadının babasına atfettiği tüm mükemmel nitelikler şimdi çocuğa atfedilirler. "Kadında, yüceltme süreci dolayısıyla çocuğa bağlıdır".[267] Oysa bizler günümüzde artık yüceltmenin sadece annelik deneyimine indirgenemeyeceğini biliyoruz. Eğer günümüzde annelik işlevinden sonra kadını bekleyen önemli bir ilerleme ve olgunlaşma sürecinin varlığından söz edebiliyorsak, bunu 1970'lerden itibaren kadınların hakları ve özgürlükleri

---

[266] Sigmund Freud (1905), *Trois Essais Sur la Théorie Sexuelle*, agy., s. 166.

[267] Helene Deustch (1925), *Psychanalyse des Fonctions Sexuelles de la Femme*, Fransızcaya çeviren Pierre-Emmanuel Dauzat, PUF, Paris, 1994, s. 82.

için verdikleri mücadeleye ve ekonomik refah seviyesine borçluyuz. Hak ve özgürlükler uğruna verilen kavgalar sayesinde, birçok kadın kendi istekleri doğrultusunda anne olmamayı seçebilmişler veya eşcinsel çiftler oluşturmuşlardır. Elisabeth Badinter'e göre, son yirmi yılda artan sayıda kadının anne olmayı reddetmesi, geçmiş yüzyıllara göre farklı bir zihniyeti (veya zihniyetleri) ortaya koymakta, her kadının kendi kaderini anneliğin dışında başka seçenekler aracılığıyla da çizebileceğini göstermektedir.[268]

Françoise Dolto da gebelik ve doğumun, kadının ruhsal gelişimini köklü bir şekilde dönüştürdüğünü ileri sürer.[269] Onun açısından kadının tüm bedenini devreye sokan bu deneyim, ödipal karmaşanın duygusal kalıntılarının tam anlamıyla çözülebilmesine yol açar. Bu köklü dönüşüm; babaya duyulan ensestüel arzunun uyandırdığı nesneyi kaybetmeye dair kaygıları bertaraf edebilecek bir güce sahip midir? Annelik böylesine dönüştürücü bir etkiye sahip olsaydı, nesne aşkını kaybetme kaygısının nitelendirdiği histerik sorunsal da annelik işlevi sayesinde çözüme kavuşurdu. Bunun böyle olmadığını, hatta histerik kadının bu dönemde çatışmalarının yoğunlaştığını biliyoruz. Ayrıca nesnenin aşkını kaybetme kaygısı sadece histerik kadına özgü olmayıp, genelinde tüm kadınlar için geçerlidir. Ödipal karmaşanın çözümü, "Miken-Girit uygarlığının" kalıntılarına erişmeyi gerektirir. Nitekim Ernest Jones da, analistler arasında kadınsı cinsellik konusundaki görüş ayrılıklarının küçük kızın anneye olan erken bağını göz önün-

---

[268] Elisabeth Badinter (2010), *Le Conflit. La Femme et la Mère*, Flammarion, Paris, s. 181.

[269] Françoise Dolto (1998), *Le Féminin*, Gallimard, Paris.

de bulundurmamalarından kaynaklandığını düşünür.[270] Ama Jones bu savını ileri sürerken kesin bir tavır takınmaz, bu konudaki görüş ayrılıklarının "büyük olasılıkla" kızın ruhsal gelişiminde pregenital dönemi incelememekten dolayı ortaya çıktıklarını belirtir. Jones, tıpkı Freud gibi, kızın anneye olan erken bağının amansız bir bastırmaya maruz kalarak kendisini unutturduğunu vurgular. Bu nedenle anneye olan derin bağın küçük kızın ruhsal dünyasında bıraktığı izleri kavramak ve tasarımlamak zorlaşır.

Florence Guignard ve Jacqueline Schaeffer'e göre, anne ile kızın aynı cinsiyetten olmaları ve aralarındaki bedensel yakınlık; bilinçdışı fantezide beden düzeyinde ama özellikle genital ve üreme organları (vajina ve rahim) açısından bir ayrışmamışlığa yol açar. Florence Guignard, annelik deneyiminin genç kadına kendi rahmini annesininkinden ayrıştırma olanağını sağladığını ileri sürer.[271] Gebeliğe değin kadında anne rahmine geri dönmeye ilişkin bilinçdışı bir arzu söz konusudur. Dolayısıyla annenin rahmine olan bilinçdışı yatırım yoğundur. Diğer yandan, kadın doğuma dek kendi rahmine dair bir tasarıma sahip değilken, doğumla birlikte bir tasarıma kavuşabilir. Oysa Jacqueline Schaeffer kadının vajinasını annenin rahminden kurtarabilmesini daha da geç bir evrede, menopoz döneminde konumlar. Ancak menopoz sınavını aşan bir kadın; bedenini, annesininkinden ayrıştırabilerek tam anlamıyla kadınsı hazza erişebilir. "Kadın o zaman belki tam anlamıyla kadınsı cinsel hazza, kendisinde gömülü olan anne rahminden

---

[270] Ernest Jones (1933) "Le Stade Phallique", *Théorie et Pratique de la Psychanalyse*, Payot, Paris, 1969, s. 428.

[271] Florence Guignard (1999), "Maternel ou Féminin? Le "Roc d'Origine" comme Gardien du Tabou de l'Inceste avec la Mère", agy, s. 17.

kurtulmuş bir vajinaya ilişkin cinsel hazza erişebilir".[272] Anneyle kız arasında genital organlar düzeyindeki ayrışmamışlık fikri, düşünce düzleminin simgesel koordinatlarının ötesine geçmeyi gerektirir. Bu, öznenin bir tabu olarak kendisinden uzak tuttuğu anne bedeniyle kendi arasına koyduğu duyumsal, duygusal ve tasarımsal engelleri birer birer kaldırarak yaklaşabilmesi anlamına gelir. Annenin bedeni hayatın kaynağını ve cinselliği simgeler. Kalçaları, memeleri, genital organı, salgıları ve kokularıyla anne bedeni, her iki cinsiyet açısından ürkütücü ve tekinsiz bir nesnedir çünkü anneyle birleşmenin, onunla organik olarak bütünleşmenin dehşet verici hazzı söz konusudur. Ama bu dehşet duygusu, Françoise Héritier açısından özellikle özdeş olana, aynı bedene ve genital organlara sahip anneyle kız arasındaki özdeşliğe dairdir. Bu özdeşliğin kaynağı sadece "biçimin, doğanın (kanbağı) ve etin üçlü birleşmesi"[273] değildir. Aynı zamanda baba ile oğul ilişkisinden farklı olarak, kız annenin rahminden doğar. Yani kadınlar birbirlerinin içinden çıkarlar. Oysa oğullar babadan doğmazlar. Bu noktada şöyle bir soru sormakta yarar vardır: Annelik deneyimi genç kadına annenin rahminden kurtulmasını mı sağlar, yoksa daha da iç içeliğini mi vurgular?

Bir kadının vajinasına sahip çıkması için menopozu mu beklemesi gerekecektir? Kuşkusuz bir kadın cinsel haz almak için menopozu beklemez. Ergen bedeni titreten ilk erotik karşılaşmalardan itibaren, her evre cinsel haz kaynağıdır. Böyle bir düşüncenin mutlak bir okumasını yaparak, kadınsı haz sorununu ne fetiş hale getirmeli, ne de bunu "teknik" olarak

---

[272] Jacqueline Schaeffer (2005), "Quel Retour d'Age? Début de la Fin ou Fin du Début?", *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXIX, s. 1028.

[273] Françoise Héritier (2001), "Inceste et Substance", *Inceste*, PUF, Paris, s. 127.

orgazm olup olmamaya bağlamalıdır. Ama annelik ve menopozun kadının ruhsal dünyasında ve bedeninde ciddi niteliksel değişikliklere yol açtığı kesindir. Menopozun birçok açıdan buluğ çağıyla kıyaslanması tesadüf değildir. Buluğ çağı çocuksu cinselliği nitelendiren kısmi dürtülerin bütünleştiği ruhsal bir gelişmeyle örtüşürken, menopoz da bu döneme özgü kastrasyon kaygısı aşıldığı ölçüde, daha ileri düzeyde ruhsal bir bütünleşmeyi temsil eder. Böylelikle kadınsı varlığın odaklanmasına neden olan iki ana etmen bir araya gelirler. Vajinada odaklanan cinsel haz alabilme yetisiyle, rahimin simgelediği doğurganlık, yani üretebilme, yaratabilme, çoğaltabilme yetisi birleşebilir. Ama rahmin doğurganlığı simgelemesi, dünyaya bir çocuk getirmeye indirgenemez. Bir kadın somut olarak bir çocuk dünyaya getirmeden, partnerine, başka insanlara, kurumlara, çocuklara, hayvanlara, bitkilere bakım vererek annelik işlevini görebilir. Kadın bedeninin coğrafyasında cinsel hazzın odaklandığı bölgelerden biri olan memeler, üremeye yönelik oldukları kadar, üretebilmeyi de temsil ederler. "İnsan ruhunun gençleşebilmesi için bedenin yaşlanması gerekir" gibi bir düşünceyi ele alırsak, kadında şöyle bir ifade bulduğunu görürüz: Üreme kapasitesini yitirdiği bir dönemde, ruhsal anlamda üretebilme ve çoğaltabilme yetkinliğini göstermesi bir paradoks gibi gözükebilir.

Gebelik ve doğumla başlayan annelik serüveni, yoğun ruhsal çatışmaların tiyatrosudur. Hiçbir kadının bu süreci fırtınasız atlattığını iddia edemeyiz. Bir kadının anneliğiyle, kadınsılığını birlikte yaşaması çatışma kaynağı olabilir. Anneliğe olan yatırım, bir süre için kadının aşk yaşamında herşeyin önüne geçebilecek kadar yoğun hale gelir. Florence Guignard'a göre, bir kadının aynı anda hem anneliğe, hem de kadınsılığa yatırım yapması olanaksızdır. Bu iki işlev içgüdüsel bir bütünleşme

içinde olmadıklarından dolayı suçluluk duygusuna yol açarlar, ancak bir dönüşüm içinde gerçekleşebilirler.[274] Guignard her iki işlev arasındaki savunma nitelikli bu "zorunlu ayrımı", anneyle olan ensestüel arzusuna bağlar. Bebeğini dünyaya getirmiş genç kadının kendi annesine dair ensestüel arzusunu, yani onunla organik bir şekilde birleşmek ve bütünleşmek arzusunu, nasıl ve hangi düzeyde kavrayabiliriz? Yavrusuna bakım veren genç kadında, "sislere gömülü", yani arkaik bir zamana, kendi bebekliğine ait izler canlanır. Bu, beraberinde "unutulmuş bir zevkin (*jouissance*) dehşetini", diğer bir deyişle anneyle olan ensestüel bağın hazzını uyandırır.[275] Genç annenin erotizminin arka planında veya en derin katmanında yeniden canlanan bu unutulmuş hazzın varolduğunu düşünürsek, o zaman genç kadının cinsel yaşamını, anneselden ayrıştırabilmesinin ne denli önemli olduğunu daha iyi kavrayabiliriz. Ama sonuçta genç kadının annelik işlevi ve bebeğe verdiği bakım da erotizmden muaf değildir. "Çocuğun bakımından sorumlu bir kişiyle olan ilişkisi ona bitmek tükenmek bilmeyen bir cinsel heyecan kaynağı ve erotojenik bölgelerinden doyum sağlar. Durum özellikle budur, çünkü ona bakan ve herşey bir yana kural olarak onun annesi olan kişinin kendisi de onu kendi cinsel yaşamından kaynaklanan duygularla değerlendirir: onu okşar, öper, kucaklar ve ona açıkça eksiksiz bir cinsel nesnenin ikamesi gibi davranır".[276] Buna karşılık, annenin cinsel yaşamından kaynaklanan duygularının bakım sırasında devreye girememesi sorun yaratır ve bebeğin ruhsallığının yapılanması açısından endişe verici sonuçlara yol açar.

---

[274] Florence Guignard (1999), "Maternel ou Féminin? Le "Roc d'Origine" comme Gardien du Tabou de l'Inceste avec la Mère", agy., s. 19.

[275] Dominique Guyomard (2010), *L'effet-mère*, agy., s.21.

[276] Sigmund Freud (1905), "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme", agy., s. 139.

Örneğin, otistik çocuğun annesinin verdiği bakıma tepkisel oluşum gibi bir savunma düzeneği damgasını vurduğunda, ilişki her türlü erotizmden muaf mekanik bir hale gelir. Böylelikle duyumsaldan ve duygusaldan uzak, katı ve mekanik bir bakım tarzı egemen olur.

Florence Guignard'ın ileri sürdüğü annesel ile kadınsı arasındaki dönüşüm tam olarak ne demektir? Bu, kadının yaşamında, her iki işlev arasındaki zamansal bir paylaşıma mı, yani gündüzü çocuğun bakımına, geceyi de sevgiliye ayırmasına mı denk gelir? Münavebe yapısal değil de, işlevsel bir bölünmedir. Annenin geceleri bebeğin üzerinde *sevgilinin sansürü*'nü uygulayarak, onu uyutması mıdır söz konusu olan? Genç kadının gündüzü bebeğin bakımına, geceyi cinsellik yaşayacağı sevgiliye ayırması; bize bir zamansal paylaşım kadar, bu zamansal ayrım doğrultusunda yatırımının yoğunlaştığı nesnenin değişmesinin göstergesidir. Bu zamansal ayrım, normal koşullarda kadının kendi cinselliğiyle annesel bakım arasında yaşadığı ruhsal çatışmaların bir ifadesi değildir, daha işlevsel niteliklidir. Sevgiliyle sevişirken bebek ağladığı için onun yanına koşmak durumunda kalması, iki işlev arasında ruhsal bir çatışma yaşadığı anlamına gelmez. Gece sevgilisiyle sevişmekten haz duyan kadının, belli bir noktada bebeğin yanına koşması bilinçdışı düzeyde bir bölmeye karşılık gelmez. Ama bebeğin bakımının genç annede yarattığı yoğun kaygı veya bu dönemin onda uyandırdığı bir kayıp ve yas durumu, sevgiliyle olan cinsel yaşamına ket vuruyorsa, o zaman bilinçdışı bir çatışmadan söz edebiliriz. Böyle bir durumda her iki işlev arasında bir dönüşüm bile söz konusu değildir, sadece annesel vardır. Normal koşullarda her kadın hem bebekle, hem de eşiyle yoğun bedensel bir ilişkidedir. André Green'e göre, partnere yönelik kösnül yaşamın izlerinin çocuğa bakım

sırasında devreye girmemeleri olanaksızdır. "Ebeveynler arasındaki cinsel ilişkinin tüm izleri, çocukla birlikte bulunan annenin kendi bedenine ait duygularından nasıl tamamıyla ayrı tutulabilirler ki?"[277] Ve şunu ekler: "Bu durum önemli bir bastırmayı gerektirir. Anne; babayla cinsel birlikteliğinden kaynaklanan kösnüllüğün kalıntılarıyla, çocukla olan ilişkisinden kaynaklanan inkar edilemez kösnül izlenimleri birleştirmek durumundadır". [278] İkisinin birbirinden ayrı tutulması olanaksızdır. Anne bebeğine bakım verirken sevgiliyi düşünüyorsa, bir an için çocuğundan uzaklaşır. Ama bu hiç de çocuk için olumsuz değildir. İyi ki annenin ötekisi vardır! Çocuk annenin sevgiliye duyduğu arzuyu karşılayamaz, annenin yakıcı arzusu çocuğun ötesinde bir nesneye yöneliktir. Bu da onun zihninde "ötekinin ötekisi"ni yaratır ve fantezi etkinliğine yol açar.

Dünyaya her bakımdan olgunlaşmamış biri olarak gelen insan yavrusuyla, ruhsal bir olgunluğa erişmiş ve cinsel bir yaşama sahip olan anne arasındaki karşılaşmayı *temel antropolojik durum* (Jean Laplanche) olarak tanımlayabiliriz. Çocuk, temel gereksinmelerinden dolayı bağımlı olduğu yetişkinden kaynaklanan cinsel uyarılara ve bunların gerisinde yatan bilinçdışı cinsel fantezilere maruz kalır. Bu yüzden *kökensel bir baştan çıkarma* söz konusudur. Annenin bilinçdışı cinsel fantezileri çocuğa verdiği bakım sırasında canlanırlar ve *gizemli gösterenler* olarak çocuğa iletilirler. Çocuk yetişkinin jestleri, mimikleri, davranışları veya sözlerinden geçen bu gösterenleri, çevirme ve simgeleştirme çabası içine girer. Ama bu çevirme ve simgeleştirme işlemi sınırlıdır çünkü çevirme işlemi

---

[277] André Green (2004), "Thirdness and Psychoanalytic Concepts", agy., s. 106.

[278] André Green (2004), "Thirdness and Psychoanalytic Concepts", agy., s. 106.

cinsel uyarımlara egemen olmaya yetmez. Her zaman geride tasarımlanamaz bilinçdışı kalıntılar bırakır. Bu doğrultuda yetişkinin bilinçdışı cinsel fantezilerinden kaynaklanan bir uyarım yoğunluğu, çocuk açısından aşırı ve ölçüsüz olduğu ölçüde cinselliği travmatik kılar. Çocuk bu aşamada her ne kadar bir çevirme ve simgeleştirme çabasına girse de, ne cinsel tasarımlara, ne de cinsel olgunluğa sahiptir. Ödipal karmaşanın oluşumunda, ürettiği cinsel kuramlar bu çeviri işleminin açık bir örneğidir. İnsan cinselliğinin kökeninde konumlayabileceğimiz *dil kargaşası* (Ferenzci), sadece çocuğun yetişkinin bilinçdışı dilini kavrayamamasından kaynaklanmaz. Bu kargaşa aynı zamanda yetişkinin kendisinin de anlamına muktedir olmadığı bilinçdışı içeriklere karşılık gelir. Çünkü o da küçüklüğünde bir çocuk olarak, anne ve babanın bilinçdışı cinsel fantezilerine maruz kalmıştır. Laplanche'ın "kökensel baştan çıkarma" olarak nitelendirdiği, çocuğa yönelik cinsel bir saldırıyı, eylemi ima etmez. Sadece çocuğun kaçınılmaz olarak yetişkinin bastırılmış cinsel fantezilerine tabi olması anlamına gelir. Yetişkinin erotik yaşamı çocuk açısından başlı başına bir gizemdir. "*Nedeni bilinçdışı olan bir gizem... tek başına baştan çıkarmadır*"[279]. Annenin bebeği emzirirken haz alması, o küçücük varlık açısından bile bir soruyu beraberinde getirir: "bana süt vermenin ötesinde, benden ne istiyor, sonuçta beni niye emzirmek istiyor?"[280] Annenin çocuğu memeden kesmekte geciktiği durumlarda, bu şöyle bir sorgulamaya da dönüşebilir: "Annem beni, benim için mi, yoksa kendisi için mi emziriyor?"

---

[279] Jean Laplanche (1994), *Nouveaux Fondements pour la Psychanalyse*, PUF, Paris, s. 126.

[280] Jean Laplanche (1994), *Nouveaux Fondements pour la Psychanalyse*, agy., s. 125.

Annenin bebekle olan ilişkisine ve özellikle emzirme sorununa, günümüzdeki toplumsal tasarımlardan hareketle bakmamak imkansızdır. Günümüzde giderek uzayan bir emzirme dönemi, çocuk bakımına egemen olmaktadır. Fransız felsefecisi Elisabeth Badinter, *Çatışma. Kadın ve Anne* adlı kitabında, 1980 ile 2010 yılları arasında, anneliğe ilişkin zihniyetlerde köklü bir evrimin gerçekleştiğini ileri sürer. 1970'lerin sonunda doğum kontrol yöntemlerine sahip olan kadınlar, özgürlük ve eşitlik alanında önemli haklar için mücadele ederlerken, kişisel gelişimlerini ön plana çıkarmışlardı. Ama daha sonraki yıllarda başgösteren ekonomik krizle birlikte, "insanlık tarihinde büyük olasılıkla eşi benzeri olmayan bir kimlik krizi"[20] kadınların eşitlik için verdikleri mücadeleye darbesini vurdu. Bu kimlik krizini bazı kadınlar, tıpkı XVIII. yüzyılda Jean-Jacques Rousseau'nun savunduğu doğaya dönüş ideolojisinde olduğu gibi, "doğal olana" dönerek çözmeye çalıştılar. Ama XVIII. yüzyıldan farklı olarak günümüz kadınlarının üç seçeneği bulunmaktadır. 1. bu ideolojiyi benimsemek, 2. reddetmek 3. uzlaşmak. Badinter'in günümüzde vurguladığı kimlik krizi, birçok genç kadını "doğal olana" dönmeye ve çocuklarını uzun bir süre boyunca emzirmeye itmektedir. Emzirme zamanının uzaması, kadının kamusal alandan uzaklaşarak evinin dört duvarı arasında tecrit edilmesi anlamına da gelmektedir.

Erotik meme, erotik beden

Annenin bebeğine bedensel olarak en yakın olduğu anlardan biri olan emzirme deneyimi, yoğun bir erotizmin kaynağıdır. Emzirme "annenin sadece tüm ruhsal arzularını değil,

[20] Elisabeth Badinter (2010), *Le Conflit. La Femme et la Mère*, Flammarion, Paris, s. 12.

aynı zamanda tüm bedensel gereksinmelerini karşılayan tam anlamıyla doyurucu bir aşk ilişkisi niteliği taşır".[282] Helene Deustch emzirmeye özgü "orgazm" sırasında, memelerin hatta genital organların uyarıldığını ileri sürer. İlginç bir şekilde biz analistler "memeler" sözcüğünü çoğul haliyle düşünmekten kaçınırız ve tekil şekliyle annenin bebeğe olan bakımını simgelemeye yarayan bir metafor olarak kullanırız. Böylelikle bizler de, Winnicott gibi, anneyi cinselliği olmayan biri gibi tasarımlamaya ihtiyaç duyarız. Bu bağlamda annenin cinselliğini ve bedenini inkar eden sadece kültür düzeni değildir. Bu inkara kültür düzeninin bir parçası olan analistler de katılır. Jean Laplanche nesne ilişkileri kuramının merkezi bir yerde konumladığı memenin, aynı zamanda erotik bir yönü olduğu gerçeğinin, başta Freud olmak üzere, analistler tarafından ne kadar kolaylıkla unutulduğunun altını çizer. "Çünkü meme sadece çocuğu beslemeye yönelik bir organ değildir, aynı zamanda cinsel bir organdır. Bu da, *Freud'dan itibaren ve Freud'un kendisi tarafından tamamıyla dışarıda bırakılmıştır.* Freud'unkiler dahil olmak üzere, hiçbir metin, hiçbir gönderme, sadece emzirme sırasında değil, kadının cinsel yaşamında bile memenin uyarılabilirliğini göz önünde bulundurmamıştır".[283]

Anne bebeği emzirirken memelerin erojen bölge olarak "fazlasıyla" önem kazanması, emzirmeye dair bir hazzın bastırılmasına, dolayısıyla genç kadının emzirmeden kaçınmasına neden olabilir.[284] Bu durumda ödipal nesneye dair uyanan

---

[282] Sigmund Freud(1910), *Un Souvenir D'enfance de Léonardo de Vinci*, Gallimard, Paris, 1987, s. 146.

[283] Jean Laplanche (1997), "La Révolution Copernicienne Inachevée", *Le Primat de L'autre*, Flammarion, Paris, s. XXIX.

[284] Helene Deutsch (1925), *Psychanalyse des Fonctions Sexuelles de la Femme*, agy., s. 92-93.

ensestüel fanteziler özümlenilemeyecek kadar yoğun bir uyarılmaya yol açmışlardır. Ama ödipal fantezilerin yanı sıra, daha primitif olan vampirik, yamyamca dürtüler de yeniden canlanarak yoğun bir kaygının kaynağını oluşturabilirler. Emzirmenin genç kadında yol açtığı çatışmalardan söz ederken, babada da uyanan çatışmaları gözden kaçırmamalıdır. Jean adlı erkek hasta, eşi yeni doğan bebeği emzirdiğinden beri katlanılmaz olan bir durumu analistine iletmekteydi.[285] Sevişme sırasında eşinin göğüslerine, daha doğrusu göğüs uçlarına dudaklarını yapıştıramamakta, onları ağzına alamamaktaydı çünkü eşi buna izin vermemekteydi. Jean'ın bu arzusu geçmişte eşinde bir çatışma yaratmazken, şimdi onda doğrudan ensestüel bir birleşme fantezisini uyandırmaktaydı. Diğer bir deyişle, Jean'ın eşi açısından emzirdiği çocukla, göğüslerini emmek isteyen kocası arasındaki sınır, tehdit edici bir şekilde kaybolmaktaydı. O zaman emzirdiği çocuk da bizzat sevgiliye dönüşebilirdi. Jean açısından da herhalde katlanılamaz olan, çocuğu annenin memesinden haz alırken, kendisinin yoksun bırakılmasıydı. Bu tabloda dikkat çeken babanın ruhsal bir gerileme içinde olmasıdır, çocuğunu kıskanmakta, hatta haset duymaktadır.

Bu dönem babada sadece ensestüel fantezileri canlandırmakla kalmaz. Ödipal bir örgütlenme içinde olmadığında, gerileyerek, kimi zaman bebekle, kimi zaman da meme veren anneyle özdeşleşebilir. Anneyle özdeşleştiği durumda, kendini kadınsı bir konumda bulur. Buna karşılık bebeksi bir özdeşleşme içine girdiğinde ise, kendisini çocuğuyla, eşinin ilgisi ve sevgisi için rekabet ederken bulur. Bu durum tam da hastamız Mehmet'in yeni doğan bebeğinin ardından yaşadığı kim-

[285] Jacques André (2013), *La Sexualité Masculine*. PUF, Paris, s. 26.

lik karmaşasını yansıtmaktaydı. Günümüzdeki emzirme çılgınlığını, yani kadınların uzun bir süre boyunca bebeğin ihtiyaçlarına göre emzirdiklerini göz önünde bulundurursak, bunun kadınsılığa da fazla bir alan bırakmayacağını düşünmek mümkündür. Bu durum çift yaşamını gerileten bir etki yaratabilir. Erkeği bir süreliğine eşiyle olan cinsel yaşamdan uzaklaştırabilir veya başka kadınlarla (kendi eşini hatırlatmayan biriyle) cinsel ilişkiye itebilir. Böyle bir dönemde erkek evlilik dışında bir cinsellik yaşadığında, birlikte olduğu kadına çoğu kez fantezisel düzeyde "fahişe"liği atfeder. Bu durumda kutsal ve dokunulmaz olan anne (eşi) ile, kösnüllüğü yaşadığı kadın (fahişe) arasında bir bölmeye başvurur ve ikincisini aşağılamış olur.

Sevgiliyle ilişkideki erotik meme, aynı zamanda çocuğu besleyen memeye karşılık gelirse, o zaman genç kadın çocuğuyla olan ilişkiyi nasıl idare eder? Anne memenin bu iki yönü arasındaki çizgiyi nasıl çizer veya başka türlü söylemek gerekirse, memeyle memeleri arasında nasıl bir ayrım yapar? Annenin, eşi ve çocuğuyla sürdürdüğü ilişkide son derece hassas olan bu dengelerde kuşkusuz belirleyici olan sevgilidir. Üçüncü olarak yerini alabilen sevgiliyle duygusal ve erotik bağ, annenin genital öncesi bir ilişkiye, özellikle oral evreye özgü arkaik fantezilere (yamyamsı, vampirik) gerilemesine engel olur. Annenin sapkın bir doyum arayışında olmadan çocuğuna şefkatle bakım verebilmesinin koşulu, çocukluğunda ödipal karmaşayı çözmüş olmasıdır. Ama bu süreç ödipal örgütlenme içinde olan bir kadın için bile her zaman çalkantılıdır. Anne çocuğuna yönelik tutkusuyla ve yoğun ilgisiyle, onu kaçınılmaz olarak uyarır. Bebeğini tutkuyla emziren, ona şefkatle bakan anne, baştan çıkarıcıdır. Anne kendi cinselliğinden kaynaklanan duygularla bebeği severken onda cinsel

dürtüyü uyandırması, sadece bebeğin erojen bölgelerdeki uyarılmasına bağlı değildir. "Sevecenlik dediğimiz şey de bir gün örgensel (genital, E.A) bölgeler üzerindeki şaşmaz etkisini mutlaka gösterecektir".[286] Bu doğrultuda anne erotik yaşamından ve bunun kaynağını oluşturan çocuksu cinselliğinden hareketle bakım verirken, dürtülerinin sapkın bir nitelik taşımasını engelleyen nedir? Çünkü bakımı sırasında uyarılan sadece çocuk değildir. Anne hem kendisindeki, hem de çocuğundaki dürtüsel uyarılmayı, ılımlı bir bastırma ve şefkat duygusu aracılığıyla düzenlemeye çalışır.

Freud "Yığınların Ruhsalbilimi ve Benliğin Analizi" adlı metninde, şefkat duygusunu "hedef açısından ketlenmiş dürtü" olarak tanımlar. Ödipal karmaşanın çözümüyle, çocuğun karşı cinsiyetten ebeveyne duyduğu erotik eğilimler, şefkat duygusuna dönüşürler. Ama kösnül öğeler bilinçdışında muhafaza edilirler ve bu "primitif akım" belli bir yere kadar etkili olmaya devam eder.[287] Ödipal karmaşayı aşabilmiş bir annede, şefkatle kösnüllük birbirinden ayrışmıştır. Freud bu sorunu dokuz yıl sonra "Kaygı ve Dürtüsel Yaşam" adlı XXXII. konferansında yeniden ele alır. Doyumu arayan erotik dürtünün hedefe ilişkin bir ketlenme içinde olmasıyla, şefkat duygusu ön plana geçer. Bu sayede aşk nesnesi kalıcı bir hale gelebilir ve nesneye süreğen bir yatırım yapmak mümkün olur. Buna karşılık özne nesneye ilişkin cinsel bir doyuma *doğrudan* eriştiğinde, nesneye olan aşk ve bağlılığı sona erer. Doyum hedefine ilişkin bir ketlenmeyle erotik eğilimlerin şefkat duygularına

---

[286] Sigmund Freud (1905), "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme", agy., s. 139.

[287] Sigmund Freud (1921), "Psychologie des Foules et L'analyse du Moi", *Essais de Psychanalyse*, 2001, agy., s. 196.

dönüşmesinin önemli bir sonucu, nesneye ilişkin arzunun sürekliliğinin ve nesnenin kalıcılığının sağlanmasıdır.[288]

Çocuğun annesine olan bağı da cinsel nitelikli bir aşk özelliği taşır. Freud yaşamın başlangıcındaki çocuksu kaygıları nesnenin yokluğuna bağlarken, özellikle bu nesnenin bir aşk nesnesi olduğunu vurgular: "Çocuklardaki kaygı başlangıçta sevdikleri kişiyi kaybetme duygusunun ifadesi olmaktan öte bir şey değildir".[289] Bu yüzden arkaik kaygılar sadece çocuğun hayati gereksinmelerini karşılayan nesnenin yokluğundan değil, aynı zamanda libidinal bir nitelik taşıyan nesnenin yokluğundan da kaynaklanır. Anne ile çocuk ilişkisinde erotik eğilimlerin düzenlenmesi bu denli önemliyken, psikanalitik kuramın genelinde anne bedenini göz ardı etmesi oldukça anlamlıdır. Bu inkar bire bir kültür düzeninde yankı bulur. Kültür düzeni anneselin şefkat, koşulsuz aşk, fedakarlık ve vefakarlık gibi "saf" yönlerini yüceltme ihtiyacı duyarken; ete, bedene, hayvani olana dair boyutunu inkar etmiştir.[290] Uygarlık düşünseli duyumsalın üstünde yerleştirerek, "saf olmayan" anneseli bastırmayı hedeflemiştir. Bu yaklaşım Freud'un ve psikanalizin bakış açısını biçimlendirmiştir. Böylelikle "anneselin duyumsallığının, somutluğunun, -anne bedeninin, cinsel organının, arzularının, hazzının ve anneliğinin-, uyandırdığı dehşet duygusunu uzak tutmuştur".[291] Kadının etine, bedenine, kanına ve diğer salgılarına dair her şey, tüm zamanlarda ve

---

[288] Sigmund Freud (1933), "L'angoisse et la Vie Instinctuelle", *Nouvelles Conférences sur la Psychanalyse*, Gallimard, Paris, 1975, s. 128.

[289] Sigmund Freud (1905), "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme", agy., s. 140.

[290] Elda Abrevaya (2011), "Le Maternel Sauvage et L'énigme des Origines", *Bulletin de la Société Psychanalytique de Paris*, PUF, Paris, s. 69.

[291] Liliane Abensour (2011), "L'ombre du Maternel", *Bulletin de la Société Psychanalytique de Paris*, PUF, Paris, s. 33.

toplumlarda en sert kısıtlamalara ve kurallara maruz kalmıştır. Freud açısından kadının tümüyle tabu oluşunun gerisinde yatan başlıca sorun kastrasyon kaygısıdır. Yani erkeğin kadının cinsel organı ve rahminin dipsiz derinliklerine çekilerek, erilliğini kaybetme kaygısıdır. Oysa kadının cinsel organının derinliklerine, yani hazzın ve hayatın kaynağı olan yere çekilme kaygısı, anneyle birleşme arzusuna dair bir tehditten başka bir şey değildir. Bu bağlamda erkekte kastrasyon kaygısının ötesinde yatan, anneselin ve kadınsının kaynağındaki dürtüsel ve içgüdüsel güçlerin uyandırdığı tehdittir. Kültür ve dil düzeni tarafından düşünülemez olan bu güç, hem büyüleyici, hem de ürkütücüdür.

Fransız ressam Gustave Courbet "Dünyanın Kökeni" (*L'Origine du Monde)* adlı yapıtında, kadın gövdesinin alt kısmını resmederken tam da dehşet uyandıran vajinayı tablonun merkezine oturtmuştur. Bedenin üst kısmında sadece üstü örtülmüş göğüslerin çok az bir kısmı görünürken, kadının omuzları, boynu ve yüzü tabloda yer almaz. Courbet'nin amacı büyük olasılıkla poz veren kadının kimliğini gizlemekti. Ama amacı buysa da müthiş bir etki yaratmıştı çünkü odak noktası bir kadının yüzü veya yüzüyle birlikte bedeni değil, vajinanın kendisiydi. Burada bakılması gereken yüzün ifadesi değil de, dik açıyla gösterilen vajinanın kendisidir. Courbet bu yapıtıyla sanat tarihinde ilk kez "Görünmeyeni görünür, gösterilemeyeni gösterilir kılar".[292] Sanat tarihi açısından gösterilemez olan, psikanalizin de parçası olduğu kültür dünyasında karşılığını bulur. Bu tablo hakkındaki bazı veriler bizim için de kayda değerdir. Bu tabloyu 1866 yılında Courbet'ye sipariş eden Osmanlı devlet adamı Halil Şerif Paşa'dır. Sonrasında tablo

[292] Enis Batur (2001), *Elma*, Sel, İstanbul, s. 107.

Macar asıllı Baron Havatny'nin olmuştu. 1955 yılında ise bu tablo Lacan'a eşi Sylvia Bataille tarafından armağan edilmişti. Tablo Lacan'ın analizanlarını gördüğü Paris'teki evinde değil de, kır evinde bulunmaktaydı. Tablo sürgülü bir düzenek aracılığıyla gizlenmiş, örtülmüştü. Diğer bir deyişle, ister tablonun eski sahibi Havatny olsun, ister yeni sahibi Lacan olsun, her durumda tabloyu örtülü bir şekilde muhafaza etmeye gereksinim duymuşlardı. Hiç kimse henüz bu tabloyla "*göz göze* gelmeye hazır değildi."[293]

Yüz yirmi dokuz yıl boyunca saklanan bu sanat yapıtı, en sonunda 1995'te, Paris'te Orsay Müzesi'nde sergilenebilmişti. Gövdenin üst kısmının resmedilmediği bu beden erotik sayılamazsa, o zaman "görmek" niye bu denli tehdit edicidir? Ziyaretçinin gözü neyi görür? Bazı coğrafyalarda kasırga oluştuğunda, bu doğal afetin merkezi, kasırganın "gözü" olarak nitelendirilir. Vajinanın girişi ve derinlikleri de, her özne açısından bastırılan ve düşünülemez olan kadınsıya ve annesele özgü güçlerin merkezini, yani hayatın, hazzın ve ölümün "gözü"nü temsil eder. Annesel gücün vahşiliği, "temel şiddeti"; doğumun, yaşam içgüdüleriyle birlikte yıkıcı içgüdüleri de uyandırmasından kaynaklanır. "Bir çocuğun doğumu sırasında, yaşam ve ölüm endişe verici bir şekilde birbirine karışmışlardır".[294] Yaşamla ölümün vahşi ve emsalsiz dansı olan doğum, sadece bebek açısından ölüm riskini içermekle kalmaz, annenin yaşamı için de bir tehdittir. Böylelikle hazzın, hayatın ve ölümün "gözü"nde konumlanan vajina, uyandırdığı temel kaygı nedeniyle bastırılır. Denise Braunschweig ve Michel Fain'a göre, kadınsı genital organlar ensesti uyandırdıkları

---

[293] Enis Batur (2001), *Elma*, agy.

[294] Liliane Abensour (2011), *L'ombre du Maternel*, agy., s. 46.

ölçüde bastırılırlar. Buna karşılık kültür düzeninde kadınsı genital organların uyandırdığı enseste dair dehşet duygusundan ziyade, "kadınsı genital organların üzerine yansıtılan evrensel ve narsisistik nitelikli gereksinim" ön plana çıkarılmıştır.[295] Bu evrensel gereksinim hayatın iletimine dairdir. Diğer yandan, kadın bedeni estetik olarak ötekinin bakışını yüzeye (kıyafet, saç, bedensel özellikler...) çekerken, dikkati genital organlardan uzaklaştırır. Kadının (anne) genital organları ensest tehdidini uyandırdıkları ölçüde; tiksinti ve iğrenme (*abject*) duygularının da kaynağıdır. Julia Kristeva bu konuda şöyle der: "Şüphesiz bir sınır teşkil eden iğrenme (*abjection*), her şeyden önce ikircikliliktir. Çünkü her ne kadar bir sınır oluştursa da, özneyi tehdit eden şeyden radikal bir şekilde uzaklaştırmaz –tam tersine, sürekli bir tehdidin içinde olduğunu gösterir".[296]

Annesel delilik

Doğumun gerek bebek, gerek anne açısından içerdiği hayati tehlikeye, bu anın şiddetine ve yarattığı bitkinliğe; genç kadının o zamana kadar hayalini kurduğu bebekten kanlı canlı bebeğe geçmenin yabancılığını ve sarsıntısını eklersek, bu süreci idealleştirmeden ele almanın ne denli zorunlu olduğu sonucuna varırız. Gebelik genç kadına, kastrasyon kaygılarını bertaraf ederek narsisistik bir bütünlük duygusu ve doyum sağlarken, doğum anı tam tersine bir boşluk yaratır. Boşalan sadece kadının bedeni değildir, fantezide de bir kırılma ya-

---

[295] Denise Braunschweig, Michel Fain (1971), *Eros et Antéros. Réflexions Psychanalytiques sur la Sexualité*, Payot, Paris, s. 78.

[296] Julia Kristeva (1980), *Les Pouvoirs de l'Horreur*, Seuil, Paris, s. 17.

şar.[297] Boşalan rahmin ardından, fantezideki bebekten de ayrılmak travmatik bir etki yaratır. *Baby-blues* terimi, bu travmatik ayrılma sürecine denk gelir ve bunun patolojik bir sendrom olan *postpartum* depresyonuyla ilgisi yoktur. Annenin doğum sırasında veya kısa bir süre sonra kucağına getirilen etten kemikten bebekle karşılaşması, adeta sıfır noktasında gerçekleşen bir karşılaşma gibidir. Bebekle göz göze, yüz yüze olan karşılaşmasında, annenin bebeğin varlığına, yüzünün ifadesine yükleyeceği anlam esastır. Bebeğe baktığında kaygı duyabilir, kendisine düşmanca baktığını düşünebilir veya ilk bakışta ona aşık olur. Ama baktığında bebekte ne gördüğü kuşkusuz onun iç dünyasıyla bağlantılıdır. "Bir başka deyişle anne bebeğe bakmaktadır ve *nasıl göründüğü orada ne gördüğüyle bağlantılıdır*".[298] Dominique Guyomard bu karşılaşma anında etkili olan iki karşıt güçten söz eder. Doğumu gerçekleştirebilmek için zorunlu olan dürtüsel güç ne denli şiddetliyse, genç kadının kucağına getirilen bebekle ilgili arzusu bir o kadar durgun ve siliktir. Bebekle iletişim kurma arzusu, fazlasıyla yoğun ve tüketici olan doğum deneyimi tarafından sustu-rulmuştur.

Yüz yüze geldiği kanlı, canlı, kendisine yabancı bu bebekle, bir iletişim kurabilmeli ve bu ilişkide henüz varolmayan sözcükleri, "ana dilini" yaratabilmelidir. Örneğin, doğum anından hemen sonra ağlayan bebeğine konuşarak onu sakinleştirebildiğini gören anne, bu bağı çabucak kurmuş olur. Genç kadın bu andan itibaren kendisini bebeğin annesi olarak algılar. Doğum sonrasında annenin yavrusunu kendi çocuğu olarak tanıyabilmesi için, onunla annesel olarak tanımladığı-

[297] Dominique Guyomard (2010), *L'effet-mère*, agy., s. 19.
[298] D.W. Winnicott (1971), *Oyun ve Gerçeklik*, agy., s. 139.

mız bağı kurabilmesi gerekir. Her anne dünyaya getirdiği çocuğu kendi "bebeği" olarak hissetmeye, algılamaya ihtiyaç duyar. Bu bağın kurulmasına dair çok hassas ve kırılgan bir süreçte; annesi veya başka kadınlarla rekabet yaşamadan, tam tersine onlar tarafından desteklendiğini hissederek ve bu duygunun yarattığı güven içinde anneliğini yaşamak ister. Doğumun şiddetinden ve sonrasında yarattığı boşluktan söz ederken, bu süreçte genç kadının yanı başında bulunan eşi kadar, vazgeçilmez olan kendi annesidir de. Genç kadının annesinin hayatta olmaması veya ruhsal yokluğu katlanılamaz bir duruma yol açar, onu çaresiz kılar. Bir kadın sevecen bir anne imagosuna yaslanma koşuluyla, doğumu hem bebek, hem kendisi için risksiz bir şekilde gerçekleştirebilir. Böyle anlarda kendisini tutan, destekleyen kadınsı bir çevreye ve özdeşleşme nesnelerine ihtiyaç duyar. Eşi ne kadar olgun ve sevecen olursa olsun, annenin (veya ikamesinin) yerini dolduramaz. Bu kadın dünyaya geldiğinde kendi annesini kaybetmişse, doğum anı yoğun kaygılara yol açar. Gebeliğin son haftalarında ve doğumdan önceki saatlerde, yoğun kaygılar nedeniyle en kırılgan ve savunmasız anlardan, en karanlık ve ölümcül düşüncelere savrulabilir.

Kadının gebe kalma arzusu, her zaman doğurduğu çocukla bağ kurma ve ona tüm ilgisini verme arzusuyla örtüşmeyebilir. Yani gebe kalma arzusuyla, çocuk arzusu aynı şey değildir. Doğurduğu çocuğa dair arzu, annenin bir süreliğine kendisini tümüyle bebeğin gereksinmelerini karşılamaya adaması anlamına gelir ki bu da yarım yamalak yapılacak bir iş değildir. Anneyle bebek arasındaki bağı; ancak zarf, doku gibi metaforlar aracılığıyla, yani ikisini kapsayan ve birleştirme potansiyeli

taşıyan bir alan aracılığıyla kavrayabiliriz.[299] Başlangıçta bebeğin anneyle yaşadığı bedensel bütünlüğe dair yanılsaması tamdır. Anne de bir süre için bebeği kendi bedeninin bir parçası gibi algılar. Bu yanılsama paylaşılan bir deneyime karşılık gelir. Ama sonrasında anne bu yanılsamayı kademeli olarak bozabilmelidir. Çocuk açısından anneyle kurduğu ilk bağa özgü narsisizm, annenin bir nesne haline gelmesiyle farklı bir narsisizme dönüşür. Bu anlamda ilk kurulan bağa dair narsisizm birincil narsisizm ile örtüşür. Freud 1915-1917 yıllarında verdiği psikanaliz konferanslarında, birincil narsisizmi yaşamın ilk haline, hatta rahim içi hayata dayandırır. Melanie Klein da anneyle çocuk arasındaki ilişkiyi benzer bir şekilde tanımlar. Memenin yaşattığı bütünlük duygusu sayesinde, bebek doğum öncesi anneyle kurmuş olduğu birlik ve bütünlüğe yeniden döner. Böylelikle bebeğin içe yansıttığı iyi meme, benliğinin bir parçası haline gelir. Bu noktada Melanie Klein çok hoş olan şu sözleri ekler: "Başlangıçta annenin içinde olan çocuk şimdi anneyi kendi içine yerleştirir".[300]

Winnicott bir kadının gebeliğinden itibaren ve bebeğe bakım verdiği ilk zamanlarda etkili olan bir hale gönderme yapar. Bunu *birincil annesel tasa* olarak adlandırır.[301] Bu dönemde annenin tüm yaşantısı ve dünyayla olan ilişkisi, yeniden düzenlenerek bebekte odaklanmıştır. Eğer gebeliğin yarattığı koşullar söz konusu olmasa, bebeğin en küçük kıpırtısını ve

---

[299] Dominique Guyomard (2010), *L'effet-mère*, agy., s. 13-14.

[300] Melanie Klein (1957), *Envie et Gratitude*, İngilizceden çeviren V. Smirnoff, S. Aghion, M. Derrida, Gallimard, Paris, 1978, s. 15.

[301] D. W. Winnicott (1971), "La Préoccupation Maternelle Primaire", *De la Pédiatrie à la Psychanalyse*, Payot, Paris, 2007, s. 170. Bakınız D.W. Winnicott (2002), "Birincil Annelik Tasası", çeviren Ayşegül Salgın, *Psikanaliz Yazıları*, no 4, s. 103.

tedirginliğini algılaması, duygusal hallerine olan aşırı duyarlılığı, annede şizoid bir hal veya disosiyasyon gibi patolojik bir durumu düşündürebilirdi. Anne bebeğine bakımı verebilmek için, neredeyse bir hastalık olarak nitelendirilebilecek aşırı bir duyarlılığa erişir. Ama anne bu "hastalıktan" iyileşebilmek için bebeğine gereksinim duyar. Yani anne bebeğine iyi bakabildiğini hissettiği ölçüde, kademeli olarak eşiyle, diğer çocuklarıyla olan yaşamına ve diğer uğraşlarına dönebilir. Annenin böylesine yoğun bir yatırım yaptığı dönemde bebeği kaybetmesi, onu psikiyatrik anlamda çıldırtabilir. Bu da anneliğe özgü risklerden biridir. Bu anlamda her ikisinin kaderi birbirine sıkı sıkıya bağlıdır, bedenleri kenetlenmiştir. Genç kadını gerçek bir anneye dönüştüren de bebeğin kendisidir.

André Green birincil annelik tasasının tutku boyutunu vurgulayarak, annenin bebeğiyle kurduğu bağı *annesel delilik* olarak adlandırır.[302] Tutku; aşkla cinselliği birleştirir ve nesnesi biriciktir. Anne kendi cinsel yaşamından kaynaklanan duygularla bebeği sever, ona bakım verir. Anne bir süreliğine tüm yaşantısını, dış dünyayla ilişkisi ve algılarını, biricik nesnesi haline gelen çocuk üzerinde odaklar. Annesel delilik, kültür düzeninin en kolaylıkla kabul edebildiği delilik halidir çünkü "normaldir". Annesel tutku; kadının kendisi için tam anlamıyla ötekiliği temsil eden yavrusunun ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayabilmek için, bir süreliğine kendisini tümüyle ona adayabilmesi anlamına gelir. Bu tutku annenin özdeşleşme kapasitesi kadar, aşkını ve kösnüllüğünü de birleştirir. Oysa Winnicott birincil annelik tasasını kavramlaştırdığında, annenin ne bebekle olan ilişkisindeki kösnüllüğünü, ne de bir

[302] André Green (1990), "Passions et Destin des Passions", *La Folie Privee*, Gallimard, Paris, s. 182.

kadın olarak cinselliğini ve eşine olan bağını göz önünde bulundurur. Bebek annenin biricik aşk nesnesidir, ama bu tutku annenin bir kadın olarak sevgiliye duyduğu arzu ve aşktan farklıdır.

Julia Kristeva da, André Green ile örtüşerek anneliği bir işlev şeklinde değil de, bir tutku olarak tanımlar. Nesneye duyulan yoğun ve güçlü bağlılık, nesneyi biricik kılmıştır. Anneliğin bir tutku olması, anne ile çocuk arasındaki bağın biyolojik olanın ötesinde, anlam ve dil düzeyinde odaklanmasına karşılık gelir. Tabii her türlü aşk ilişkisinde olduğu gibi, çiftedeğerlilik söz konusudur. Bu tutkuda da aşk ve nefret yatar. Annenin aşkına gebelikten itibaren eşlik eden hafif dozda bir nefret duygusu vardır ve bu duyguya yol açan birçok neden vardır. Genç kadının gebelik sırasında tamamıyla değişen bedeni adeta ona ait değildir, fetüsün gelişiminin hizmetindedir. Bu anlamda bebeğin annenin bedeni üzerindeki egemenliği ve hak sahibi olması, gebelikten itibaren başlar. Genç kadının bu dönemde yaşadığı bir kimlik krizinden söz edebiliriz. Tüm ruhsal ve fizyolojik değişimler, kadının bedeniyle ilgili bir yabancılık duygusu yaratır. Onda eski bildik ve tanıdık beden imgesine yeniden sahip çıkma gereksinimini uyandırır. Winnicott'a göre, annenin başından beri çocuğundan nefret etmesi için birçok nedeni vardır.[103] Gebelik ve doğum sonrasında, bebek annenin bedeni için bir tehlike oluşturur. Çocuk büyüdüğünde de kendi yaşamını onun ihtiyaçlarına göre düzenlemelidir. Onunla ilişkisinde işlediği hataların bedelini, tüm yaşam boyunca ödemek zorunda kalır. Kuşkusuz bu özellik

[103] D. W. Winnicott (1971), "La Haine dans le Contre-Transfert", *De la Pediatrie à la Psychanalyse*, agy., s. 56.

baba için de geçerlidir ama anne bu durumda kendisini çok daha sorumlu ve suçlu hisseder.

Annelik aşktır ama aynı zamanda kendini ötekine adayabilmektir. Doğduğu andan itibaren kendisi için bir yabancı olan ve tam anlamıyla ötekiliği temsil eden bebekle ilişkisinde; kendi içsel çatışmalarını, çevreden kaynaklanan sorunları, bazen de bebeğin doğuştan getirdiği zorlukları (örneğin, bir sağlık problemi) aşabilmelidir. Bunu başarabildiği ölçüde, annesel bağ bir tutkuya dönüşebilir. Yani annesel içgüdü bu bağı doğal olarak tutkuya dönüştürmez. Ama kuşkusuz bu bağ, türün devamlılığını sağlayan içgüdünün hizmetindedir ve bunun gerektirdiği aciliyete tabidir. Gebelikten itibaren ve doğumdan sonra gelişen annesel erotizm, herşeyden önce hayat vermeye dair bir aciliyet halidir.[304] Her insanda ve erkekte de varolan, türü devam ettirmeye yönelik psikosomatik bir enerji söz konusudur. Diğer yandan, dünyaya getirdiği yavruyu toplumsal ve insani bir birey haline getirmek amacıyla onu kültür ve dil düzenine kazandırma çabası; annelik işlevini kültürel mirasın bir parçası haline de getirir. Annelik; bakımdır, büyütmektir ama iletimdir de. Bu doğrultuda annesel tutku; çocuğa yönelik aşk kadar, nefreti ve onu kendinden uzaklaştırma zorunluluğunu da barındırır. Annenin doğumla dünyaya fırlattığı çocuğunu, simgesel yaşamın içine de atması gerekir. Bu yüzden annelik başından beri olumsuzu içerir. Bu olumsuz unsur doğumdan bir süre sonra, bebeğin anneden kopmasını sağlayan etmendir. Anne kendi bedeninin bir parçası gibi algıladığı bebeği, vakti geldiğinde bedeninden dışarı atabilmeli, onu kendinden koparabilmelidir. Eğer anneliğe özgü bir

---

[304] Julia Kristeva (2011), "La Reliance, ou de L'érotisme Maternel", *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXXV, s. 1564.

özveriden söz etmek mümkünse, bu herşeyden önce organik bir şekilde bağlı olduğu yavrusunu simgesel düzene teslim edebilmektir.[305] Annenin bebeği memeden kesme anı işte böyle bir dramatik çatışmaya denk gelir.

Ensest yasağı nedeniyle annenin yavrusuyla birleşmesi olanaksızdır: "onu yememeli, ne de onunla cinsel bir ilişkiye girmelidir".[306] Çocuğunun ayrışma yolunu köklü bir şekilde açabildiği ölçüde, annesel aşkın en gelişmiş halini ortaya koymuş olur. Bu anlamda annesel tutku bir paradoksu içerir. Annenin çocuğuna duyduğu aşk ne kadar güçlüyse, o denli onun kendisinden özgürleşmesini diler ve bunun için çabalar. Birbirinden kopamayan ve ayrışamayan anne ile kız (veya oğul) ilişkileri, tam tersine bağımlı bir ilişkiden başka bir şey değildir. Erken dönem travmaları ve narsisistik yaralanmaların gösterdiği gibi, "hiçbir şey (paradoksal bir şekilde) nesnesi olunan yatırımsızlık kadar bağlamaz, tutmaz, hareketsizleştirmez, *yakalamaz*".[307] Annesel delilik; bebekle anne arasındaki aşk ve erotizmin karşılıklı olarak yaşanmasının ötesinde, dürtünün dönüşümüne, yüceltilmesine de dairdir. Yüceltme kapasitesi, annenin kendisi için tam anlamıyla ötekiliği temsil eden bebekle karşılaşabilmesi, ruhsallığını onun gereksinmelerinin hizmetine sunabilmesi ve zamanı geldiğinde ayrışabilmesi anlamına gelir. "Ve işte ötekiyle kurulan ilişkiye dair bir öğrenmeye karşılık gelen annelik sayesinde, anne *dürtünün en*

---

[305] Elda Abrevaya (2001), "Anneden Kıza Kadınsılığın İletimi", *Psikanaliz Yazıları*, no 2, s. 48.

[306] D.W. Winnicott (1971), "La Haine dans le Contre-Transfert", agy., s. 56.

[307] Jacques André (2009), "L'événement et la Temporalité. L'apres-coup dans la Cure", *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXXIII, s. 1323.

yoğun halini gerçekleştirir".[318] Ama ayrışma süreci annenin bebekle ilişkisine sınırlanamaz, çocuklarını büyütürken onların ergenlik, genç kadınlık veya delikanlılık gibi her aşamasında da geçerlidir. Anneler bebekleriyle yaşadıkları bu delilik halinden çıktıklarında, bu dönemi pek anımsamazlar çünkü büyük ölçüde bastırılmıştır. Bu anlamda annesel; kültür düzeninde sadece diğerleri açısından korkutucu ve gizemli olmakla kalmaz, kadının kendisi için de gizemlidir. Çocuğunu doğurup emzirdiği, ona bakım verdiği ilk aylara özgü annelik işlevi bastırıldıktan sonra, geriye sadece bu dönemden bazı izler ve bu zamanlara duyduğu özlem kalır.

Gebelik sırasında annenin bakışı ve düşlemleri rahminde taşıdığı bebeğe yönelikken, doğum sonrasında duyguları ve düşünceleri gerçek bebekte odaklanmışlardır. Annesel deliliğin bastırılmasıyla, çocukla duyumsal ve duygulanımsalın etrafında örülmüş bir deneyimden söz düzlemine geçmek olanaklıdır. Bu doğrultuda simgesel düzen ve söz düzlemi, başından beri hem anneyi, hem de bebeği kapsar. Annenin bebeği memeden kesmesiyle, her ikisi açısından ruhsal bir ayrışma süreci başlar. Anne de, bebeği kadar, bu hassas süreci özümlemek, bu zorlu sınavı aşmak zorundadır. Hatta annenin aşması gereken ayrılık sancıları daha önemlidir. Bebeğin anneden nasıl ayrılacağı, bu süreci annenin nasıl idare edeceğine bağlıdır. Anne bu zorlu sınavı aştığında ve bebeğini de uygun bir şekilde kendinden ayırabildiğinde, yeniden aile yaşamına, uğraş ve işlerine dönebilir.

Bir kadının çocuğuna verdiği bakım erotizm yüklüdür. Annesele özgü erotizmi bu tartışma boyunca sık sık vurguladık.

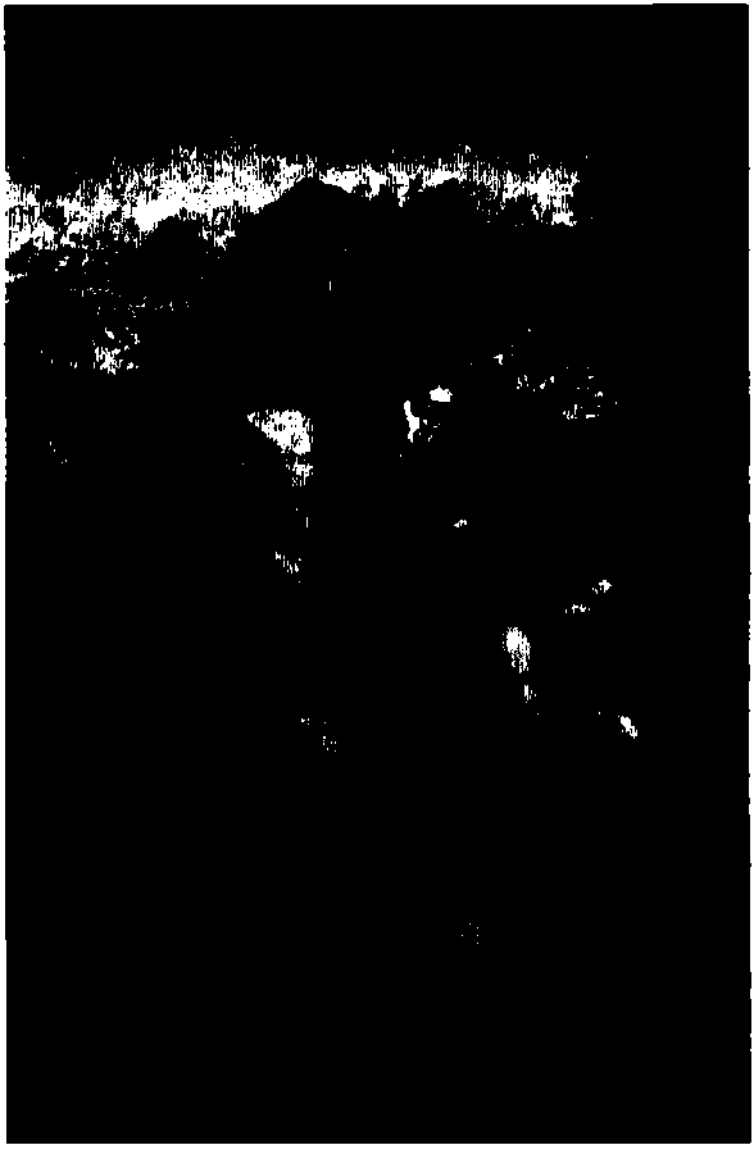
---

[318] Julia Kristeva (2007), "La Passion Maternelle et Son Sens Aujourd'hui", *Seule, une Femme*, Editions de L'aube, s. 173.

Bazı kadınlar eşleriyle doyurucu bir cinsel yaşama sahip olmasalar da, anne olmaktan dolayı mutludurlar ve annelikleri sayesinde cinsel dürtülerini yüceltebilmişlerdir. Burada elbette çocuğuyla ilişkide doğrudan cinsel haz arayan bir anneden söz etmiyorum. Böyle bir durum sapkınlıktan başka birşey değildir. Annesel haz şefkatle örülmüştür. Ama yine de şefkatin damgasını vurduğu annesel hiçbir zaman nötr değildir, kayıtsızlık değildir. Hep aşk, nefret, tiksinti gibi, ölçüsüzlüğün duygularını da beraberinde taşır. Genç kadın çocuğunu tutkuyla severken, ona yetişkin olduğunda sevgiliyle yaşayabileceği aşkın şifresini, anahtarını da sunmuş olur. Freud'un da belirttiği gibi, nesneyi bulmak, onu yeniden bulmaktır. Julia Kristeva annenin bebeğe olan tutkusunun doğurduğu sonuçlar konusunda daha da ileri gider. Bünyesinde ayrışmayı barındıran annesel tutkuyu layıkıyla yaşamamış bir kadının, bir erkeği de sevemeyeceğini iddia eder. Bu durumda kadın sevgiliyle, hatta ötekiyle olan ilişkide; kayıtsızlık ile ötekinin içinde erime gibi iki uç arasında gelip gider. Ama burada açıklanması gereken nokta, annesel tutkunun sadece dünyaya getirilen çocuğa sınırlanamayacağıdır. Annesel tutku evlat edinen veya başka tekniklerle çocuk sahibi olan anneler için de geçerlidir. Aynı zamanda bu tutku; bakım, eğitim gibi toplumsal olarak yararlı işlevlere ve kurumsal yaşama kendilerini adamış kadınlar için de söz konusudur. Kuşkusuz kadınların aşkı ve sevmeyi bilmelerinin ve bunu erkeklere öğretebilmelerinin kökeninde, kendilerine anneleri tarafından iletilmiş olan tutku yatar. Bu yüzden erkeklere göre aşkta daha korkusuzdurlar ve koşulsuz sevebilirler. Üstelik annesel tutku sadece kendi çocuğunu sevmeye yönelik olmayıp, ötekine şefkat ve merhamet duyabilmeyi, onun için tasalanabilmeyi ve bakabilmeyi de kapsar. Bu da bire bir analitik işlevin annesel ve kadınsı yönünü oluşturur.

Bebeğin üzerine eğilen iki kadın

Yaşamın başlangıcında her iki cinsiyetin temel özdeşleşmelerine damgasını vuran annesel bağdır. Ama çocuğun ruhsal yaşamında hayati bir işleve sahip olan anne, aynı zamanda bir kadındır da. Kadının annelik işlevi kadar erotik yaşamı da, çocuğun ruhsallığını yapılandırmaya bizzat katkıda bulunur. Kızı ele alırsak, annesiyle kurduğu bağ ilerde kendi anneliğinin kalıbını oluşturacaktır. Bu da ona yetişkin bir kadın olarak çocuğunu dünyaya getirdiğinde, ne şekilde hareket etmesi gerektiğinin içgüdüsel bilgisini sağlayacaktır. Genç kadının annelik deneyimi, aynı zamanda kendi annesine de anneseli yeniden yazma olanağını sağlar. Doğum anının şiddeti genç anneyi dönüştürürken, anneanneyi de sarsar. Anneannede bastırılmış bir döneme, yani doğuma ve annesele dair izleri yeniden canlandırır ve özümsenmelerini gerektirir. Anneanne; gebelik, doğum ve sonrasındaki döneme ilişkin deneyimi sayesinde kızına kol kanat gerer, endişelerini ve sevinçlerini paylaşır. Onun için vazgeçilmez bir nesne haline gelir. Böylelikle hayatın kadınlardan geçen döngüsü devam etmiş olur. Diğer yandan, çocuk yetiştirmiş ve yaşam sınavlarını aşabilmiş olmaktan kaynaklanan bir bilgi ve olgunluk, onu torunlar açısından biricik kılar. Bu bağlamda Liliane Abensour'un sormaktan kendini alıkoyamadığı bir soru şudur: Bir kadını annesele dair bildiklerinin taşıyıcısı ve bir alt kuşağa aktarıcısı haline getiren nedir? Soyu devam ettirmeye ve hayat vermeye dair bu güçler nereden kaynaklanır? Bu bilinçdışı bilginin iletiminin gizemi nerede yatar? Yaşamın başlangıcından itibaren anneyle kız arasındaki tutkulu bağ, genç kızın anne haline gelmesiyle daha da perçinlenir. Bu konu Freud'un "Leonardo da Vinci'nin Bir

Leonardo da Vinci, *La Vierge, l'Enfant Jésus et sainte Anne,* (Meryem Ana, Çocuk Isa ve Azize Anne) tablosu, Louvre Müzesi

Çocukluk Anısı" adlı metninde incelediği *Meryem Ana, Çocuk İsa ve Azize Anne (La Vierge, l'Enfant Jésus, Sainte Anne)* adlı tablosunun merkezindedir. Leonardo da Vinci'nin bu yapıtı, *Mona Lisa* gibi, Louvre müzesinde bulunmaktadır. İtalyan resim ekolü, Meryem Ana'nın oğluna olan derin şefkati üzerinde odaklanırken, Leonardo'nun bu kompozisyonu özgün bir boyut taşır. Leonardo'nun tablosundaki Azize Anne, kızı ve torunundan oluşan üçlü, diğer ressamların bu konudaki kompozisyonlarından farklıdır. Burada iç içe geçmiş anne (Azize Anne) ile kızın (Meryem Ana) beraberliği söz konusudur.

Leonardo da Vinci'nin kompozisyonunda, annesinin dizleri üzerinde oturan Meryem Ana adeta onun bedeninden, kucağından doğmuştur ve çocuğuna kollarını uzatmaktadır. Çocuk İsa da sanki annesinin rahminden çıkmıştır ve bir kuzu yavrusuyla oynamaktadır. Her iki kadındaki gülümseme güzel olmakla birlikte, Mona Lisa'daki gibi gizemli değildir, özellikle şefkatlidir. Leonardo da Vinci anneyle kız arasındaki iç içeliği ve aralarındaki derin bağı resmederek, küçük İsa'ya iki anne vermiştir. Tabloda Meryem Ana'nın annesi Azize Anne daha olgun bir kadın olarak temsil edilmesine rağmen, Freud'un dikkatini çeken onun genç ve güzel, yani henüz yaşlanmamış bir kadın olarak resmedilmesidir. Böylelikle Leonardo "Çocuğa iki anne vermiştir, bir tanesi ona kollarını uzatırken, diğeri arka planda kalır ve her ikisini annesel mutluluğun tebessümüyle donatır".[309] Çocuk İsa, Meryem Ana'ya dönüp bakarken, yani annesinin yüzünün aynasında kendisini görürken, anne ile oğul arasındaki narsisistik bütünleşmeyi; bakışıyla, şefkatiyle ve beden diliyle destekleyen Azize Anne'dir. Diğer bir

[309] Sigmund Freud (1910), *Un Souvenir D'enfance de Léonardo de Vinci*, Gallimard, Paris, 1977, s. 107.

deyişle, "Majeste hazretleri" bebeğin üzerine şefkatle eğilen iki kadın, anne ve anneanne vardır. Liliane Abensour'a göre, Freud'un 1910'de yayımladığı bu metin, dört yıl sonra "Narsisizme Giriş"te sunacağı narsisizm kuramına öncülük yapacaktır.[310] İki annenin varlığı aslında Leonardo da Vinci'nin yaşam öyküsüyle de örtüşür. Evlilik dışı bir ilişkiden doğan Leonardo, üçle beş yaşları civarında annesi Katerina'dan koparılmıştı. O dönemde babası evlenmiş ve küçük Leonardo'yu evine getirmişti. Babanın eşi Bayan Albiera çocuk doğuramamış olduğundan, küçük Leonardo'yı oğlu gibi benimsemiş ve şefkatle büyütmüştü. Babaanne Mona Lucia da torununa bakmıştı. Böylelikle babaevinde iki kadın onun üzerine titremişti.

Kadınsı narsisizm

Azize Anne'dan Meryem Ana'ya iletilen anneselin gizeminde yatan; soyu, hayatı devam ettirmeye yönelik içgüdüsel güçler kadar, kadınsıya ilişkin güçlerdir de. Nitekim bu kitap boyunca küçük kızın doğduğu andan itibaren bir kız olarak tanınması ve sevilmesinin oluşturduğu narsisistik zemin üzerine, adım adım inşa edilen ve yükselen bir kadınsı kimliği kurgulamaya çalıştık. Anneye duyduğu tutkulu aşkın yer değiştirmesiyle, küçük kız babaya derin bir aşk besler ve onun kendisine bir bebek vermesini arzular. Daha sonra da bir genç kadın olarak, babanın yerine geçecek sevgiliden bir çocuk arzular. Freudcu kuram bağlamında kadınsılığın oluşumunun yol işaretleri olarak nitelendirebileceğimiz bu kilit evreler, elbette kadının toplumsal tarihi ve bireysel yaşam yolculuğuyla eklemlenmelidir. Bir kadının yaşamının farklı evrelerinde gerçekleştirebileceği ruhsal özümleme; toplumsal tarihi ile

[310] Liliane Abensour (2011), *L'ombre du Maternel*, agy., s. 35.

bireysel yaşam deneyimi gibi iki ana eksenin kesişmesine dayanır. Bu anlamda anneden kızına iletilen annesel; içgüdüsele dair bilinçdışı bir bilgi kadar, anneyi bir kadın ve *özne* olarak biricik kılan nitelikleri de taşır.

Ama anneden kaynaklanan gizemli gösterenleri; yani duyguları, bilinçdışı tasarımları ve cinsel fantezileri kız çocuğunun içselleştirebilmesi ve simgeleştirebilmesi için, annenin kendi iç dünyasıyla ilişkisi fobik olmamalı, kendi içine yatırım yapabilmelidir. Çocuğuyla ilişkisinde, annenin iç dünyası kaskatı, nüfuz edilemeyen bir duvar gibi yükselmemelidir. Kırılganlığı, eksikliği ve kayıpları kız açısından hissedilebilir, belli bir yere kadar tasarımlanabilir olmalıdır. Annenin bedeni, babadan farklı olarak, içinde genital ve üreme organlarını barındıran oyuk bir bedendir. Küçük kızın anneyi içselleştirebilmesi için, annenin kendi oyuk bedenine libidinal yatırım yapabilmesi gerekir. Bu sayede kız çocuğunda "ruhsal bir derinlik" oluşur. "İçeri yansıtma aracılığıyla kız baştan çıkaran anneyi içinde yerleştirir: uyarılan içsel *beden oyuğu*, içsel bir *tasarıma* dönüşür".[311] Böylelikle kızla anne arasında erken bir özdeşleşme ve içe yansıtma bağı oluşur. Ama kızın annenin bedenine yatırım yapabilmesinin koşulu, annenin kendi genital ve üreme organlarının yer aldığı oyuk bedenine, yani kadınsılığına yatırım yapabilmesidir. Bu doğrultuda çocuğun anneyle özdeşleşebilme ve kendisini yansıtabilme kapasitesinin kökeni, ayna evresine dayanır. Annenin yüzü hem kızının cinsiyetini tanıyan ve benimseyen, hem de onun duygularını karşılayarak anlamlandırabilen bir ayna işlevi görür. Bu doğrultuda annenin yüzü bir yüzeye karşılık gelmez, bedeninin

[311] Julia Kristeva (2005), "La Fatigue au Féminin", *La Haine et le Pardon*, agy., s. 232.

içini, derinliğini yansıtır. Buna karşılık kızın kendisini annenin bedenine yansıtamaması ve onun içselliğine dair bir duygu taşıyamaması, anne bedenini ürkütücü bir yere dönüştürür. Bu durumda annenin bedeni derinliği olan ve keşfedilebilecek zengin bir kapsayıcı değil de, çocuğun dürtülerini dışarı püskürten bir yüzey haline gelir. Annenin kendi kayıplarına dair duygularını özümleyememiş olması ve bunları taşıyamaması, onu erkeksi ve sert biri kılar. Böylelikle çocuk anneyi fallusa sahip ve tümgüçlü biri olarak algılar. Anne bedeni çocuğun, özellikle kızın özdeşleşme ve içselleşme eğilimlerini püskürten bir yer haline gelir. Bu durumda kız buluğ çağından sonra kadınlık tasarımını oluşturabilmesi için gerekli olan anneyle özdeşleşmeyi gerçekleştiremez. Zaten yeterince ürkütücü olan buluğ çağına özgü değişimler sırasında, yaslanabileceği kadınsı özdeşleşmelerden yoksun kalır.

Ruhsal bağlamda kadınsı bir özgünlükten söz edersek, bunun kökeni yaşamın başlangıcında anneyle olan duygusal ve duyumsal ilişkide yatar. Anneyle kızın arasındaki bağın yoğunluğu, kimi zaman şiddeti; aynı cinsiyetten olmaktan kaynaklanır. Kız, erkek çocukta olduğu gibi, bedensel olarak kendisini anneden ayrıştırabilecek bir özellik taşımaz. Kızıyla aynı cinsiyete sahip olmak, annede kendine ait depresif, hatta melankolik birşeyi derinden uyandırabilir. Diğer bir deyişle, küçük kız da anne açısından ayna işlevini gördüğü için, annenin duygularını yansıttığı nesne haline gelir. Oysa aynı depresif anne; erkek çocuk doğurduğunda, kendi babasını anımsatan oğluyla daha çatışmasız bir ilişki kurabilir. Cinsiyetlerarası farklılıktan kaynaklanan bir çekicilikle ve uyarılmayla oğluna yaklaşır. Erkek çocuğuna duyduğu cinsel çekicilik, kimi zaman yas karşıtı bir savunma işlevi de görebilir. Fakat erkek çocuğun cinsel farklılığı, annenin depresyonunun panzehiri

değildir. Anne oğluyla ilişkisini cinselleştirdiğinde, bunu kendi depresyonuna karşı bir savunma olarak kullanır. İşte o zaman patolojik düzeyde, yetişkinle çocuk arasındaki "dil kargaşasına" tanık oluruz. Normal koşullarda, bakım sırasında edilgen bir konumda bulunan erkek çocuk maruz kaldığı cinsel uyarımları dışarıya doğru yönelterek, içseli dışsallaştırır. Penisi sayesinde, uyarımları dışarıya yönelterek edilgenliğe özgü baştan çıkarılmayı aşar. Böylelikle penisi "şiddetli bir şey yapma, bastırma, kırma, parçalama, bir yerde delik açma" [312] gibi şiddetli dürtülerin kaynağı haline gelir. Anneyle ilişkisinde uyarılan erkek çocuk, bu uyarımları dışarıya doğru yönelterek, içseli dışsallaştırır. Buna karşılık küçük kız ötekinden kaynaklanan ve kendisine nüfuz eden cinsel uyarımlarla nasıl başa çıkabilir? Erkek çocuk gibi uyarımları dışarı doğru yöneltemez. Bunları ağız-anüs-vajina düzeyinde, yani reseptif kadınsı organlardan içeri alır.

Kristeva kızın anneden kaynaklanan uyarımları içe yansıtmasını olumsuz bir özellik olarak nitelendirmez ama bu uyarımların ruhsallaştırılması zorunluluğuna dikkat çeker. Annenin kendi ruhsal süreçlerine ilişkin kızına yansıttıkları eşzamanlı *(co-excitation)* cinsel uyarımlara yol açar ve onu ruhsal bir özümlemeye iter. Burada eşzamanlı uyarımlar; beden yüzeyi, duyumsal organlar ve erojen bölgelerden farklı bir uyarılmaya gönderme yaparlar. Birçok duygulanımsal süreçte cinsel uyarılma ikincil etki olarak, yani eşzamanlı bir uyarım şeklinde doğar. Ama bunun için de içsel süreçlerin yoğunluğunun belirli niceliksel sınırları aşmış olması gerekir. Annenin eşiyle yaşadığı cinsellik ve ensestüel nesneye ilişkin bilinçdışı cinsel

[312] Sigmund Freud (1908), "Çocukların Cinsel Teorileri Üzerine", *Cinsellik Üzerine*, agy., s. 190.

fantezileri, çocukta eşzamanlı uyarımlara yol açar. Annenin cinselliğinin neden olduğu eşzamanlı uyarımlar, her iki cinsiyetten çocuğu erojen deliklerinden nüfuz edilen, içeri girilen bir konumda bırakırlar. Bu yüzden Freud çocuğun yaşadığı ilk cinsel deneyimleri edilgen olarak nitelendirir. "Çocuğun annesiyle ilişkili olarak yaşadığı ilk cinsel yaşantı veya cinsel tonlu yaşantı doğal olarak pasif bir yapıdadır".[313] Bu yüzden eşzamanlı uyarımlar, annenin bakımının kaçınılmaz sonucudur. Buna karşılık, annenin yaşadığı bir kayıp nedeniyle geçirdiği ağır bir depresyon veya onun ruhsal dünyasına egemen olan işlemcesel zihinsel işleyiş, çocukta eşzamanlı cinsel uyarımları nötr bir hale getirir. Annenin çocuğuna verdiği işlevsel bir bakım, bu eşzamanlı uyarımları ortadan kaldırır. Bu anlamda eşzamanlı cinsel uyarımlarla ruhsallaştırma kapasitesi arasında bire bir bağlantı kurabiliriz. Eşzamanlı cinsel uyarımların doğurduğu ruhsallaştırma zorunluluğu; nesneyle olan ilişkiye libidinal bir yatırım yapmayı gerektirir.

Kızdaki ruhsallaştırma süreci, babayı ödipal aşk nesnesi olarak aldığı evrede daha da gelişir. "Babam tarafından seviliyorum" duygusu ve düşüncesi; kızda edilgen ve kadınsı konumun bir ifadesidir. Ödipal karmaşanın çözümünde ensestüel nesne olan babadan vazgeçebilme, onun fallik nitelikleriyle özdeşleşme sayesinde gerçekleşir. Böylelikle kız, babanın temsil ettiği bilgi ve kültür dünyasında, düşünebilme ve söz alma kapasitesiyle yer alır. Ama kızda düşünebilme kapasitesine damgasını vuran, içselleştirme ve ruhsallaştırma eğilimidir. Hannah Arendt, Melanie Klein ve Colette gibi üç kadının yaşamı ve yapıtlarını inceleyen Julia Kristeva kadınsı dehayı; düşünmek, yazmak ve yüceltmek olarak özetler. Kadınsı kim-

[313] Sigmund Freud (1931), "Kadın Cinselliği", agy., s. 306.

liğe dair metaforların özellikle düşünme ve yüceltme sayesinde yaratılabilmeleri, küçük kızın babayla olan özdeşleşmesinin ne dereceye kadar kilit olduğunu gösterir. Bu özdeşleşme onun simgesel dünyanın araçlarına erişmesini sağlar. Babaya olan özlem ve tutkunun bir ikamesi olan benlik ideali, aynı zamanda yüceltme kapasitesinin de dayanağını oluşturur.[314] Ama yüceltmenin ham maddesini anneselin toprağından bulduğunu unutmamalıyız. Yüceltebilmek kaçınılmaz olarak anneselin toprağından ayrılmayı ve yalnızlığı gerektirir. Bir kadının özgürlük yolculuğu; anne olduğu andan itibaren, onu yeniden kendi annesine bağlayandan ayrışabilmesiyle mümkündür. Annelik kimliğinin ötesinde, kendisini kültür ve toplumsal düzende var edebilmesinin bir koşulu vardır. Bu da geride bıraktığı anneselin toprağını; dilin ve düşünselin bahçesine çevirmek ve yeniden, yeniden dönüştürmekten geçer.

[314] Sigmund Freud (1923), "Le Moi et Le Ça", *Essais de Psychanalyse*, Payot, Paris, 2007, s. 277.

X. Bölüm

MENOPOZ VE YAŞLANMA

Kadınsı cinsellik üzerine bir çalışmada menopoz ve yaşlanma süreçlerine yer vermemek; kadın açısından ürkütücü ve yaralayıcı olandan kaçmak, inkar etmek anlamına gelir. Bu konu üzerine yazılan kitapların çoğu zaman menopoz sorununu dışarıda bıraktığını görürüz. Kadının cinsel gelişmesine odaklanan araştırmalarda, annelik işlevi ele alındıktan sonra konu kapanır. Çünkü her iki cinsiyet açısından kadınlık, üreme kapasitesinin geçerli olduğu sürece düşünülebilir ve tasarımlanabilir. Diğer bir deyişle, küçük kızı kadın haline getirecek olan genital işlev, kadınlığa dair tasarımlarımıza damgasını vurmuştur. Kadınsı cinselliğe, tabuları aşarak yaklaşabilmek, başlı başına bir meydan okumadır. Bu doğrultuda menopoz ve yaşlanma, kadın öznelliği ve cinselliğini en radikal biçimde düşünebilmeyi ve tasarımlayabilmeyi gerektiren bir sorundur. Kadına ilişkin toplumsal tasarımı, üreme kapasitesini belirleyen genital işlevin etrafında örülür. Freud kadının tümüyle bir tabu oluşturduğunu ileri sürdüğünde, özellikle cinsel yaşamından kaynaklanan ve genital işlevin ağır bastığı adet dönemi, gebelik, doğum anlarıyla ilgili kısıtlamaları düşünmekteydi. Oysa kültür düzeninde kadınsılığa ve anneliğe dair özelliklerinden dolayı uzak tutulması gereken kadın, adetten kesildiğinde ve artık eskisi gibi doğurganlığı yansıtamadığında, büsbütün ürkütücü biri haline gelir.[315]

---

[315] Jacqueline Schaeffer (2005), "Quel Retour D'âge? Début de la Fin ou Fin du Debut?", *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXIX, s. 1021.

Antropolog olan Françoise Hêritier geçmişte en çok menopozda olan kadınların cadılıkla itham edilmiş, yakılmış veya başka şekillerde öldürülmüş olduklarını ileri sürer. XIX. yüzyılda Fransa'da evli çiftler için hazırlanmış kılavuz kitaplarında, menopoza girmiş kadınla cinsel ilişki kurmanın tehlikeleri vurgulanır: "kısır eşle ve menopozda olan kadınla cinsel birleşme: işe yaramayan, fırtınalı ve aşırı aşkların nitelendirdiği iki yıkıcı figür".[316] Burada tehdit edici olan; üreme işlevine tabi olmadığı ölçüde kontrol altında tutulamayan kadının kendisi ve cinselliği midir? Burada menopozda olan kadının cinselliğine dair aşırılık vurgulanmaktadır. Toplumsal imgelemde kadının tasarımlanabilirliği; idealleştirilen, kutsal kılınan annesel sayesindedir. Böylelikle anneyle fahişe arasındaki sınır iyice belirgin hale gelir. Haz aldığı için "orospu" olarak nitelendirilen kadın, annenin kendisidir de. Oğluna ihanet ederek eşiyle haz alan ve bu yüzden tüm diğer kadınlar gibi güvenilemez olan bir kadın. Bu anlamda, kadınsıya dair tabular ve kısıtlamalar, tam da bu karşıtlıklar ve ikircikliliklerin içinde konumlanırlar.

Kadının üreme kapasitesini ve bedeninin estetik görünüşünü kaybetmesinin yarattığı travmatik etkiye, erkeğin ona yansıttığı kurumuş, büzülmüş, tazeliğini, diriliğini, kadınsı özelliklerini yitirmiş bir beden imgesinin yarasını da eklediğimizde bu sürecin ne denli sancılı olduğunu görebiliriz. Erkeğin yansıttığı bu imge toplumsal bir tasarımda karşılık bulur. Ötekinin yansıttığı imge -Ben ötekidir-, kadının kendi ruhsal dünyasında yer alan sarsıcı değişimlerle örtüşür. Kadın kendi kadınlığına ve çekiciliğine olan güvenini kaybetmiştir. Orta yaş krizinde erkekler kendi erilliklerine dair bir kaygı yaşar-

[316] Jacqueline Schaeffer (2005), "Quel Retour D'âge?", agy., s. 1021.

ken, kastrasyon kaygısı özellikle ölüm korkusuna ilişkindir. Buna karşılık kadında kastrasyon kaygısı, yani çocuk doğurabilme kapasitesini tümüyle kaybetmek, büyük bir narsisistik yaraya yol açar. Bir kadın çocuk doğurmak istemese de, öyle bir olanağa sahip olduğunu bilmelidir. Oysa bu tümüyle imkansız hale geldiğinde, "gerçek bir kastrasyon"[317] gerçekleşmiştir. Hiç çocuk dünyaya getirmemiş bir kadın için bu sorun o ana değin çatışmaya yol açmamışken, artık bu aşamada acı verir. Kendisinden sonra onu devam ettirecek bir çocuğunun olmaması, kastrasyonun etkisini daha şiddetli bir hale getirir. Menopozun beraberinde getirdiği değişimler, bu krizin başlangıcında veya sonrasında kalıcı olarak utanç ve küçük düşürülme duygusu yaratabilirler. Ama menopozun toplumsal düzeyde, kadının tek başına yaşadığı ve adeta gizlenmesi gereken bir sorun olmaktan çıkması ve bu konu üzerinde yazılması ve tartışılması, krizin tabu olmaktan çıkmasını sağlar. Bu sayede kadın fizyolojik ve ruhsal değişimlerin neden olduğu kriz üzerinde fikir sahibi olabilir. Kendi bedeninde ve ruhsal dünyasında oluşan değişimleri, başka kadınlarla paylaşabilir bir hale gelir.

Bir kadının kendi bedeninden gurur duyması, onu güzel ve çekici bulması; sahip olduğu kadınsı özellikler kadar, annesele ve anneliğe dair özelliklere de bağlıdır. Menopoz krizinin özümlenebilmesi; tam da üreme kapasitesinin tükendiği noktada, doğurganlığın çocuk dünyaya getirebilmenin ötesinde, başka bir şeyi simgeleyip simgeleyememesine bağlıdır. Yani bir kadına güzel olduğunu hissettiren, üreme kapasitesinin simgelediği doğurganlığı, zenginliğidir de. Ama bu doğurganlık sadece çocuk dünyaya getirebilmeye kısıtlanamaz, aynı

[317] Jacqueline Schaeffer (2005), "Quel Retour D'âge?", agy., 1019.

zamanda kültür ve toplumsal düzene dair simgesel bir boyut da taşır. Bir kadın, karşı cinsiyetin orta yaş krizini atlatmada daha avantajlı olduğunu ve bir erkeğin kendinden çok daha genç bir kadınla evlenerek çocuk sahibi olabileceğini bilir. Bu durumlar sıklıkla kadının karşısında çıkarlar. Bu dönemde kadın karşı cinsiyetin sahip olduğu avantajlara imrendiğinde, onda "penise haset" duygusunun canlandığını söyleyebiliriz. Ama menopoz krizi kadında kastrasyon kaygısının başka bir yerden kaynaklandığını gösterir. "Penisin ve penise dair kastrasyon kaygısının yokluğu; kadınların kastrasyon kaygısının tüm bedenin taşıdığı fallik değere yer değiştirmesine neden olur. Bu da kadınları nesnenin bakışına ve aşkına bağlı kılar".[318] Diğer bir deyişle, kadının beden imgesinin fallik bir değer taşıması, sevgilinin ona arzuyla ve aşkla bakmasına bağlıdır. Ama yaşlandığı için artık sevgilisi veya başka bir erkek tarafından arzulanmadığını hissetmesi veya arzulanmayacağını düşünmesi, kadın için adeta cinsel yaşamının ve kadınsılığının sonu olur. Kadının erkekteki erilliği narsisistik ve erotik olarak desteklemesi koşuluyla, erkekteki erillik duygusu daha sabittir. Oysa kadınsı imge oynaktır, değişkendir çünkü kastrasyon kaygısı bedenin fallik değeriyle bağlantılıdır. Bu fallik değer bir organın varlığına değil, kadınsı beden imgesine bağlıdır. Bu yüzden kadın erkeğin aşk dolu bakışına ve arzusuna gereksinim duyar. Ve sonuçta hiçbir ayna her zaman aynı şeyi yansıtmaz. Dolayısıyla kadının kendi beden imgesiyle ilişkisi oynaktır ve süreğen bir şekilde özümlenilmesini gerektirir. Bu bağlamda zamana tabi ve devirli olan (adetlerle olduğu gibi) anneselin tersine, "zaman dışı cinsel dürtü;

[318] Jacqueline Schaeffer (2005), "Quel Retour D'âge?", agy., s. 1024.

süreğen itici gücüyle erotik kadınsılığa damgasını vurur"[319]. Bu yüzden "kadınsılık hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmez. Dürtüselin süreğen itici gücü gibi, kadınsılığın sonu yoktur, hep oluşum içindedir ve değişkendir".[320]

Sevgilinin kadına aşk ve arzuyla bakması, her evrede kadınsılığı açısından güven veren etmendir ama en çok menopoz ve sonrası dönemde bu bakışa gereksinim duyar. Ellili yaşlarının ortasında olan bir kadının gururla ifade ettiği şuydu: "Eşim beni o kadar çok seviyor ki....". Bu sözlerini "eşim beni koşulsuz bir şekilde beğeniyor ve arzuluyor " olarak çevirebiliriz. Bu noktada Freud'un kadınsı narsisizmiyle ilgili ileri sürdüğü düşünce anlamlıdır. Özgün kadınsı narsisizminden söz ederken şöyle der: "Gereksinmeleri onları sevmekten çok, sevilmeye eğilimli kılar".[321] Kendini kadınsı hissedebilmesi için sevgilinin bakışına ve bu anlamda sevilmeye gereksinim duyması elbette tüm kadınlar için geçerlidir. Ama yine de Freud'un kadınsı narsisizme dair bu görüşü, kadının toplumsal kimliğine ilişkin önyargılarından muaf olmadığını düşündürür. Bu doğrultuda kendisini çok beğenen ve seven bir kadının sadece kendisini sevebileceği fikri ortaya çıkar. Kadın, erkek gibi toplumsal ve düşünsel düzeyde gelişememiş ve yüceltmeler açısından zayıf kalmış biri olarak, ötekini sevebilecek bir kapasiteden yoksundur. Sadece kendi güzelliğine ve bakımına düşkündür ve kendini sever. Bu doğrultuda toplumsal konumu nedeniyle güçsüz oluşu, onun erkek tarafından narsisistik olarak desteklenmesi ve sevilmesini gerekli kılar. Freud'un sevilme gereksinmesini kadınsı narsisizm ile bağlantılandır-

---

[319] Jacqueline Schaeffer (2005), "Quel Retour D'âge?", agy., s. 1019.

[320] Jacqueline Schaeffer (2005), "Quel Retour D'âge?", agy., s. 1029.

[321] Sigmund Freud (1914), "Pour Introduire le Narcissisme", *La Vie Sexuelle*, PUF, Paris, 2004, s. 94.

masına karşın, sevilme arzusunu her iki cinsiyette kadınsı konumla ilintilendirebiliriz. Sevilme gereksinmesi ve arzusu her iki cinsiyetten özneyi kadınsı konumda bırakır. Yani sevilmeyi istemek, beklemek kadınsı ve edilgen konuma dairdir.

Marie-Christine Laznick babanın eril özellikleriyle özdeşleşebilmiş ve profesyonel olarak başarılı kadınların menopoz krizini, bu bunalımdan bir türlü çıkamayan kadınlara göre, daha kolaylıkla atlattıklarını ifade eder.[322] Ama kadın her ne kadar profesyonel ve toplumsal sahnede önemli bir yere sahip olsa da, bu onun bir erkekle ilişkide yaşamayı arzuladığı kadınsı arzusunu karşılayamaz. Sevgilisi tarafından beğenilmemesi ve çekici bulunmaması veya sevgilinin daha genç kadınlara yönelmesi, bu evrede kadınsı arzunun karşılanmasına dair bir imkansızlığı ve yalnızlığı büsbütün pekiştirir. Marie-Christine Laznick'in yanıt bulmaya çalıştığı başlıca sorunlardan biri; kadının menopoz döneminde tehdit altında bulunan kadınlığını dönüştürüp, kendisini yeniden arzu nesnesi haline getirip getiremeyeceğidir. Erkeğin arzulu bir şekilde yaklaşabilmesi için kadının fallik bir bütünlük yansıtan ve bu anlamda penise sahip olmadığının eksikliğini gizleyen bir bedeni gösterebilmesi, sergileyebilmesi gerekir. Menopozdan önce, kadın bedeninin içine dair eksikliği beden yüzeyine dair özelliklerle (kıyafeti, saçı, makyajı, kullandığı aksesuarları) örter. Bu anlamda belli bir dereceye kadar karşı cinsiyete yönelik kadınlık "maskesini" (Joan Riviere) takar. Maske takıldığı gibi, çıkarılan bir şeydir de ve kadının varlığıyla bire bir örtüşmez. Ama öznenin kadınlık özelliklerini taşımadaki tarzı, elbette varlığına dair bir şeyi yansıtır. Varlığına dair yansıttığıyla, kendisindeki gizeme dair bir arzuyu erkekte uyandırmak

[322] Marie-Christine Laznick (2003), *L'impensable Désir*, Denoel, Paris, s. 296.

ister. Bu anlamda kadının kendi varlığıyla, dışarıya yansıttığı arasında bir diyalektik ve oyun söz konusudur. Ve bu bilinçli ve planlı bir oyun değildir. Diğer yandan, bir kadının kendi kadınsı varlığına dair gizemi de kendisini aşar ve bunu çözebilmesi için erkeğin bakışına ve arzusuna ihtiyaç duyar. Erkeğin kadını arzulayabilmesi için; vajinayla, yani kadındaki delikle doğrudan karşı karşıya gelmemesi önem kazanır. Erkeğin kendi bedeniyle, kadının cinsel organı arasına fallus değeri taşıyan kadının bedeni girerek, vajinayı gizler, örter. Böylelikle her ikisi arasındaki arzu oyununu olanaklı kılar. Ancak bu şekilde cinsel birleşmenin dansı gerçekleşebilir.

Kadın bedeni yaşlanma süreçlerinden dolayı artık fallik bir bütünlük yansıtamadığında, erkek ötekinin aynasında kendi kastrasyonunu yaşantılar. Ama bir kadının varlığı sadece arzulanan nesne boyutuna indirgenseydi, o zaman bir özne olarak sürdürdüğü özgürleşme ve yaratma mücadelesi yerine, erkeğin arzusunun kölesi haline gelirdi. Bu durumda tüm varlığı ötekinin arzusunu uyandırmanın hizmetine girerdi. Elbette ki bir kadın için kadınsılığı, hangi yaşta olursa olsun, vazgeçilmez bir koşuldur. Ama bir kadının varlığı, bir erkeğin arzu nesnesi olmanın ötesinde kalan esas birşeyi de düşünmeyi gerektirir. Menopoz döneminde veya sonrasında, bir kadının cinsel arzusunu kaybetmesine sıklıkla rastlanılır. Ama bunu tüm kadınların ruhsal dünyasına uygulamak mümkün değildir. Modern toplumlarda insan ömrünün uzaması ve yaşamın daha sağlıklı ve kaliteli bir şekilde sürdürülebilirliği, kadın açısından cinsel yaşamı kesinlikle geç yaşlara kadar itebilmektedir. Ama cinsel arzu ve yaşam her kadın için geçerli midir? Burada kadının yaşam koşulları (eşini yitirdikten sonra başka bir erkekle karşılaşma olasılığının azalması) kadar, ruhsal dünyasında menopoz ve yaşlanmanın yol açtığı çatışmaları ve krizi

özümleyebilme kapasitesi de farklılık yaratır. Diğer yandan, seksenli yaşlarda bir kadının cinselliğini düşündüğümüzde, genital anlamda cinsel birleşme söz konusu olmasa da, yine eşle veya sevgiliyle yaşayabileceği bir cinsellik geçerlidir. Ayrıca cinsel ilişkiyle cinsel arzu arasında da bir ayrım yapmak gerekir ki ikincisi bedenin fizyolojik yaşlanmasının ötesinde, cinsel dürtünün ve arzunun sınırsızlığına işaret eder. Örneğin, dul kalmış seksenli yaşlarında bir kadının şöyle bir fantezisi vardı: Kaçamak bir şekilde evine bir erkek davet etmek. Bunun yarattığı heyecanı yüzünde ve gözlerinde görmek mümkündü. Bu kadın adeta cinsellik yaşamak isteyen ergen bir kızı andırmaktaydı. Bu kadında genital libido en azından fantezi düzeyinde etkiliydi, güçlüydü. Fantezinin sağladığı otoerotik haz, ona kadınsı bir canlılık ve muzip bir "oynayabilme" kapasitesini katmaktaydı. Buna karşılık, bazı kadınlar menopozun yarattığı krizi en "ekonomik" olarak çözme çabalarında, kadınsılıklarına dair duygulanımları bastırırlar, baskılarlar. Kadınsılıklarını reddederek, erkeksi, sert ve katı bir konumu benimserler, fiziksel görünüşleri de dolayısıyla erkeksileşir. Somatik hastalıklarla boğuşurlar veya hastalık hastası haline gelirler. Ama yine de bazen bir erkeğin ilgisi ve beğenisi, bu savunma engelini aşabilir ve ondaki kadınsılığı geçici de olsa uyandırır. Bu anlamda bir kadın için her zaman kadınsılığına sahip çıkmak, onu muhafaza etmek en zorlu ve çatışmalı yoldur. Bu da küçük kızın; ödipal eğilimlerin egemen olduğu bir evrede, anneden babaya yer değiştirme cesaretini göstermesiyle başlayan bir serüvendir.

Freud anneliği cinsel gelişimin nihai evresi olarak tanımlarken, kırk ile elli yaşları arasında olan bir kadının cinselliğini tasavvur etmesi olanaksızdı. Menopoza giren kadının cinselliği ve hayatı bitmiş sayılıyordu çünkü insan ömrü yak-

laşık olarak kırk ile elli yaşlarına kadardı. Diğer yandan, Freud'un bu yaşlardaki bir kadının cinselliğini tasavvur edememesinde, herhalde kendi cinsel yaşamının da payı vardı. Altı çocuğunun en küçüğü olan Anna doğduğunda otuz dokuz yaşındaydı ve o andan itibaren artık cinsel yaşamına son verdiğini dile getirmişti. Buna karşılık bu tavrıyla çelişkili olarak, birçok metninde buluğ çağı ve menopoz dönemlerinde, cinsel uyarımlarda bir artış ve yoğunluğun varlığını ortaya koymuştur. Günümüzde kadının toplumsal sahnede daha etkin bir rol oynamasıyla kadınsı kimliğinin dönüşmesi ve cinselliğinin özgürleşmesi; hem menopoz evresini, hem de uzayan bir yaşam süresinde yaşlanma sorununu özümlemeyi gerektirir. Menopozu travmatik kılan nedir? Menopoz da, öznenin daha önceki evrelerde katettiği -cinsiyetlerarası farklılık, buluğ çağı, cinsel birleşme- gibi krizlerde olduğu gibi, kritik bir dönemece karşılık gelir. Kriz sırasında fazlasıyla uyarımlara maruz kalan benlik, normal savunmalarını devreye sokamadığı için acil olarak yeniden örgütlenmeye ihtiyaç duyar.[323] Kadının cinsel gelişiminde yaşadığı krizler arasında en benzer olanları buluğ çağıyla menopozdur. Her ikisi benlikte yoğun cinsel uyarılmaya yol açtığı ölçüde, şiddetli kaygıların tiyatrosudur. Ama kadınsılık açısından her ikisi karşıttırlar.

Menopoz, kızın buluğ çağında eriştiği bedenine dair ikincil kadınsı özellikleri ve üremeye dair nitelikleri kaybettiği zamandır. Buluğ çağında çıkan tüyler seyrekleşir, göğüsler düşer, büzülür, beden kadınsı yuvarlaklıklarını kaybetmeye başlar, kilo artışı olur ve bu yüzden kadınsı görünümde bir gerileme söz konusudur. Ama buluğ çağı ile menopozda, fizyolojik değişikliklerden dolayı cinsel uyarımda bir artış olur. Buluğ

[323] Jacqueline Schaeffer (2005), "Quel Retour D'âge?", agy., s. 1013.

çağında cinsel uyarılma yoğunluğu anlaşılırken, menopozdaki bu yoğunluk çelişkili gözükür. Nasıl olur da adetten kesilerek üreme kapasitesini kaybeden ve cinsel yaşamdan soğuduğu düşünülen bir kadında yoğun bir cinsel uyarılmadan söz edilebilir? Cinsel uyarımdaki artışı sadece bu evreye özgü fizyolojik değişikliklerle açıklamak yeterli değildir. Özellikle ruhsal dünyanın deprem niteliğindeki sarsıntısından söz etmek gerekir. Bu dönemde kadınların kendi cinselliklerine (libidonun fazla veya az veya hiç olmaması şeklinde algılanması) ve beden imgelerine ilişkin kaygıları (güzellikleri ve çekiciliklerini kaybetme kaygıları) baş gösterir. Ama genel olarak bu aşamada kadınlar libido fazlalığının farkında değildir, hatta kendilerinde ne olup bittiği hakkında bir fikirleri yoktur. Kendilerinde olup bitene karşı bir yabancılık hissederler, ruhsal dünyalarındaki değişimlerle şaşkındırlar. Ruhsallık; benlik dengesini ve istikrarını muhafaza edebilmek veya yeniden düzenleyebilmek için aşırı bir "ruhsal çalışma zorunluluğuna" gereksinim duyar. Dürtü, tam da Freud'un belirttiği gibi, bedensel ile ruhsal arasında sınır bir kavramdır. Bu yüzden bedenden kaynaklanan yoğun uyarımlar ruhsal düzlemde bir "çalışmayı" zorunlu kılar. Ruhsal aygıtın işlevi niceliği niteliğe çevirmek, yani yoğun uyarımları tasarımlardan geçirmek, duygulanımlara bağlamaktır.[324] Bu da öznenin ruhsal ekonomisiyle ilgilidir. Bu yüzden menopoz krizini özümleme süreci kadından kadına farklılık gösterir.

Yaşlılığa rağmen gücünü kaybetmeyen libido

Öznenin dürtüsel uyarımları özümleyebilmesi, yani ruhsal ekonomisi, terapötik alanda önemli bir göstergedir. François

[324] François Villa (2010), *La Puissance du Vieillir*, PUF, Paris, s. 23, 25.

Villa'ya göre uyarımları özümleyebilme kapasitesi, yaşça ileri bir hastayı analitik psikoterapiye veya analize almak konusunda belirleyicidir. Bu anlamda hastanın yaşı bir kıstas değildir. Bunu da analiz talebinde bulunan seksen dört yaşındaki bir kadınla örneklendirir. Özgür, bağımsız ve güçlü bir karaktere sahip, profesyonel alanda çok başarılı bir araştırmacı ve bilim kadını olmuş, aşklar yaşamış bu kişi, bu noktada neyin arayışında olabilirdi ki? Oysa bu kadın halen kendi ruhsal dünyasına merak duymaktaydı ve kendi yaşamını yönlendirmiş olan çocuksu bilinçdışı güçlerin kaynağına inmek istiyordu: "Aptal gibi ölmek istemiyorum, hayatımı biraz daha anlayabilsem, bu yaşamdan ayrılmak mecburiyetinde kaldığımda, daha az hoşnutsuz ölebilirim". Villa'yı bu kişiyi analize almaya iten kadının hem merakı, hem de "yaşamaya olan libidinal iştahı" idi. Bu noktada libidoyu cinsel yaşamın kendisiyle karıştırmamak gerekir ve libido bu anlamda erosun kendisidir. Nitekim bu kadının yaşama olan iştahı çarpıcıydı, analizi on yıl boyunca, öldüğü güne kadar sürmüştü. Son haftalarda yatağından kalkamadığı için, seanslar yatağın yanı başında yapılmıştı. Öleceği gün analistini aramıştı: "Eğer son kez karşılaşmamızı istiyorsanız, bu sabah gelmelisiniz, günün sonunda artık burada olamayacağımı hissediyorum." Analist de tabii ki bu son randevusuna gitmişti.

Bu kadının ölüm karşısındaki sakin tavrı, içinde bulunduğu ruhsal arayışı sekteye uğratmadan son nefesine kadar sürdürmesi, gerçekten hayranlık uyandırıcı ve şaşırtıcıdır. Analist olmak tam da böyle bir şeydir; birlikte çalıştığı hastanın şaşırtan, çarpan, hayretler uyandıran özelliklerinden etkilenmeye, sarsılmaya izin vermektir. Hastadan etkilenmek, onun sayesinde öğrenmek; ötekinin yaşamı kadar, kendi varlığının da sonsuz gizemini çözme çabasına karşılık gelir. Bu hasta

gerçekten insandaki yaşlanabilme kapasitesine, yaşlanma sanatına dair bir özelliği gözler önüne sermiş olur. François Villa'nın bu kitabına değin yaşlanmayı bir kapasite ve ruhsal bir güç olarak düşünmek imkansızdı. Tam tersine bu durum güçsüzleşme, onurunu kaybetme anlamına gelmekteydi. Oysa François Villa'nın yaklaşımında, ölüm yaşlanma kapasitesine sekte vuran, yaşlanmayı yarıda kesen bir olaydır. Yaşlanma bizim için doğal olarak ölüme giden yol iken, François Villa bu düşünme tarzını tersine çevirir. Yaşlanma gücü ve kapasitesi, uyarım fazlalığını ruhsal niteliğe çevirebilme kapasitesidir. Bu fazlalık dışarıdan kaynaklanan uyarımlar kadar, organizmanın içinden (hastalıklar, cinsel uyarımlar, kaygılar ve korkular vs...) de kaynaklananlara bağlıdır. Bu bağlamda Freud buluğ çağı ve menopoz dönemlerinde cinsel uyarımlarda bir artışa dikkatimizi çekerken, uyarımla dürtü arasında, yani nicelikselle niteliksel arasında bir fark, bir ayrım oluşturmaz. Eğer bu soruna François Villa'nın bakış açısıyla yaklaşırsak, öznenin menopozdaki ruhsal ekonomisi ve ruhsal işleyişi, uyarımla dürtü arasındaki farklılığı yaratır. Özne yoğun uyarımları özümleyebilme kapasitesi sayesinde, bunları tasarımlara çevirir. Böylelikle uyarımlar dürtü mertebesine erişebilirler.

Menopoz döneminde nevrotik belirtiler

Öznenin ruhsal ekonomisi, menopoz evresini nasıl katedeceğini ve bu krizin nevrotik semptomlara yol açıp açmayacağını belirler. Freud "Nevrozların Başlama Türleri" adlı metninde, uygarlığın libidinal doyumu kısıtlarken, öznenin ruhsal gerginliğe ne kadar dayanabileceğini ve bununla başetmek için ne gibi yöntemlere başvuracağını da sınadığını ileri

sürer.[325] Libidonun doyumuna dair dış dünyadan kaynaklanan engellenmenin süreğen olduğu durumda, insanların sağlıklı kalabilmeleri için iki seçeneği vardır. Birincisi dış dünyadan gelebilecek doyumu "gaspeden" ruhsal gerginliği, dış dünyaya yönelik etkin bir enerjiye dönüştürebilmektir. İkincisi ise cinsel doyumdan feragat ederek, engellenen libidoyu yüceltmektir. Böylelikle özne artık erotik olmayan hedeflere yönelir. Freud'un bu tanımı, yüceltmenin başka analistler tarafından cinsel dürtüyü, cinsel olmayana çevirme süreci olarak yorumlanmasına yol açmıştır. Oysa yüceltme cinsel dürtünün dolayımlı olarak doyumudur. Uygarlığın cinsel doyumun önüne çıkardığı engellenmelere, bir de menopoz dönemine özgü cinsel uyarım yoğunluğunu ve öznenin bunu doyurmaktaki zorluklarını eklemek gerekir. Biyolojik süreçler ve bu süreçlerin neden olduğu ruhsal çatışmalar doğrultusunda ortaya çıkan uyarım yoğunluğu; mevcut ruhsal dengeyi alt üst etmeye ve bir nevrozu başlatmaya yeterlidir. Uyarım fazlalığı hem niceliksel olarak başetmeyi zorlaştırır, hem de aniden ortaya çıkışıyla benliği savunmasız yakalar.

Özne ruhsal gerginliği etkin bir enerjiye dönüştüremediğinde veya uyarımları tasarımlara çevirip yüceltemediğinde, nevrotik belirtiler ortaya çıkar. Burada engellenmiş libido geriler. Freud bu tartışmada niceliksel etmeni vurgularken bunun *mutlak* bir miktara karşılık gelmediğini, asıl önemli olanın benliğin başa çıkabileceği uyarım miktarı olduğunu belirtir. Benlik, cinsel uyarımı doğrudan kullanabilir, yüceltebilir veya gergin bir seviyede tutabilir. Freud "Nevrozların Başlama Türleri" adlı metninde, her ne kadar benlikle libido

[325] Sigmund Freud (1912), "Types of Onset of Neurosis", *The Standard Edition*, agy., cilt XII, s. 236.

arasındaki çatışmadan kaynaklanan psikonevrozları (histeri, fobi, obsesif nevroz) vurgulasa da, bu noktada kaygı nevrozlarını düşünmemek imkansızdır. Öznede menopozla birlikte ortaya çıkan nevrotik belirtiler, hem psikonevrozlara, hem de kaygı nevrozlarına dair özelliklerin karışımından oluşurlar. Freud psikanalizi keşfetmeye başladığı yıllarda, kaygı nevrozları üzerine bir yazı yazar. Burada yaşlanma nedeniyle eksilen cinsel güce rağmen cinsel uyarılmadaki artış sorununu ele alır. Kaygı nevrozlarına neden olan etmenlerin listesini çıkarırken, bir etmenin de kadında üreme kapasitesini kaybetmesine ve erkekte cinsel gücün eksilmesine karşılık gelen kritik dönem (*climacteric)* olduğunu ileri sürer. Bedende birikip de ruhsal olarak özümlenemeyen, yani tasarımlanamayan somatik kökenli cinsel uyarım fazlalığı, bu dönemde cinsel yaşamın normal bir şekilde gerçekleşememesinden kaynaklanır. Ruhsallıkta birikip de deşarj bulamayan uyarım yoğunluğu, öznenin ruhsallaştırma kapasitesini aşar ve semptomlara neden olur. "*Kaygı nevrozunun mekanizmasını; somatik cinsel uyarılmanın ruhsal düzlemden sapması ve sonuç olarak bu uyarımın anormal kullanılmasına bağlayabiliriz*".[126] Freud'un bu alıntısı somatik kökenli cinsel uyarılmayla, ruhsallaştırılmış cinsel uyarım –libido- arasında bir ayrımı gerekli kılar. Libido ruhsallaştırıldığı ölçüde niteliğe dönüşen cinsel uyarımdır. Ve bu ayrım öznenin ruhsal ekonomisinde, niceliği niteliğe dönüştürme kapasitesi doğrultusunda gerçekleşir.

Kaygı nevrozlarında özümlenemeyen cinsel uyarım artışına; bakire ergenlerde, yeni evlenmiş kadınlarda, dullarda, cinsel yaşamdan uzak duran kişilerde veya gebeliği önlemek amacıy-

---

[126] Sigmund Freud (1895), "On the Ground for Detaching a Particular Syndrome from Neurasthenia under the Description 'Anxiety Disorder'", *The Standard Edition*, agy., cilt III. s. 107, 108.

la cinsel birleşmenin tamamlanmadığı (*coitus interruptus*) durumlarda ortaya çıkar. Kaygı nevrozlarının genç kadınlarda sıklıkla görülmesinin nedeni, buluğ çağından itibaren normal cinsel yaşama geçene kadar uzun bir süre boyunca cinsel ilişkiden yoksun kalmalarıdır. Kaygı nevrozlarında çatışma yaratan durumlar güncel niteliklidir, psikonevrozlarda olduğu gibi çocuksu ruhsal çatışmalara dayanmazlar. Ama yine de çatışma yaratan güncel durumları, çocuksu ruhsal çatışmalardan, dolayısıyla libidonun tarihinden ayrı tutarak kavramak mümkün değildir. Freud ruhsal aygıtın (henüz 1895 yılında benlik bir düzlem olarak devreye girmemiştir) aşırı derecede biriken somatik kökenli cinsel uyarımı özümleyememesinin niçin *kaygıya* yol açtığını sorgular. Ruhsal aygıt dış dünyadan gelen bir tehlikeyi karşılayamadığında, bu duruma *kaygı duygulanımıyla* tepki verir. Buna karşılık içerden kaynaklanan bir cinsel uyarımla baş edemediğinde, tepkisi daha ağır olur ve *kaygı nevrozuyla* yanıt verir. Birincisinde kaygı duygulanımı geçiciyken, ikincisinde kaygı nevrozunun oluşumu kronik niteliklidir çünkü "dış kaynaklı uyarım bir kerede vurucu bir etkide bulunurken, iç kaynaklı uyarım süreğen bir güç olarak hareket eder".[327] Freud bu metinde ilginç bir noktaya işaret eder. Kaygı nevrozu bu kritik dönemde iktidarlı erkeklerde veya cinsel olarak duyarlı kadınlarda oluşur. Yani kaygı nevrozu, cinsel olarak istekli ve duyarlı olan öznenin kendi iç dünyasında ortaya çıkan uyarım yoğunluğuna verdiği nevrotik tepkidir. Zaten cinsel olarak duyarsız özne –Freud cinsel duyarsızlığı "anestezi" olarak nitelendirir-, kaygı nevrozuyla tepki vermez.

---

[327] Sigmund Freud (1895), "On the Ground for Detaching a Particular Syndrome from Neurasthenia under the Description 'Anxiety Disorder'", agy., s. 112.

Bu bulgu Marie-Christine Laznick'in de klinik gözlemleriyle örtüşür. Menopozda olan bir kadın tamamıyla cinselliğinden vazgeçtiğinde kaygı duymaz. Buna karşılık somatik yakınmalarda bulunur, hastalık hastası haline gelir ve hastalıklara maruz kalır. Bu durumda cinsellikten vazgeçmek; bedende artan cinsel gerginlikle, istila edici uyarımlarla başetme yöntemi haline gelir. Özne yoğun cinsel uyarımları tasarımlayamadığında veya bunları kültür dünyasını dönüştürebilecek etkin bir eyleme çeviremediğinde, cinsel uyarımlar kaygı nevrozunun kaynağını oluştururlar. Menopoz ve yaşlanma döneminde, kadının karşı cinsiyetten biri tarafından arzu edilmesi giderek daha zorlaşır. Böylelikle aşk ve erotizm için "nesneye duyulan açlık" (Helene Deutsch) karşılık bulamaz. Buna karşılık menopoz bazı kadınlar için, çelişkili de görünse, ilk kez cinsellikten haz alınan zaman haline gelir. Bunu da üreme kapasitesinin sona ermesiyle, bilinçdışı fantezide ensestüel nesneden çocuk sahibi olma ihtimalinin yarattığı suçluluk duygusunun artık geçersiz hale gelmesiyle açıklayabiliriz. Böylelikle kadının bilinçdışı fantezisinde babaya dair ensestüel fanteziler etkisini kaybederler. Menopozun yol açtığı kadınsı kimliğe dair kriz, kadın kadına olan dostluklara daha büyük bir gereksinme uyandırır. Kadın arkadaşlar bu sancılı evreyi katetmede ayna işlevi görürler çünkü benzer kaygıları paylaşırlar ve narsisistik olarak birbirlerini desteklerler. Diğer yandan, orta yaş krizinde eşcinsel nesne seçimi de bir çözüm haline gelebilir. Eşi tarafından terkedilen bir kadının aldığı narsisistik yarayla, kendi cinsiyetinden birine yönelmesi ender bir çözüm değildir. Veya orta yaş krizinin etkisi altında, öznenin o zamana kadar kendisinde bastırmış olduğu eşcinsel yanı keşfetmesi de mümkündür. Yaşlanma sonucunda kadının bedeninde oluşan değişimler karşısında, bir başka kadının

tutumu her zaman daha yumuşak ve anlayışlıdır. Hiçbir zaman karşı cinsiyetten bir sevgilinin bakışı kadar sert ve acımasız olarak algılanmaz. Hele her iki kadın orta yaşlardaysa, yaşlanmaya dair deneyimleri ve duyguları ortaktır. Bu ortak ayna, gerçekleri daha yumuşatıcı bir niteliğe sahiptir.

Ensestüel fantezilerin yeni baskısı

Kadının cinsellikten elini eteğini çekme çabası, yeniden canlanan yoğun ensestüel fantezilerle başetme yolu haline gelebilir. Aslında orta yaş krizinde olan erkeklerin genç kızlara düşkünlüğünden söz ederken, kadınlardaki karşılığını da vurgulamak gerekir. Bu yaşlardaki kadınlar da genç erkeklere cinsel arzu ve tutku hissederler. Ama bu duyguları karşısında dehşete düşen kadınlar, cinselliklerini reddetmek ihtiyacını duyarlar. Örneğin, orta yaşlarında bir kadınla genç bir erkek arasında sokakta yer alan bir etkileşimde, kadının kendi cinsel dürtülerinin önüne annesel duyguları çıkararak, genç erkeğe "oğlum" şeklinde hitap etmesi az rastlanılır bir durum değildir. Diğer bir deyişle, kadın "sapkın" olarak algıladığı cinsel dürtülerine anneselin sayesinde çektiği setle, genç erkeği cinsel bir nesne olarak kendinden uzaklaştırır. Çünkü kendi yaşında bir kadının çok genç birine arzu duyması bir sınır aşımıdır, "anormal" bir davranıştır. Bu yaştaki kadının genç erkeğe olan cinsel arzusu veya tutkusu, ergenin aşkını andırır. Bu tutkuya ergenin cinsel arzuyu keşfettiği zamanın ateşi egemendir. Bu anlamda, Freud'un buluğ çağıyla menopozu kıyaslaması boşuna değildir. Sinema ve edebiyat, gerçek yaşamda tabu olarak nitelendirilen erotik durumları, örneğin, orta yaşlı bir kadınla genç bir erkek arasındaki aşk ilişkisini çok daha özgürlükle işler. Ama yine de hepsinde ortak payda,

bu yaştaki bir kadının bu tür cinsel duyguları hissetmesi ve yaşamasının "anormal" olduğudur. Bu durumda neden genç bir erkek arzu nesnesidir?

Genç erkek veya oğul aslında babanın ikamesidir. Babaya duyulan ensestüel arzu şimdi oğula yer değiştirmiştir. Helene Deutsch bu yaşlardaki bir kadının bilinçdışı arzu nesnesinin baba değil de, oğul olduğunu ileri sürer. Elbette tüm coğrafyalarda anne ile oğul arasındaki ilişkinin çok özel olduğunu biliyoruz. Freud'un deyimiyle, dünyaya getirdiği erkek çocuk anneye tam anlamıyla cinsel bir doyum yaşatır, penise ilişkin eksikliğini tümüyle giderir. Yetişkin bir kadının eşiyle yaşadığı duygusal ve cinsel ilişkisindeki doyumsuzlukları, sorunları telafi eden ve dengeleyen oğul olacaktır. Bu anlamda oğlu, kadının dünyaya erkek olarak doğmayışının tüm eksikliklerini telafi eden bir nesnedir. Ama bunun yanı sıra, erkek annesi olmayan bir kadın da bu yaşlarda genç bir erkeğe arzu duyar. Helene Deutsch babadan oğula olan bu yer değiştirmeyi, özellikle ruhsal ekonomi açısından ele alır ve menopoz krizinin neden olduğu libido artışına bağlar. Kanımızca Helene Deutsch'un libido artışına dair getirdiği görüş, bu yer değiştirmeyi açıklamaya yeterli değildir. Yeniden canlanan ensestüel fantezilerde, nesnenin yaşlı baba değil de, genç bir erkek olması anlamlıdır. Diğer bir deyişle, libido menopoz döneminde artmakla kalmaz, aynı zamanda çocukluk ve buluğ çağının ensestüel nesnelerine bağlanır. Genç bir erkeğin arzu nesnesi oluşu, bu fantezileri buluğ çağı aşkı ve heyecanlarıyla bağlantılandırır. Bu doğrultuda Helene Deutsch menopozu ödipal karmaşanın üçüncü zamanı olarak tanımlar: Menopoz "Oedipus karmaşasının buluğ çağında aldığı biçimin tekrarıdır;

bunun değişmiş yeni bir baskısıdır veya sonsözüdür".[328] Ve şöyle ekler: "*Climacteric* libidosunun gerileme eğilimi; ensest yasağını, tıpkı buluğ çağında olduğu gibi, deler ve yasağa tabi olan nesnelere yeni libidinal miktarlarla yatırım yapılır".[329] Böylelikle kökeni buluğ çağına dayanan tecavüz edilme veya fahişe olma fantezileri, menopozda yeniden yazılırlar. Menopoza özgü tecavüz fantezisinin yeni baskısı; oğul tarafından sevilme, baştan çıkarılma, dövülme şeklinde sahnelenir. Aslında Deutsch'un cinsel kuramının zayıf yanı, daha ilerde tartışacağımız gibi, kadınsı cinselliği buluğ çağından itibaren başlatmasıdır. Bu durumda küçük kızın buluğ çağına kadar cinsel konumu falliktir. Oysa Freud'un küçük kızın cinselliğine yaklaşımı daha çelişkilerle doludur. Örneğin, "Bir çocuk dövülüyor" fantezisinde ön plana çıkan, küçük kızın babaya dair kadınsı dürtüsüdür. Baba tarafından dövülme, bilinçdışında onun tarafından tecavüz edilme arzusuna karşılık gelir. Küçük kızların geceleyin eve hırsız girebileceğine dair kaygıları da bu bağlamda anlaşılabilir. Bu noktada yapılması gereken radikal ayrım; bilinçdışında baba tarafından tecavüz edilme arzusunun, bu arzunun gerçekleşmesi anlamına gelmediğidir. Ensest yasağı böyle bir arzunun gerçekleşemeyeceğine dair garantidir. Simgesel düzenin muhafaza edilmesi, ensest yasağını evrensel düzeyde zorunlu kılar.

Menopozu ödipal karmaşanın üçüncü zamanı olarak tanımlarsak, bu evrede yeniden canlanan ödipal çatışmaların daha ileri bir seviyede özümlenmesi için de bir fırsatın yaratıldığını düşünebiliriz. Üreme kapasitesinin sonlanması, kadına kendi

---

[328] Helene Deutsch (1925), *Psychanalyse des Fonctions Sexuelles de la Femme*, agy., s. 103..

[329] Helene Deutsch (1925), *Psychanalyse des Fonctions Sexuelles de la Femme*, agy., s. 103.

annesinin yasını tutarak, bedenini (ve genital organını) onunkinden ayırma ve ayrıştırma olanağını sağlar. Madeleine Gueydan'ın belirttiği gibi, "Çocukluğun yası artık çocuk sahibi olunamadığında ve hiç kimsenin çocuğu olunmadığında işler bir hale gelebilir".[330] Üreme kapasitesinin yitirilmesiyle, çocukluğun annesi de işlevini yitirmiştir. Buna karşılık Helene Deutsch bu evreyi olumlu anlamda bir gelişme zamanı olarak nitelendirmez. Soruna tam tersine baş edilemez bir kriz, dolayısıyla iyileşemez narsisistik bir yara olarak yaklaşır. Diğer yandan, kadının ruhsal ekonomisi de özümlenemeyen bir libido artışına tabidir.

Menopozda libido artışı

Menopoza damgasını vuran fizyolojik süreçler ve ruhsal düzeydeki depresif haller nedeniyle libidonun azalması beklenilirken, bu evrede libidonun artışı bir paradokstur. Helene Deutsch libido artışını menopozun ilk evresi olarak nitelendirdiği *climacteric* öncesi evreye bağlar ve bunun narsisistik bir kaynağı olduğunu ileri sürer. Libido artışının kökenini; bedendeki fizyolojik değişiklikler sonucu adetlerin kesilmeye başlamasının, dolayısıyla üreme kapasitesini yitirme kaygısının yarattığı narsisistik yaraya dayandırır. Ama menopoz evresi tamamlandığında bile ensestüel nesnelere olan yatırımın devam etmesi, bu durumun sadece narsisistik kaynaklı olmadığını gösterir. Libidonun artışı aynı zamanda cinsellikle de ilgilidir. Bu aşamada libido, bir yandan, çocuksu ensestüel nesnelere gerilerken, diğer yandan, nesnesi olmayan, yani dürtüye dönüşememiş cinsel uyarım fazlalığı olarak da etkili olur. Bu anlamda libido artışının kendisi bir gizem teşkil eder.

---

[330] Madeleine Gueydan'ı alıntılayan Jacqueline Schaeffer (2005), "Quel Retour D'âge", agy., s. 1028.

Kadının ruhsal ekonomisinde özümlenemeyen uyarım fazlalığı, kaygı nevrozlarına neden olur. Kaygı atağının kökeni, niteliğe dönüşememiş, yani tasarımlanamayan veya yüceltilemeyen cinsel uyarım fazlalığıdır. Buna karşılık ensestüel nesnelere ilişkin cinsel fantezilerle başetme şekli, kaygı atağı olamaz. Bunlar olsa olsa bastırılırlar veya baskılanırlar çünkü bir tasarıma sahiptirler. Bu durumlarda kimi zaman kadının kendi kadınsılığından vazgeçmesi "en ekonomik" çözüm haline gelir. Freud'un getirdiği bir klinik örnek, kadının menopoz evresinde yeniden canlanan ensestüel fantezilerine dair görüşü net bir şekilde doğrulamış olur.

Elli üç yaşında, bakımlı ve evli bir kadın, damadı tarafından Freud'a yönlendirilmişti.[331] Bu kadının kocasının kendisini aldattığına dair takıntıları, imzasız bir mektup almasıyla ortaya çıkmışlardı. Bu mektubun hiçbir dayanağı yoktu. Eşi her zaman ona sadık kalmış ve hiçbir zaman bu tür bir sorun yaşatmamıştı. Buna rağmen hasta adeta kendisine eziyet edercesine, bu saplantılı düşüncelerden kurtulamıyordu veya kurtulmak istemiyordu. Freud, eşin sadakatsizliğine ilişkin takıntıların aslında yer değiştirmiş olduklarını düşünür. Bu takıntıların gerisinde yatan, tutku nesnesi damata ilişkin ensestüel fantezilerdi. Tıpkı Helene Deutsch'un da ortaya attığı gibi, orta yaşlı bir kadın için arzu nesnesi oğul veya genç bir erkektir. Damadına ilişkin erotik duygular, bu kadında dehşet uyandırmışlardı ve bu yüzden bunları bastırmıştı. Bu kadın menopoz evresinde, belki de hiçbir zaman yaşamamış olduğu kadar, kendisinden çok daha genç bir erkeğe tutku dolu duygular hissetmekteydi. Bu duyguların ensestüel niteliği, bunları

---

[331] Sigmund Freud (1916-1917), *Introduction à la Psychanalyse*, Paris, Payot, 2001, s. 297. Bkz: "Introductory Lectures on Psychoanalysis", *The Standard Edition*, cilt XVI, agy., s. 248.

kabul edilemez hale getirmişti. Bu hastanın genç erkeğe duyduğu arzusunun aşırılığını, ergenlik arzularının uyanmasına da bağlayabiliriz. Buluğ çağındaki kız ve erkek cinsel arzuyu keşfederler ve bu deneyimi heyecanla yaşarlar. Bu deneyim cinsel olarak "yeni"nin, bir başlangıcın heyecanı ve arayışıyken, ortaya çıkan cinsel dürtülerin şiddeti aynı zamanda savunmaların da devreye girmesini gerektirir. Ergenlikte ölçüsüz ve fazlasıyla yoğun olarak algılanan dürtülerden korunmak ne ölçüde gerekliyse, menopoz fırtınasının beraberinde getirdiği cinsel istek dalgalarına karşı koymak ve bu dalgalarla yüzebilmek de bir o kadar elzem hale gelir.

Freud'un *Psikanalize Giriş* metninde tartıştığı bir rüya ise, bu dönemdeki kadının cinselliğini renkli bir şekilde ortaya koymaya yarar. "Aşk hizmetleri" adlı rüya, Hug-Hellmuth'un Freud'a ilettiği, "çok itibarlı, çok eğitimli", "yaşlı" bir kadına aittir.[332] Elli yaşında olan bu kadın, hem kendisi, hem de Freud tarafından (herhalde Hug-Hellmuth tarafından da) "yaşlı" olarak nitelendirilmekteydi. Bu anlamda yaş konusunda zihniyetlerin ne kadar değişmiş olduğunu görebiliriz. Ama bu yaşta bir kadın kendisini zaman zaman veya hepten yaşlı hissedebildiği gibi, toplumda da yaşlı görülmeye eğilimlidir. Yine de bütün toplumsal ve ruhsal çelişkilere rağmen, günümüzdeki kadın açısından profesyonel, toplumsal ve duygusal olarak bir gelecek olasılığı vardır. Freud'un zamanında bu geleceğin olasılığı imkansızdı. Rüyanın yer aldığı tarihsel dönem I. Dünya Savaşı'dır. Kadın askeri hastaneye gider ve başhekimle konuşmak ve "hizmetlerini" sunmak istediğini belirtir. Bu sözleri işiten astsubaylar, bu hizmetlerin aslında aşk hizmetle-

[332] Sigmund Freud (1916-1917), *Introduction à la Psychanalyse*, agy., s. 160-162. Bkz: "Introductory Lectures on Psychoanalysis", cilt XV, agy., s. 137-138.

ri olduklarını idrak ederler ve yaşlı bir kadın olduğu için içeriye geçmesine izin verirler. Ama kadın başhekimin odasına varmak isterken, yanlışlıkla birçok subay ve hekimin bulundukları bir odaya girer. Oradaki en yüksek rütbeli hekime hizmet vermek istediğini belirttiğinde, hekim hemen onun ne demek istediğini anlar. Hekim kadını belinden yakalar ve şöyle der: "Sevgili bayan, diyelim ki bu noktaya geldik...(fısıltılar)". Kadın hekimden uzaklaşır ve onun başka birşey ima ettiğini düşünür: "Aman Allahım, ben yaşlı bir kadınım ve böyle bir durumda kendimi hiçbir zaman bulmayabilirim"...Ve şöyle ekler: "yaş meselesini göz önünde bulundurmalı, yaşlı bir kadınla genç bir erkeğin...(fısıltılar); bu korkunç olurdu". Rüyanın içerikleri düzeyindeki boşluklar veya fısıltılar, hastanın sansürlediği kısımlardır. Bu rüyada da ellili yaşlarındaki bir kadın, genç erkeklere arzu duymaktadır. Bu kadın ensestüel fantezilerini bastırabilmek için kendisini "yaşlı" biri olarak nitelendirmeye ihtiyaç duyar. Freud da bu rüyanın adeta bir gündüz düşlemini andırdığını ve içeriklerinin bu anlamda oldukça bariz olduğunu düşünür.

Olgun yaşların aşkları

Simone de Beauvoir, Marguerite Duras, Colette gibi yazarlar veya Edith Piaf gibi şarkıcı ve sanatçıların da orta yaşlarındayken, kendilerinden daha genç erkeklerle büyük aşklar yaşadıklarını biliyoruz. Gençliklerini ve tazeliklerini kaybetmiş olan bu kadınları çekici kılan neydi? Dördünü sevgili açısından arzulanılır kılan, kuşkusuz onların ünlü ve parlak kadınlar oluşlarıydı. Marie-Christine Laznick'e göre, bu kadınları genç sevgilileri tarafından arzulu kılan fallik düzeydeki başarıları, dolayısıyla erkeksi yönleriydi. Hatta bu kadınları

"erkek kalpli" olarak nitelendirmekte tereddüt etmez. Ama Laznick'in bu görüşüne katılmak mümkün değildir. Fallik edimleri, tam tersine, onların kadınlıklarına bir ışıltı, pırıltı kazandırmıştı. Yapıtları sayesinde düşünceler dünyasıyla olan ilişkilerinde, arzulayan konumunda olmuşlardı. Bu da ötekinde arzu uyandıran birşeydir. Diğer bir deyişle, arzuya neden nesne (*objet cause du désir*) konumunda olmuşlar, bu nesnenin pırıltısını taşımışlardır. Laznick kitabının bir başka bölümünde, yaşamının bu evresine erişmiş bir kadının, gençlik yıllarındaki kadar da "fallik" olmaya ihtiyaç duymayacağını belirtir. Böylelikle bu noktada bu kadınların erkeksiliklerine ilişkin görüşüyle çelişkiye düşen bir fikir ortaya atmış olur. Kuşkusuz bu kadınlar toplumsal ve kültürel sahnede, kendilerine önemli bir yer açabilmişler ve öznelliklerinin sesini duyurabilmişlerdi. Bu yüzden sevgilileriyle fallik bir rekabete girmelerine gereksinim yoktu, onlarla kadınlıklarını yaşayabilirlerdi. Hatta geçen zamana karşı, özellikle yaşamak istedikleri ve kaybetmek istemedikleri kadınlıklarıydı.

Simone de Beauvoir

Simone otuz dokuz yaşındayken, Amerika Birleşik Devletleri'ne konferanslar vermek için yaptığı bir yolculukta, kendisi gibi yazar olan Nelson Algren'le tanışmış ve ona aşık olmuştu. Sevgilisiyle buluşmak için Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı yolculuklardan geriye döndüğünde, ayrılık onda büyük bir hüzün yaratmıştı. Bu duygularına yaşlılık kaygıları da eklenmişti. O dönemde ortaya çıkan yoğun kaygılarını ve somatik rahatsızlıklarını, yaşlılığa karşı tepkileri, "son isyanı" olarak algılamaktaydı.[333] Bu isyandan birkaç yıl sonra Algren'le

[333] Simone de Beauvoir (1963), *La Force des Choses I*, Gallimard, Paris, s. 181.

ilişkisi sona ermişti. Simone kendisine evlenme teklifi yapan ve onu Jean-Paul Sartre ile paylaşmak istemeyen Algren'i, Sartre'dan uzakta yaşamamak uğruna reddetmişti. Nelson Algren ile tutkulu ilişkisinin sona ermesiyle yaşadığı gönül yarası, tam da yaşlanma krizinin zirve yaptığı zamandı. Algren'den ayrıldığında kırk dört yaşındaydı ve yaşamının sonbaharında artık yeni bir aşkın imkansız olduğunu düşünmekteydi: "Bundan sonra hiç bir daha başka bir bedenin sıcaklığında uyuyamayacaktım... Bu kesinlik beni yakaladığında ölümün içine savrulmaktaydım".[334]

Algren'le ilişkisinin bitiminden birkaç yıl geçmişti. Simone artık daha bir mizah duygusuyla yaşlanma krizine yaklaşmaktaydı. O da, diğer kadınlar gibi, gençlik yılları sona erdiğinde kadınlığını eskisi gibi sergilememesi gerektiğini düşünürken, orta yaşlarına geldiğinde fikir değiştirmişti. "Kırk yaşını geçince," derler, "insan saçını sarıya nasıl boyar anlamam; insan kendini bikiniyle nasıl teşhir eder; erkeklerle nasıl cilveleşir. Ben, o yaşa gelince.." O yaş gelir: saçlarını sarıya boyarlar; bikini giyerler; erkeklere gülümserler".[335] Simone da otuzlu yaşlarındayken, tıpkı öteki kadınlar gibi, kırkından sonra kadınların cinsel bir yaşam ve aşktan vazgeçmeleri gerektiğini düşünmekteydi ve cildi pörsümüş kadınlardan nefret etmekteydi. "Kırk yaşından sonra, bu tür aşklardan vazgeçmek gerek." "Yaşlanmış ten" dediğim şeyden nefret ediyordum".[336] Oysa kendisi bu yaşa geldiğinde, bu düşüncesinin kadınların yaşantılarını yansıtmadığını anlamıştı. Kırkından sonra cinsel

---

[334] Simone de Beauvoir'ı alıntılayan Marie-Christine Laznick (2003), *L'impensable Désir*, agy., s. 197.

[335] Simone de Beauvoir (1963), *Koşulların Gücü II*, Türkçeye çeviren Betül Onursal, Payel, İstanbul. 1996, s. 9.

[336] Simone de Beauvoir (1963), *Koşulların Gücü II*, agy., s. 9.

yaşamının sona erdiğini ve artık hiçbir erkeğin kollarında uyuyamayacağını düşünürken, 1952 yılında kendisinden on yedi yaş küçük olan Claude Lanzmann karşısına çıktığında, hiç tereddüt etmeksizin aşkın fırsatını yakalamıştı. Lanzmann; Jean-Paul Sartre ve Simone'un bizzat kurucusu olduğu *Les Temps Modernes* dergisinin yayın kurulu toplantısına ilk kez katıldığında, Simone ile karşılaşmıştı. Onun "harika, ışıltılı, akıllı yüzü", açık sözlülüğü ve dürüstlüğü tarafından çok etkilenmişti.[337] Elbette Lanzmann'ı etkileyen sadece Simone'un bu yönü değildi. Simone yazdığı felsefe ve anı kitapları, romanlarıyla artık meşhur biriydi. Lanzmann ise daha sonraki yıllarda Yahudi soykırımı üzerinde gerçekleştireceği eşsiz bir tanıklık filmi olan *Shoah* ile ünlenecekti.

Simone yaşlandığını düşündüğü ve bu yüzden umutsuzluğa kapıldığı yıllarda, her ne kadar cinsel isteklerine ket vurmak istese de, fantezileri ve hayallerine zincir vuramamaktaydı. "Yeniden doğma şansı bir kez daha ortaya çıkınca, ona sıkı sıkıya sarıldım".[338] Simone kaybettiğini düşündüğü kadınsılığına yeniden kavuşmasını, yeniden doğmak şeklinde nitelendirmişti. Orta yaşlardaki bir kadın, erkeğe göre, çok daha fazla zamanın farkındadır çünkü biyolojik saati tükenmek üzeredir. Bu yüzden kadınsılığını yaşayabilmenin zaman açısından bir sınırı olduğunun bilincindedir. Bu fırsat ya yakalanır, ya da elden kaçırılır. Claude Lanzmann'a aşık olduğu anı şöyle betimlemişti: "Bir şey olmuştu; eminidim, bir şeyler başlıyordu. Yeniden bir bedene kavuşmuştum".[339] Lanzmann ile karşılaşana kadar, yaşama ve yapıtına dair eski iyimserliğini ve umu-

---

[337] Deirdre Blair'i alıntılayan Marie-Christine Laznick, *L'impensable Désir*, agy., s. 195.

[338] Simone de Beauvoir (1963), *Koşulların Gücü II*, agy., s. 9.

[339] Simone de Beauvoir (1963), *Koşulların Gücü II*, agy., s. 10.

dunu yitirmişti. Kendi ruhsal dünyasında birşeyler değişmişti. Yirmi bir ile otuz bir yaşlarını kapsayan ve II. Dünya Savaşı yıllarından önceki döneme karşılık gelen *Olgunluk Çağı*'nın iyimserliğinden artık eser yoktu. "Kaynakları sınırlı bir dünya üzerinde, beni kemiren basit ve ürkünç sıkıntılarla yaşıyordum ve sınırlılığım –durumumun, yazgımın, yapıtımın sınırlılığı– doyumsuzluğumu kısıtlıyordu, her şeyden herşeyi umduğum günler çok uzakta kalmıştı."[340] Buna karşılık Lanzmann'ın genç oluşu nedeniyle, birçok kültür nesnesine taze bir bakış açışıyla yaklaşabilmekteydi. Bu da Simone'un yeniden yaşama karşı coşku duymasını sağlamıştı. "Lanzmann'ın yanımdaki varlığı beni kendi yaşımdan çekip çıkarttı". Ve şöyle ekler: "Onun sayesinde binlerce şey bana geri verildi: sevinçler, şaşkınlıklar, kaygılar, gülmeler ve dünyanın tazeliği".[341] Lanzmann, Simone'u orta yaş krizine özgü depresif duygularından kurtarmıştı. Bu anlamda orta yaşlarında bir kadının bedenindeki fizyolojik değişikliklerin sarsıntılara yol açtığı bir dönemde yaşadığı aşk, tıpkı ergenlik aşkı gibi, yeni bir başlangıçtır.

Simone bir tek Lanzmann ile birlikte yaşamış ve başlangıçta onunla tek odalı evini paylaşmıştı. Kitap ve dergilerin her tarafı kapladığı bu odada, Lanzmann'ı etkileyen Simone'un yazma disipliniydi. Sabahleyin masa başına oturduğu andan itibaren öğlene kadar, ağzını açmadan çalışmasıydı. Bu çalışma disiplini Sartre ile Simone'u birleştirmekteydi. Simone Lanzmann'a aşık olmakla birlikte, bu ilişki konusunda gerçekçiydi. Bir gün sonlanacağını ve bu ilişkinin Sartre ile olan beraberliğinin yerine de geçemeyeceğini biliyordu. Gerek onu Sartre ile paylaşmak istemeyen ve kendi ülkesi dışında başka

---

[340] Simone de Beauvoir (1963), *Koşulların Gücü II*, agy., s. 15.

[341] Simone de Beauvoir (1963), *Koşulların Gücü II*, agy., s. 15-16.

bir yerde yaşamayı dilemeyen Nelson Algren, gerek kendinden çok daha genç olan Lanzmann karşısında, kendi konumunu bilmekteydi. "Bana gelince, yüreğimi bağlamak için biraz uzaklığa gereksinimim vardı, çünkü Sartre ile olan anlaşmama ihanet etmem söz konusu olamazdı. Algren başka bir kıtaya aitti, Lanzmann'sa başka bir kuşağa: bu da bir tür tedirginlikti ve ilişkilerimizi dengeliyordu. Yaşı, yaşamının yalnızca bir anına kendimi vermeme yol açıyordu; bu da, bugün kendi gözümde, ona tüm yaşamımı adamamış olmamı haklı gösteriyor".[342]

Simone, yaşamını hem Sartre, hem Lanzmann ile paylaşmaktaydı. Öğleyin Sartre ile buluşup, birlikte öğle yemeği yiyorlardı, bazen Lanzmann de onlara katılıyordu. Öğleden sonraları Simone, Sartre'ın evinde onunla birlikte birkaç saat boyunca çalışıyordu. Akşam yemeklerinde üçü buluştuklarında, Simone, Sartre'a yazdıkları hakkında geri bildirim veriyordu. Lanzmann Sartre ile rekabet yaşamadığını ifade etmekteydi, tam tersine onu bu üçlüyü birleştiren bir unsur olarak algılamaktaydı. Diğer yandan, Sartre'ın yaşamında da başka kadınlar vardı. Simone ile Sartre'ın ilişkisine geleneksel kalıplardan hareketle yaklaşmak mümkün değildir. Sartre'ı tanıdığında, Simone felsefeden yeni mezun olmuş, yirmi bir yaşında genç bir kadındı, hayali yazar olabilmekti. Lisede öğretmen olarak çalışıp hayatını kazanırken, bir yandan da yazı yazmaktaydı. Bu yıllar; kitap yazdığı, öğretmenlik yaptığı, sırt çantasıyla korkusuzca tek başına seyahat ettiği ve doğaya, yeni düşüncelere büyük merak ve tutku hissettiği yıllardı. Dünya feminist hareketinin temel yapıtı haline gelen *İkinci Cins* adlı kitabı 1949'ta yayımlandığında, Simone kırk bir yaşındaydı. Bu tarihten üç yıl sonra Lanzmann ile tanışmıştı.

---

[342] Simone de Beauvoir (1963), *Koşulların Gücü II*, agy., s. 14.

Bu noktaya kadar Simone'un aşk yaşamıyla ilgili ileri sürdüklerimiz, onun anılarına dayanmaktadır. Bu noktada Lanzmann'ın bu ilişkiyi nasıl algıladığına da yer vermek gerekir. Lanzmann kendi anılarını kaleme aldığı kitabında, birlikte geçirdikleri bir geceden sonra Simone'un gözüpekliği nedeniyle, aralarındaki ilişkinin olması gerekenden daha hızlı ilerlediğini dile getirmişti. Birlikte geçirdikleri geceden sonra, Lanzmann İsrail'e bir yolculuk yapmıştı. Dönüşünde Simone'a ilişkileri hakkındaki şüphelerinden söz etmişti. Aralarındaki bağın "yıldırım aşkı" olmadığını, zamana ihtiyacı olan bir aşk olduğunu belirtmişti.[343] Lanzmann'ın yeni başlayan bu ilişki hakkındaki duyguları, Simone'unkilerle tezat oluşturur. Simone için Lanzmann ile duygusal karşılaşması özel bir anlam taşımaktaydı. Kaybettiğini düşündüğü kadınsılığına onun sayesinde yeniden kavuşmuştu, bu yüzden bu karşılaşma "yeni bir doğum"du. Oysa Lanzmann yirmi yedi yaşındaydı ve Simone'un deneyimlediği orta yaş krizinden ve kaygılarından çok uzaktı. Üstelik Lanzmann'ın da kendisiyle ilgili belirttiği gibi, zamana ihtiyacı vardı çünkü o "uzun olgunlaşmaların adamı" idi. Lanzmann anılarını, Simone ile ilişkisinin sona ermesinden elli bir yıl sonra yayımlamıştır. Bu da ister istemez Simone ile olan ilişkisine dair duygusal bir mesafe yaratmıştır. Simone'dan sonra, Lanzmann'ın yaşamında yıldırım aşkıyla tutulduğu birçok kadın olacaktır. Oysa Simone, bu ilişkisine yer verdiği *Koşulların Gücü* kitabını, aralarındaki ilişkinin sona ermesinden beş yıl sonra yazmıştı. Simone genç sevgilisinden 1958'de ayrılmıştı ve bu kitap 1963'de yayımlanmıştı. Diğer bir deyişle, Lanzmann'a olan duygularının sıcağında yazılmış bir kitaptı bu. Buna karşılık Lanzmann'ın 2009'da yayımladığı

[343] Claude Lanzmann (2009), *Le Lièvre de Patagonie*, Gallimard, Paris, s. 342.

anıları, Simone ile karşılaşmasını idealleştirmeyi engelleyecek bir gerçeklikle kaleme alınmıştı. Oysa Marie-Christine Laznick'in bu ilişkiye yaklaşımı, bu karşılaşmayı idealleştirme doğrultusundadır. Laznick'in kitabı 2003 yılında basıldığında, henüz Lanzmann'ın anıları gün ışığına kavuşmamıştı. Bu yüzden de konuya yaklaşımına egemen olan Simone'un duyguları ve anılarıdır.

Lanzmann ile arasındaki çok değerli bağa ve Simone'un ölümüne dek sürecek dostluklarına rağmen; aşk ilişkileri başından beri eşitsiz bir zeminde yükselmişti. Bu eşitsizlik özellikle aralarındaki yaş farkından, ama aynı zamanda Simone'un ünlü biri olmasından ve de Sartre gibi bir devin yaşamlarındaki varlığından kaynaklanmaktaydı. Simone'un Sartre ile beraberliği sürerken, her ikisinin de başka sevgilileri olması, okuyucu açısından anlaşılması güç bir durumu ortaya koyabilir. Böyle bir durumu okuma zorluğunu; kültür düzeninde egemen olan ahlak görüşüne indirgememelidir. Her kadın ve erkek, çocukluktan itibaren şekillenen libidinal tarihi doğrultusunda, aşk ve cinsel yaşamını istek ve ihtiyaçlarına göre tanımlar. Ama en çok da farkında olmadığı bilinçdışı süreçler aşk yaşamına damgasını vururlar. Simone'un aşk yaşamını yargılamak ve bunu "ahlak dışı" adlandırmak yerine, Sartre ile ilişkisini tarihsel bir çerçeveye oturtmak benimsediğimiz yaklaşım olacaktır. Ayrıca Simone bir özne olarak dilediği gibi aşk yaşamını biçimlendirme özgürlüğüne sahipti. Simone'un Sartre'a olan bağlılığı, tenselin ötesindeydi. Simone'un özgür bir kadın haline gelmesini sağlayan mücadele, hem toplumsal sahnede erkekle eşit haklara sahip özgür bir birey olma savaşını vermek, hem de burjuva düzeninin temsil ettiği değerler ve zihniyete karşı kendi kadın kimliğini geliştirmekten geçiyordu. Bu yüzden Sartre ile olan beraberliği kutsaldı. Kendisini, onunla birlikte yeşerttiği

düşünsel ve duygusal beraberliğinin toprağında geliştirmişti. İlişkileri II. Dünya Savaşı öncesinde yeşermiş ve savaş sonrasında dallanıp budaklanmıştı. Bu ilişki Fransız entelektüel ortamında, en can alıcı tartışmaların tiyatrosu olan, hatta günümüz düşüncesine ve estetiğine damgasını vuran felsefi, psikanalitik, antropolojik, politik ve sanat akımlarının yüreğinde yer almıştı. Simone ile Sartre'ın ilişkisinin bahçesi, aynı zamanda Fransa'nın da entelektüel bahçesiydi.

Sartre ile ilişkisi, birçok çift için geçerli olduğu gibi, bir anlaşmaya tabiydi ve az çok sapmalara rağmen belli bir sadakati devam ettirmekteydi. Simone yaşamlarının belli dönemlerinde başkalarıyla yaşamış oldukları aşkların, aralarındaki esas ve temel olan ilişkiyi etkilememiş olduğunu düşünmekteydi. Ama bu noktada şöyle bir soru da sorabiliriz: İlişkilerine üçüncü kişilerin girmesi, acaba Simone'un isteğini mi yansıtmaktaydı, yoksa Sartre'ın arzusu muydu? Bunu tam olarak bilmiyoruz. Buna karşılık Simone, dört kitap halinde yayımlanan anılarına damgasını vuran açık sözlülüğü, şeffaflığı ve dürüstlüğüyle, Sartre ile arasında olan anlaşmasındaki bir çelişkiye de işaret etmekten kendini alamaz. Acaba üçüncü kişi bu anlaşmada kendine bir yer bulabilecek miydi? Örneğin, Simone'un beraber olduğu Claude Lanzmann üçlü ilişkiyi kabul edecek ve kendine bu üçlüde bir yer yaratacaktı. Buna karşılık Lanzmann'dan önceki sevgilisi Nelson Algren, Simone'u Sartre ile paylaşmak istemeyerek, bu anlaşmanın "kusurlu" yanını ortaya koymuştu. Her erkek bu üçlü oyunu kabul etmeye razı değildi.

Unutulmaması gereken esas bir nokta da, Simone açısından yazı yazabilmenin taşıdığı varoluşsal değerdi. Bu doğrultuda Sartre, yazı sayesinde varolabilmenin ana halkasıydı. Gerek Nelson Algren, gerek Lanzmann ile ilişkisinin ortaya koyduğu

çatışma; Simone için yazı yazabilme gereksinmesinin, kimi zaman aşk ve tutkunun üstünde olduğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Sartre'dan yana seçimi, yazının ve yapıtın yaşamındaki vazgeçilmez yerinden de kaynaklanmaktaydı. Yaşamının kimi dönemlerinde, aşk ile yazı yazma arasındaki çatışmada yazının üstün gelmesi, kadınsı öznelliğin ve kimliğin üzerinde yeterince düşünmediğimiz yönleri ortaya koyar. Kadınsı kimlik; bir kadının bir erkekle olan aşk yaşamına ve anneliğe indirgenemez. Bu doğrultuda Julia Kristeva; yazar olan Colette, felsefeci ve siyasi bilimci Hannah Arendt ve psikanalist olan Melanie Klein'ın kadınsı dehaları üzerinde yazarken, her birinin öznelliğinde ve kimliğinde yapıtlarının ne ölçüde vazgeçilmez olduğunu vurgulamaktaydı. Böylelikle kadınlığın kaderini anneliğe indirgeyen ve ona annelik dışında yüceltme olanakları tanımayan Freud'un tersine, Simone de Beauvoir, Julia Kristeva, Colette, Hannah Arendt ve Melanie Klein "Nasıl kadın olunur?" sorusuna farklı bir yanıt getirmiş olurlar.

Helene Deutsch

Helene Deutsch 1925 yılında yazdığı *Kadınların Cinsel İşlevlerinin Psikanalizi* adlı kitabının son bölümünü menopoz sorununa ayırmıştı.[344] *The International Journal of Psychoanalysis* ise bu bölümü 1984 yılında yayımlamıştı. Kitabın yazılmasından neredeyse bir yüzyıl sonra halen psikanalistler menopoz sorunundan uzak durmayı tercih ederken, bir kadın analistin o dönemde kadınsı cinsellik üzerine yazdığı bir kitaba menopoz sorununu katması cesurdur. İlk psikanalistler (Marie Bonaparte 1935, Otto Fenichel 1931, 1933, 1945, Karen Horney 1926,

[344] Helene Deutsch, (1925) "The Menopause", *The International Journal of Psychoanalysis*, 1984, cilt 65.

1933, Ernest Jones 1927, Melanie Klein 1928) bu kitaba gönderme yaparken, günümüzde kadınlık üzerinde yazan psikanalistlerin halen bu konuyu ihmal etmeleri dikkat çekicidir. Helene Deustch bir yıl boyunca Freud ile analizde olmuştu. O dönemin ilk analistleri gibi analizi çok kısa sürmüştü. Viyana Psikanaliz Kurumu Eğitim Enstitüsü'nün kurucu başkanı olan Helene, 1925 yılından itibaren eğitim analistlerinin en ileri gelenlerindendi. Freud, yakın çevresinde önemli bir rol oynayan Helene Deutsch'un kitabının kendi yayınevinde yayımlanmasına ön ayak olmuştu. Eşi Felix Deutsch de bir dönem Freud'un hekimi olmuştu. Freud kendi talebelerinin yazılarına çok ender gönderme yaparken, cinsellik üzerine 1925'te yazdığı "Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları" ve 1931'de kaleme aldığı "Kadın Cinselliği" adlı makalelerinde, Helene'in metninden alıntılar yapmıştı. Helene Deutsch kendi kuşağından gelen birçok Yahudi analist gibi, eşiyle birlikte Avrupa'da yükselen nazizmden kaçarak, 1935 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne sığınmış ve Boston'a yerleşmişti. Helene kadınlık üzerine yazdığı ilk kitabından yirmi yıl sonra kaleme aldığı iki ciltlik *Kadınların Psikolojisi*'nde, menopoz sorununu yeniden ziyaret etmişti. Karen Horney, Deutsch'u Freud'un fallik merkezli kuramına sadık kaldığı için eleştirmesine rağmen, ilk kitabı olan *Kadınların Cinsel İşlevlerinin Psikanalizi*'ndeki düşüncelerinin ne denli değerli olduğunu vurgulamaktan kaçınmamıştı.[345] Buna karşılık Horney *Kadın Psikolojisi* adlı kitabında, menopoz konusunu incelemez. Freud'un cinsel kuramını 1925'ten itibaren daha sistematik bir şekilde inşa ettiğini

[345] Karen Horney, (1926) "Book Review", *The International Journal of Psychoanalysis*, cilt 7.

düşünürsek, Helene'in ilk kitabının Freud'un kadınsı cinsellik konusundaki görüşlerini etkilemiş olduğu sonucuna varabiliriz.

Helene Deutsch menopozu iyileşemez, onarılamaz narsisistik bir yara, kadının yaşamındaki en son travmatik deneyim olarak tanımlar. Cinsel gelişimde, -"libidonun tarihinde"- kadının yaşadığı en büyük, neredeyse mutlak bir travmadır. Kadın bu dönemde çifte kayıp yaşar: Hem üreme kapasitesini yitirmiştir, hem de kastrasyon karmaşası yeniden canlanmıştır. Üstelik kastrasyon karmaşası imgesel düzeyde bir kayıpla değil de, gerçek bir kayıpla ilgilidir. Genital işlevin yitirilmesiyle, libido terk edilmiş çocuksu evrelere geriler. Vajina erojen bölge olarak işlevini yitirdiği için, libido fallik evreye geriler. Bu yüzden klitoris yeniden egemenlik kazanır ve kadının "erkeksiliği" canlanır. Bazı durumlarda libido anal ve oral evrelere kadar gerileyebilir. Özellikle kadınsılığını reddeden kadınlarda, genital erotizm, yerini anal erotizme bırakmıştır. Ama her hâlükârda anal erotizm sadece bu durumlara sınırlandırılamaz. Deutsch menopozla birlikte genital libidonun dağılması, bozulması anlamında radikal bir sözcük *-dismantling-* kullanır. Bu radikal bakış açısına göre, kadının menopoz krizini özümleyebilme, dönüştürebilme olanağı yoktur, ya da bu bir avuç kadınla sınırlıdır. Bu doğrultuda bazı kadınların sahip olduğu yüceltme kapasitesi olağan dışıdır. Yüceltme kapasitesinden yoksun ve libidosu genital öncesi evrelere gerilemiş bir kadının kadınlığı, bu süreçte geri dönülemez şekilde yok olur. Burada "nihai bir yok oluş" söz konusudur. Oysa bu yaklaşımı, menopozu ödipal karmaşanın üçüncü zamanı olarak tanımlamasıyla çelişkilidir. Menopozu ödipal karmaşanın üçüncü zamanı olarak ele alırsak, çocuksu ensestüel nesnelere ilişkin fantezilerin uyanarak, ruhsal dünyayı yangın yerine çevirdiklerini görürüz. "*Climacteric* libidosunun gerileme eğilimi; ensest yasağını, tıpkı buluğ ça-

ğında olduğu gibi, deler ve yasağa tabi olan nesnelere yeni libidinal miktarlarla yatırım yapılır".[346] O zaman babayı hedef alan çocuksu ensestüel fanteziler, kızın erkeksiliğini değil de, kadınsılığını ortaya koyarlar. Ama yarattıkları uyarım fazlalığından dolayı tehdit edici hale gelirler. Burada kadın açısından asıl sınav, niceliği niteliğe çevirebilmektir.

Helene Deutsch'un menopozla ilgili karamsar yaklaşımına, kendi yaşantısı kadar, egemen toplumsal zihniyet de damgasını vurmuştur. 1884 yılında doğmuş olan Helene ilk kitabını yazdığında kırk bir yaşındaydı. İlk kadın analistler gibi, o da kendi çağında bir kadına geleneksel olarak biçilen rolün dışına çıkmıştı. Örneğin, Helene'in annesi kızının üniversiteye gitmesine karşı çıkmış, yirmi yaşındayken evlenmesini istemişti. Oysa o tıp fakültesinde okumuş ve fakülteyi bitirdikten beş yıl sonra Freud ile analize girmişti. Her analist cinselliği kendi kurmacalarından, yani çocuksu cinsel kuramlarından hareketle kurgularken, aynı zamanda bu sorunu kendi ruhsal dünyasının merceğinden geçirir. Kırklı yaşlar o dönem için bir kadının yaşlı sayıldığı ve ömrünün sonu olarak addedildiği bir zamandı. Oysa Helene 1935'te, yani elli bir yaşındayken Amerika Birleşik Devletleri'ne göç edecek, orada yeni bir hayata başlayacak ve analist olarak kariyerine devam edecekti. Psikanaliz tarihinde ve Freud'un yakın çevresinde önemli bir konuma sahip olan Helene, yüceltme kapasitesine sahip biri olmakla birlikte menopozun etkilerinin onarılmaz olduğunu iddia etmişti.

Eğer yüceltmeyi entelektüel, profesyonel, sanatsal bir yaratıcılığa sınırlamazsak, kadınların bu yaşlarda toplumsal alana katkılarının ne ölçüde değerli olduklarını görebiliriz. Büyük

---

[346] Helene Deutsch (1925), *Psychanalyse des Fonctions Sexuelles de la Femme*, Fransızcaya çeviren Pierre-Emmanuel Dauzat, PUF, Paris, 1994, s. 103.

anne olarak torunları nezdindeki rollerinin yanı sıra (Arjantin'de askeri darbede "kaybolmuş" çocuklarının izlerini süren, askerler veya başkaları tarafından evlat edinilmiş torunlarını bulmaya çalışan "Mayıs Meydanı büyük anneleri"nin, İstanbul'da yine benzer şekilde kayıp çocuklarını arayan "Cumartesi anneleri"nin mücadelelerini unutmamak gerekir), diğer insanlara, çocuklara ve hayvanlara verdikleri bakımı, doğayla olan özel ilişkilerini göz önünde tutmalıdır. Ama tüm kadınların bu düzeyde, bir kuruma veya ötekine kendilerini adamayı başardıklarını iddia edemeyiz. Birçok kadın annelik işlevini kaybettiğinde, yani çocuklar büyüyüp de evi terkettiklerinde, ne yapacaklarını bilemez hale gelirler. Kimisi büyük anneliklerine tutunarak ve torunlara bakarak, annelik işlevini yeniden yaratmaya ve bu sayede yeniden doğrulmaya çalışırlar. Aslında bu noktada Helene yine de kadınlara bir şans verir ve şöyle der: "Kadının önünde onu yaşlanmanın teselli edilemezliğinden koruyan iki yol bulunur: Dış dünyayla ilişkide ruhsal anneliklerinin devamı veya yaşlanan kadının fiziksel görünümüne de yansıyan biyolojik olarak yeniden canlanmış çiftecinsel bünyesi. Böylelikle kadınsılığın tümüyle yok oluşundan sonra kadın, erkeksi eğilimler sayesinde, yaşamla ilişkiler kurabilir."[347] Burada çarpıcı olan Helene'in menopozda gerçekten kadınsılığın tümüyle yok edildiği görüşüne inanmasıdır.

Helene'in artık çocuk sahibi olamayan kadınların, toplumsal alanda "ruhsal annelik" işlevi gördüklerini ileri sürmesi çok yerinde bir saptamadır. Bu görüşü Kristeva ile de örtüşür. Kristeva çocuk doğurmamış kadınların da kurumsal düzeyde veya başka şekillerde bakım verebileceklerini, dolayısıyla

[347] Helene Deutsch (1925), *Psychanalyse des Fonctions Sexuelles de la Femme*, agy., s. 109.

"ruhsal anneliklerini" vurgular ama bunu menopoza sınırlamaz. Ruhsal annelik tam da sözünü ettiğimiz büyük anneliğin toplumsal işlevine de gönderme yapar. "Cumartesi anneleri" örneğinde olduğu gibi, kadınların kendi ailelerindeki çocuklara ve torunlara yönelik annelik işlevi, toplumsal sahneye yer değiştirmiştir. İz bırakmadan ortadan kaybolmuş çocuklarını bulmak ve onları toprağa vermek için verdikleri mücadele söz konusudur. Ancak gömüldükleri andan itibaren, ölmüş olduklarını içselleştirerek çocuklarının yasını tutabilirler. Deutsch'a göre, kadını yaşlılığının yarattığı umutsuzluğundan koruyan diğer seçenek, toplumsal alandaki fallik edimleridir. Ama bu noktada kabul edilemez olan yaklaşımı; erkeksi eğilimlerin kadının fiziksel görünüşüne yansıyarak, onu bir erkek haline getirmesidir. Günümüzde iş yaşamında veya akademik dünyada olsun, erkeklerden daha eğitimli, başarılı, çalışkan, girişken ve hırslı kadınların varlığına tanık oluyoruz. Şüphesiz bu kadınlar yaşlanma sürecini toplumsal sahnedeki itibarlı rolleri, maddi olanakları sayesinde daha kolay atlatabilmektedirler. Çocukluklarında babalarının gözdesi olmuş, ödipal karmaşanın çözümünde babanın erilliğini ideal mertebesine yükseltmiş kadınlardan söz etmekteyiz. Ama fallik edimlerinin gerisinde bile, küçük bir kız olarak babalarına duyduğu aşk ve kadınsılıkları yatar. Nitekim Helene Deutsch, üstadı ve ilk analisti Freud gibi, küçük kızın cinselliğine fallik konumdan yaklaşır. Bu anlamda menopoz da; buluğ çağında "fazlasıyla geç" kazanılan kadınsılığı "fazlasıyla erken" geri almış, alaşağı etmiştir. Dolayısıyla geriye kadınsılığa dair hiçbir şey kalmaz. Theo Angelopoulos'un "Zamanın tozu" ("The dust of time", 2008) filmindeki zaman metaforunu kullanırsak, yaşlanmayla birlikte kadınsılık da silinip süpürülmüştür. Çünkü freudcu kuramda kadınsılık buluğ çağından itibaren olanaklı-

dır ve bu evreye özgü cinsel gelişim üzerine kurulmuş, kurgulanmıştır. Oysa bir öznenin ruhsal yaşamında en belirleyici olan çocukluk yıllarına özgü cinsellik, yani küçük kızın hem anneye hem de babaya olan aşkı dışarıda bırakılmıştır. Bu yüzden buluğ çağının kazandırdığı genital işlevin ve üreme kapasitesinin menopozda yitirilmesi, Deutsch'a göre geride kocaman bir boşluk bırakır.

Buluğ çağında kızın önünde duran sınav; hem genital öncesi evrelerden kaynaklanan çocuksu kalıntılardan kurtulmak, hem de erkeksilikten vazgeçmektir. Diğer yandan, bu güçlüklere, kültürel koşullar gereği cinsel ilişkiye girme süresinin uzun olmasını ve cinsel olgunlaşma sürecini de eklemeliyiz. Her ne kadar günümüzde kızın cinsel ilişkiye girmesi daha erken yaşlarda gerçekleşse de bu, cinsel olgunlaşma sürecinin uzun olması zorunluluğunu değiştirmez. Buluğ çağıyla birlikte genital cinselliğe kavuşmasından sonra, cinsel ilişkiye girebilmesi ve haz alabilmesi uzun bir özümleme zamanını zorunlu kılacaktır. Deutsch'un cinsel kuramında sorguladığımız; buluğ çağıyla birlikte klitoristen vajinaya geçişi ve vajinanın egemen erojen bölge haline gelişini nasıl açıkladığıdır. Küçük kız bu denli erkeksiliğinden gurur duyarken ve haz alırken, -Deutsch erkeksilikten vazgeçişi narsisistik bir yaralanma olarak addeder-, kadınsılığa geçişini nasıl gerçekleştirir? Helene Deutsch buluğ çağında erkeksi etkin dürtülerin kadınsı edilgen dürtülere dönüşmesini; çocuksu genital örgütlenmenin bir sonucu olarak açıklasa da, bu yaklaşımı kızın cinsel gelişimine atfettiği birincil erkeksilikle çelişkilidir. Buluğ çağında vajinanın, Karl Abraham'ın deyimiyle "yönetici bölge" haline gelebilmesi için, çocuksu genital örgütlenmede erojen bölge olarak etkili olması gerekir. Bu yaklaşım Deutsch'un kuramındaki zayıf halkalardan biridir. Bu mantığa göre, buluğ çağında bu denli zorlukla elde

edilen kadınsılık menopozla birlikte uçup gidince, geriye birincil erkeksilik kalır. Bu anlamda menopozun yol açtığı genital öncesi evrelere gerileme, özellikle fallik konuma gerilemedir. Çünkü Deutsch çocuksu genital örgütlenmede küçük kızın kadınsılığını kavramlaştırmamıştır. Küçük kızın babasına aşık olduğu için ondan bir bebek istemesi ve annesinin yerini almayı dilemesi söz konusu değildir. Böylelikle "fazlasıyla geç gelen" genital cinsellik, kırklı yaşlardan itibaren, yani "fazlasıyla erken" yitirildiğinde, geriye kadınlığa dair birşey kalmaz.

Menopozdan sonra "libidonun genital organlardan tam olarak çekilmesi", yani libidonun genital organlardan yatırımını çekmesi, bu aşamayı nitelendirir. Ama genital organlar ve genital işlev başlangıçta uzun ve zorlu bir mücadele vererek, bu değişime direnirler. Bu da *climacteric* öncesi evreyi nitelendirir. Deutsch'a göre, menopoz öncesi evrede cinsel uyarımın yoğunluğunun kaynağı narsisistiktir. Menopoz süreci tamamlanmadan önce, yani adetlerin tamamıyla sona ermesinden önce, başlayan değişimler kadınlığa indirilen narsisistik bir darbedir. Bu aşamada buluğ çağının kazandırdığı özellikleri muhafaza etmek için başlatılan mücadele, genital eğilimlerin güçlenmesine, libidonun artışına yol açar. Libido artışı genital işlevin dağılma süreçlerine karşı, aşırı bir telafi işlevi görür. Deutsch'un "tehlikeli yaş" olarak nitelendirdiği bu dönemde artan cinsel iştah, genital işlevi yitirmemek için libidonun karşı koymasının ve direnmesinin bir sonucudur. Kaynağı da narsisistik kökenlidir. Kadının bu dönemde artan cinsel iştahı; vajinanın üreme organı olarak değerini yitirmeye başlamasıyla ve dış dünyada nesne bulmaktaki güçlüğüyle çelişen bir tablo ortaya koyar. Bu evrede aşırı telafi işlevi gören yoğun cinsel iştah, sevilme ve arzulama arzusu aracılığıyla yansır.

Menopozun ilk aşamasında vajinaya bu denli yoğun bir yatırım, kadında çok genç olduğuna dair bir algı yaratır. Bu da onu tutkulu ilişkiler aramaya yöneltir. Deutsch'un bu sözleri, bize ilginç bir şekilde Simone de Beauvoir'ın otuz dokuz yaşındayken ve artık cinselliğinin tam da bitmiş olduğunu düşündüğü bir dönemde, kendisini tutkuyla Claude Lanzmann'ın kollarına atmış olduğunu anımsatır. Deutsch *climacteric* öncesi dönemde, o zamana kadar cinsel soğukluk (frijidite) yaşayan birçok kadının cinsel ilişkide haz almaya başladıklarını veya tam tersine artan narsisistik ihtiyaçlarını artık karşılayamayan evlilik ilişkisinde ilk kez cinsel soğukluk yaşayabileceklerini ileri sürer. Kimi kadının eşiyle cinsel soğukluk yaşarken evlilik dışı ilişkilerde haz alması, tıpkı erkeğin aşk yaşamında "kutsal" eş ile "fahişe" arasında yaşadığı bölmeyi andırır. Erkek haz aldığı ve bilinçdışı fantezisinde fahişe olarak konumlandırdığı kadını aşağılama eğilimi gösterirken, kadının evlilik dışında bulduğu nesneyle olan cinsel ilişkisi farklı bir tabloyu ortaya koyar. Burada aşağılama eğilimi erkekten kaynaklanmaz, kadının kendisine yöneliktir çünkü bilinçdışı fantezide kendisini fahişe olarak konumlandırmıştır. Kendisini bir fahişe olarak hayal ederek haz aldığı ölçüde, fantezi mazoşistik niteliklidir.

Vajinanın üreme organı olarak kademeli bir şekilde işlevini yitirmeye başlaması ve kadının dış dünyadaki nesneleri bulmaya dair artan güçlüğü; libidonun genital öncesi evrelere gerilemesine neden olur. Vajina narsisistik olarak aldığı darbeyle mücadeleden vazgeçer. Bu noktada Deutsch kadına ve kendisine de acımasızdır. Yaşlandıkça ve kadınlığını kaybettikçe kadının sevilme arzusunun artması, onun açısından sürecin "trajikomik" sonucudur. Bu evrede kadının dış dünyadaki nesnelere ilişkin başarısızlığını; hem kültürel nesneleri yaratamaması ve dönüştürememesiyle, hem de narsisistik

olarak yoğun bir şekilde eksikliğini hissettiği aşk nesnesini bulamamasıyla bağlantılandırabiliriz. Bu yüzden genital libido yoğunluğunu ve gücünü kaybeder. Deutsch'a göre, genital evrede bile daha erken gelişim evrelerinin etkili olmaya devam etmesi nedeniyle, libido genital organlardan yatırımını çeker. Böylelikle radikal bir şekilde genital işlev sökülmeye, bozulmaya tabi olur. Libidonun genitallerden yatırımını çekme süreci tamamlandığında, cinsellik çocuksu cinsel evrelere geriler. Menopoz evresinin tamamlanmasıyla; baş ağrıları, hazmetmeye yönelik bozukluklar, kalp atışına dair duyumlar, nevraljiler gibi, kimi zaman konversif sorunlar veya somatik hastalıklar ortaya çıkarlar. Ruhsal hallerdeki iniş çıkışlar, bu dönemi kadının kendisi ve çevresindekiler için bir hayli zorlaştırır.

Bu dönemde kadının analize girmesi veya analizde olması; kadınsı kimliğine dair çatışmalarını ve kayıplarını -üreme kapasitesine, gençliğini kaybetmeye, ebeveynlerini kaybetmeye dair kayıpları,- özümleyebilmesine olanak sağlar ve krizi katetmesinde yardımcı olur. Menopoz krizinin sarsıntısı bize erkekteki karşılığını, yani yaşlanmaya ve cinsel gücünü kaybetmeye ilişkin kastrasyon kaygısını unutturmamalıdır. Bu aşamada kadın ve erkeğin yüzleşmek zorunda kaldığı kriz, çiftin yaşamını daha sorunlu kılar. Erkekte kastrasyon kaygısı ve yaşlanma korkusu, özellikle ölüm kaygısından kaynaklanır. Paul Auster'in *Kış Günlüğü* adlı otobiyografik kitabı, yaşlanmakta olan erkeğin kaygılarını ortaya koyması açısından oldukça aydınlatıcıdır.

Kış Günlüğü

Paul Auster'e, yaşamının "kışına" vardığını hissettiren en önemli olaylar, anne ve babasının ölümleriydi. Elli beş yaşındayken annesini beklenmedik bir kalp krizi sonucunda kaybetmişti. Yazar kendisini derinden sarsan bu kayıptan bir kaç

ay sonra, ciddi bir araba kazası geçirmişti. Aynı dönemde uzun bir uçak yolculuğu sonrasında bacağında bir pıhtı oluşmuştu. Annesinin ölümünden birkaç gün sonra da ilk panik atağını yaşadığında, öleceğini sanmıştı. "bu sefer ömründe hiç duymadığın kadar büyük bir korkuyla, dehşet içinde haykırdın. Başka bilinç alanları ve bu gözyaşları vadisinden sessizce çekilip gitme fikri işte oraya kadar sürdü. Yerde yatıp ciğerlerini paralarcasına haykırıyordun, çünkü ölüm içine girmişti ve ölmek istemiyordun".[348] Üst üste gelen sağlık sorunlardan dolayı, artık eskisi gibi genç ve yaşamın darbelerine dayanıklı olmadığını anlamıştı. "bir zamanlar kendi içinden ve dışından gelebilecek her türlü darbeye direnç gösteren, insanlığın geri kalanını tehdit eden her türlü somatik ve psikolojik etkiden bağışık olan, doğanın güçlü insanı sen, bir süredir paramparça olduğunu, eskisi kadar güçlü olmadığını ve hızla çöken bir enkaza dönüştüğünü hissediyorsun".[349] Kazadan iki yıl sonra Fransa'nın Arles şehrinde, kitabıyla ilgili düzenlenen bir okuma etkinliğinde, bazı bölümleri Fransızca okuyacak olan ünlü oyuncu Jean-Louis Trintignant ile karşılaşmıştı. Kendisi de aynı bölümleri İngilizce okuyacaktı. Auster kendisini bu çekingen ve içe kapanık oyuncuya yakın hissetmiş, ses tonuna ve tınısına hayran olmuştu. Trintignant Auster'e yaşını sorduğunda, o elli yedi yaşında olduğunu yanıtlamıştı. O da aynı soruyu Trintignant'a yöneltmiş ve onun yetmiş dört yaşında olduğunu öğrenmişti. Biraz sonra Trintignant şöyle demişti: "Elli yedi yaşındayken kendimi yaşlı hissederdim. Şimdi yetmiş dördümde o zamankinden daha genç hissediyorum".[350]

---

[348] Paul Auster (2011), *Kış Günlüğü*, Türkçeye çeviren Seçki Selvi, Can Yayınları, İstanbul, 2012, s. 32.

[349] Paul Auster (2011), *Kış Günlüğü*, agy., s. 24.

[350] Paul Auster (2011), *Kış Günlüğü*, agy, s. 31.

Auster daha sonraki yıllarda, Trintignant'ın kendisindeki ölüm kaygısını algıladığı için bu sözleri söylediğini düşünmüştü. O da şimdi altmış üç yaşındaydı (bu kitabı yazdığında) ve birkaç sene öncesine oranla daha güçlü hissetmekteydi. "Bacağındaki sorun çoktan sona erdi. Yıllardır panik atak nöbeti yaşamadın, gözlerin arada bir sıkıntı verse de, eskisi kadar sık olmuyor bu. Şunları da unutmaman gerek. Artık ne araba kazası var ne de ardından yas tutulacak ana baba".[351] Annesinin kaybından sonra ölümcül bir kaza geçiren Auster, babasının ölümüne farklı bir tepki vermişti. Altmış altı yaşındayken aniden ölen babasının kaybı, "bitirilmemiş bir iş duygusu, söylenmemiş sözlerin, kaçırılmış fırsatların beyhude hayal kırıklığını yarattı".[352] Babası öldüğünde Auster henüz bir yazar olarak meşhur olmamıştı. Bu yüzden babası onun başarısını göremeden ölmüştü. Üstelik aralarındaki "sis"i ortadan kaldıracak bir yakınlaşmayı da gerçekleştirememişti. Auster'in bu duyguları, baba ile oğul arasındaki ilişkinin niteliğine dair bir fikir verir. Babanın ölümü kızında benzer duyguları uyandırmaz. Babanın kaybı, oğul açısından onarılamaz bir darbedir. Nitekim Freud da bir erkeğin yaşamında en büyük kaybın babanın ölümüne ilişkin olduğunu dile getirmişti.

Menopoz gerileme midir, yoksa fırsat mıdır?

Çocukların büyüdüğü için evden ayrılıkları bir dönemde yaşlanmakta olduğunu hissetmesi ve kendisini eskisi gibi çekici ve cazibeli bulamaması, kadının kimlik duygusunu sarsar. Dünyadaki yerinin ne olduğuna, kendisinin neye yaradığına, kim olduğuna dair bir bunalım yaşar. Eğer başarılı bir

[351] Paul Auster (2011), *Kış Günlüğü*, agy., s. 31.

[352] Paul Auster (2011), *Kış Günlüğü*, agy., s. 32.

profesyonel yaşamı varsa, bu süreci daha az sancıyla atlatır. Ama bu böyle olmadığında yeniden annesel işlevleri yaratma ihtiyacını hissedebilir, büyük anne olarak annelik işlevine tutunur. Buna karşılık kimi kadınlar için de, kadınsılık ilk kez tümüyle sahip çıkılan ve elden gidecek olduğu ölçüde kaçırılmaması gereken son fırsattır. Bu yaşam evresi ve krizine özgü aciliyetten dolayı, kadınsı bedeni ve arzuyu kısıtlayan tabulardan, önyargılardan vazgeçmek, dolayısıyla özgürleşmek de mümkündür. Bu evrede bir kadının genç bir erkeğe arzu duyduğunda, bu duygusunu "anormal" olarak algılaması; diğer kadınların genç erkeklere ilgi duymaları ve cinsel beraberlik yaşamalarını "ahlak dışı" olarak nitelendirmesi; veya artık annesele tâbi olmayan şiddetli cinsel dürtülerini tehdit edici olarak algılayarak cinselliğinden vazgeçmesinin kökenleri aynıdır. Her bir durum bu yaşlardaki kadını ilk kez arzunun vahşiliğiyle karşılaştırır. Eğer burada bir vahşilik söz konusu ise, bu artık anneselin kabına sığmayan ve anneselin ehlileştiremediği ve bu dönemde şiddetiyle sadece buluğ çağındaki itkilerle benzerlikler taşıyan cinsel dürtülere karşılık gelir. Bu durumda kadın benliğine yabancı olarak algıladığı bu cinsel dürtülerle nasıl başa çıkacaktır, bu dürtülerin kaderi ne olacaktır? Bunları nasıl özümleyecek ve dönüştürecektir?

Bu dönem ilk kez kadını; artık annesele özgü içgüdüler, tasarımlar, zorunluluklar şeklinde düzenleyemediği bir cinsellikle, yani cinselliğin devirsel (adetlerin ortaya koyduğu gibi) ve düzenleyici bir yapı olmaktan çıktığı bir zamanla yüzleştirir. Buluğ çağından bu noktaya kadar, bir kadının büyük çabası cinsel yaşama erişmek ve çocuk sahibi olup çocuklarını yetiştirmek (tabii anne olmak istemeyenleri de unutmamak gerekir) olmuştur. Yani annelik işlevi ve annesel; cinselliğini yönlendirmiş, şekillendirmiştir. Oysa menopoz artık anneselin

damgasını vuramadığı, biçimlendiremediği dürtünün kendisiyle karşılaştırır. Üstelik dürtüselin süreğen gücü menopozla da bitmez, kadını bitmeyen bir dürtüsel çözüm bulma, özümleme gereksinimine iter. Cinsel uyarımların fazlalığı, benliğin artık kendisini savunamadığı bir yoğunlukla yüzleştirirken onu çaresiz kılar, bu yüzden yeni bir düzenlemeyi gerektirir. Ama bu bir kerede halledilip, bitirilecek bir mesele değildir. Süreğen bir görev olarak, bu aşamadan itibaren kadının karşısına çıkar. Annelik işlevi ve üremenin bittiği noktada, cinsel dürtü o zamana kadar özneyi yapılandıran, kapsayan kalıbını kaybetmiştir. Kalıpsız kalan dürtü, süreğen bir şekilde kendini gerçekleştirme gereksinmesi içinde bulur. Cinsellik bu dönemde kadının kendisi için her zamankinden daha gizemlidir. Üreme kapasitesinin yitirildiği, bu anlamda genitalin dürtüyü artık eskisi gibi kapsayamadığı bir bağlamda, libidonun yoğunluğu artar ve ruhsal aygıtı "çalışma zorunluluğuna" iter. Buluğ çağından itibaren libidonun artışı genç kızı cinsel yaşama ve üremeye hazırlarken, menopozda libidonun artışı onu hiçbir şeye hazırlamaz. Yani kadının önünde üreme veya cinsel yaşama erişme gibi, tanımlanmış hedefleri yoktur. Eğer bir simgeleştirme ve özümleme durumu söz konusuysa, bu tamamıyla kadının kendi ruhsal çabasına bağlıdır. Bu da libidonun tarihinden bağımsız düşünülemez. Libidonun tarihi nedir? Kadının bu dönemde yaşadığı krize bulacağı dürtüsel çözüm; yaşamı boyunca katettiği ruhsal yola ve çatışmaları aşmak için başvurduğu stratejiye bağlı olacaktır. Geçmişte süreğen bir itici güce sahip dürtü karşısında baskılamayı mı seçmiştir, nevrotik bir uzlaşmaya mı başvurmuştur, yoksa büyük miktarlarda dürtüyü içselleştirebilmiş midir? Bu anlamda libidonun tarihi; ruhsal bir ekonomiyi ve belleği varsayar ve dürtünün bulacağı çözümlere damgasını vurur.

Menopoz krizinin yarattığı aşırı uyarılmayı niteliğe çevirebilmek; libidonun tarihi kadar, narsisistik ekseni de göz önünde bulundurmayı gerektirir. Zaten dürtünün bulacağı en uygun çözüm, birincil narsisizmin zemini üzerine kurulan ve ödipal karmaşanın çözümüyle yapılanan ikincil narsisizmin kalitesine bağlı olacaktır. Yani birini, öteki olmadan düşünmek olanaksızdır. Dünyaya gelen küçük kızın cinsiyeti anne ve babada mutluluk yaratmışsa, yani erkek olarak doğmamış olması hayal kırıklığı yaratmamışsa ("erkek olarak doğmamış olması hayal kırıklığı yaratmamışsa" düşüncesindeki olumsuzluk, kız olarak dünyaya gelişine dair toplumsal bir olguyu, zihniyeti yansıtır), ebeveynler ona kendi tarihlerinde, dolayısıyla soy zincirinde bir yer verebilmişlerse, o zaman birincil narsisizmin zemini atılabilmiştir. Sonrasında ruhsal binanın diğer katmanları bu zeminin üzerinde yükselebilirler. Ama anne ve babanın kendi bilinçdışı tarihleriyle bağlantılı olarak çocuğa verdikleri yer, aynı zamanda ona tahsis ettikleri toplumsal cinsiyeti de belirler. Çocuk erkek olarak dünyaya gelmesine rağmen kız gibi yetiştirildiğinde, bu durum birincil narsisizmin oluşumunu yaralar, örseler. Beşikteki bebek üzerine sevgiyle ve hayranlıkla eğilen anne ile baba açısından "Bebek hazretleri", onların hayallerini ve isteklerini gerçekleştiren biri olacaktır. Kız olarak dünyaya gelişi anne ve baba için sevinç kaynağını oluşturduğu takdirde, küçük kızın babaya duyduğu aşkın karşılanabilmesi, ilerde kadınsılığının narsisistik dayanağını oluşturacaktır. Babanın ensest yasağı doğrultusunda küçük kızına büyüdüğünde onu sevebilecek bir erkekle karşılaşacağı vaadinde bulunması, dolayısıyla kadınsı fantezilerini tanıması; güven veren bir etmen teşkil eder. Diğer yandan, ödipal karmaşanın çözümünde babaya olan sevgisinden dolayı onun idealleriyle özdeşleşebilmiş olması, yani babanın erilliğini

ideal mertebesine yükseltmesi, kıza ilerde toplumsal alanda konumlanabilmesini ve kültür düzenine katkıda bulunabilmesini sağlar. İkincil narsisizm bağlamında kadınsı ve erkeksi özdeşleşmelerin kalitesi, daha ilerki yıllarda kadının menopoz krizini nasıl özümleyeceğini de belli bir yere kadar belirler.

Helene Deutsch menopoz krizinin genital işlevi yerle bir ettiğini ileri sürdüğünde, çocuksu cinselliği göz önünde bulundurmaz. Ödipal karmaşanın oluşumunda küçük kızın kadınsılığını göz önünde tutamadığı ve cinselliğini erkeksi olarak kurguladığı için, radikal bir olumsuzlamayla menopozun genital işlev üzerindeki dağıtıcı, tahrip edici etkisini vurgulamış olur. Bu doğrultuda üremeye dayanan genitalin sonu, cinselliğin de sonudur. Oysa bu dönemde aşk ve arzu nesnesini içeren genital cinsellik kadar, nesnesi olmayan ve hedefi sadece haz almak olan dürtüsel itkiler de ağırlık kazanır. Bu sonuncular çocuksu cinselliğe özgü haz arayışını nitelendirirler. Psikanaliz sayesinde hem cinselliğin genitalden ibaret olmadığını, hem de cinselliğin kökeninin çocukluğa, daha doğrusu çocuksuya (*infantile*) dayandığını biliyoruz. Jacques André'ye göre çocuksu cinsellik; çocuğun cinselliğine karşılık gelmez. Çocuksu cinsellik genital cinsellikten önce gelen ve onun tarafından kapsanan bir cinsellik değildir, başlıca özelliği farklı bir niteliğe sahip oluşudur. "Hiçbir zaman "özümlenmemiş", daima yabancı, endişe veren ve tutkulu bir cinselliktir. Genital cinselliğin bir amacı vardır; çocuksu cinsellik ise çok biçimlidir: ne istediğini bilmeden durmaksızın arzular, kesinlikle sonsuzdur".[353] Ama çocuksu sadece çok şekilli dürtüselliğe, dolayısıyla dürtünün esnek bir şekilde tasarımlana-

[353] Jacques André (2007), "Öncesiz Sonrasız Kadınsı", *Psikanaliz Buluşmaları*, çeviren Fiona Faraci, no 2, s.17.

bilirliğine gönderme yapmakla kalmaz; aynı zamanda bellek izlerinin, imha edilemez bilinçdışı arzuların hazinesidir de. Çocuksu; rüyalar aracılığıyla veya zaman aşımının yok edemediği arzularla süreğen bir geri dönüşün yeridir. Bu bağlamda esnek ve tutarlı bir ruhsal aygıt menopoz krizine özgü dürtüyü tüm şiddetiyle karşılayabildiğinde, büyük miktarlarda dürtüsel itkilerin içe yansıtılmaları mümkün olur. Bu durum öznede coşku, cinsel haz, sınırların genişlemesi, hatta "yeni bir ekonomik düzenlemeye damgasını vuran bir kimlik kaybı *(dépersonnalisation)*" gibi deneyimlere yol açar.[354] François Villa bu noktada Jacqueline Schaeffer ile örtüşür ve şöyle der: "Klinik deneyimim şöyle düşünmeme yol açmıştır: insan benlik düzeyinde bozulmaktan korkmadığında kendisinin gerçekten kim olduğuna erişme şansına sahiptir".[355] Bu doğrultuda yaşamın fırsatları, içimizde o zamana kadar tamamlanmamış olan çocuksuyu gerçekleştirme, arzunun ilksel dilini yakalama fırsatını yaratabilirler. Nitekim ruhsal aygıtın süreğen bir oluşum içinde olduğunu unutmamak gerekir.

Toplumsal ve ruhsal denklem

Simone de Beauvoir "Kadın olarak doğulmaz: kadın olunur."[356] sözleriyle 1949 yılında yazmış olduğu ünlü kitabını açarken, kızın kimliğinin ve ruhsallığının toplumsal olarak nasıl inşa edildiğini, erkekle olan farklılığının nasıl oluşturulduğunu incelikle ve ustalıkla dile getirmişti. Ötekinin; dünya-

---

[354] Jacqueline Schaeffer, "Quel Retour D'âge?", *Revue Française de Psychanalyse*, 2005, cilt LXIX, s. 1014.

[355] François Villa, "Yaşlanma Gücüne Dair" adlı konferans, İstanbul Psikanaliz Derneği, 2011.

[356] Simone de Beauvoir (1949), *Le Deuxième Sexe*, Folio, Paris, 1976, s. 13.

ya gelen çocuğun yaşamında ne dereceye kadar belirleyici olduğunu güzel bir metaforla ifade etmişti. Çocuğa "ilk yıllarından itibaren eğilimi *(vocation)* buyurucu bir şekilde kendisine üflenir".[357] Burada Simone, Jean Laplanche gibi, çocuğun toplumsal cinsiyetinin (*gender*) öteki tarafından tayin edildiğini belirtmekle kalmaz. Aynı zamanda Freud, Melanie Klein, Helene Deutsch, Karen Horney, Alfred Adler, Stekel, Jacques Lacan gibi psikanalistlerin yapıtlarını incelemiş olan Simone, ebeveynin bilinçdışı fantezileri ve hayallerinin ne ölçüde çocuğa tahsis edilen cinsiyeti yönlendirdiklerini de dile getirir. Adeta ebeveyn beşikte yatan bebeğin kulağına eğilerek kaderini, yaşam yolunu üfler. Ama herhalde her özne için oynanan asıl sorun, kendisine "üflenilen" kaderi bozup, birinci tekil şahıs olarak kendi adına bunu nasıl dönüştüreceğidir. Bu tam da kadının esas meselesidir.

Orta yaş krizindeki kadınlar sıklıkla kendilerini erkeklere göre eşitsiz bir durumda bulmaktan dolayı yakınırlar. Bu eşitsizliğin kendi mutsuzluklarının kaynağını oluşturduğunu düşünürler. Bu yüzden böyle bir krizden geçen kadının bulacağı ruhsal çözüm, erkeğe duyduğu hasetin ötesine geçmeyi gerektirir. Kendi yolunu ancak özgün ruhsal dünyası ve dürtülerinden hareketle gerçekleştirebilir. Ama kadınsılık hiçbir şekilde fallik edimlerden bağımsız değildir. Bu anlamda bir kadın olarak özgün olmak; kadınsılıkla erkeksiliğin ruhsal bütünleşmesinin sonucudur. Kişi bir analizin sonunda özne olarak, yani arzunun öznesi olarak nasıl doğabilirse, benzer bir şekilde kadınsı öznenin de toplumsal sahnedeki mücadelesinin ve ruhsal dünyasını özümlemesinin sonucu olarak doğabileceğini düşünebiliriz. Diğer bir deyişle, kadın gerek toplumsal, gerek

[357] Simone de Beauvoir (1949), *Le Deuxième Sexe*, agy., s. 14.

ruhsal olarak verdiği mücadeleler sayesinde ve karşısına çıkan engelleri aştığı ve bunları dönüştürdüğü ölçüde, tarihin öznesi haline gelebilir. Bu yaşam evresinde eğer bir "doğum" söz konusuysa bu, erkeksi yönlerle gerçekleştirilen dansta, kadınsının özellikle ve süreğen olarak özümlenilmesiyle mümkündür. *Bu doğrultuda kadınsı olarak tanımlayabileceğimiz etmen; bu çalışmamız boyunca giderek daha içsel, yani dürtüsel olarak kurgulanmış bir biçime bürünür.* Toplumsal cinsiyet bağlamında eşitsizliğin ne kadar önemli olduğunu biliyoruz. Ama psikanalist, erkek veya kadın olsun, hiç kimsenin varoluşun ıstıraplarından, yalnızlık duygusundan, zamanın vurduğu darbelerden muaf olmadığını bilir. Hatta toplumsal eşitsizlik durumunun içerdiği şöyle bir paradoks da vardır. Kadınların toplumsal olarak maruz kaldıkları eşitsizlikler, haksızlıklar karşısında seslerini duyurabilmek için verdikleri mücadele, onları çoğu kez erkeklere göre daha güçlü ve dirençli kılmıştır.

Ama kadınlardan bahsederken, erkeklerden farklı olarak, hepsinin adına konuşmak olanaksızdır. Her birine tek tek yaklaşmak gerekir. Niçin bu anlamda kadına erkekten farklı bir şekilde yaklaşmaktayız? Erkek, egemen sistemin bir parçası olarak bu düzenle bütünleşmiştir. Bu yüzden çoğul olarak erkeklerden söz etmek mümkündür. Oysa kadının toplumsal ve simgesel düzendeki yeri sorunsaldır. Bu alanda özellikle annelik işleviyle kabul görür. Bu yüzden anneselin ötesinde kadınsılığını özümleyebilmesi, anneseli de kapsayan (veya kapsamayan) kadınsı bir kimlik inşa edebilmesi gerekir. Uygarlığın kaydettiği ilerlemelerle bağlantılı olarak zihniyetlerin değişmesi, kadına aynı zamanda fallik yönlerini geliştirme olanağını da sağlamaktadır. Ama bu böyle olduğu takdirde, kadının önünde duran önemli ruhsal görev, fallik yanıyla kadınsı yanını bütünleştirebilmektir. Bu doğrultuda her bir kadının bu iki yanı arasında kurduğu

denklem farklıdır. Her kadın bu denklemi özgün bir şekilde gerçekleştirir, sahneler ve gösterir. Yetmişlerinde bir kadının örneğini verelim. Sabahleyin spor yaparken sergilediği erkeksi görünümü, duruşu ve hareketleri, öğleden sonraki haliyle tam bir tezat oluşturmaktaydı. Öğleden sonra makyajı, takıları, şık kıyafetleriyle tam bir dişiye dönüşmekteydi ve bu kadınsı tavrıyla insanı hayretlere düşürmekteydi. Bu denklemi kendi özgün parçalarıyla sadece bu kadın kendisi kurabiliyordu.

Bir kadının profesyonel ve toplumsal yaşamını, anneliğini ve evinde eş veya sevgili olma durumunu nasıl bir araya getireceği ona özgüdür. Ama ortada kesin olan birşey vardır. Annelik işlevi ve çocuğuna verdiği bakım; profesyonel etkinliği ve erotik yaşamıyla çatışır, dolayısıyla anne olmanın bedelini öder. Bir kadının birinci tekil şahısta özne haline nasıl geldiği, kültür düzeninde toplumsalın hamurunu yoğururken ve şekillendirirken, buna erkekten farklı bir şekilde kendi özgün damgasını nasıl vurduğu önemlidir kanımızca. Bir kadının cinsiyetlerarası farklılık bağlamında öznelliğini, tekilliğini üstlenebilmesi; fallus merkezli bir düzende ne erkeklerin iktidar dilini benimseyerek erkeksileşmesi, ne de bu düzene boyun eğmesi anlamına gelir. Söz konusu olan, tam tersine, kadınsı kimliğini inşa ederken, kendi özgünlüğünü yaratmaktır.

XI. Bölüm

HER NE PAHASINA ARZU

Psikanaliz ve erotizm

Lacan'a göre, psikanaliz aşka bakış açısında önemli bir değişiklik yaratmışken, erotizmi kavramada bir fark oluşturamamıştır. Bu görüşünü ele aldığı *Psikanalizin Etiği* adlı seminerden bu yana, cinsellik ve erotizmle ilgili olarak psikanalizin daha da gerilediğini ileri sürebiliriz. Bu doğrultuda "cinselliğin psikanalizi terkettiğini" (Fonagy) veya psikanalistlerin cinselliği terkettiğini iddia etmek abartılı olmaz. Toplumsal ve uygarlık sorunlarının, dolayısıyla kimlik meselelerinin daha karmaşık ve çetrefil hale gelmeleriyle, cinselliğin merkezi olmaktan çıktığı yeni psikanalitik akımlar ve ekoller gelişmiştir. Psikanalitik tartışma; nesne ilişkileri, kendilik psikolojisi, öznelliklererarası kuramda olduğu gibi, narsisistik bir eksene kaymıştır. Bilimsel toplantılarda ve kongrelerde analistlerin ruhsal çatışmalara narsisistik bir bakış açısından, yani nesne ilişkisi açısından yaklaşma eğilimleri, neredeyse şaşmaz bir olgu haline gelmiştir. Peter Fonagy geçmişte ve günümüzde kamuya açık psikanalitik tartışmalarda ve meslektaşların klinik sunumlarında, "*cinsel deneyimler hakkında fazla fazilet taslandığını*" belirtir.[358] Faziletli olma çabası Batı kültür ve ahlakını halen nitelendirmeye devam eden bir değer yargısı olarak, hem hastanın, hem de analistin ruhsal dünyasını şekil-

[358] Peter Fonagy (2009), "Psychosexuality and Psychoanalysis: an Overview", *Identity, Gender and Sexuality*, Karnac, Londra, s. 3.

lendirir. Hastanın; analistinin cinsellikle ilgili dirençlerine veya hassasiyetlerine dair algısı, kendi bedenine dair çağrışımları getirmesini engeller ve ketlenmeye yol açar. Analistin de, hastası gibi, kültür düzeninin bir parçası olduğunu düşünürsek, çocuksu cinsellikten kaynaklanan bir bastırma onda da direnç kaynağı oluşturabilir. Çocuksu cinsellik; genital öncesi özellikleriyle, çok şekilliğiyle, oral, anal ve genital dürtülere ilişkin imgelerle, rüyalarda bile yaklaşılması zor olan bir dünyadır. Genital öncesi erotizm, özellikle anal haz, neredeyse yasak bir bölgedir. Analistin; hastanın anal fantezilerini erotik açıdan değil de, saldırganlık yönünden yorumlamasını bu yasak bölgeye yaklaşamamasıyla bağlantılandırabiliriz. Bu anlamda Lou Andreas-Salomé'ye hak vermemek olanaksızdır. Anal erotizm kültür düzeninde en sert şekilde bastırmaya maruz kalan erotizmdir. Ayrıca tensel olana ve bedensel salgılara (kan, sperma, süt, ter, koku) dair bilinçdışı fanteziler de bu bastırmadan payını alırlar.

Günümüzde psikanalistin cinselliğe duygusal ve kösnül yönleriyle yaklaşabilmesi, başlı başına bir meydan okumadır. Cinselliğin bu yönlerini genital hazza indirgemeden, düşünce ve dil alanına yayarak, kültür nesneleriyle sürdürülen haz ve coşku bağlamında da göz önünde bulundurması önem kazanır. Düşünsel olana dair coşku, aynı zamanda bir kültür nesnesi olan psikanaliz için de geçerlidir. Ama analistle analizan arasındaki terapötik ilişkiyi dayanak alan psikanalitik pratikte, bu coşku ne sapkın, ne de ensestüel niteliklidir. Tam tersine, dolayımlamadan geçerek, bire bir yüceltme (*sublimation*) aracılığıyla ifade bulur. Lacan *Psikanalizin Etiği*'nde yüceltmeyi tanımlarken, bunun nesnede veya libidoda bir değişime karşılık geldiğini ileri sürer. Bu değişim bastırma mekanizması devreye

girmeden doğrudan dürtünün doyumuyla gerçekleşmiştir.[359] Ama bu "doğrudan" sözcüğünü iyice açımlamak gerekir. Burada libido toplumsal olarak değerli sayılan nesneler aracılığıyla doyuma kavuşur. Diğer bir deyişle, burada doğrudan bir haz boşalımı söz konusu değildir. Libidonun doyuma kavuşması; annenin çocuğuyla, analistin analizanla olan ilişkisinde iki beden arasındaki dolaysız bir hazdan kaynaklanmaz. Her iki çiftin ilişkisi ensest yasağına tabidir. Analitik çalışmaya özgü çatışmaların (bunlar aynı ağırlıkta olmasa da, analitik çiftin her biri açısından düşünülmelidir) aşılarak sürecin devam ettirilmesinin koşulu, analistin arzusudur. Burada bir doyum söz konusuysa bu, analistin narsisistik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik değildir. Doyum analitik alanda her iki partneri de kapsayan bilinçdışı bilgiye dairdir.

Analistin arzusu; hastanın kendi hakikatine erişmesinin ve bağımlılıktan çıkarak yaratıcı bir şekilde üretebilme ve sevebilme kapasitesinin hizmetindedir. Böylelikle analitik çalışmanın bu hedeflere erişebilmek için devam ettirilmesi etik bir zorunluluktur; analistin arzusu bu sürecin itici gücüdür. Analizanın bilgiye erişme arzusunu ve çabasını yüceltme olarak nitelendirebiliriz. Nitekim Bion'un aşk ve nefret gibi iki dürtünün yanı sıra, bilgiye dair bir dürtüyü de ruhsal yaşamın temelinde yatan bir güç olarak tanımlaması tartışmamız açısından anlamlıdır. Lacan yüceltmede dürtünün doyumunun nasıl gerçekleştiğini incelerken, bu tartışmaya özgün bir boyut katar. Bu da gösterenin (*signifiant*) işlevinin yarattığı farklılıktır. Dürtünün hedefi dolaysız bir doyumsa, yüceltmeye özgü doyum çok farklıdır ve bu yüzden bir paradoks oluşturur.

---

[359] Jacques Lacan (1959-1960), *Le Séminaire, Livre VII, L'éthique de la Psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986, s. 113.

Burada dürtü doğrudan doyuma erişme hedefinden ayrı bir hedef taşır çünkü temel nesneyle, Şey (*das ding*) ile bağlantılıdır. Özne hiçbir zaman geri gelemeyecek olan temel nesneye ait özlemle ve bu özlemin itici gücüyle, toplumsal olarak değerli sayılan bir nesneyi, kaybettiği temel nesnenin yerine koyar. Özne ensest yasağı nedeniyle temel nesneden uzaklaşmış, kopmuştur. Freud'un bir terimini kullanmak gerekirse, kökensel bastırmanın devreye girmesiyle, özne temel nesneden kopmuştur. Böylelikle ruhsal yaşamın ilk düzenlenmesinin kaynağında, bir sürgün ve yalnızlık yatar. Öznenin temel nesneden ayrı kalışıyla, ruhsal dünyasının merkezinde bir boşluk oluşur. Arzu nesneleri tam da kaybedilen nesnenin izinde ve peşinde, ama hiçbir zaman tam bir doyum sağlayamadan oluşurlar. Yalnız buradaki boşluk duygusu öznelliğin yapılanmasına özgü bir deneyimi nitelendirir. Yaşamın başlangıcında bebeğin temel narsisistik ihtiyaçlarının anne tarafından karşılanamamasının yarattığı yoksunluk duygusundan ve bunun yol açtığı travmatik deneyimden farklıdır. Öznellik serüveninde eksikliğin kendisi, yolculuğun ve arayışın itici gücüdür. Bu eksiklik temel nesnenin hiçbir zaman bulunamayacak oluşundan kaynaklanır.

Diğer yandan, cinsel dürtünün doğası da tam bir doyuma kavuşmasını olanaksız kılar. Genel olarak libidonun uzun ve karmaşık tarihini incelediğimizde, iki etmenin bu doyumsuzluğa neden olduğunu görürüz. "Birincisi, nesne seçiminin iki aşamalı başlangıcının ve araya ensest engelinin girmesinin bir sonucu olarak nihai nesne veya cinsel içgüdü kesinlikle özgün (ilk) nesne değil, bu nesnenin bir ikamesidir. Psikanaliz, arzu giderici bir dürtünün özgün (ilk) nesnesinin bastırma sonucu kaybedilmesi halinde birçok durumda hiçbiri tam doyum sağlamayan sonsuz bir ikame nesneler dizisiyle temsil edildiğini

göstermiştir. Sık sık erişkin aşkının bir özelliği olan nesne seçimindeki tutarsızlığın, "uyarım (heyecan) özleminin" açıklaması bu olabilir".[360] Cinsel dürtüyü oluşturan dürtüsel bileşenlerin ve aralarında anal erotizme (özellikle koku) dair olanların, uygarlığın estetik zorunluluklarıyla bağdaşmaması da cinsel doyumsuzluğa yol açan başka bir etmendir. Ama dürtünün doyuma kavuşmasındaki eksiklik, dürtüsel bileşenlerin yüceltilmesiyle, "en soylu kültürel kazanımların kaynağı olmaktadır".[361] Bu doğrultuda dürtünün dolaysız ve kısa ömürlü doyumundan daha önemli olan, arzunun özneyi süreğen olarak arzulayan birine dönüştürebilmesi ve peşine düşürmesidir. Aşk da arzunun yüceltilmiş halidir.

Aşkta özne nesneyi "yeniden keşfeder". Aşkı narsisistik açıdan -benlik kendini ötekinde tanıyarak sever- tanımlayan Freud'un tersine, aşk karşılaşmasına damgasını vuran nesnenin ötekiliğidir. Karış karış, tüm gizemiyle keşfedilmesi gereken ötekinin bedeni ve ruhsallığıdır. Alain Badiou aşk deneyimini ötekiyle "bir" olmaktan çok, farklılık açısından tanımlar. "İşte aşk karşılaşması budur: kendinizle beraber var edebilmek için ötekine yaptığınız bir baskındır".[362] Badiou'nun kitabının adı olan *Aşka Övgü;* XV. yüzyılın sonunda yaşamış olan Erasmus'un yazdığı *Deliliğe Övgü* adlı kitaba da bir göndermedir. Badiou'nun sözlüğünde aşk narsisistik bir deneyim değildir. Tam tersine ötekiyle beraber var olabilmek için mücadele etmek, sınavlardan geçmek ve yeri gelince bunun için

---

[360] Sigmund Freud (1912), "Aşk Alanındaki Evrensel Aşağılama Eğilimi Üzerine", agy., s. 248.

[361] Sigmund Freud (1912), "Aşk Alanındaki Evrensel Aşağılama Eğilimi Üzerine", agy., s. 249.

[362] Alain Badiou (2009), *L'éloge de L'amour*, Flammarion, Paris, s. 28. Bkz: *Aşka Övgü*, Türkçeye çeviren Orçun Türkay, Can, İstanbul, 2011, s. 24.

acı çekmektir de. Badiou; "Cinsel ilişki yoktur" diyen Lacan'ın aşkı "varlık" doğrultusunda tanımlamasıyla hemfikirdir. Kadın ile erkeğin cinsel birleşmesindeki doyumsuzluklarını, bedenler arasındaki bir dansa ve şiire dönüştüren aşkın kendisidir. Ve bu noktada sevgililer arasındaki beraberlik varlık düzlemine geçer. Aşk deneyimi "ötekinin varlığını" kapsar. Bu anlamda özne aşkta kendi narsisizminin ötesine geçer. Ötekinin varlığına yönelik bu çaba; hem sevgilinin, hem de dünyaya gelen çocuğun ihtiyaçlarının hizmetinde olan annenin aşkını da nitelendirir. Buna analistin arzusunu da ekleyebiliriz. Badiou felsefenin dört koşulundan söz ederken, felsefecinin politik bir duruşa sahip olması, sevgili, sanatçı ve bilge olabilmesinin altını çizer. Psikanalistin de, felsefeci gibi, en azından bilge, sevgili ve sanatçı olması gerektiğini savunabiliriz.

Das Ding

Lacan "Şey"in karşılığı olan *das ding* terimini, Freud'un 1895'de yazdığı *Bilimsel bir Psikoloji Taslağı* ve 1925'de yayımladığı "Olumsuzlama" metinlerine gönderme yaparak, ele alır. Freud'un *nebenmensch* olarak adlandırdığı ve öznenin kendisine en yakın olarak bildiği nesne, -öteki- çocuğun yaşamın başındaki çaresizlik haliyle yakından bağlantılıdır. Dünyaya gelen insan yavrusu nörolojik, devinimsel ve ruhsal olarak gelişmesini ve olgunlaşmasını tamamlayamadığı için, kendi içinde kaynaklanan ve dışarıdan gelen uyarımları yatıştırmaktan, kendisini sakinleştirmekten yoksundur. Bu yüzden onun ihtiyaçlarını algılayabilen dikkatli, duyarlı bir nesnenin "özgül eylemi" gereklidir. Diğer bir deyişle, ihtiyaçlarından dolayı çığlıklar atan, öfkeyle tepinen, ağlayan bebeğin yardımına koşan bir nesne olmalıdır. Bebeğin çığlıkları, ağlamaları

"aşırı önem taşıyan ikincil bir işleve, *ortak bir anlamaya* karşılık gelir. İnsanın kökensel güçsüzlüğü, böylelikle, *tüm ahlaki gerekçelerin ana kaynağını* oluşturur".[363] Bu da insan yavrusunun kaderini sımsıkı ötekine bağlar. Çocuk; ötekinin "özgül eylemi" sayesinde *doyum deneyimini* yaşar. Bu sayede yeniden gerginlik hali doğduğunda, kendi içinde nesnenin imgesini varsanı şeklinde canlandırabilir. Temel doyum deneyimini uyandırmaya karşılık gelen arzu, başlangıçta bir varsanıya yol açar. Daha sonra ruhsal aygıtın ayrışmasıyla, varsanı yerini tasarımlara bırakır. Özne kendisine yabancı olarak algıladığı nesneyle *(nebenmensch)* ilişkisinde, nesnenin bir öğesini, *das ding*'i bütününden ayırır ve bu öğe sabit bir unsur olarak muhafaza edilir. Bu doğrultuda nesne karmaşası ikiye bölünmüştür. Birincisi *das ding*'e karşılık gelirken, ikincisi *das ding*'in "etkinliği veya özelliği, kısacası "niteliği"dir".[364] Nesnenin niteliği olarak adlandırabileceğimiz bu unsur, algı sistemine yatırımın bir parçasıdır ve primitif tasarımları haz ilkesi doğrultusunda düzenlemeye yarar. Böylelikle benlik; nesnenin hoşnutsuzluk yaratan yönlerini dışarı atar *(expulsion)*, reddeder, buna karşılık iyi olarak algıladığını içe yansıtır. Bu düşünce en primitif dürtüsel itkiler açısından ele alınırsa, şöyle ifade bulur: "bunu yemek istiyorum veya tükürmek istiyorum ve anlam aktarımını daha da ilerleterek şöyle diyebiliriz: bunu kendi içime almak istiyorum veya bunu benim dışımda tutmak istiyorum".[365] Bu da birincil doğrulamaya *(bejahung)* karşılık gelir. Nitelik yargısı *(jugement attributif)* kökenini birincil

---

[363] Sigmund Freud (1895), *La Naissance de la Psychanalyse*, Fransızcaya çeviren Anne Berman, PUF, Paris, 1973, s. 336.

[364] Sigmund Freud (1895), *La Naissance de la Psychanalyse*, agy., s. 346.

[365] Sigmund Freud (1925), *Résultats, Idées, Problèmes II*, Jean Laplanche'ın yönetiminde Fransızcaya çevrilmiştir, PUF, Paris, 1987, s. 137.

doğrulamadan alır; bir tasarımın gerçeklikte karşılığı olduğunu kabul etmeli veya sorgulamalıdır.

Varlığın karanlık çekirdeği olarak muhafaza edilen *das ding*, tasarımlanan bir yerden ziyade, temel nesnenin bıraktığı izlerin, tensel kayıtların yeridir. Temel nesneye dair bu yön, öznenin içinde barınan mutlak anlamda bir dışsallıktır ve bu ölçüde yabancı, hatta bazen düşmanca olarak algılanır. Anımsanması ve simgeleştirilmesi olanaksız bu mitik nesne, Melanie Klein'ın kuramında çocuğun bilinçdışı fantezilerinin hazinesini oluşturan anne bedenidir. Çocuk, anne bedeni etrafında ördüğü fantezilerden hareketle ve onlara yaslanarak, dış gerçekliği kurgular. Lacan'a göre temel nesneden geriye kalan izler, kayıtlar anımsanamazlar, sadece dış dünyadaki nesneler aracılığıyla arzuya neden olabilirler. Şey'in, yani *das ding*'in yerine geçen arzu nesnesi *(nesne a);* meme, dışkılar, ses ve bakış gibi artık kaybedilmiş kısmi nesnelerin izini sürer. Meme, ses ve bakış; anne bedeninden geriye kalan kısmi nesnelerken, dışkıların en azından yaşamın başlangıcında statüsü farklıdır. Dışkılar başlangıçta anne bedeniyle bebeği birleştiren bir nesneyken, sonrasında anne bedeninden ayrışmayı simgeleyecektir. Böylelikle meme, dışkılar, ses ve bakış gibi nesnelerin başlıca özelliği bedenden ayrılabilir olmalarıdır. Bunlar temel nesnenin birincil simgeleştirilmesinden geriye kalan kalıntılardır. İmgesel olarak canlandırılamazlar, yani fanteziye dökülemezler, sadece arzuya neden olabilirler.[366] Lacan'ın *reel* olarak adlandırdığı düzlem tam da budur. Bu nesneler imgeselden geçemezler, fantezi düzeyinde canlandırılamazlar. Bu da Melanie Klein'ın görüşünün karşıtıdır. Yüceltme nesnesinin yaratılması, yani Şey'i *(das ding)* yeniden varetme

[366] Bernard Penot (2001), *La Passion du Sujet Freudien*, Frès, Paris, s. 117.

çabası, nesneyi "Şey'in mertebesine" yükseltmeye karşılık gelir. Diğer bir deyişle nesneyi, kaybedilen ilk nesnenin *(das ding)* mertebesine yükseltmektir.[367]

Freud'a göre, analizin bitişinde, analizanın sevebilme, üretken olabilme ve çalışabilme kapasitesine erişmesi, analitik çalışmanın başarılı olduğunun göstergesidir. Ama Freud analizin bitiminde kazanılan bu nitelikleri yüceltme olarak yorumlamaz. Oysa bunlar bire bir yüceltmenin kendisidir. Bir analizin artık bitebileceğini ve yeterince iyi çalışılabildiğini işaretleyen, analizanın aktarımını başka bir yere aktarabilmesidir. Laplanche bu konumu "aktarımın aktarımı" olarak adlandırır.[368] Lacan da analizin sonunda, tıpkı mahşer gününde olduğu gibi, analizanın kendisiyle hesaplaşmasını konumlar. Acaba özne kendi içinde yaşayan arzuya göre hareket etmiş midir? Analizin bitişinde analizan kendi insanlık durumuyla, dipsiz çaresizliği ve yalnızlığıyla yüzleşebilmiş midir? Bu noktada analizanı trajedinin kahramanıyla benzer kılan, analizanın kendi iç dünyasında aşılması ve uzlaşılması olanaksız bir çatışmayla çıplak bir şekilde yüzleşebilmesidir. Ama bu noktada artık kendinden başka hiç kimseyi sorumlu tutamayacağını da idrak eder. İşte arzunun koşulu, öznenin bu olanaksızlıktan hareketle kaderinin sorumluluğunu eline almasıdır. Özne analiz sürecinde tek birşeyden suçlu tutulabilir. O da arzusundan vazgeçerek, kendisine ihanet etmiş olmasıdır. Öznenin kendi adına arzuyu sahiplenebilmesi, taşıyabilmesi; arzuyu arzulayabilmesinden başka birşey değildir. Bu etik bir zorunluluktur. Bu yüzden Lacan *das ding* terimiyle, Kristeva da *chora* kavramıyla, etiğin kökenini varlığın en mahrem, ama

---

[367] Jacques Lacan (1959-1960), *L'éthique de la Psychanalyse*, agy., s. 133.

[368] Elda Abrevaya (2012), "Arzu ve Analizin Sonu", *Psikanaliz Buluşmaları*, no 5, s. 88.

aynı zamanda en yabancı yerinde konumlayarak arzuyla bağlantılandırırlar.

Chora

Julia Kristeva, Lacan'ın varlığın çekirdeği olarak tanımladığı *das ding*'in yerinde, *chora*'yı konumlar. Burası duyumlar ve duygularla örülü bir yerdir. Anne bedeni, çocuğun tüm fantezilerinin ve daha sonra oluşacak tasarımlarının hazinesidir. Çocuğun anne bedenine yansıttığı dürtüler, anne tarafından kapsandıkları ve anlamlandırıldıkları ölçüde, söz öncesi düzeyde ilk anlam sisteminin bir parçası haline gelirler. Ama burada çocuk ile anne arasında simetrik olmayan bir ilişki vardır. Anne simgesel işleve egemen biri olarak kendisine yansıtılan duygulanımları okurken ve yorumlarken, çocuk henüz sözel dil düzenine erişememiştir. Nitekim *infans*'ın anlamı da budur. Anne bedeni; duyumsal ve duygulanımsal düzeyde kapsayan ve bu ölçüde anlamlandırabilen bir *chora*'ya denk gelir. Kristeva annenin duygular ve duyumlar aracılığıyla, çocuğun dürtülerine anlam verebilmesini *semiyotik* olarak adlandırır. Bu, sözel dili nitelendiren anlam sisteminden önce gelen bir anlam sistemi, bir düzenlemedir.[369] Kristeva *chora* terimini Eflatun'un *Timée* adlı yapıtından ödünç alır. Eflatun *chora*'yı, akılla ve mantıkla karşılaştırıldığında, adlandırılamayan, inandırıcılığı olmayan bir alan, içeren, kapsayan olarak nitelendirir.[370] Hatta yapıtında bu içeren ve kapsayan bire bir anneye, rahime karşılık gelir. Eflatun'un *chora*'ya yüklediği anlam, Kristeva'nınkiyle örtüşür. Böylelikle anlam-

---

[369] Julia Kristeva (1974), *La Révolution du Langage Poétique*, Seuil, Paris, s. 26-27.

[370] Julia Kristeva (1974), *La Révolution du Langage Poétique*, agy., s. 23.

ları açısından net ve ikircikliliğe yer vermeyen tasarımlardan oluşan sözel dil sisteminin tersine, *chora* geçici olan ve özellikle ruhsal devinime sahip dürtülerden oluşan bir düzenlemeye denk gelir. Bu yüzden *chora*'yı nitelendiren devinimdir; oturmuş, yerleşmiş bir sistem değildir. Bu devinim de birincil süreçlere bağlı olarak dürtülerin kendi enerjilerini yoğunlaştırmaları ve yer değiştirmelerinden kaynaklanır. Simgesel bir işlev olarak dil; tasarımların taşıdığı net anlamlar üzerine kurulmuştur. Bu da öznenin anne bedeniyle kurmuş olduğu birincil ilişkiyi bastırma pahasına oluşmuştur. Buna karşılık semiyotik; anlamları açısından tekdüzelik taşıyan sözel dile; sesler, metaforlar ve imgelerin oluşturduğu anlam çoğulluğuyla sızar. Şiir de mantıklı, net ve tekdüze anlamlardan oluşan dilin karşıtıdır, semiyotiğin dildeki karşılığıdır. Çünkü şiirsel işlev belirgin olan anlamı bozarak, kırarak, ona çoğulluk katar. Böylelikle "tek yönlü anlamın imha edilmesi, artırılması ve çoğaltılmasıyla, dürtülerin benzeşmezliğini, ayrışıklığını gerçekleştirir".[371]

Toplumsal cinsiyet

Judith Butler, Kristeva'nın *chora'yı* anneyle ve rahimle örtüştürmesini ve anneliğe neredeyse "öz" olarak yaklaşmasını eleştirir. Kadın bedeninin kültür düzeninde ancak annesel bir beden olarak tasarımlanabilmesini, Michel Foucault gibi, cinsel düzenin bir sonucu olarak görür. Bedenin cinselliği; egemen düşünce, değerler ve ahlaki görüşler tarafından üretildiği, biçimlendiği ölçüde somutluk taşır.[372] Michel Foucault XIX. yüzyılın sonunda Fransa'da yaşamış ve hermafrodit olan

[371] Judith Butler (2006), *Gender Trouble*, Routledge, New York, s. 111.

[372] Judith Butler (1993), *Bodies That Matter*, Routledge, New York, s. 1-2.

Herculine Barbin'in trajik öyküsünü inceleyerek, ötekinin tahsis ettiği toplumsal cinsiyetin ne dereceye kadar belirleyici olduğunu gösterir. Orta Çağ'da yasalar hermafroditi; anatomik olarak farklı oranlarda yan yana bulunan vajina ve penise sahip kişi olarak tanımlamaktaydı. Çocuk vaftiz edildiği sırada, babası veya isim babası, iki cinsiyetten hangisinin muhafaza edileceğine karar vermekteydi. Ama kişi evlenme çağına geldiğinde, çocukluğunda kendisine tahsis edilen cinsiyeti veya ötekini seçmekte özgürdü. Buna karşılık XVIII. yüzyıldan itibaren, kişi artık hukuki düzeyde veya toplumsal olarak hangi cinsiyete sahip olmak istediğine karar veremez. Örneğin, bir kişinin "hakiki" cinsiyetine" uygun olarak yaşamadığından veya sahte bir evlilik yaptığından şüphe duyulursa, o zaman hukuk devreye girecektir. Böylelikle hukuki alandan gelen uzmanlar, "hakiki" cinsiyeti belirleyen bilirkişilerdir.[373]

Herculine yoksul bir genç kız olarak, dini bir ortamda ve tamamıyla kadınlardan oluşan bir çevrede eğitilmişti. Oysa gençlik döneminde okulun rahibi ve hekimi, onun "hakiki" bir erkek olduğuna karar vermişlerdi. Bunun üzerine başlatılan hukuki işlemlerin sonucunda, Herculine erkek kimliğini almak zorunda kalmıştı. Ama erkekler dünyasına ayak uyduramadığı için intihar etmişti. İntihar etmeden kısa bir süre önce, anılarını günlük şeklinde kaleme almıştı. Resmi olarak erkek kimliğini almış olmasına rağmen, belli bir cinsiyeti sahiplenememiş olması yazısına da yansımıştı. Bazen birinci tekil şahısla konuşan kişi bir kız, bazen de bir erkekti. Oysa o eğitildiği dini ortamda belirlenmiş bir cinsiyete sahip olmadan, çevresindeki kızlarla iletişim kurmaktaydı. Foucault'nun tam

[373] Michel Foucault (1978), *Herculine Barbin Llamada Alexina B.*, İspanyolcaya çeviren Antonio Serrano, Madrid, Editorial Revolucion, 1985, s. 13.

da bu noktada sorguladığı, hukuk ve tıbbın niçin kişide "hakiki cinsel kimliği" saptama ihtiyacı içinde olduğudur. Böylelikle hukuk ve tıp, hermafrodit kişiye sadece cinsiyetini tahsis etmekle kalmazlar, aynı zamanda kişinin "hakiki" cinsiyeti doğrultusunda cinselliğini nasıl yaşayacağına da müdahale etmiş olurlar. Öteki (burada devletin ideolojik aygıtları) toplumsal cinsiyetin bekçisi haline gelir. Bu zihniyetin uzantısı bire bir günümüzde ifade bulur.

Bu anlamda "seks" kategorisi düzenleyici bir ideal olarak işlev görür. Seksin düzenleyici bir ideal olarak somutlaşması için baskılar vardır. Kişinin cinsel olarak biçimlendirilmesi toplumsal olarak başarılı olabilir veya olmaz. Küçük bir erkek çocuğun annesinin ayakkabılarını, kıyafetlerini giymemesi veya makyaj malzemelerini kullanmaması yönünde ne kadar baskı uygulandığını biliyoruz. Bu anlamda kızın erkeksi yanı, erkek çocuğun kadınsılığa imrenen yanı kadar baskı altında tutulmaz, bastırılmaz. Biçimlendirmenin başarılı olmadığı durumlarda, marjinal cinsellikler ortaya çıkar: örneğin, transeksüelin cinselliği gibi. Seksin biçimlendirilmesi; normal addedilenin baskısıyla süreğen olarak tekrarlanmasını gerektirir. "Bu tekrarlamanın zorunlu olması bu somutlaşmanın hiçbir zaman tamamlanamadığının, bedenlerin tam olarak kurallara uyum sağlamadığının bir göstergesidir."[374] Seks düzenleyici bir ideal ve söylem olarak, bedenlerin kadın ve erkeğe göre farklı şekillerde somutlaşmasını dayatırken, bu ideallere uymayanı dışarıda bırakır. Dışarıda bırakılan; reddedilen, tiksinti uyandıran cinselliğin biçimleridir. Ama sonuçta bu biçimler de normal sayılanın bir yönünü oluşturup, dışarı atılmışlar, ötekileştirilmişlerdir. Judith Butler'ın kuramında

[374] Judith Butler (1993), *Bodies that Matter*, agy., s. 2.

zayıf halkalardan biri; toplumsal cinsiyetin öteki tarafından "somut" bir şekilde şekillendirildiğine dair düşüncesidir. Bu "somut" sözcüğü bilinçdışının rolünü ve cinselliğin ne kadar da fantezisel olduğunu tamamıyla dışarıda bırakır. Psikanalitik kuramda, anne veya babanın bilinçdışı fantezileri aracılığıyla, çocuğun cinsiyetini nasıl belirlediğini biliyoruz. Analizden geçen bir özneyle yakından çalıştığımızda, cinsiyetinin ebeveyn tarafından belirlenmesinin içsel dünyasında ne kadar köklü olduğunu ve bunun kolay kolay değişmediğini yakından görme fırsatımız olur. Tabii burada özellikle anatomik cinsiyetle örtüşmeyen ruhsal cinsiyetten söz etmekteyim. Diğer yandan, öznenin ruhsal anlamda çiftecinselliği, bu indirgemeci düşünce tarzını da bertaraf eder.

Judith Butler, Luce Irigaray'ın *Cinsel Farklılığın Etiği* adlı kitabının okumasını yapar ve Irigaray'ın *chora*'ya Kristeva'dan farklı bir yaklaşımda bulunduğunu ileri sürer. Irigaray'a göre *chora*, bakım veren anneye, kapsayıcı nesneye karşılık gelmez. Hatta tam tersine fallik sistemin bir zorunluluğu olarak, toplumsal düzeni destekleyici bir işlev görür. Toplumsal alanda oluşturulan kadınsı/erkeksi gibi ikili karşıtlık, kadınsıyı dışarıda bırakır. Ama dışarıda bırakılan bu unsur, sistemin bir parçası olmaya devam eder. Yani bastırılanın bilince geri dönüşünde olduğu gibi, sistem kadınsıdan kurtulamaz. Kadınsı öğe "Sistemin içinde tutarsızlık, bozulma ve yarılma, sistemleşmeye bir tehdit olarak ortaya çıkar".[375] Nietzsche "ne kadın vardır, ne de öze sahiptir" sözleriyle kadının metafizik söylemin dışında bırakıldığına işaret ederken, aslında ne dereceye kadar simgesel düzlemde temsil edilemediğini de göstermektedir. Kadın bedeninin tasarımlanamaz, temsil edilemez

[375] Judith Butler (1993), *Bodies that Matter*, agy., s. 39.

yönü, simgesel düzeni nitelendiren rasyonel sistem için bir fazlalıktır. Rasyonel düşünce üzerine kurulan fallik sistem; adlandırılamayan, tasarımlanamayan kadınsıyı ehlileştirerek, adeta kendi kendini oluşturur (erkekler; erkeklerden doğarak erkeksiyi oluşturur!). Ama varlığı inkar edilen, bastırılan kadınsının kalıntısı, fallus merkezli düzende *kayıt alanı (inscriptional space)* olarak muhafaza edilir. Bu kayıt alanı, fallus merkezli bilgi ve düşünce sisteminde erkeğin erilliğinin göstergelerini karşılayan imgesel (*specular*) bir yüzey olarak muhafaza edildiği ölçüde, bir yanılsamadır. Diğer bir deyişle, kendi kendine yettiğini sanan bu sistem açısından bir yanılsamadır. Psikanalitik açıdan bu soruna yaklaştığımızda, fallus merkezli düşünce ve dil düzeninde kadının erkeğin egemen ve eril oluşuna dair bir aynayı yansıtmasına, onun kastrasyon kaygısını bertaraf etmesine değin bir oyun oynaması mı söz konusudur? Eğer burada kadının erkeğe yönelik bir oyunu geçerliyse bu, varlığıyla örtüşmez, birleşmez, ikisi arasında bir mesafe bırakır. Irigaray'ın kadınsı/erkeksi karşıtlığından oluşan ikili sistemde kadınsıyı; *imgesel (specular)* olarak adlandırmasını, ancak bu şekilde yorumlayabiliriz. Yani, imgesel kadınsılık, erkeğin erkeksiliğine sunulan, erilliğini destekleyen bir kadınlık oyunudur.

O zaman tartışmamız açısından anlamlı olan soru şudur: Fallik sistemde bir kadın için, erkekle ilişkisinde belli bir dereceye kadar yer alan imgesel kadınsılığının ötesinde bir kadınsılık olanaklı mıdır? Irigaray ve Butler gibi feminist felsefecilerin ortaya attıkları bu soruna, psikanalitik açıdan nasıl yaklaşabiliriz? Bir kadının, erkekle ilişkisindeki *imgesel* işlevin ötesinde, varlık düzeyinde bir kadınsıyı inşa edebilmesi mümkün müdür veya ne dereceye kadar mümkündür? Kanımızca imgesel kadınsılık; bastırılan kadınsının yüzeye yan-

sıyan şeklidir, ama tamamı değildir. Nitekim Kristeva kadının simgesel düzene katılımından söz ederken, aynı zamanda bu düzene ne kadar da *yabancı* olduğunu belirtir. Yani kadın; erkeksi/kadınsı gibi ikili karşıtlığa dayanan simgesel düzene tam uyum gösteren biri değildir. Kadın annelik işlevi aracılığıyla toplumsal sahnede ve simgesel düzende bir yer bulurken, varlığının diğer bir yanıyla simgesel düzene yabancıdır. Irigaray'a göre *chora;* bastırılan, reddedilen kadınsının kayıt alanıdır. Eğer durum böyleyse, o zaman bu alanı erkeksi/kadınsı gibi ikili karşıtlığın dışında birşeyi inşa etmeye hizmet eden "potansiyel" bir alan olarak da düşünmek mümkündür. Yani bir kadın bu kayıt alanına ait gösterenlerden, izlerden hareketle, fallik merkezli sistemin ötesinde birşeyler yaratabilir, dönüştürebilir. Özne kültür nesnelerini, ruhsal dünyasındaki kayıt alanına dair izler ve kalıntılardan hareketle yaratır.[376] Bu anlamda, tıpkı Lacan'da olduğu gibi, bu kalıntılar tasarımlanamazlar ama arzuya neden olurlar. Bu doğrultuda Irigaray'ın kayıt alanı olarak tanımladığı, Kristeva'da semiyotiğin, yani annenin duygu ve duyumlarının bıraktığı izlerdir.

Kristeva Freud'un 1911'de yazdığı "Ruhsal İşleyişin İki İlkesi Üzerine Açıklama" metninden hareketle, erotizmi "maddenin ruhsal devrimi" olarak tanımlar.[377] Freud bu metinde dürtüsel boşalımın yerine, tasarımlardan oluşan *düşünce* sürecini konumlandırır.[378] Gerçeklik ilkesinin hizmetinde olan düşünce sistemi hazzı yok etmez, sadece onu erteler. Kristeva'nın erotizmi "maddenin ruhsal devrimi" olarak tanımlaması elbet-

---

[376] D.W. Winnicott (1971), *Oyun ve Gerçeklik*, agy., s. 72.

[377] Julia Kristeva (2011), "La Reliance, ou de L'érotisme Maternel", *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXXV, s. 1559.

[378] Sigmund Freud (1911), "Formulations on the Two Principles of Mental Functioning", *The Standard Edition*, cilt XII, agy., s. 221.

te müthiş bir ruhsal gelişmeyi, genişlemeyi gerektirir. Bu devrim ruhsallaştırma ve özümleme kapasitesinin genişlemesini gerektiriyorsa, koşulu duyumsal ve duygulanımsal düzleme, yani semiyotiğe yaslanmasıdır. Bu görüş Butler'ın yaklaşımının "somutluğundan" ayrılır. Butler'ın yaklaşımında eksik olan sadece ruhsal boyut ve bilinçdışı değildir, aynı zamanda kuramı erotizmden de yoksundur. Ama bir noktada görüşüne hak verebiliriz, bu da anneliğin bir "öz" olarak tanımlanmaması ve idealleştirilmemesi gerektiğidir. Kadınların annelik işlevine olan "bağımlılıkları" onları esir alır, eve ve çocuğun bakımına zincirler, kamusal alana çıkışlarını olanaksızlaştırır. Böylelikle kendi dünyasını daraltan kadın, kaçınılmaz olarak çocuğunun özerk olmasına da izin vermez. Hele kız çocuğu söz konusu olduğunda, bu duygusal çember daha da daralır, boğucu hale gelir. Herhalde Simone de Beauvoir'ın kız çocuklarının eğitilmeleri sürecinde, anneye teslim edilmemeleri konusundaki ısrarı böyle bir sorundan kaynaklanmaktaydı.

Simone dünyaya geldiği andan itibaren ayrıcalıklı bir konuma sahip olan erkek çocuğa göre, kızın topluma katılımı açısından daha edilgen yetiştirilmesinin ve yaratıcılığının söndürülmesinin sorumluluğunu anneye yükler. Anne hemcinsi olan kızını kendi narsisistik imgesi doğrultusunda biçimlendirmeyi diler ve bunu aynılığa dayanarak, aynılık adına yapar. Bu anlamda kızın annesiyle ilişkisinde en önemli çabası farklılaşabilmektir. Ama Simone aynı eğitim imkanları sunulduğu takdirde, kızla erkek arasında bir farklılığın oluşmayacağını düşünür. Zaten tersini iddia etmek, yani kızın hiçbir zaman erkekle eşit olamayacağını ileri sürmek, kendi cinsine ihanet etmek olurdu. Nitekim kıza derinlik katan ve bir erkeğin sahip olamadığı özellikleri de belirtmeden edemez. Sonuçta o da kadın olarak doğmuş ve yaşamında düşünsel, toplumsal ve

politik düzeyde mücadele vererek, sıradışı bir kadın haline gelmiştir. Kadınları küçümsemek; kadın olarak doğmuş olmaktan dolayı kendini küçümsemek, dolayısıyla kadınlığından nefret etmek olurdu. Kız çocuğu "cesaretlendirildiği takdirde, erkekle aynı canlı heyecanı, aynı merakı, aynı girişgenlik ruhunu, aynı atılganlığı gösterebilir".[379] Ama erkek çocuk gibi toplumsal alanda etkin olabilmesinin koşulu, ona "eril bir eğitim" verilmesidir. Yani babanın kızın yaşamında ve eğitiminde daha etkili olmasıdır. Simone'un düşüncesini kendi psikanalitik dilimize çevirirsek, babaya olan hayranlığı nedeniyle onun idealleriyle özdeşleşebilen bir kız olmalıdır. Bunun için de babanın çocuklarına sağlam bir özdeşleşme modeli sunabilmesi gerekir. Kız olarak doğduğu için onu sevebilen ve küçük kızındaki kadınsı yönleri beğenen, aynı zamanda onun girişgen, başarılı, etkin olabilmesini destekleyen bir baba olmalıdır.

Kadının toplumsal ve dil düzeninde; düşünen, sesini duyuran, üreten, yaratan, kararlar ve sorumluluklar alan bir başoyuncu olarak yer alması elzemdir. Toplumsal sahnede erkekle eşit olmak için verdiği mücadeleyi erkeksileşerek değil de, kendi kadınsı özgünlüğünden hareketle sürdürebilmesi önemlidir. Bir kadının erkeklerin iktidar dünyasına erkeksileşerek girmesi veya tam tersine, kadınlık maskesini ve tiyatrosunu fazlasıyla benimsemesi ve bu yüzden de varlığına yabancı kalması, yalnızlıkların en büyüğünü teşkil eder. Kadınlık maskesine sıkı sıkıya tutunan bir kişinin, özne olmaya ve kadın olmaya dair içinde taşıdığı dürtülerin varlığını ayırdetmesi olanaksızdır. *Bu doğrultuda her iki cinsiyet arasındaki ruhsal farklılık; erkek ve kadında özgün bir yaratıcılığa yol açabilmelidir.* Burada erkekten çok kadına vurgu yapmamın nedeni,

[379] Simone de Beauvoir (1949), *Le Deuxième Sexe*, agy., s. 29.

erkeğin zaten hep tarihin sahnesinde yer almasıdır. Kristeva'nın her birinde pırıltılı kadınsı dehayı keşfettiği Hannah Arendt, Melanie Klein ve Colette; kendi alanlarında "düşünceyi veya yüceltmeyi hayatın yüreğine oturtmakla yetinmemişlerdir: yaşamanın düşünmek-yüceltmek-yazmak olduğu aşırı bir mutluluğa erişecek şekilde, hayatı ve düşünceyi özdeş hale getirmişlerdir".[380] Hayat ve düşüncenin özdeş hale gelebilmesinin koşulu ise, dil ve anlamın ette, tende kök salmasıdır. İşte erotizmden anladığımız da budur. Tüm bedeni ve duyumları dayanak alan bir ruhsallaştırmadır söz konusudur. Bu yüzden kadınsı düşünce; soyut, takıntılı bir düşünce tarzı değildir. Maddenin ruhsal devinimi ve devrimi olarak erotizm; erkeksi/kadınsı gibi ikili cinsel sistemin dayattığı bölünmenin ve genitale indirgenen cinselliğin ötesine geçilmesini zorunlu kılar. Çünkü genital işlev cinsel birleşmenin yarattığı hazza yöneliktir, anlıktır ve bu yüzden sınırlıdır. Buna karşılık arzu, erotizmle bağlantılı olarak süreğendir. "Erotizm ısrardır, sürmekte olandır, sertçe, yoğun biçimde sürendir".[381] Burada ortaya şöyle bir soru çıkar: Erotizmin süreğen devinimini özümleme çabası, hem kadında, hem erkekte kadınsıyla bağlantılı mıdır? Diğer bir deyişle, öznenin yoğun cinsel uyarımları ve libidoyu karşılayabilmesi edilgen bir konumdan hareketle gerçekleşir. Bu anlamda büyük miktarlarda dürtüyü içe yansıtabilme, Jacqueline Schaeffer'in deyimiyle, kadınsı, edilgen konumu nitelendirir.

Lacan kadının cinsel birleşmede yaşadığı hazzı "fallik haz" olarak adlandırır. Buna karşılık kadınsı zevki *(jouissance*

---

[380] Julia Kristeva, "Le Génie Féminin" adlı konferans, İstanbul Psikanaliz Derneği, 2010.

[381] Roger Dadoun (2003), *Erotizm*, Türkçeye çeviren Işık Ergüden, Kültür Kitaplığı, Ankara, 2007, s. 31.

féminine) genital işlevin ötesinde, hatta genitalin dışında kalan (*hors sexe*) bir haz şeklinde tanımlar. Cinsel birleşmede erkeğin hazzı kısmi bir organ olarak kadının genital organına dairdir. Dolayısıyla erkek kadının bedeninden değil de, kısmi bir organdan haz alır. Cinsel eylemle sevişmek arasındaki fark, eylemle şiir arasındaki farktır. Bir şiir gibi sevişebilmenin koşulu aşktır. Kadın açısından fallik hazzın ötesinde başka bir haz yatar. Bu ne annelik işleviyle, ne de genitale ilişkindir. Bedene dair olan bu hazzı, Lacan "fazlalıktan bir zevk" (*jouissance supplémentaire*) olarak nitelendirir.[382] Tüm kadınların başına gelmeyen ve geldiği zaman da kadın tarafından tanımlanamaz olan bu zevke dair şöyle der: "Kendisine ait ve belki de pek açıklayamadığı bir zevk söz konusudur ama onu bedeninde hisseder- bunu bilir. Tabii ki bunu, başına geldiğinde bilir. Tüm kadınların başına gelmez".[383] Mistikler de, ister kadın, ister erkek olsun, fallusun ötesinde bir zevk yaşarlar. Dolayısıyla kadınsı zevk sadece kadınlara özgü değildir.

Ama Lacan'ın mistikleri özellikle kadınlardır. Nitekim XX. semineri olan *Daha (Encore)* adlı kitabının kapağına, Roma'da bulunan ve Bernin'in yapmış olduğu Azize Teresa'nın heykelinin resmini yerleştirir. Azize Teresa'nın yüzünde, tam da kendinden geçmiş bir kadının ifadesi okunur. Azize'nin zevki neye dairdir? Lacan bu soruya şöyle cevap verir: "Mistiklerin esas tanıklığı duyumsadıklarını ama hiçbir şey bilmediklerini söylemeleridir".[384] Burada duyumsamayla bilmek arasındaki karşıtlık anlamlıdır. Diğer bir deyişle, burada tasarımlanamayan ama duyumsanabilen ve bu ölçüde de arzuya neden olan

---

[382] Jacques Lacan (1972-1973), *Le Séminaire, Livre XX, Encore*, Seuil, Paris, 1975, s. 94.

[383] Jacques Lacan (1972-1973), *Encore*, agy.,, s. 95.

[384] Jacques Lacan (1972-1973), *Encore*, agy., s. 97.

izler ve kalıntılardan söz edebiliriz. Mistiklerin dini inançları, pratikleri rasyonel bir bilgiye karşılık gelmez, tam tersine duyumlar ve duygulanımlardan -*chora*'dan- kaynağını alır. Kristeva'da fazlalıktan zevke *(jouissance supplémentaire)* neden olan bedenin duyumsal ve duygusal kayıtlarıyken, Lacan'da bunlar gösterenlere karşılık gelir. Gösterenler de sözel dille ve simgeleştirmeyle bağlantılıdır. Böylelikle kadınsı zevk "özneyi oluşturan gösterenler tarafından desteklenen"[385] bir zevktir. Bu gösterenlerin yönlendirdiği bitmek tükenmek bilmeyen bir arayış, öznenin hayatı pahasına kendi hakikatine erişme çabasından başka birşey değildir. Bu, belirli içerikler hedefinde tanımlanan bir bilgi bütünü değildir. Tam tersine özne kendisini dürten bir güçle, kendi "kitabını" yazmanın sonsuz arayışına girer. Özne bu kitabı oluşturan gösterenlerin neye karşılık geldiğini bilmeden, onları arar. Ve bu arayışı bedensel olarak duyumsar, deneyimler. Özne analizde yaşamını biçimlendirmiş gösterenleri keşfettiği ölçüde, kendi kitabını yazabilir. Ama bu keşif ve arayış analize sınırlanmaz, bu deneyimle tükenmez. Bu süreçte asıl zorlu olan bilgiye erişmekten çok, erişilen bilginin hazzını duyabilmektir. "Çünkü bilmeyi *(savoir)* temellendiren şey; bilgiyi edinme zevkinin, bilgiyi uygulama zevkine denk olmasıdır".[386] Zevk veren; "kitabı" yazıp bitirmek değil de, yazıyı oluşturmak için geçilen meşakkatli yollar ve yolculuğun, yani oynama sürecinin kendisidir. Arjantinli yazar Jose Luis Borges'in kütüphanesinin barındırdığı bilgiler hazinesi, öznenin kendi kitabını oluşturma serüvenini destekleyen gösterenler hazinesinin metaforudur. Kütüphane tüm olası okumalar, yorumlar ve yazıların yeridir.

---

[385] Jacques Lacan (1972-1973), *Encore*, agy., s. 110.

[386] Jacques Lacan (1972-1973), *Encore*, agy., s. 124.

Bu anlamda kadınsı zevkin neden mistiklerin arayışını nitelendirdiğini daha iyi kavrayabiliriz. Bu doğrultuda kadınsı zevke erişebilen psikanalistleri de ekleyebiliriz. Ama tüm kadınların kadınsı zevke erişemedikleri gibi, tüm analistler için de bu zevk geçerli değildir. Psikanalist hakikatin uçsuz bucaksız arayışında, kendi ruhsallığında "yasak" olarak duranı aşabilmelidir. Piera Aulagnier'ye göre; tüm toplumlarda her zaman yasağa maruz kalan bilginin insanın aşmaması gereken en uç sınır oluşturduğunu, öznenin başına gelen en büyük belaların veya kendi başına getirdiklerinin de bu sınırı aşmak istemiş olmasından kaynaklanır. Oedipus'un da bilgiye erişmek için ne kadar yüksek bir bedel ödemiş olduğunu biliriz. Sfenks'in gizemini çözdüğü noktada, yani onu rahminde taşımış anneyi döllemiş olduğunu ve kendi babasını öldürmüş olduğunu keşfettiği noktada, gözlerini çıkarır ve kör olur. Bu anlamda bilme; arzuyla yakından bağlantılıdır. "her türlü bilme arzusu, kökeninde arzunun kendisine ilişkin bir bilme (*savoir*) arayışı olarak ortaya çıkar".[367] Yani bilme arzusu nesneye ilişkin değil de, arzuya dair sonsuz bir arayıştır.

[367] Piera Aulagnier (1986), "Le "Désir de Savoir" dans ses Rapports à la Transgression", *Un Interprète en Quête de Sens*, Ramsay, Paris, s. 151.

KAYNAKÇA

Abensour, Liliane (2011) "L'ombre du Maternel", *Bulletin de la Société Psychanalytique de Paris*, PUF, Paris.

Abraham, Karl (1920) "Manifestations du Complexe de Castration chez la Femme", *Développement de la Libido, Oeuvres Complètes II*, Almancadan çeviren I. Barande, Payot, Paris, 1966.

Abrevaya, Elda (2001) "Anneden Kıza Kadınsılığın İletimi", *Psikanaliz Yazıları*, no 2.

Abrevaya, Elda (2006) "Lou Andreas-Salomé: Anal Erotizm, Cinsellik ve Yüceltme", *Cogito*, sayı 49.

Abrevaya, Elda (2011) "Le Maternel Sauvage et L'énigme des Origines", *Bulletin de la Société Psychanalytique de Paris*, PUF, Paris.

Abrevaya, Elda (2012) "Arzu ve Analizin Sonu", *Psikanaliz Buluşmaları*, no 5.

Abrevaya, Elda; Parman, Talat; İkiz, Tevfika; Kayaalp, Levent; Küey Gürdal, Ayça (2009) "L'après-coup et le Refoulement", *Bulletin de la Société Psychanalytique de Paris*, PUF, Paris.

Alizade, Mariam Alcira (2003) "Men and their Bedrock: 'Repudiation of Femininity', *Masculine Scenarios*, Karnac, Londra.

André, Jacques (1999) *Aux Origines Féminines de la Sexualité*, PUF, Paris.

André, Jacques (2007) "Öncesiz Sonrasız Kadını", *Psikanaliz Buluşmaları*, Fransızcadan çeviren F. Faraci, no 2.

André, Jacques (2009) "L'événement et la Temporalité. L'après-coup dans la Cure", *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXXIII.

André, Jacques (2012) *Paroles D'hommes*, Gallimard, Paris.

André, Jacques (2013) *La Sexualité Masculine*, PUF, Paris.

Andreas-Salomé, Lou (1912-1913) *Correspondance avec Freud*, Almancadan çeviren L. Jumel, Gallimard, Paris, 1970.

Andreas-Salomé, Lou (1916) "Anal et Sexuel", *L'amour du Narcissisme*, Almancadan çeviren I. Hildenbrand, Gallimard, Paris, 1980.

Aulagnier, Piera (1986) "Le 'Désir de Savoir' dans ses Rapports à la Transgression", *Un Interprète en Quête de Sens*, Ramsay, Paris.

Auster, Paul (2011) *Kış Günlüğü*, Türkçeye çeviren S. Selvi, Can Yayınları, İstanbul, 2012.

Badinter, Elisabeth (2010) *Le Conflit. La Femme et la Mère*, Flammarion, Paris.

Badiou, Alain (2009) *L'éloge de L'amour*, Flammarion, Paris.

Badiou, Alain (2009), *Aşka Övgü*, Türkçeye çeviren O. Türkay, Can, İstanbul, 2011.

Batur, Enis (2001) *Elma*, Sel, İstanbul.

de Beauvoir, Simone (1949) *Le Deuxième Sexe*, Gallimard, Paris, 1976.

de Beauvoir, Simone (1949) *Kadın 'İkinci Cins'. Genç Kızlık Çağı*, cilt I, Türkçeye çeviren B. Onaran, Payel, İstanbul, 1993.

de Beauvoir, Simone (1963) *La Force des Choses I*, Gallimard, Paris.

de Beauvoir, Simone (1963) *Koşulların Gücü II*, Türkçeye çeviren B. Onursal, Payel, İstanbul, 1996.

de Beauvoir, Simone (1964) *Sessiz bir Ölüm*, Türkçeye çeviren B. Karasu, İmge, Ankara, 2009.

Braunschweig, Denise; Fain, Michel (1971) *Eros et Antéros. Réflexions Psychanalytiques sur la Sexualité*, Payot, Paris.

Braunschweig, Denise; Fain, Michel (1975) *La Nuit, le Jour. Essai Psychanalytique sur le Fonctionnement Mental*, PUF, Paris.

Butler, Judith (1993) *Bodies That Matter*, Routledge, New York.

Butler, Judith (2006) *Gender Trouble*, Routledge, New York.

Chabert, Catherine (2003) *Le Féminin Mélancolique*, PUF, Paris.

Cournut, Monique (1998) *Féminin et Féminité*, PUF, Paris.

Cournut, Monique (1999) "Le Noyau Mélancolique, Féminin, Tel Qu'il se Découvre dans L'analyse, et le Plus Souvent au Décours d'une Cure, voire d'une Tranche", *Clés pour le Féminin*, PUF, Paris.

Dadoun, Roger (2003) *Erotizm*, Türkçeye çeviren İ. Ergüden, Kültür Kitaplığı, Ankara, 2007.

Denis, Paul (1982) "Homosexualité Primaire. Base de Contradiction", *Revue Française de Psychanalyse*, no I.

Denis, Paul (2005) "Narcisse Indifférent", *Les Sexes Indifférents*, PUF, Paris.

Deutsch, Helene (1925) *Psychanalyse des Fonctions Sexuelles de la Femme*, Fransızcaya çeviren P.-E. Dauzat, PUF, Paris, 1994.

Deutsch, Helene (1984) "The Menopause", *The International Journal of Psychoanalysis*, cilt 65.

Dolto, Françoise (1998) *Le Féminin*, Callimard, Paris.

Faure-Pragier, Sylvie (1999) "Le Désir d'Enfant comme Substitut du Pénis Manquant: une Théorie Stérile de la Féminité", *Clés pour le Féminin*, PUF, Paris.

Ferenczi, Sandor (1933) "Confusion de Langue entre les Adultes et l'Enfant", *Psychanalyse IV*, *Oeuvres Complètes*, Almancadan çeviren J. Dupont, S. Hommel, P. Sabourin, F. Samson, B. This, Payot, Paris, 1982.

Fonagy, Peter (2009) "Psychosexuality and Psychoanalysis: an Overview", *Identity, Gender and Sexuality*, Karnac, Londra.

Foucault, Michel (1978) *Herculine Barbin llamada Alexina B.*, İspanyolcaya çeviren A. Serrano, Madrid, Editorial Revolucion, 1985.

Freud, Sigmund (1892-1899) 15 Ekim 1895 tarihli mektup (no. 30), *La Naissance de la Psychanalyse*, Almancadan çeviren A. Berman, PUF, Paris, 1973.

Freud, Sigmund (1892-1899) "Manuscrit L", *La Naissance de la Psychanalyse*, Almancadan çeviren A. Berman, PUF, Paris, 1973.

Freud, Sigmund (1892-1899) 21 Eylül 1897 tarihli mektup (no. 69), *La Naissance de la Psychanalyse*, Almancadan çeviren A. Berman, PUF, Paris, 1973.

Freud, Sigmund (1892-1899) 1 Ağustos 1899 tarihli mektup (no. 113), *La Naissance de la Psychanalyse*, Almancadan çeviren A. Berman, PUF, Paris, 1973.

Freud, Sigmund (1894) "Les Psychonévroses de Défense", Almancadan çeviri J. Laplanche'ın denetiminde gerçekleşmiştir, *Névrose, Psychose et Perversion*, PUF, Paris, 1974.

Freud, Sigmund (1895) "Esquisse d'une Psychologie Scientifique", *La Naissance de la Psychanalyse*, Almancadan çeviren A. Berman, PUF, Paris, 1973.

Freud, Sigmund; Breuer, Joseph (1895) *Etudes sur L'hystérie*, Almancadan çeviren A. Berman, 2002, PUF, Paris.

Freud, Sigmund; Breuer, Joseph (1895) *Histeri üzerine Çalışmalar*, Türkçeye çeviren E. Kapkın, Payel, İstanbul, 2001.

Freud, Sigmund (1895) "On the Ground for Detaching a Particular Syndrome from Neurasthenia under the Description 'Anxiety Disorder'", *The Standard Edition of The Complete Works of Sigmund Freud*, cilt III, Almancadan çeviren J. Strachey, The Hogarth Press, Londra, 1986.

Freud, Sigmund (1896) "L'étiologie de l'Hystérie", *Névrose, Psychose et Perversion*, Almancadan çeviren J. Bissery ve J. Laplanche, PUF, Paris, 2004.

Freud, Sigmund (1901) *Psychopathologie de la Vie Quotidienne*, Almancadan çeviren S. Jankelevitch, Payot, Paris, 1972.

Freud, Sigmund (1905) "Fragments d'une Analyse D'hystérie (Dora)", *Cinq Psychanalyses*, Almancadan çeviren M. Bonaparte, R. Loewenstein, PUF, Paris, 2004.

Freud, Sigmund (1905) "Bir Histeri Olgusunun Çözümlemesinden Parçalar" ("Dora"), *Olgu Öyküleri 1*, İngilizceden çeviren A. Eğrilmez, Payel, İstanbul, 1998.

Freud, Sigmund (1905) *Trois Essais Sur la Théorie Sexuelle*, Almancadan çeviren P. Koeppel, Gallimard, Paris, 1987.

Freud, Sigmund (1905) "Cinsellik Teorisi Üzerine Üç Deneme", *Cinsellik Üzerine*, Türkçeye çeviren S. Budak, Öteki, Ankara, 1998.

Freud, Sigmund (1910) "Erkeklerin Yaptığı Özel bir Nesne Seçim Türü", *Cinsellik Üzerine*, Türkçeye çeviren S. Budak, Öteki, Ankara, 1998.

Freud, Sigmund (1910) *Un Souvenir D'enfance de Léonardo de Vinci*, Almancadan çeviren M. Bonaparte, Gallimard, Paris, 1987.

Freud, Sigmund (1911) "Formulations on the Two Principles of Mental Functioning", *The Standard Edition of The Complete Works of Sigmund Freud*, cilt XII, Almancadan çeviren J. Strachey, The Hogarth Press, Londra, 1986.

Freud, Sigmund (1912) "Types of Onset of Neurosis", *The Standard Edition of The Complete Works of Sigmund Freud*, cilt XII, Almancadan çeviren J. Strachey, The Hogarth Press, Londra, 1986.

Freud, Sigmund (1912) "Aşk Alanındaki Evrensel Aşağılama Eğilimi Üzerine", *Cinsellik Üzerine*, Türkçeye çeviren S. Budak, Öteki, Ankara, 1998.

Freud, Sigmund (1914) "On the History of the Psycho-analytic Movement", *The Standard Edition of The Complete Works of Sigmund Freud*, cilt XIV, Almancadan çeviren J. Strachey, The Hogarth Press, Londra, 1986.

Freud, Sigmund (1914) "Pour Introduire le Narcissisme", *La Vie Sexuelle*, Almancadan çeviren D. Berger, J. Laplanche ve yardımcıları, PUF, Paris, 2004.

Freud, Sigmund (1915) "L'inconscient", *Métapsychologie*, Almancadan çeviren J.-P. Briand, J.-P. Grossein, M. Tort, Paris, Gallimard, 1968.

Freud, Sigmund (1915-1917) *Introduction à la Psychanalyse*, Almancadan çeviren S. Jankelevitch, Payot, Paris, 2001.

Freud, Sigmund (1915-1917) "Introductory Lectures on Psychoanalysis", *The Standard Edition of The Complete Works of Sigmund Freud*, cilt XVI, Almancadan çeviren J. Strachey, The Hogarth Press, Londra, 1986.

Freud, Sigmund (1917) "On Transformations of Instinct as Exemplified in Anal Erotism", *The Standard Edition of The Complete Works of Sigmund Freud*, cilt XVII, Almancadan çeviren J. Strachey, The Hogarth Press, Londra, 1986.

Freud, Sigmund (1917) "Anal Erotizmde Örneklendiği Haliyle İçgüdü Dönüşümleri Üzerine", *Cinsellik Üzerine*, Türkçeye çeviren S. Budak, Öteki, Ankara, 1998.

Freud, Sigmund (1918) "Le Tabou de la Virginité", *La Vie Sexuelle*, Almancadan çeviren D. Berger, J. Laplanche ve yardımcıları, PUF, Paris, 2004.

Freud, Sigmund (1918) "Bekâret Tabusu", *Cinsellik Üzerine*, Türkçeye çeviren S. Budak, Öteki, Ankara, 1998.

Freud, Sigmund (1918) "Extrait de L'histoire d'une Nevrose Infantile (L'homme aux Loups)", *Cinq Psychanalyses*, Almancadan çeviren M. Bonaparte, R. Laewenstein, PUF, Paris, 2004.

Freud, Sigmund (1918) "Bir Çocukluk Dönemi Nevrozu Öyküsü" ("Kurt Adam"), *Olgu Öyküleri II*, İngilizceden çeviren A. Eğrilmez, Payel, İstanbul, 1996.

Freud, Sigmund (1919) "Un Enfant est Battu", *Névrose, Psychose et Perversion*, Almancadan çeviren D. Guérineau, PUF, Paris, 1974.

Freud, Sigmund (1920) "Au-delà du Principe de Plaisir", *Essais de Psychanalyse*, Almancadan çeviren J. Laplanche, J.B. Pontalis, Payot, Paris, 1970.

Freud, Sigmund (1920), "Sur la Psychogenèse d'un Cas D'homosexualité Féminine", *Névrose, Psychose et Perversion*, Almancadan çeviren D. Guérineau, PUF, Paris, 1974.

Freud, Sigmund (1920) "Bir Kadın Eşcinsellik Olgusunun Ruhsal Kaynakları", *Olgu Öyküleri II*, Türkçeye çeviren A. Eğrilmez, Payel, İstanbul, 1996.

Freud, Sigmund (1921) "Psychologie des Foules et L'analyse du Moi", *Essais de Psychanalyse*, Almancadan çeviren P. Cotet, A. Bourguignon, J. Altounian, O. Bourguignon, A. Rauzy, Payot, Paris, 2001.

Freud, Sigmund (1922) "La Tête de Méduse", *La Vie Sexuelle*, Almancadan çeviren D. Berger, J. Laplanche ve yardımcıları, PUF, Paris, 2004.

Freud, Sigmund (1923) "Le Moi et le Ça", *Essais de Psychanalyse*, Almancadan çeviren J. Laplanche, Payot, Paris, 2001.

Freud, Sigmund (1924) "Le Problème Economique du Masochisme", *Névrose, Psychose et Perversion*, Almancadan çeviren J. Laplanche, PUF, Paris, 1974.

Freud, Sigmund (1925) "Cinsler Arasındaki Anatomik Farkın Bazı Ruhsal Sonuçları", *Cinsellik Üzerine*, Türkçeye çeviren S. Budak, Öteki, Ankara, 1998.

Freud, Sigmund (1925) "La Négation", *Résultats, Idées, Problèmes II*, Jean Laplanche'ın yönetiminde Fransızcaya çevrilmiştir, PUF, Paris, 1987.

Freud, Sigmund; Abraham, Karl (1907-1925) *Correspondance Complète*, Almancadan çeviren F. Cambon, Gallimard, Paris, 2006.

Freud, Sigmund (1926) *Inhibition, Symptôme et Angoisse*, Almancadan çeviren J. Doron ve R. Doron, Paris, PUF, 2002.

Freud, Sigmund (1931) "Sur la Sexualité Féminine", *La Vie Sexuelle*, Almanca'dan çeviren D. Berger, J. Laplanche ve yardımcıları, PUF, Paris, 2004.

Freud, Sigmund (1931) "Kadın Cinselliği", *Cinsellik Üzerine*, Türkçeye çeviren S. Budak, Öteki, Ankara, 1998.

Freud, Sigmund (1932) "La Féminité", *Nouvelles Conférences sur la Psychanalyse*, Almancadan çeviren A. Bennan, Gallimard, 1975, Paris.

Freud, Sigmund (1932) "Femininity", *The Standard Edition of the Complete Psychological Works*, cilt XXII, Almancadan çeviren J. Strachey, The Hogarth Press, Londra, 1986.

Freud, Sigmund (1933) "L'angoisse et la Vie Instinctuelle", *Nouvelles Conférences sur la Psychanalyse*, Almancadan çeviren A. Berman, Gallimard, Paris, 1975.

Freud, Sigmund (1937) "L'analyse avec Fin et L'analyse sans Fin", *Résultats, Idées, Problèmes II*, Jean Laplanche'ın yönetiminde Fransızcaya çevrilmiştir, PUF, Paris, 1987.

Freud, Sigmund (1937) "Constructions dans L'analyse", *Résultats, Idées, Problèmes II*, Jean Laplanche'ın yönetiminde Fransızcaya çevrilmiştir, PUF, Paris, 1987.

Godfriud, Jacqueline (2001) *Comment la Féminité Vient aux Femmes*, PUF, Paris.

Green, André (1990) "Passions et Destin des Passions", *La Folie Privée*, Gallimard, Paris.

Green, André (2004) "Thirdness and Psychoanalytic Concepts", *Psychoanalytic Quarterly*, LXXIII.

Guignard, Florence (1999) "Maternel ou Féminin? Le "Roc d'Origine" comme Gardien du Tabou de l'Inceste avec la Mère", *Clés pour le Féminin*, PUF, Paris.

Guyomard, Dominique (2010) *L'effet-mère. L'entre mère et fille. Du lien à la relation*, PUF, Paris.

Héritier, Françoise (2001) "Inceste et Substance", *Incestes*, PUF, Paris.

Horney, Karen (1924) "On the Genesis of the Castration Complex in Women", *Feminine Psychology*, Norton & Company, New York, 1967.

Horney, Karen (1933) "The Denial of the Vagina", *Feminine Psychology*, Norton & Company, New York, 1967.

Horney, Karen (1926) "Book Review", *The International Journal of Psychoanalysis*, cilt 7.

Jones, Ernest (1927) "Le Développement Précoce de la Sexualité Féminine", *Théorie et Pratique de la Psychanalyse*, İngilizceden çeviren A. Stronck, Payot, Paris, 1969.

Jones, Ernest (1933) "Le Stade Phallique", *Théorie et Pratique de la Psychanalyse*, İngilizceden çeviren A. Stronck, Payot, Paris, 1969.

Kahn, Pierre (1992) "Evidence et Enigmes de la Violence pour le Psychanalyste", *Psychanalystes*, no. 45.

Kestemberg, Evelyn (1999) "Homosexualité, Identité, Adolescence", *L'adolescence à Vif*, PUF, Paris.

Klein, M. (1957) *Envie et Gratitude*, Gallimard, İngilizceden çeviren V. Smirnoff, S. Aghion, M. Derrida, Paris, 1978.

Klein, Melanie (1932) *La Psychanalyse des Enfants*, Almancadan çeviren J.B. Boulanger, PUF, Paris, 2001.

Kristeva, Julia (1974) *La Révolution du Langage Poétique*, Seuil, Paris.

Kristeva, Julia (1980) *Les Pouvoirs de l'Horreur*, Seuil, Paris.

Kristeva, Julia (2003) "Le Pere Imaginaire", *L'Enfant, les Parents et le Psychanalyste*, Bayard, Paris.

Kristeva, Julia (2005) "La Fatigue au Féminin", *La Haine et le Pardon*, Fayard, Paris.

Kristeva, Julia (2007) "La Passion Maternelle et Son Sens Aujourd'hui", *Seule, une Femme*, Editions de L'aube, Paris.

Kristeva, Julia (2010), "Le Génie Féminin", konferans, İstanbul Psikanaliz Derneği.

Kristeva, Julia (2011) "La Reliance, ou de L'érotisme Maternel", *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXXV.

Kristeva, Julia (2013), "Métamorphoses de la Parentalité", LXXIII. Fransız Dili Konuşan Psikanalistler Kongresi'nde sunduğu bildiri, Paris.

Lacan, Jacques (1953-1954) *Le Séminaire, Livre I, Les Ecrits Techniques de Freud*, Seuil, Paris, 1975.

Lacan, Jacques (1956-1957) *Le Séminaire, Livre IV, La Relation D'objet*, Seuil, Paris, 1994.

Lacan, Jacques (1957-1958) *Le Séminaire, Livre V, Les Formations de l'Inconscient*, Seuil, Paris, 1998.

Lacan, Jacques (1959-1960) *Le Séminaire, Livre VII, L'éthique de la Psychanalyse*, Seuil, Paris, 1986.

Lacan, Jacques (1962-1963) *Le Séminaire, Livre X, L'angoisse*, Seuil, Paris, 2004.

Lacan, Jacques (1964) *Le Séminaire, Livre XI, Les Quatre Concepts Fondamentaux de la Psychanalyse*, Seuil, Paris, 1973.

Lacan, Jacques (1972-1973) *Le Séminaire, Livre XX, Encore*, Seuil, Paris, 1975.

Lanzmann, Claude (2009) *Le Lièvre de Patagonie*, Gallimard, Paris.

Laplanche, Jean (1970) *Vie et Mort en Psychanalyse*, Flammarion, Paris.

Laplanche, Jean (1994) *Nouveaux Fondements pour la Psychanalyse*, PUF, Paris.

Laplanche, Jean (1997) "La Révolution Copernicienne Inachevée", *Le Primat de L'autre*, Flammarion, Paris.

Laplanche, Jean (2006) *Problématiques VI, L'après-coup*, PUF, Paris.

Laplanche, Jean (2007) *Sexual. La Sexualité Elargie au Sens Freudien*, PUF, Paris.

Laplanche, Jean (2007) "Gender, Sex and the Sexual", *Studies in Gender and Sexuality*, no. 8.

Laplanche, Jean; Pontalis, J.B (1964) *Temel Düşlem/Kökenlerin Düşlemleri/Düşlemin Kökenleri*, çeviren T. Parman, Bağlam, İstanbul, 2002.

Laplanche, Jean; Pontalis, J.B. (1967), *Vocabulaire de la Psychanalyse*, PUF, Paris.

Laznick, Marie-Christine (2003) *L'impensable Désir*, Denoël, Paris.

Moscovici, Marie "Préface", Lou Andreas-Salomé (1913-1933) *L'amour du Narcissisme*, Almancadan çeviren I. Hildenbrand, Gallimard, Paris, 1980.

Parat, Hélène (2006) *Sein de Femme, Sein de Mère*, PUF, Paris.

Penot, Bernard (2001) *La Passion du Sujet Freudien*, Erès, Paris.

Rieder, Ines; Voigt, Diana (2000) *Sidonie Csillag. La 'joven homosexual de Freud'*, Almancadan çeviren M. Polcuch, El Cuenco de Plata, Buenos Aires, 2004.

Riviere, Joan (1929) "Femininity as a Mascarade", *International Journal of Psychoanalysis*, cilt X.

Roudinesco, Elisabeth (2002) "Psychanalyse et Homosexualité: Réflexions sur le Désir Pervers, L'injure et la Fonction Paternelle", *Cliniques Méditerranéennes*, no. 65.

Schaeffer, Jacqueline (1999) "Que Veut la Femme? Ou le Scandale du Féminin", *Clés pour le Féminin*, PUF, Paris.

Schaeffer, Jacqueline (2000) *Le Refus du Féminin*, PUF, Paris.

Schaeffer, Jacqueline (2005) "Quel Retour d'Age? Début de la Fin ou Fin du Début?", *Revue Française de Psychanalyse*, cilt LXIX.

Villa, François (2010) *La Puissance du Vieillir*, PUF, Paris.

Villa, François (2011) "Yaşlanma Gücüne Dair", konferans, İstanbul Psikanaliz Derneği.

Winnicott, D. W. (1971) "La Haine dans le Contre-Transfert", *De la Pédiatrie à la Psychanalyse*, İngilizceden çeviren J. Kalmanovitch, Payot, Paris, 2007.

Winnicott, D. W. (1971) "La Préoccupation Maternelle Primaire", *De la Pédiatrie à la Psychanalyse*, İngilizceden çeviren J. Kalmanovitch, Payot, Paris, 2007.

Winnicott, D.W. (1971) *Oyun ve Gerçeklik*, İngilizceden çeviren T. Birkay, Metis, İstanbul,1998.

Winnicott, D.W. (2002) "Birincil Annelik Tasası", İngilizceden çeviren A. Salgın, *Psikanaliz Yazıları*, no 4.

Young-Bruehl, Elisabeth (1988) *Anna Freud*, İngilizceden çeviren J.-P. Ricard, Paris, Payot, 1991.

DİZİN

Abensour, L. 306, 308, 319, 322, 401
Abraham K., 122, 130, 206, 232-237, 238, 239, 242, 244, 365
Acting out 163, 174, 189
Adler, A. 122, 376
Ahlaki (moral) mazoşizm 98
Aktarım içinde analiz 160
Aktarımın analizi 160
Andreas-Salomé, L. 62, 120, 121, 122, 236, 242, 245, 246, 247, 267, 380, 401, 402, 409
Aphanisis 191, 202, 228
Arendt, H. 326, 359, 397
Auster, P. 368, 369, 370, 402

Badinter, E. 16, 293, 301, 402
Badiou, A. 383, 402
Baştan çıkarma kuramı 23, 24
Beauvoir, S. 14, 15, 231, 350-355, 359, 367, 375, 376, 395, 396, 402
Benliğin anal kutbu, 251
Benliğin atıksal kutbu 251
Benliğin genital kutbu 131, 250, 251
Benlik ideali 268, 271, 274, 327
Birincil annesel tasa 312
Birincil erojen mazoşizm 98
Birincil eşcinsellik 84, 86, 89, 91, 94, 289
Birincil narsisizm, 312
Birincil özdeşleşme, 220, 260, 261, 267
Birincil sahne, 42, 112, 133, 217, 258
Bonaparte, M. 359, 404, 405
Braunschweig, D. 219-223, 226, 266, 308, 309, 402
Breuer, J. 21, 25, 45, 404
Butler, J. 389, 391-393, 395, 402

Chabert, C. 99, 101, 102, 402
Chora 388, 389, 392, 394, 399
Cournut, M. 13, 97, 98, 225, 226, 242, 402

Çocuksu cinsellik 12, 40, 238, 259, 374

Das ding 382, 384, 386-388
Denis, P. 86, 87, 402, 403
Deutsch, H. 292, 302, 343, 345, 346, 347, 348, 359-367, 374, 376, 403
Dil kargaşası 40, 216, 221, 300
Dolto, F. 293, 403
Dougall, J. 96
Doymamış yorumlar 160
Doymuş yorumlar 160

Eitingon, M. 118, 123
Engellenme, 100, 163, 164, 167, 172, 201
Erasmus, 383
Eyleme geçiş 163, 172, 174, 189

Fain, M. 219, 220, 221, 223, 226, 266, 308, 309, 402
Fallik konum 109, 117, 120, 211, 212, 214, 215, 274, 275
Faure-Pragier, S. 281, 284, 403
Fenichel, O. 359
Ferenczi, S. 32, 40, 122, 216, 403
Ferro, A. 160
Fliess, W. 33, 44, 122, 137, 214
Fonagy, P. 379, 403
Foucault, M. 389, 390, 391, 403
Freud, S. 11, 12-14, 17, 18, 21-28, 31-34, 36-57, 59-64, 66-68, 70, 71, 73, 75, 78-83, 88, 92, 96-98, 100, 103-107, 110, 112-127, 129, 133, 135-144, 147, 150-156, 158, 159, 161, 167-175, 178, 183, 185, 188, 190, 192-195, 197, 198, 199, 200, 201, 205, 207, 212, 213, 214, 215, 218-221, 223, 225, 232-239, 241-245, 247, 248, 249, 259, 260, 261, 263, 267-273, 278, 282, 285, 289, 291, 292, 294, 297, 302, 305, 306, 312, 318, 319, 321, 325, 326-328, 332, 335, 337, 339-342, 344, 345, 348, 349, 359, 360, 362, 364, 370, 376, 382-385, 387, 394, 401, 403-410

Gerçek 35, 37, 38, 48, 63, 66, 98, 100, 124, 155, 158, 160, 163, 166, 187, 189, 193, 204, 207, 221, 229, 263, 288, 289, 313, 317, 330, 344, 361
Gizemli gösterenler 41, 217, 299
Godfrind, J. 13, 70, 71, 89, 91, 92, 94, 96, 242, 407
Green, A. 263, 264, 267, 298, 299, 313, 314, 407
Gueydan, M. 347
Guignard, F. 87, 93, 227, 290, 294, 296, 297, 298, 407
Guyomard, D. 169, 148, 149, 265, 288, 289, 297, 310, 312, 407

Héitier, F., 295
Horney, K. 117, 163, 196, 197, 198, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 216, 225, 229, 230, 233, 238, 239, 240, 241, 273, 359, 360, 376, 407

Irigaray, L. 392, 393
İkincil özdeşleşme, 260, 268
İlk Oedipus, 83, 84
İmgesel, 69, 77, 159, 161, 163, 261, 290, 361, 393
Jones, E. 109, 124, 126, 191, 192, 193, 196, 197, 198, 202, 205, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 225, 226, 227, 229, 231, 233, 239, 241, 242, 271, 274, 288, 293, 294, 360, 408
Jung, C. 122

Kadınsı mazoşizm, 98, 102
Kastrasyon, 48, 49, 100, 111, 115, 124, 125, 133, 154, 163, 191, 192, 198, 200, 203, 204, 208, 212, 215, 226, 227, 233, 236, 243, 268, 269, 271, 273, 287, 288, 291, 296, 307, 309, 330, 331, 361, 368, 393
Kaygı kuramı, 48, 49, 215
Kaygı nevrozları 341-343, 348
Kestemberg, E. 85, 86, 289, 408

Klein, M. 62, 87, 126, 196, 207, 208, 211, 225, 227, 232, 312, 326, 359, 360, 376, 386, 397, 408
Kökensel haştan çıkarma 39
Kristeva, J. 18, 83, 84, 85, 101, 184, 230, 249, 263, 264, 266, 267, 283, 309, 314, 315, 317, 318, 323, 325, 326, 359, 363, 387, 388, 389, 392, 394, 397, 399, 408

Lacan, J. 27, 30, 45, 46, 48, 72, 74, 75, 80, 84, 122, 138, 141, 146, 153, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 178, 183, 189, 202, 204, 253, 261, 262, 263, 270, 272, 273, 275, 277, 278, 290, 308, 376, 379, 380, 381, 384, 386, 387,388, 394, 398, 399, 408, 409
Lanzmann, C. 353, 354, 355, 356, 357, 358, 367, 409
Laplanche, J. 11
Laznick, 275, 333, 343, 350, 352, 353, 357, 409
Lorenz, K. 46

Melankolik çekirdek 93

Nietzsche, 121, 392

Ölü anne 221, 286

Parat, H. 62, 287, 409
Pfister, O. 122
Pontalis, J.B. 27, 41, 117, 163, 289, 291, 406, 409
Rank, O. 122
Riviere, J. 275, 276, 277, 333, 409
Ruhsal çiftecinsellik, 190

Sartre, J.P. 16, 352, 353, 354, 355, 357, 358
Schaeffer, J. 77, 128, 130, 131, 132, 133, 223, 228, 242, 249, 250, 279, 294, 295, 328, 329, 330-332, 336, 347, 375, 397, 409, 410
Semiyotik, 388
Sevgilinin sansürü, 220, 266, 298
Sexual 258
Simgesel, 84, 91, 97, 159, 161, 163, 164, 166, 200, 202, 217, 222, 246, 252, 253, 259, 261, 262, 264, 272, 281, 290, 295, 315, 317, 327, 331, 377, 388, 392, 394
Sonradan anlamlandırma 27
Stekel, W. 122, 376
Stoller, R. 256

Temel antropolojik durum 39, 40, 299

Winnicott, D.W. 30, 84, 160, 255, 256, 264, 267, 288, 302, 310, 312, 313, 314, 316, 394, 410

Yinelenen Oedipus, 83, 84

Zweig, A. 122

KADINLIĞIN UZUN VE DOLAMBAÇLI YOLU

ELDA ABREVAYA

Simone de Beauvoir'ın toplumsal alanda ortaya attığı "Kadın olarak doğulmaz, kadın olunur" düşüncesini psikanalitik açıdan tercüme etmek istediğimizde bu sav kitap boyunca şöyle bir soruya dönüşecektir: Bir kadın kadınsılığına nasıl erişir? Ödipal karmaşanın oluşumunda, küçük kızın çözmesi gereken en çetrefil sorun, derin bir aşkla bağlı olduğu anneden babaya yer değiştirebilmektir. Nesnenin aşkını kaybetme kaygısına rağmen, kızın babaya (sonradan sevgiliye) dair kadınsı dürtülerine sahip çıkması bir cesaret işidir. Bu, anneye olan derin bağlılığına rağmen, *her ne pahasına olursa olsun* kadınsılığına sahip çıkmanın cesaretidir. Yaşamı boyunca farklı evrelerde karşısına çıkacak olan bu sınav, kadını en fazla menopoz ve sonrasında zorlayacaktır. Bu doğrultuda kadınsı erotizm sadece cinsel ilişkiye indirgenemez, kültür nesneleriyle ve ötekiyle kurulan ilişkiyi de nitelendirir. Böylelikle kadınsılık, kadının içinde gömülü olan karanlıklardan ve sislerden sıyrılıp, toplumsal sahnede ötekine dair bir *tasa* taşıyarak *arzulu* olmasının serüvenidir.

ELDA ABREVAYA

THG
246803
BGG

BAĞLAM

ISBN 978-605-5809-81
9 786055 80981